

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

**BİR İKTİSAT POLİTİKASI AMACI OLARAK GELİR
DAĞILIMI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1994-2007) ANALİZİ**

YEŞİM KUBAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Doç. Dr. ZEYNEP KARAÇOR**

KONYA- 2009

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Yeşim KUBAR tarafından hazırlanan Bir İktisat Politikası Amacı Olarak Gelir Dağılımı Türkiye Örneği (1994-2007) Analizi başlıklı bu çalışma/...../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Başkan	İmza
Ünvanı, Adı Soyadı	Üye	İmza
Ünvanı, Adı Soyadı	Üye	İmza

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, ülkemizde yıllar boyunca yapılmış gelir dağılımı araştırmaları çerçevesinde 1994-2007 dönemin de bir iktisat politikası amacı olarak Türkiye’de gelir dağılımının analizi amaçlanmıştır. İlk olarak Gelir dağılımı çeşitleri ile ilgili bilgi verilmiş ardından ülkemizde uygulanan iktisat politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise, Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin boyutları tablolarla analiz edilmiştir.

Çalışmanın araştırılması ve yazımı safhalarında ilgisini, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen araştırma süresince değerli yorumlarıyla beni yönlendiren ve konunun şekillenmesini sağlayan tez danışmanım Doç. Dr. Zeynep KARAÇOR’a, maddi ve manevi yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen anne ve babama ayrıca beni her zaman teşvik eden ablam Nilgün KUBAR’a teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Gelir dağılımı eşitliği, Dünyada sağlanması en zor olan hedeflerden birisidir. Gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkeler arasındaki en önemli farklardan birini milli gelirin dağılımındaki eşitsizlik oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı gelişmekte olan ülkelere nazaran daha adil bir durumdadır. Gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk sadece ekonomik değil, toplum huzurunu da yakından ilgilendiren sosyo-ekonomik bir kavramdır.

Ülkemizde gelir dağılımı eşitsizliği Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemlerde önemli bir sorun olarak görülmemiş ve arka planda itilmiştir. Toplumsal kalkınma ve gelir dağılımı arasındaki ilişki dikkate alınmamıştır. Bu dönemde üzerinde önemle durulan konular toplumsal gelişim, kalkınma sorunu ve üretim artışının sağlanması olmuştur. Gelir dağılımı eşitsizliğinin kalkınmanın önünde bir engel olduğu fark edilmemiştir. Literatürde ilk çalışma 1963 yılında yapılmış ve gelir dağılımı sorunu olarak, gelirin fonksiyonel bölüşümü algılanmıştır. Ancak Türkiye gibi sanayileşme sürecinde olan, toprakları geniş yeraltı ve üstü kaynak zenginliğine sahip, bölgesel kalkınma farkını ortadan kaldıramamış bir ülkede milli gelirin fonksiyonel dağılımın kadar kişisel ve bölgesel dağılımı da iktisadi açıdan analiz edilmesi gereken konular arasında yer almalıdır.

Gelir dağılımı ve gelir dağılımının 1994- 2007 döneminde Türkiye'deki etkisinin ele alındığı bu çalışmada temel amaç, gelir dağılımı üzerine teorileri incelemek ve ülkemizde Gelir dağılımının nasıl bir gelişme izlediğini görebilmektir.

Anahtar Kelimeler: Gelir, Gelir Dağılımı Eşitsizliği, Türkiye'de Gelir Dağılımı.

ABSTRACT

The equality of income distribution is one of the targets which is the most difficult to achieve. One of the most significant differences between developing and developed countries is the inequality in the distribution of national revenues. The distribution of income is relatively fairer in developed countries compared with the situation in developing countries. The inequality of income and poverty are not only an economical but also a socio-economical concept which concerns the social peace closely.

Inequality of income distribution in our country wasn't considered an important problem during the period after the declaration of the Republic, and it was pushed behind other outstanding issues. The relationship between social development and income distribution wasn't taken seriously. The issues that took precedence were social improvement, the problem of development and the attempt to increase productivity. It escaped from notice that the inequality of income distribution is a big obstacle on the way to development. The first study in literature of the problem of income distribution was conducted in 1963, and the functional division of income was perceived as the problem of income distribution. However, in a country like Turkey which is in the process of industrialization, which has rich resources both on and under the ground, and which has been unable to eliminate regional differences of development, the personal and regional distribution of national revenue must be included in the issues to be statistically analyzed as well as the functional distribution of national revenue.

In this study, in which the distribution of income and its effect in Turkey between 1994 and 2007 are dealt with, the basic aim is to examine the theories on income distribution and to see what kind of a progress the distribution of income followed.

Key Words: Income, Revenue, the Equality of Income Distribution, the Distribution of Income in Turkey

KISALTMALAR

- API:** Açık Piyasa İşlemleri
DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
DTH: Döviz Tevdiat Hesapları
DİBS: Devlet İç Borçlanma Senetleri
GEGP: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KİT: Kamu İktisadi Teşekkülleri
KBGSYİH: Kişi Başı Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IMF: Uluslararası Para Fonu
OECD: İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSIAD : Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
TL: Türk Lirası
a.g.e. : Adı Geçen Eser
a.g.m.: Adı Geçen Makale
Çev: Çeviren
s: Sayfa
\$: Amerikan Doları

TABLÖLAR

Tablo1: Bölgeler Arası Gelir Eşitsizliği (Kişi Başına Düşen Gelir).....	37
Tablo2: Dünyada Genel Ekonomik Durum (2006).....	37
Tablo3: Gelir Dağılımı Fark Endeksi (En Düşük %10 En Yüksek%10).....	38
Tablo 4: OECD Ülkelerindeki Kişisel Gelir Dağılımı (1980-2004 Gini Katsayısı)...	39
Tablo 5 : Küreselleşmenin Dünya Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri.....	44
Tablo 6: Kişisel Gelir Dağılımı Sonuçları (%).....	108
Tablo 7: Kullanılabilir Gelirinin %5’lik Dilimlere Göre Dağılımı.....	112
Tablo 8: Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1980-1995 Dönemi).....	113
Tablo 9: Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1987).....	114
Tablo 10: İşteki Duruma Göre Elde Edilen Kullanılabilir Gelir (1987).....	115
Tablo 11: Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%).....	115
Tablo 12: Toplam Yıllık Net Gelirin Türlerine Göre Dağılımı.....	116
Tablo 13: 1987-1998 Dönemi Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	118
Tablo 14: Bölgelere Göre Kullanılabilir Gelirin Dağılımı.....	121
Tablo 15: 19 İl Merkezinde Hane halkı ve Hane halkı Fertlerine Ait Genel Göstergeler.....	121
Tablo 16: 1987- 2000 döneminde Bölgesel Gelir Dağılımı Gelişmeleri.....	122
Tablo 17: Marmara Bölgesi Hanehalkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20’lik Dilimleri.....	124
Tablo 18: Ege Bölgesi Hane halkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20’lik Dilimleri.....	125
Tablo 19: Akdeniz Bölgesi Hanehalkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20’lik Dilimleri.....	126
Tablo 20: İç Anadolu Bölgesi Hane halkı Gelirine Göre Hanelerin %20’lik Dilimleri.....	127
Tablo 21: Karadeniz Bölgesi Hanehalkı Gelirine Göre Hanelerin %20’lik Dilimleri.....	129
Tablo 22: G. Anadolu Bölgesi Hanehalkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20’lik Dilimleri.....	130

Tablo 23: Doğu Anadolu Bölgesi Hane halkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20'lik Dilimleri.....	131
Tablo 24: Sektörel Gelir Dağılımı (1987 Fiyatları ile).....	132
Tablo 25: Türkiye de Kişisel Gelir Dağılımı.....	133
Tablo 26: Türkiye de 2002-2005 Döneminde Kişisel Gelir Dağılımı.....	134
Tablo 27: %5'lik Dilimler itibariyle Hane Halkı Gelir Dağılımı.....	136
Tablo 28: Türkiye de Fonksiyonel Gelir Dağılımı (15 ve +).....	137
Tablo 29: Türkiye'de Bölgeler Arası Gelir Dağılımı (1987 Fiyatları İle).....	142
Tablo 30: Sektörlerin Gelirden Aldıkları Paylar.....	143
Tablo 31: Dönemler İtibarıyla Sektörlerin GSYİH İçindeki Payı.....	144
Tablo32: Türkiye Geneli Bitirilen Eğitim Düzeyi (15 yaş +) 2008.....	156
Tablo33: Eğitim ve Gelir Seviyesi (2005).....	157
Tablo34: TÜFE Oranlarının 12 Aylık Ortalamaya Göre Değişimi (%).....	160
Tablo 35: ÜFE Oranlarının Yıllık Değişimi (%).....	160
Tablo 36: Yıllara Göre İşgücü Durumu (2000-2009).....	162

ŞEKİLLER

Şekil 1: Lorenz Eğrisi.....	14
Şekil 2: Gini İndeksi- Lorenz Eğrisi.....	15
Şekil 3: 1994-2002 Lorenz Eğrisi Türkiye.....	111

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Bilimsel Etik Sayfası.....	i
Tez Kabul Formu.....	ii
Önsöz.....	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	v
Kısaltmalar.....	vi
Tablolar.....	vii
Şekiller.....	viii
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI

1.1.GELİRİN TANIMI.....	3
1.1.1.GELİR TÜRLERİ.....	3
1.1.1.1 Faaliyet Gelirleri	4
1.1.1.2 Faaliyet Dışı Gelirler.....	5
1.2. GELİR DAĞILIMI.....	5
1.2.1.Gelir Dağılımı Çeşitleri.....	7
1.2.1.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	7
1.2.1.2 Kişisel Gelir Dağılımı.....	7
1.2.1.3 Sektör el Gelir Dağılımı.....	8
1.2.1.4 Bölgesel Gelir Dağılımı.....	9
1.2.1.5. Eğitim Durumun Göre Gelir Dağılımı.....	9
1.2.1.6. Meslek Gruplarına Göre Gelir Dağılımı.....	10
1.2.1.7.Sosyal Gruplara Göre Gelir Dağılımı.....	10
1.2.1.7.1.Ücretli ve Maaşlılar.....	11
1.2.1.7.2.Küçük Esnaf ve Sanatkarlar.....	11
1.2.1.7.3.Kendi Hesabına Çalışanlar.....	12
1.2.1.7.4.İşverenler.....	12
1.2.1.7.5.Emekliler.....	12
1.2.1.8.Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı.....	12

1.3.GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİK ÖLÇÜTLERİ.....	13
1.4. GELİR DAĞILIMI KURAMLARI.....	20
1.4.1.Klasik Gelir Dağılımı Kuramı.....	20
1.4.1.1. A.Smith Gelir Dağılımı Kuramı.....	21
1.4.1.2. Ricardo Gelir Dağılımı Kuramı.....	22
1.4.1.3. Marx Gelir Dağılımı Kuramı.....	24
1.4.1.4. J.S. Mill Gelir Dağılımı Kuramı.....	25
1.4.2.Keyneksen Gelir Dağılımı Kuramı.....	26
1.4.2.1 Kaldor Gelir Dağılımı Kuramı.....	27
1.4.2.2. Pasinetti Gelir Dağılımı Kuramı.....	28
1.4.3.Monetarist Gelir Dağılımı Kuramı.....	29
1.5.GELİR DAĞILIMINI BELİRLEYEN YAPISAL FAKTÖRLER.....	30
1.5.1. Nüfus Yapısı.....	30
1.5.2. İşgücü Yapısı.....	30
1.5.3. Kayıt Dışı Ekonomi.....	30
1.5.4. Enflasyon.....	32
1.5.5. Servet Dağılımı.....	32
1.5.6. Eğitim Durumu.....	32
1.6.GELİR DAĞILIMINI BOZAN FAKTÖRLER.....	32
1.7.DÜNYADA GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİĞİ.....	35
1.7.1.Dünyanın Durumu.....	35
1.8.GELİR DAĞILIMI VE KÜRESELLEŞME.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT POLİTİKASININ ARAÇLARI AMAÇLARI VE İKTİSAT POLİTİKASINA AİT KURUMSAL GÖRÜŞLER

2.1. İKTİSAT POLİTİKASININ TANIMI.....	47
2.1.1. İKTİSAT POLİTİKASININ AMAÇLARI.....	47
2.1.1.1. Kaynak Kullanımında ve Kaynak Dağılımında Etkinlik Sağlanması.....	47
2.1.1.2. Adil Bir Gelir ve Servet Dağılımı Sağlanması.....	48
2.1.1.3. İktisadi İstikrarın Sağlanması.....	48

2.1.1.4 İktisadi Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması.....	48
2.1.1.5. Ödemeler Bilânçosunda Denklik Sağlanması.....	48
2.2.İKTİSAT POLİTİKASININ ARAÇLARI.....	49
2.2.1. Para ve Kredi Politikası.....	49
2.2.1.1. Açık Piyasa İşlemleri Politikası.....	50
2.2.1.2. Reeskont Politikası.....	52
2.2.1.3. Zorunlu (Munzam) Karşılıklar Politikası.....	53
2.2.1.4. Kredi Politikası.....	54
2.2.2. Maliye Politikası.....	55
2.2.2.1. Vergi Politikası.....	56
2.2.2.1.1. Kişisel Gelir Vergisi.....	57
2.2.2.1.2. Kurumlar Vergisi.....	57
2.2.2.1.3. Servet Vergileri.....	58
2.2.2.1.4. Harcama Vergileri.....	59
2.2.2.1.5. Negatif Gelir Vergisi.....	60
2.2.2.2. Kamu Harcamaları Politikası.....	61
2.2.2.2.1. Cari Harcamalar.....	62
2.2.2.2.2. Transfer Harcamaları.....	63
2.2.2.2.3. Yatırım Harcamaları.....	65
2.2.2.3. Borçlanma Politikası.....	66
2.2.3.Dış Ticaret Politikası.....	68
2.2.4. Regülasyon ve Kontroller Politikası.....	70
2.3. İKTİSAT POLİTİKASINA İLİŞKİN KURUMSAL GÖRÜŞLER.....	70
2.3.1. Klasik Görüşe Göre Para ve Maliye Politikası.....	71
2.3.2. Keynesyen Görüşe Göre Para ve Maliye Politikası.....	73
2.3.3.Monetarist Görüşe Göre Para ve Maliye Politikaları.....	74
2.4. TÜRKİYEDE 1980'DEN GÜNÜMÜZE KADAR UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARI.....	76
2.4.1. PARA POLİTİKASI UYGULAMALARI	77
2.4.1.1. 1923- 1980 Dönemi Para Politikası Uygulaması.....	80
2.4.1.2. 1980- 1990 Dönemi Para Politikası Uygulaması.....	83
2.4.1.3. 1990- 2000 Dönemi Para Politikaları Uygulaması.....	84

2.4.1.4. 2001- 2007 Dönemi Para Politikaları Uygulaması.....	86
2.5.1. MALİYE POLİTİKASI UYGULAMALARI.....	88
2.5.1.1. 1923 - 1980 Dönemi Maliye Politikaları Uygulaması.....	89
2.5.1.2. 1981-1999 Dönemi Maliye Politikası Uygulamaları.....	91
2.5.1.3. 2001-2007 Dönemi Maliye Politikası Uygulamaları.....	94.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1994-2007 ANALİZİ)

3.1. Gelir Dağılımında Yararlanılan Çalışmalar.....	96
3.2. Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Araştırmaları.....	96
3.2.1. 1963 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması.....	97
3.2.2. 1968 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması.....	98
3.2.3. 1973 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması.....	99
3.2.4. 1980 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması.....	100
3.2.5. 1994 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması.....	101
3.2.6. 2000 Sonrası Gelir Dağılımı Araştırmaları	102
3.3.TÜRKİYEDE GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN YAPISAL	
FAKTÖRLER.....	104
3.3.1. Nüfusun Yapısı.....	104
3.3.2. İş Gücü Yapısı.....	105
3.3.3. Emegın Verimliliği.....	106
3.3.4. Enflasyon ve Fiyat Politikaları.....	106
3.4.TÜRKİYE’DE DÖNEMSEL GELİR DAĞILIMI GELİŞMELERİ.....	107
3.4.1.Türkiye’de 1994 -2000 Döneminde Kişisel Gelir Dağılımı.....	107
3.4.2.Türkiye’de 1994-2000 Döneminde Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	112
3.4.3.Türkiye’de 1994-2000 Döneminde Bölgesel Gelir Dağılımı.....	119
3.4.3.1. Marmara Bölgesi Gelir Dağılımı.....	123
3.4.3.2. Ege Bölgesi Gelir Dağılımı	125
3.4.3.3. Akdeniz Bölgesi Gelir Dağılımı.....	126
3.4.3.4. İç Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı.....	127
3.4.3.5. Karadeniz Bölgesi Gelir Dağılımı.....	128

3.3.3.6 Doğu ve G. Doğu Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı.....	129
3.4.4. Türkiye’de 1994 – 2000 Döneminde Sektör el Gelir Dağılımı.....	131
3.5.1. Türkiye’de 2001-2007 Döneminde Kişisel Gelir Dağılımı.....	133
3.5.2. Türkiye’de 2001-2007 Döneminde Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	137
3.5.3. Türkiye’de 2001-2007 Döneminde Bölgesel Gelir Dağılımı.....	141
3.5.4. Türkiye’de 2001-2007 Döneminde Sektörel Gelir Dağılımı.....	142
3.6. GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI.....	146
3.6.1. Gelirin Dikey Olarak Yeniden Dağılımı	149
3.6.2. Gelirin Yatay Olarak Yeniden Dağılımı	151
3.6.2.1. Devletin Gelir Dağılımını Değiştirmesi	151
3.6.2.1.1. Servet Dağılımının Değiştirilmesi.....	151
3.6.2.1.2. Eğitim Olanaklarının Değiştirilmesi.....	152
3.6.2.1.3. Faktör Fiyatlarının Değiştirilmesi.....	153
3.7. GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN YAPISAL FAKTÖRLERİN TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ.....	153
3.7.1. Nüfusun Yapısı.....	153
3.7.2. Eğitim Seviyesi.....	155
3.7.3. Enflasyonun Durumu.....	158
3.7.4. İşgücünün Yapısı.....	161
3.7.5. Kayıt Dışı Ekonomi.....	163
3.8. TÜRKİYEDE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ.....	165
3.8.1. Bütçe Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi.....	165
3.8.1.1 Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi.....	165
3.8.2. Para ve Kredi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi.....	167
3.8.3. Döviz Kuru İşlemlerinin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi.....	169
3.8.4. Maliye Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi.....	169
3.8.5. Dış Ticaret Politikasının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi.....	171
3.8.6. Türkiye’de Gelir Dağılımının İyileştirilmesine Yönelik Öneriler....	172
SONUÇ.....	176
KAYNAKÇA.....	179
ÖZGEÇMİŞ.....	192

GİRİŞ

Gelir dağılımı eşitsizliği, gelişmekte olan ve gelişmiş ülke farkı gözetilmeksizin tüm Dünyada yaşanan büyük bir sorundur. Enflasyon, büyüme vb. dengesizliklere çözüm bulunurken gelir dağılımı eşitsizliği sorununa halen bir çözüm bulunamamıştır. Gelir dağılımı eşitsizliği sadece Dünya ülkeleri arasında yaşanan bir sorun değil, aynı zamanda bir ülkede bölgeler ve kişiler arasında da yaşanan bir sorundur. Ülkemizde de gelir dağılımı eşitsizliği sorunu, uzun süredir yaşanmakta ve hazırlanan kalkınma planları sayesinde bu sorun çözülmeye çalışılmaktadır.

Gelir dağılımı eşitsizliği sebebiyle bazı kesim çok fazla gelir elde edip çok lüks bir hayata sahip olurken, bazı kesim zorunlu ihtiyaçlarını bile karşılayacak kadar gelir elde edememektedir. Bu sebeple özellikle günümüzde gelir dağılımı eşitsizliği, çözüm aranan sorunların başında yer almaktadır. Bu sorunun çözülmesi için çeşitli politikalar ve öneriler ileri sürülmekte ve gelir dağılımı eşitsizliğini ortaya koymak için çeşitli ölçüler kullanılmaktadır.

Gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ülkeler arasındaki en önemli farklardan biri milli gelirin dağılımıdır. Bu farklılık, yoksulluk ve gelir dağılımında eşitsizlik gibi sorunlara sebep olmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliği sadece ekonomik değil, toplum huzurunu da yakından ilgilendiren sosyo-ekonomik bir kavramdır. Bu nedenle sosyal barışı sağlamak gelir dağılımı eşitliği ve yoksullukla mücadele politikalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada da gelirin yeniden dağılımı önem kazanmaktadır. Gelirin yeniden dağılımı, devletin piyasada oluşan gelir dağılımına müdahalede bulunarak, gerçekleştirdiği ikincil dağılımdır. Bu müdahale, ilk gelir dağılımından yeterince pay alamayanların gelirini artırmak amacıyla yapılmaktadır. Sonuçta, çalışamayacak durumda olan yaşlılar ile işsizler ve çalıştıkları halde düşük gelir elde edenler, kendilerine doğru gerçekleşen transferlerle yaşamlarını devam ettirebilmektedirler.

Gelirin yeniden dağılımına yönelik politikalar her ülkede var olmasına karşın, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve benimsedikleri ekonomik modele göre alınan önlemler birbirinden farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelere göre daha fazla kaynağa sahip olduklarından, gelirin yeniden dağılımı için daha

büyük bütçeler ayırmakta ve buna bağlı olarak daha geniş tedbirler alabilmektedirler. Az gelişmiş ülkelerde ise, kaynakların kıt olması nedeniyle gelirin yeniden dağılımı için kullanılacak bütçeler düşük seviyelerde kalmakta ve etkin çözümler üretilememektedir.

Türkiye ekonomisi, ülke içi veya ülke dışı konjonktürel süreçten oldukça etkilenmektedir. Değişik yıllarda finansal krizler sonrası alınan tedbirler ve mali sektördeki göz ardı edilen sorunlar sabit ve dar gelirlileri olumsuz etkilemiş var olan gelir dağılımı eşitsizliğini körüklemiştir. Dünyadaki gelir dağılımı da ülkemizden pek farklı değildir. Zengin daha zengin, fakirin daha fakirleşeceği bir yapının hâkim olduğu, Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşların verilerinde çok net bir şekilde görülebilmektedir. Sonuç olarak gelir dağılımı ülkeler için çözülmesi zor problemlerden birisidir. Bu nedenle, iktisat politikasının amaçlarından biri olan gelir dağılımı eşitsizliğini gidermeye yönelik olarak para ve maliye politikası araçları kullanılmaktadır. Maliye politikası araçları ile ekonominin büyük bir kısmına müdahale edilmekte, para politikası araçları ile milli geliri artırmak, işsizliği azaltmak ve fiyat istikrarını sağlamak mümkün olmaktadır.

Bu bağlamda; çalışmanın birinci bölümünde gelir ve gelir dağılımı kavramları incelenmiş ve ilgili kavramlar tanımlanmış, literatürdeki gelir dağılımı çeşitleri kısaca açıklanmıştır. Daha sonra gelir dağılımını belirleyen faktörler ve gelir dağılımı ölçüm metotlarına kısaca değinilmiştir. İkinci bölümde iktisat politikası tanımlanmış araçları amaçları ve kurumsal olarak iktisat politikalarından bahsedilmiş son olarak ülkemizde uygulanan para ve maliye politikalarına dönemler itibariyle kısaca değinilmiştir. Üçüncü ve son bölümde, Türkiye’de gelir dağılımının seyri 1994- 2007 dönemine yönelik olarak ele alınmış, gelirin yeniden dağılımı konusuna değinilmiş, para ve maliye politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerinden bahsedilmiş, son olarak Türkiye’deki mevcut durumla birlikte gelir dağılımı adaleti konusunda neler yapılabileceği ifade edilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK AÇIDAN GELİR DAĞILIMI

1.1.GELİRİN TANIMI

Gelir, üretim ve hizmet süreçlerinin sonucu olarak, gerçek ve tüzel kişilerin elde ettikleri parasal kazanımdır. Mal ve hizmet üretiminde kullanılan tüm girdilerin giderleri ile araç ve gerecin aşınma payları satış fiyatından çıkarıldığında geriye kalan fazlanın yani net katma değer, sürece katılan işçilere ve sermaye sahiplerine düşen bölümü, onların gelirini oluşturmaktadır.¹

Ülkemizde gelirin tanımı; bir gerçek kişinin, bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı şeklinde yapılmaktadır. 4369 sayılı kanunla, gelirin tanımı yeniden yapılarak, gerçek kişilerin tasarruf veya harcamalarına kaynak teşkil eden her türlü kazanç ve iratların safi tutarı da 01.01.1999 tarihinden itibaren gelir olarak nitelendirilmektedir. Gelire giren kazanç ve iratlar; ticari kazançlar, zirai kazançlar, ücretler, serbest meslek kazançları, gayrimenkul sermaye iratları, menkul sermaye iratlarından oluşmaktadır.²

Gelir kavramı içerisinde yer alan kazanç kavramı; yalnız emekten veya emekle sermayenin birleşmesinden elde edilen hâsılatı (ücret, ticari kazançlar, zirai kazançlar, serbest meslek kazançları ve diğer her türlü kazançları), İrat kavramı ise; menkul ve gayrimenkul sermayeden elde edilen hâsılatı ifade etmektedir.

1.1.1.Gelir Türleri

Gelirin türleri literatürde kişisel kullanılabilir gelir, hane halkı kullanılabilir geliri, nakdi gelir ve aynı gelir olmak üzere 4 gruba ayrılarak değerlendirilmektedir.

- **Kişisel Kullanılabilir Gelir:** Üretim faktörlerine yapılan gerçek ödemeler (ücret, faiz, kar, kira) ile kamu ve özel teşebbüslerle, dış âlemden kişilere yapılan tek taraflı transferlerden (dağıtılmayan şirket karları bu ödemeler dışındadır) dolaysız vergiler ve hane halkının devlete yaptığı tek taraflı

¹Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitapevi,11. Basım, Kasım 2000, s.451

²Nasıl Mükellef Olunur?, <http://www.maliye.gov.tr/defterdarliklar/kilis/mukellef.asp> (26/12/2007)

transferler (Emekli Sandığı kesintisi, SSK kesintisi vb.) düşüldükten sonra kalan değer kişisel kullanılabilir geliri ifade etmektedir.

- **Hane Halkı Kullanılabilir Geliri:** Hane halkı fertlerinden gelir getirenlerin çalıştıkları işlerden kazandıkları gelirler, sermaye ve mülk gelirleri (ücret, kâr, faiz, kira geliri ile emekli maaşı, dul- yetim aylıkları ve yaşlılara yapılan ödemeler, karşılıksız burs vb.) transfer gelirleri gibi parasal gelirler ile aynı gelirlerin toplamı hane halkı kullanılabilir gelir kapsamı içinde yer almaktadır. Hane de yer alan her bir ferdin kişisel yıllık kullanılabilir gelirinin toplamından hane halkı kullanılabilir gelirine ulaşılmaktadır.³
- **Nakdi gelir:** Ekonomik değerlerin Türk Lirası veya yabancı para cinsinden hane halkı ferdinin eline geçmesi, banka hesabına aktarılması veya tahakkuk etmesi şeklinde elde edilen nakdi değerler olarak tanımlanmaktadır. Yabancı parayla alınan gelirler, borsa rayici üzerinden tespit edilen kur ile Türk Lirasına çevrilmektedir.⁴
- **Aynı gelir:** Fertlerin gerek iktisadi faaliyetleri sonucu gerekse faaliyet dışı elde ettikleri ekonomik değerlerin, mal veya hizmet olarak hane halkı fertlerinin eline geçmesi Aynı gelir olarak tanımlanmaktadır.

Fertlerin elde ettikleri gelirleri; faaliyet gelirleri ve faaliyet dışı gelirler olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür.

1.1.1.1 Faaliyet Gelirleri

Fertlerin elde ettikleri gelirlerden faaliyet gelirleri, maaş ücret ve yevmiye gelirleri ile müteşebbis geliri olarak sınıflandırılmaktadır.

- **Maaş, Ücret, Yevmiye Gelirleri:** Hane halkı fertlerinden herhangi birinin yıl içerisinde, ücret karşılığı çalışması sonucunda nakdi veya aynı herhangi bir gelir elde etmesi halinde, bu gelir ücret geliri olmaktadır. Bu ücret geliri; maaş, ücret veya yevmiye adı altında kişilerin eline geçen net gelirdir. Emeklilik, sosyal sigortalar keseneği ve vergiler hariç 2003 yılı içinde alınan ikramiye, iş riski, iş gücü teminindeki günlük zammı, fazla mesai, prim ve

³ 2003 Hane Halkı Bütçe Anketi, Tanım ve Kavramları, <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/HHGELTUK/061004/metedoloji.doc> (28/12/2007)

⁴ 2002 Hanehalkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları, <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/HHGELTUK/071> (05/01/2008)

temettüleri ve ek görevlerden elde edilen gelirler maaş, ücret veya yevmiye gelirine dâhil edilmiştir.⁵

- **Müteşebbis Gelirleri:** Müteşebbis gelirlerinde kayıt edilen gelirler net gelirdir. 2003 yılı içerisinde müteşebbis olarak çalışan fertlerin (işteki durumu kendi hesabına veya işveren olarak çalışanlar) faaliyetleri sonucu elde ettiği gayri safi hâsıladan, 2003 yılı boyunca yaptığı tüm giderler (işyeri masrafları, vergiler, sosyal güvenlik kesintileri vb.) düşüldükten sonra, elde edilen gelir müteşebbis kullanılabilir geliri olarak tanımlanmaktadır.⁶

1.1.1.2 Faaliyet Dışı Gelirler

Fertlerin elde ettikleri gelirlerden faaliyet dışı gelirler, Gayrimenkul gelirleri, Menkul Kıymet gelirleri ve transfer gelirlerinden oluşmaktadır.

- **Gayrimenkul (kira) Geliri;** apartman dairesi, dükkân, depo vb. gayrimenkullerin kiraya verilmesi sonucu elde edilen hasılatın, bu hasılatın sağlanması için yapılan tüm giderler; sigorta, vergi, tamir ve bakım giderleri vb. düşülerek elde edilen gelir gayrimenkul geliri olarak tanımlanmaktadır.
- **Menkul Kıymet Geliri:** menkul kıymetlerden bunların korunması ile ilgili olarak sigorta, kiralık kasa, tahvil giderleri, vergi vb. giderler düşülerek, elde edilen net gelirler menkul kıymet gelirini oluşturmaktadır.
- **Transfer Geliri:** Hane halkı fertlerine devletten, özel teşebbüsten veya yurt dışından yapılan tek taraflı transferler; emekli maaşı, yaşlılık maaşı, işsizlik maaşı, karşılıksız burslar vb. yardım şeklindeki ödemelerden oluşmaktadır.

1.2. GELİR DAĞILIMI

Gelir dağılımı, basit bir ifadeyle bir ekonomide belirli bir dönemde yaratılan gelirin kişiler, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir. Literatürde çeşitli gelir dağılımı tanımlarına rastlanmaktadır. Bu tanımlardan bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

⁵ 2003 Hane Halkı Bütçe Anketinin Kapsamı, Yöntemi, Tanım Ve Kavramları, <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/HHGELTUK/061004/metedoloji.doc>.(07/01/2008)

⁶ Gelir Dağılımı Tablolarının Tanımlanması, www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=155 -

Gelir dağılımı, bir ekonominin toplam gelirin ekonomi içindeki bireyler arasında dağılım oranı olarak ifade edilebilir. Bir ekonominin refahı, zenginliğinden çok gelirin dağılımıyla ölçülmektedir. Gerçek anlamıyla gelirden sürekli olma ve dönem dönem yenilenmesi koşuluyla söz edilmelidir.⁷

Gelir dağılımı, gelir eşitsizlikleri ile sosyal ve ekonomik kurumlar arasında nasıl bir ilişki olduğunu, zengin ve yoksul arasındaki gelir farklılığının zaman içindeki değişimini, gelir eşitsizliğindeki değişikliklerin servet, sermaye birikimi ve büyüme üzerindeki etkilerini ve kaynak dağılımını ortaya koymaktadır.

Bir ülkenin gelir dağılımı şu faktörlere bağlıdır⁸:

- Kazanç ve gelir getiren değerlerin dağılımına (meslekler, toprak, sermaye gibi),
- Eğitim, sağlık hizmetleri ve barınma imkanları gibi kamu mal ve hizmetlerinin sağlanması ve bunların dağılımına,
- Hem kamu hem de özel transfer ödemelerinin miktarına ve yönetimine,
- Vergi sistemine.

Gelir Dağılımının bağlı olduğu faktörlerden yola çıkarak Kuznets, eğitim seviyesinin artırılmasının daha adil bir kişisel gelir dağılımının sağlanmasında ve bu konuda politik bir tavır oluşmasında etkili olacağını düşünmektedir. Neo klasik görüş ise, emek gücündeki ortalama eğitimin artırılmasının daha az gelir farklılığına yol açacağını savunmaktadır.⁹

Gelir dağılımdan bahsedebilmek için tek bir bireyden değil, bireylerin bir araya gelmesi ile oluşan toplum ve toplumsal yapılandırmalardan bahsetmek zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımının, bu toplumsal özelliği beraberinde toplumu ilgilendiren siyasi, demokratik, sosyal tüm alanları da etkilemektedir. Hatta bu o kadar önemlidir ki bu alanlarda elde edilecek başarının büyük ölçüde belirleyicisi olmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımı çeşitlerinin incelenmesi gerekmektedir.

⁷ Şevki Özbilen, Maliye Politikası, Ezgi Kitapevi, Mart,1999, s.373

⁸ İbrahim G. Yumuşak, Mahmut Bilen, Gelir Dağılımı Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, http://www.geocities.com/ceteris_paribus_tr2/igy_bilen.doc.(12/01/2008)

⁹ Carnoy, Martin, "Education and Economic Development: The First Generation", in Blaug, Mark (Ed), The Economic Value of Education: Studies in The Economics of Education, Edward Elgar Publishing Limited, Cambridge, 1992. s.352

1.2.1.Gelir Dağılımı Çeşitleri

Gelir dağılımının, gelirin elde edilmesinde rol oynayanlar ve etkileşim içerisinde yerini alanlar, arasında refah artırıcı etkisi üzerinde durulurken çeşitlerini de incelemek bir zorunluluk olmaktadır.

Gelir dağılımı ile ilgili yaklaşımlar aşağıda yer alan ana gruplarda çerçevesinde incelenmektedir.

- Fonksiyonel Gelir Dağılımı
- Kişisel Gelir Dağılımı
- Sektör el Gelir Dağılımı
- Bölgesel Gelir Dağılımı

1.2.1.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Bir ekonomide; üretim faktörlerinin fiyatları cinsinden, milli gelirin paylaşımını ifade eder. Böylece, ülke içinde yaratılan gelirin üç temel üretim faktörü olan; işgücü, sermaye ve toprak sahipleri arasında bölüşümü; başka bir deyişle, GSYİH içerisinde ücretin ve ücret dışı gelirlerin payı belirlenmiş olmaktadır.

Bu bölüşümde, üretimin ne kadarının emek sahiplerine ücret, sermayedarlara faiz, toprak sahiplerine Rant olarak dağıtıldığı ve ne kadarının müteşebbislere kar olarak kaldığı incelenmektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı, sosyal tabakaların kendi içlerinde büyük farklılıkların olması nedeniyle, çeşitli sosyal tabakaların milli gelirden aldıkları paylar konusunda ancak kaba hatlarıyla bilgi vermektedir.¹⁰

1.2.1.2 Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir toplam gelirin; toplumu meydana getiren bireyler, aileler ve gruplar arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Kişisel gelir dağılımı bireysel ve statiktir. Kişisel gelir dağılımında, gelirin fertler ya da haneler arasındaki dağılımı ön plandadır. Milli gelirin belirli dönemlerde, ekonomik faaliyetler dikkate alınmaksızın bireyler arasında nasıl dağıtıldığını, kişisel gelir dağılımı ortaya

¹⁰ Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gdag.doc> (02/02/2008)

koymaktadır.¹¹ Ekonomik eşitsizliklerin oldukça iyi bir göstergesi olan kişisel gelir dağılımından beklenen ilk hedef; hane halkları arasındaki gelir eşitsizliklerinin belirlenmesidir.

Kişisel gelir dağılımında gelir eşitsizlikleri, fertlerin ya da hanelerin gelirlerinin büyüklüğüne göre belirlenir. Bu dağılım; gelir büyüklüğü dışında, gelirin türüne, soysa-ekonomik gruplara, mesleklere, sektörler, bölgelere, yaş ve cinsiyete, eğitim durumlarına göre sınıflandırılmaktadır. Kişisel gelir dağılımı araştırmaları, bir ülkede belirli bir sürede yaratılan tüm gelirin haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğüne ortaya konulması, hanelerin sosyal ve ekonomik yapılarında zaman içinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi açısından önemli bir özelliğe sahiptir.

Kişisel gelir dağılımında, bireylerin veya tüketici birimlerinin belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir miktarları göz önünde tutulduğunda, kişisel gelir dağılımı bireyler arası gelir eşitsizlikleri araştırmalarında kullanılan bir kavramdır.

Kişisel gelir dağılımındaki adaletin sağlanması çok önemlidir. Çünkü toplum içerisinde sosyal anlamda barış ve adil bir gelir dağılımı için, refah farklılıkları ve adil olmayan sosyal sınıfların doğmasına engel olunması, sosyal anlamda arzulanan barışın sağlanması için gereklidir.¹² Zaten, adaletli gelir dağılımındaki temel amaç haksız kazanç sağlayarak ekonomik birikim elde etmeyi önlemek ve sosyal anlamda refah seviyesini artıracak adaletli bir dağılımın yapılmasını sağlamaktır.

1.2.1.3 Sektör el Gelir Dağılımı

Bir ekonomide yaratılan toplam hâsılanın, iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımını ifade eder. Diğer bir deyişle; tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin ulusal gelirden aldıkları payları, bunların uzun vadedeki seyirlerini, ulusal gelir dağılımındaki değişikliklerin hangi sektörlerin lehine ya da aleyhine geliştiğini ortaya koyar.¹³

¹¹ Hüseyin Şahin, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1997, s.387

¹² İsmail Türk,(1999a) Maliye Politikası Amaç, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri, Turhan Kitapevi, Ankara, 1999, s.316

¹³ Coşkun Can Aktan, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak iş Konfederasyonu yayınları, Ankara, 2002, s.2

Sektör el gelir dağılımında iki farklı tanımlama karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak, üretim sektörleri arasında dağıtılan milli gelir, ikinci olarak, kamu sektörü ile özel sektör arasında dağıtılan milli gelirdir. İkinci şekli ile ifade edilen bir tanımlama, devletin ekonomiye müdahale etme derecesi, hatta ekonomik sistemin özelliklerini ortaya koymaktadır.¹⁴

Sektör el bölüşüm konusu özellikle gelişmekte olan ülkeler yönünden çok önemlidir. Çünkü sektör el bölüşüm ile ilgili sağlam veriler, söz konusu ekonominin gelişme yolunu açıkça ortaya koymakta ve bu konuda alınacak tedbirlere yol göstermektedir.¹⁵

1.2.1.4 Bölgesel Gelir Dağılımı

Geniş anlamda bölgesel eşitsizlik; bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme ulaştırma, sağlık, eğitim demografik ve sosyal göstergeler bakımından büyük ölçüde farklılığın olmasıdır.¹⁶ Bölgesel gelir dağılımı, milli gelirin ülkede farklı bölgelerde yaşayan kişilere göre dağılımıdır. Bu dağılım ülkede gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasındaki farklılıkları yansıtmaktadır.¹⁷ Milli gelir hiçbir ülkede çeşitli bölgelere eşit olarak dağılmamıştır. Gelişmiş ülkelerde bölgeler arası gelir dağılımı dengesizlikleri azda olsa vardır. Ancak Gelişmekte olan ülkelerde, bölgeler arası gelir dağılımı eşitsizliği fazladır.¹⁸

1.2.1.5. Eğitim Durumun Göre Gelir Dağılımı

Eğitim durumuna göre gelir dağılımı bir ekonomide oluşan toplam gelirin, o ekonomiyi oluşturan kişilerin eğitim durumları açısından gelirden aldıkları payları ifade etmektedir. Daha açık bir ifade ile toplam gelirin okur-yazar olmayan, okur-yazar olup bir okul bitirmeyen, ilkokul mezunu olan, ortaokul mezunu olan, ortaokul dengi meslek okulu mezunu, lise mezunu olan, lise dengi meslek lisesi mezunu olan, yüksek okul mezunu olan, üniversite mezunu olanlar arasında ne şekilde dağıldığını

¹⁴ Ahmet Ulusoy, Maliye Politikası, Lega Kitapevi, Trabzon, 1999, s.243.

¹⁵ Halil Dirimtekin, Genel İktisat Teorisi II, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986, s.164

¹⁶ Yeşim Kuştepe, Umut Halaç, Türkiye de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 6, Sayı: 4, Yıl 2004, s.147

¹⁷ Gelir Dağılımı ve Politikaları, 7. BYKP, DPT, Ankara, 1994 s.25

¹⁸ İsmail Türk, Maliye Politikası, Turhan Kitapevi Güncelleştirilmiş 15. Baskı, Ankara, 2003, s.313.

ve uzun zaman sürecinde bu dağılımın ne yönde değişiklikler gösterdiğini ifade etmektedir. Eğitim düzeyinin gelirdeki getirisi incelendiğinde, fert başına ortalama geliri en düşük olan kesimin okur-yazar olmayanlar, en yüksek olan kesimin ise yüksek okul ve fakülte mezunları olduğu görülmektedir.¹⁹

1.2.1.6. Meslek Gruplarına Göre Gelir Dağılımı

Bir ekonomide oluşan toplam gelirin o ekonomiyi oluşturan meslek grupları arasındaki dağılımını ifade eder. Toplam gelirin ilmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler; müteşebbis, direktör, üst kademe yöneticisi; idari personel ve benzeri çalışanlar; ticaret ve satış personeli; hizmet işlerinde çalışanlar; tarım, hayvancılık, orman ve balıkçılık işlerinde çalışanlar; tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanlar, ulaştırma makineleri kullananlar; iktisaden faal olmayıp gelir elde edenler arasında ne şekilde paylaşıldığını ifade eder. Ülkemizde fert başına geliri en yüksek olan kesim müteşebbis, direktör ve yönetici olarak çalışanlardır. Fert başına geliri en düşük olan kesim ise tarım, hayvancılık, orman ve balıkçılık işlerinde çalışanlardır.²⁰

1.2.1.7.Sosyal Gruplara Göre Gelir Dağılımı

Gelir dağılımındaki adaletsizliklerin düzeltilmesi, sosyal devlet anlayışının bir gereğidir. Bunun sağlanabilmesi için belli ekonomik, sosyal ve mali politikaların uygulanması gerekmektedir. Sosyal devletin hizmet anlayışı ekonomik olarak güçsüz olan büyük çoğunluğa, asgari olarak kabul edilebilir düzeyde yaşam koşullarını sağlamak olmalıdır.

Gelir dağılımında incelenmesi gereken önemli bir konuda sosyal grupları meydana getiren ücretli ve maaşlıların büyük bir kısmını oluşturan işçi ve memurlar, küçük esnaf ve sanatkarlar, kendi hesabına çalışanlar ve işverenler arasında yaratılan gelirin nasıl bölüştüğünü ortaya koymaktır. Sosyal grupların sahip olduğu ekonomik potansiyele ilişkin göstergeler farklı olduğuna göre, bu grupta da ancak görece adaletten söz etmek mümkün olacaktır. Sosyal adaletten ve dengesizliklerin

¹⁹ DPT, 8.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s.37.(03/02/2008)

²⁰ DPT, 8.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>,s.38.(03/02/2008)

giderilebilmesinden söz etmek için bu grupta yer alan işçi, memur, küçük esnaf, kendi hesabına çalışan ve işverenler arasındaki ilişkilerin de ortaya konulması gerekmektedir.²¹

Sosyal grupları genel olarak gelir dağılımı açısından aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz

1.2.1.7.1.Ücretli ve Maaşlılar

Dünyada insanların büyük bir çoğunluğu için emek, başlıca gelir kazandırıcı unsurdur. Ancak son yıllarda uygulanan ekonomik politikalar, sosyal politikalar ve teknolojik gelişmeler emek gelirlerini eritmeğe yönelik olmuştur. Özellikle yaşanan ekonomik krizler neticesinde başta ücretli çalışanlar olmak üzere tüm dar ve sabit gelirli toplum kesimi işsizlik, enflasyon ve gelirlerde reel aşınma ile karşı karşıya bırakılmıştır. Ücretli ve maaşlıları kendi arasında da işçiler, memurlar ve diğer kamu çalışanları olarak üçe ayırabiliriz.

1.2.1.7.2.Küçük Esnaf ve Sanatkarlar

Küçük esnaf ve sanatkarlar özellikle imalat ve hizmet sektöründe küçük ve orta ölçekli işletmelere sahiptirler. Bu işletmelerin ekonomide ve özellikle sosyal yaşamda taşıdıkları önem çok büyüktür. Bunlar ekonomiye dinamizm kazandırmak, istihdam sağlamak, yeni iş imkânları yaratmak, esnek yapıları ile yenilikleri teşvik etmek ve bölgesel kalkınmayı hızlandırmak gibi birçok önemli fonksiyona sahiptirler. Aynı zamanda esnaf-sanatkar ve küçük işletmeler, sosyal dengenin ve sistemin güvencesi olarak, demokrasinin, serbest piyasa ekonomisinin ve hür teşebbüsün vazgeçilemeyecek unsurlarıdır.²²

Küçük esnaf ve sanatkarların sorunları incelendiğinde sosyal, ekonomik, siyasal, yasal, rekabet unsuru, teknolojik gelişim, bölgesel farklılıklar gibi kendi kontrolleri dışında oluşan şartlardan fazlasıyla etkilendikleri görülmektedir. Ayrıca bu kesimin en çok zorlandığı konuların başında finansman, pazarlama, eğitim, teknoloji, mevzuat, vergi, sosyal güvenlik, işyeri temini, uluslar arası ilişkiler, ihracat

²¹ DPT, 8.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>,s.39-40.(04/02/2008)

²² DPT, 8.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s.48-49.(06/02/2008)

danışmanlık hizmetleri konularının geldiği görülmektedir. Küçük esnaf ve sanatkarların karşılaştıkları sorunların çözülmesi için onlara işletme planlaması, teknolojik kaynaklara erişim ve bunların işletimi, bilgi teknolojisi ile uluslar arası ağlara erişim, eğitim, pazarlama ve benzeri konularda destek verilmesi gerekmektedir.

1.2.1.7.3.Kendi Hesabına Çalışanlar

Kendi hesabına çalışanların toplam gelirden ne kadar pay aldığını, bunun uzun süreç içinde ne şekilde değişime uğradığını, ayrıca kentlerde ve kırsal kesimde ne oranlarda olduklarını ve gelirden ne oranda pay aldıklarını gösterir.

1.2.1.7.4.İşverenler

İşverenlerin toplam gelirden ne kadar pay aldığını, kentlerde ve kırsal kesimde gelirden aldıkları payın ne oranlarda olduğunu, ayrıca uzun süreç içinde bunların ne şekilde değiştiğini gösterir.

1.2.1.7.5.Emekliler

Emeklilerde ücret geliri ile yaşamını sürdüren işçi ve memurun yaşadığı olumsuzlukları yaşamaktadır. Emeklilerin korunması dünya genelinde sosyal güvenliğin temel sorunlarından birisi haline gelmiştir. Emeklilerin korunması, garanti edilmiş bir gelire kavuşturulmaları ve bu gelirin asgari yaşam standardı için yeterli olması ile mümkündür. Sonuç olarak emekli maaşlarının yeterli düzeyde belirlenmesi ve bu düzeyin korunması ekonomik açıdan ihtiyaçlarının karşılanması için belirleyici ve gereklidir.

1.2.1.8.Cinsiyete Göre Gelir Dağılımı

Cinsiyete göre gelir dağılımı ile, kadınlar ve erkekler arasında gelirin nasıl dağıtıldığını, uzun süreç içinde ne şekilde değişime uğradığı izlenebilmektedir. Ayrıca kadın ve erkek arasında üretime katılım oranının nasıl olduğu, eğitim durumlarına göre gelir dağılımının nasıl olduğu, çeşitli sektörlerde kadın ve erkek arasında gelir dağılımının nasıl olduğu ve uzun süreç sonunda nasıl bir şekil aldığı izlenebilmektedir.

1.3.GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİK ÖLÇÜTLERİ

Gelir dağılımı eşitsizliği, belli bir orandaki nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay ile aynı orandaki başka bir nüfus diliminin milli gelirden aldığı pay arasındaki farklılığı göstermektedir. Gelir dağılımı serilerinde değişkenliğin fazla olması eşitsizliğinde fazla olmasını ifade etmektedir.²³

Literatürde gelir dağılımı ölçmek için kullanılan çok sayıda ölçü bulunmaktadır. Bunlarda yaygın olarak kullanılanları Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, değişim aralığı, yüzde paylar analizi, aralık ölçüsü, Göreli ortalama sapma, ters U hipotezi, Pareto katsayısı ve Atkinson eşitsizlik ölçüsüdür.

Gelir dağılımında eşitsizliğin ölçülmesi için aşağıdaki yöntemler kullanılmaktadır.

- **Değişim Aralığı;** bir serideki maksimum ve minimum gelir arasındaki farkı ifade eden bir akımdır. Serinin sadece iki uç değeri dikkate alınmakta arada kalan diğer terimlerin nasıl değiştikleri hiç hesaba katılmamaktadır. Bu nedenle değişim aralığı eşitsizlik ölçüsü olarak eleştirilmektedir.²⁴
- **Aralık Ölçüsü;** en ilkel eşitsizlik ölçüsüdür. Dağılımın iki ucundaki değerler karşılaştırılmakta yani en yüksek ve en düşük gelirlileri mukayese etmektedir. Bu nedenle bu iki düzey arasındaki farkın ortalama gelire oranı biçiminde tanımlanmaktadır.
- **Görelî Ortalama Sapma;** dağılımdaki bütün gelir düzeyleri ortalama gelir ile karşılaştırılır ve tüm farkların mutlak değişim değerlerinin toplamı bulunup; bu farklar toplamı, toplam gelire oranlanarak görelî ortalama sapma değeri elde edilmektedir.
- **Değişim Katsayısı;** Bir serinin standart sapması serinin aritmetik ortalamasına bölünür ve sonuç 100 ile çarpılırsa değişim katsayısı elde edilmektedir. Bu katsayı ülkeler arası karşılaştırmalarda kullanılabilir bir ölçüdür.

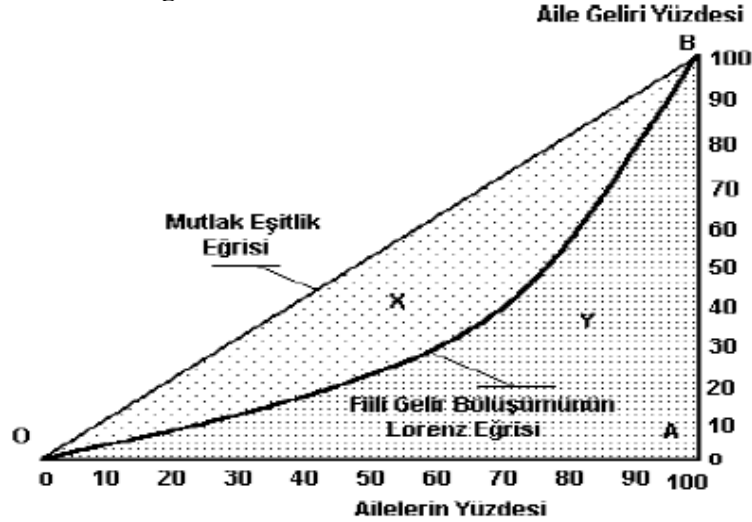
²³ Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyon raporu, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf> (16/03/2008)

²⁴ Zeynep Aydın, Gelir Dağılımı Büyüme, [http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1\(24/03/2008\)](http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1(24/03/2008))

- **Lorenz Eğrisi;** Bir diğer ismi yoğunlaşma eğrisi olan Lorenz eğrisinde gelir elde edenlerin kümülatif yüzdesi 0'dan 100'e kadar yatay eksen ve elde edilen toplam gelirin kümülatif yüzdesi dikey eksende gösterilmektedir. Dikey eksen gelirin %100, yatay eksen nüfusun %100 gösterildiğinden diyagram kutu biçimindedir. Yapılan gözlemler birleştirildiğinde elde edilen sonuca Lorenz eğrisi denmektedir. Orijin ile karşı köşeyi birleştiren OB doğrusu eş bölüşüm doğrusunu oluşturmaktadır. 45 derecelik bir açığa sahip olan eş bölüşüm doğrusu, gelir elde edenlerin %n'nin toplam gelirin %n'ine sahip olacağını ifade etmektedir.

Gelir dağılımı ne kadar adaletten uzaksa, lorenz eğrisiyle eşitlik hattı arasındaki alan o kadar büyük olmaktadır. Yani gelir dağılımı eğrisi 45 derecelik doğrudan o kadar uzak olmaktadır.²⁵

Şekil 1: Lorenz Eğrisi

Kaynak: <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-gelir>

- **Gini Katsayısı;** gerek ülkeler arasında karşılaştırma yapmak gerekse bir ülkenin gelir dağılımındaki dengesizliğin zaman içerisindeki seyrini izlemek için, Gini kendi adıyla anılan bir katsayı kullanmaktadır. Gini katsayısı lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasındaki alanın (A), ikizkenar üçgeninin

²⁵ İlker Parasız, Ufuk Başoğlu, Nalan Ölmez Oğlu, Gelir Bölüşümü Teori Ve Politika, Umut Matbaacılık, Bursa, 1999, s.187-188

alanına oranıdır. Yani A/B dir. Gini katsayısı; 0 ila 1 arasında değer almaktadır. Bir ülkedeki gelir dağılımı adaletsizliği ne kadar fazlaysa Gini katsayısı o kadar büyük olmaktadır.²⁶

Şekil 2: Gini İndeksi- Lorenz Eğrisi

Kaynak: <http://en.wikipedia.org>

Şekil 2 de görüldüğü üzere gini katsayısı lorenz eğrisi ile köşegen arasında kalan alanın tam eşitlik doğrusu altında kalan alana oranıdır. Tam eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alan A, ve Lorenz eğrisi altında kalan alan B ise, Gini katsayısı A/(A+B) olarak hesaplanmakta; dolayısıyla, gini katsayısı 0 ila 1 arasında değer almaktadır. Gini katsayısının 0, 20 altında olması düşük eşitsizliği, 0,20-0,50 arasında olması orta düzeyde eşitsizliği, 0,50'nin üzerinde olması ise yüksek eşitsizliği göstermektedir.²⁷

$$G = \frac{1}{2n^2\mu} \sum_i \sum_j |y_i - y_j|$$

Gini katsayısının istatistiksel ifadesi, bütün gelir ikilileri arasındaki farkların (Y_i-Y_j) işaretlerine bakılmaksızın alınmış aritmetik ortalamasına (farkların adedi,

²⁶ İlker parasız vd, a.g.e.,s.188

²⁷ Ufuk Dumlu, Özlem Aydın, Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini, Ege Akademik Bakış Dergisi, 8 (1), Yıl:2008, s.380

gözlem sayısının karesi kadardır) bağılı olarak tanımlanabilmektedir. Ortalama fark olarak isimlendirilen bu ortalama, dağılımının aritmetik ortalamasına (μ) bölünürse görece ortalama fark elde edilmektedir. Gini katsayısı görece ortalama farkın yarısı kadardır. Gini katsayısı gelir eşitsizliği ölçülerinde bulunması istenen özelliklerden ölçekten bağımsızlık ilkesini ve transfer ilkesini sağlamaktadır.

Aşağıdaki Gini İndeksi formülü ile de bölgeler arasındaki gelir eşitsizliğini hesaplamak mümkündür.

$$\text{Gini}_1 = \frac{\sum_i^n \sum_j^n |y_i - y_j|}{2\bar{y}n(n-1)}$$

$$\text{Gini}_2 = \frac{\sum_i^n \sum_j^n |y_i - y_j| \frac{P_i P_j}{P^2}}{2\bar{y}}$$

Gini1 : Ağırlıksız Gini İndeksini,

Gini2 : Ağırlıklı Gini İndeksini,

y : Bölgelerin kişi başına gelirlerinin ağırlıksız aritmetik ortalamasını,

y_i : i bölgesinin kişi başına gelirini,

y_j : j bölgesinin kişi başına gelirini,

n : ele alınan bölge sayısını,

P : toplam nüfusu,

P_i : i bölgesinin nüfusunu,

P_j : j bölgesinin nüfusunu göstermektedir.

Gini1 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Gini2 ise tam eşitliği ifade eden 0 ile, tam eşitsizliği ifade eden $1 - (P_i/P)$ arasında değerler almaktadır. Eğer i bölgesinin nüfusu küçük olmasına rağmen GSYİH'dan büyük bir pay alıyorsa, Gini2 değeri 1'e yaklaşacaktır. Diğer bir deyişle, hesaplanan Gini değerlerinin 1'e yaklaşması bölgelerarası gelir eşitsizliğinin arttığı anlamına gelmektedir.²⁸

- **Yüzde Payları Analizi;** kişisel gelir dağılımını ölçmede kullanılan ve eşitsizlik ölçüleri içinde en açık olanı yüzde payları analizidir. Kişisel gelir

²⁸ Lütfi Öztürk, Bölgerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması'na (İBSS) Göre Eşitsizlik İndeksleri ile Bir Analiz, 1965- 2001, Akdeniz, İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı:10, 2005, s.98

dağılımını ölçmede kullanılan yüzde paylar analizinde, haneler %1'lik 100, %5'lik 20, %10'luk 10, %20'lik 5 gruba ayrılarak her grubun toplam gelirden aldığı paylar karşılaştırılmaktadır.²⁹ Hane gelirlerine ilişkin yüzde payların hesaplanabilmesi için haneler toplam kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak hangi yüzde paylar analizi yapılacaksa haneler o sayıda gruba ayrılmaktadır. Her yüzde gruba düşen kullanılabilir gelir, toplam kullanılabilir gelire oranlanarak hanelerin gelirine ilişkin yüzde paylarına ulaşılmaktadır. Yüzde paylar analizinde, gelirin eşit dağılması için her grubun gelirden aldığı pay ile toplam nüfustan aldığı pay eşit olmalıdır. Özellikle uluslar arası karşılaştırmalarda gelir sahiplerini gelir düzeylerine göre 5 eşit (%20'lik) gruba bölerek her bir grubun toplam gelir içindeki payını karşılaştırmalı olarak irdelemek mümkündür.

%1'lik Grup için

$$1 + D_{i-1}, \frac{N_i}{100} = D_i \quad \%1'lik \quad \frac{G_i = C_i - G_{i-1} \left[\frac{L_i + \left(\frac{N}{100} \right) \sum f_j}{f_i} \right]}{TG}$$

$$i = 1, 2, 3, \dots, 1000$$

%5'lik Grup için

$$1 + D_{i-1}, \frac{N_i}{20} = D_i \quad \%5'lik \quad \frac{G_i = C_i - G_{i-1} \left[\frac{L_i + \left(\frac{N}{20} \right) \sum f_j}{f_i} \right]}{TG}$$

%10'luk Grup için

²⁹ Zeynep Aydın, Gelir Dağılımı Büyüme,
[http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1.\(24/03/2008\)](http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1.(24/03/2008))

$$1 + D_{i-1}, \frac{N_i}{10} = D_i \quad \%10' \text{ luk}$$

%20'lik Grup İçin

$$G_i = C_i - G_{i-1} \left[\frac{L_i + \left(\frac{N}{10} \right) \sum f_j}{f_i} \right]$$

TG

$$1 + D_{i-1}, \frac{N_i}{5} = D_i \quad \%20' \text{ lik}$$

$$G_i = C_i - G_{i-1} \left[\frac{L_i + \left(\frac{N}{5} \right) \sum f_j}{f_i} \right]$$

TG

Formülde

N: Toplam hane halkı sayısı

N_i : Aralıkta bulunan toplam hane halkı sayısı

G_i : i. Gelir grubunun geliri

f_i : i. hane halkı sayısı³⁰

$\sum f_j = j$. Gruba kadarki hane halkı sayısının toplamı

C_i : i. grubunun aralığı

L_i : D_i değerinin düştüğü grubun alt sınırı

T.G. : Toplam geliri temsil etmektedir.

- **Pareto Katsayısı:** belirli bir gelir düzeyiyle bu geliri veya daha fazlasını elde edenlerin sayısı arasında belirli bir ilişki olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu katsayı, gelir düzeyi yükseldikçe kişilerin üst gelir grubuna yükselme olasılığının nasıl arttığını yaklaşık olarak gösteren bir ölçü olarak da yorumlanmaktadır.³¹

Pareto Förmülü şu şekilde ifade edilmektedir:

³⁰ 1994 Hane Halkı Gelir Dağılımı Sonuçları, Türkiye Kent Kır Bölgelere Göre %20,%10,%5,%1'lik Gelir Dağılımı, T.C. DİE Matbaası, Ankara, Eylül, 1997,s. 7

³¹ Zeynep Aydın, Gelir Dağılımı Büyüme, [http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1.\(24/03/2008\)](http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1.(24/03/2008))

$$N = \frac{A}{X^a}$$

N= Gelire sahip kişilerin sayısıdır.

A= bir parametredir.

a = bir parametredir yaklaşık değeri 1,5 alınabilir.

- **Ters U Hipotezi:** Kuznets'in 1955 yılında geliştirdiği hipoteze göre, gelir düzeyi arttıkça eşitsizlik önce artmakta sonra ise azalmaktadır. Bu ilişki ters U hipotezi olarak ifade edilmekte ve gelir dağılımını ve gelir düzeyini gösteren eğri, Kuznets eğrisi olarak ifade edilmektedir. Kuznets, adı geçen ilişkiyi tarımda tarım dışı sektörlerle olan istihdam akışıyla izah etmektedir. Tarım dışı sektörlerdeki verimlilik tarım sektöründen daha yüksektir. Meydana gelen göç nedeniyle ilk etapta üretim artacak ve gelir dağılımı bozulacaktır. Fakat elde edilen üretim artışının ilerleyen aşamaları, gelir dağılımının düzelmesini beraberinde getirecektir.³²
- **Atkinson Eşitsizlik Ölçüsü:** Atkinson'un sosyal refah fonksiyonunda toplumun eşitsizliğe verdiği değer sıfır ila sonsuz arasında yer almaktadır. Bu ağırlığın sıfır olması toplumun gelir dağılımına duyarsız olduğu, ağırlığın sonsuz olması ise toplumun sadece en düşük gelir gruplu kişilerle ilgilendiğini göstermektedir. Gini oranı ve benzeri ölçüler gelir yelpazesinin çeşitli noktalarında eşitsizliğe verilecek ağırlıklar konusunda gizli yargılar taşımaktadırlar. Değişik gelir dağılımlarını çeşitli eşitsizlik ölçülerine göre sıraladığımız zaman ortaya düzgün olmayan bir sıralama çıkabilir. Bunun nedeni eşitsizliğe verilecek ağırlıkların farklı olmasıdır. Bu ağırlıklar değer yargılarından bağımsız olmadıklarından Atkinson bir sosyal refah fonksiyonu varsayarak çeşitli eşitsizlik ölçülerini bu sosyal refah fonksiyonuna göre yeniden sıralamaya çalışmıştır.³³

$$I = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_i \left(\frac{y_i}{\mu} \right)^{1-\epsilon} f(y_i) \right]^{\frac{1}{1-\epsilon}}$$

³²Zeynep Aydın, Gelir Dağılımı Büyüme, [http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1.\(24/03/2008\)](http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1.(24/03/2008))

³³ DPT, 8. BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s.8 (24/03/2008)

Atkinson indeksi, toplumun normatif olarak eşitsizliğe karşı duyarlılığının derecesine (\mathcal{E}) bağlı olarak farklı sonuçlar verir. Bu nedenle bir topluma ait Atkinson indeksi yorumlanmadan önce \mathcal{E} nun seçimi önem kazanır. \mathcal{E} 'nin büyümesi toplumun eşitsizliğe daha duyarlı hale gelmesi demektir. Bu parametre toplumun gelir eşitsizliğine duyarlılığının veya başka bir şekilde söylenirse eşitsizlikten kaçınma isteğinin derecesini gösterdiğinden bir ülkeden diğerine çeşitlilik gösterebilir. Eşitsizlikten kaçınma isteğinin derecesi (\mathcal{E}) veriyken, iki gelir dağılımından (farklı ülkeler, aynı ülke içinde farklı yıllar) Atkinson indeksi büyük olanın gelirleri daha eşitlikten uzak bir dağılımı ifade etmektedir.³⁴

1.4. GELİR DAĞILIMI KURAMLARI

Gelir dağılımı ilk kez David Ricardo tarafından ele alınıp incelenmesine rağmen, Gelir dağılımı, toplam talep ve kalkınma gibi kavramlar, XX. yy. kadar gereği gibi ilgi görmemiştir. 1930'lu yıllarda Keynes, kısa dönemde gelir ve istihdamın oluşması üzerine çalışmalar yaparak dikkatleri bu konuya çekmiştir. II. Dünya savaşından sonra tüm dünyada kalkınma ve büyüme sorunlarıyla birlikte Gelir dağılımı sorunu da ele alınıp teori geliştirilmesi ve politika uygulamasına gidilmiştir. Aşağıda tarihi oluşumlarına göre gelir dağılımı kuramlarına yer verilmiştir.

1.4.1. Klasik Gelir Dağılımı Kuramı

Klasik Okulun başlangıcı, A.Smith'in Milletlerin Refahı'nın basıldığı 1776 yılı, sonu da J.S.Mill'in öldüğü 1873 yılı olarak kabul edilmektedir. İngiltere'de yaşanan Sanayi Devrimi ile "iktisadi adam" niteliklerini taşıyan kapitalist-girişimci ve üretim araçları mülkiyetinden yoksunlaşan işçi sınıfının doğması, Fransız ihtilali ile burjuva sınıfının siyasi egemenliği ele geçirmesi, devlet müdahalesini minimuma indiren ve dış piyasalardan ucuz sınai hammadde ithal edilebilmesi, bu piyasalara sınai mamullerin serbestçe satılarak ele geçirilebilmeleri için gerekli serbest dış ticaretin

³⁴ Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçüleri, <http://www.tusiad.org/turkish/rapor/gelir/EK2.pdf>.(15/03/2008)

uygulanmasını savunan laissez-faire ideolojisi, klasik kuramın altyapısını oluşturan şartlardandır.³⁵

Klasikler gelir dağılımını; ücret, rant ve faiz olmak üzere üç faktörlü bir model olarak incelemişlerdir. Bunun sonucunda, fonksiyonel bölüşüm yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Daha sonraları Schumpeter'in bu yaklaşıma girişimci karını eklemesiyle, fonksiyonel bölüşüm tamamlanmıştır.

Klasik İktisatçılardan A. Smith, D.Ricardo, üretim faktörlerinden elde edilecek hâsılının, toprak sahipleri, müteşebbis ve işçiler arasında nasıl dağıldığına ilişkin bir takım fikirler öne sürmüşlerdir. Adam Smith'e göre emek talebi, sermaye arzına bağlıdır ve ücretlerdeki artış, kar oranlarını düşürmektedir. Ricardo bunu teorisinin temel taşı yaparken, Marx da bölüşüm teorisinde buradan hareket etmiştir. Dolayısıyla, her üç iktisatçı da kar payında düşme eğilimi olacağı konusunda benzer görüşü savunmuş, hatta Marx daha ileriye giderek reel ücretler sabit kalsa bile, kar payının düşeceğini kabul etmiştir.

Klasik iktisat teorisinde, bölüşüme ilişkin en önemli görüşler A.Smith, David Ricardo, J.S. Mill ve Karl Marx'a aittir.

1.4.1.1. A.Smith Gelir Dağılımı Kuramı

Klasiklerden Adam Smith, bölüşümün nasıl gerçekleştiğine ilişkin bazı açıklamalar yapmasına karşın, bütünüyle bir bölüşüm kuramı oluşturma iddiasında olmamıştır. Adam Smith'in, ücretler ve karlar arasındaki bölüşüm yaklaşımı, mikro ekonomik sorunlara başarıyla uygulanan arz-talep analizinin makro ekonomik çerçevede uygulanması şeklindedir. Adam Smith'e göre emek talebi, sermaye arzına bağlıdır ve ücretlerdeki artış kar oranlarını düşürmektedir.³⁶

A. Smith, bölüşüm teorisini fiyat teorisinin doğal bir sonucu olarak görmekte, ürünlerin fiyatının faiz, ücret ve ranttan oluştuğunu söylemektedir.

- **Ücret:** Sözleşme ile işverenin emrine verilen, işin sonucuna bağlı olmadan belirlenen emek bedelidir.

³⁵Gülten Kazgan, İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2000, s.69-70

³⁶Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikalarının Değerlendirilmesi, <http://www.sbe.deu.edu.tr/yayinlar/dergi/dergi02/bolum1.htm>.(21/03/2008)

- **Kar:** Sermayelerini üretime ayıranlarla borç ve ödünç verenlerin aldıkları karşılıktır.
- **Faiz:** Sermayeden alınan karşılıktır.
- **Rant:** Arazinin kullanımı karşılığı arazi sahiplerine ödenen bedeldir.

Smith bölüşüm teorisinde, rant ve kar kavramını eleştirmektedir. Arazi sahiplerinin elde ettikleri rant gelirini bu toprakları kendi işlemedikleri için gelirlerini emekten yoksun bulmaktadır. Girişimcinin elde ettiği karı ise, tekel kurarak fiyatları yükseltme eğiliminde oldukları için eleştirmektedir.³⁷ A. Smith, ilkel toplumlarda yalnızca bir tek üretim faktörünün var olduğunu söylemekte ve bunun emek olduğunu kabullenmektedir.

A. Smith, toprağın nüfusa oranla bol olduğunu varsaymaktadır. Bu tür bir toplumda, mal değerinin malın içerdiği emekle ölçülebileceğini ve üretimin tamamıyla emeğe atfedilmeden bölüşüm sorununun olmayacağını ileri sürmektedir. Smith bölüşümü, bir yandan kişi başı ücreti yüzde olarak karı ve arazi büyüklüğüne göre rantı fiyat teorisi ile ilişkilendirmekte diğer yandan, fiili bölüşüm yani toplam ürünün ücret toplamı ve rant toplamı arasındaki dağılımını dikkate alarak açıklamaktadır.³⁸

1.4.1.2. Ricardo Gelir Dağılımı Kuramı

Ricardo gelir dağılımı teorisinde, ekonomiyi endüstri ve tarım olmak üzere kabaca iki kesime ayırmıştır. Ekonominin genel gelişimi açısından önemli olan kesim tarım kesimidir.

Ricardo'nun gelir dağılımı teorisi, üç ana varsayıma dayanmaktadır. İlk varsayıma göre, tarım arazisi sınırsız olmadığından ve araziler aynı kaliteye sahip olmadığından, tarım azalan verimler yasaasına tabidir. İkinci varsayımda, ücretlerin asgari geçim düzeyinin üstüne çıkması halinde nüfus hızla artmakta ve bu düzeyin altına düşmesi durumunda ise azalmaktadır. Son olarak, iktisadi gelişmede anahtar bir role sahip olan sermaye birikimi için kar son derece önemli bir unsurdur.

³⁷ Hüseyin Karakayalı, Ekonomi Kuramı, Bilgehan Matbaası, İzmir 1997, s.75

³⁸ Tezer Öçal, Genel Ekonomi, Ankara, Doruk Matbaacılık,1981, s.227

Ricardo kuramında ekonominin çıktısı kiralalar, ücretler ve karlar olmak üzere üç ana pay arasında bölüşülmektedir.³⁹ Kira arazi üzerinden elde edilen bir getiridir ve azalan verim ilkesi nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Ücretler ise emeğin getirisidir. Emeğin doğal fiyatı (ücreti) piyasa ücretinin uzun dönemde yöneleceği ücretler düzeyidir. Bu ise çalışan kesimleri asgari bir yaşam düzeyini korumaya ancak yeten bir ücret düzeyidir. Asgari geçim düzeyi, çalışanların fiziki, kültürel ve toplumsal gereksinmelerini karşılayacak bir asgari standardı ortaya koymaktadır.

Gelir toplamındaki üçüncü pay olan kar, gelir toplamından ücret ödemeleri ve kiralaların çıkarılmasından sonra geriye kalan miktardır. Karlar, iktisadi gelişmenin esas kaynağını oluşturan net yatırım ya da sermaye birikim oranını belirlediklerinden ve sermaye birikimini olanaklı kılan tasarrufun kaynağı olduklarından son derece önemli bir etmeni oluşturmaktadır.

Ricardo'nun gelir dağılımı kuramı iki ayrı ilkenin işleyişine dayandırılabilir.

- Milli hasılanın kira, ücretler ve karlar arasındaki bölüşümünü açıklamakta kullanılan 'marjinal ilkesi'
- Milli hasıladan kiranın çıkarılmasından sonraki bakiyenin ücretler ve karlar arasında bölüşümünü açıklamakta devreye konulan 'artık ilkesi'.⁴⁰

Sabit bir teknoloji ve sabit bir gerçek doğal ücretin söz konusu olduğu varsayımı altında Ricardo gelir dağılımı kuramı, çıktı ve istihdam düzeyinin artması ile birlikte çıktıdaki görelî ücretler payının artacağını öngörmektedir. Bu durumda karın görelî payı gittikçe azalmakta ve en sonunda sıfıra düşmektedir. Sonuçta ekonomideki tüm sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknik gelişme durmaktadır. Azalan verim ilkesinin yol açtığı bu durgunluğu teknik gelişme geçici olarak durdursa da ortadan kaldıramamaktadır.⁴¹

³⁹ Wallace C Peterson, Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme. Çev. Servet Mutlu, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No 145. s. 452

⁴⁰ Güneri Akalın, Kamu Ekonomisi, Ankara, 1981, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s.240

⁴¹ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-bolusum-adaleti.pdf> (27/03/2008)

1.4.1.3. Marx Gelir Dağılımı Kuramı

Marx'da gelir dağılımı teoremi, emek-değer ve artık değer kuramı olmak üzere birbirini tamamlayan iki kurama dayanmaktadır. Marx Ricardo'nun emek değer kuramını sistemleştirerek, kullanma değeri ile değişim değeri arasında bir ayırım yapmaktadır. Marx'a göre, Emek toplumsal istekleri karşılayacak, kullanım değeri olan malları yaratmaktadır. Malların değeri bunların yapımı için gerekli olan orta kabiliyete sahip olan işçinin harcadığı işsaati ile ölçülmektedir. Emek tek üretim aracı değildir. Doğal kaynaklar olmadan kullanılamamaktadır.⁴²

Marx'ın gelir dağılımı teorisinde, emeğin bir doğal fiyatı, işgücünün hayatta kalmasını ve kendisini yeniden üretmesini sağlamaya yeterli bir gerçek ücretler düzeyi bulunmaktadır. Bu asgari geçim düzeyini, asgari yaşam standardına giren malları üretmek için gerekli işgücü miktarı belirlemektedir.

Marx'a göre artık değerın kaynağı emektir ve daha fazla değer yaratan emek-sermaye ilişkisidir. Marx'a göre artık değerın var oluş nedeni, belli bir devrede emeğin işgücünü eksiksiz korumaya yetecek asgari ücretten daha fazla iktisadi değer yaratmasıdır. Toplam çıktı değeri ile emeğin arz fiyatı arasındaki fark, emek dışı kaynakların sahipleri olan kapitalistlerin el koyduğu artık değeri simgelemektedir. Kapitalistler fiziksel üretim araçlarının mülkiyetine sahip olmaları sayesinde, işçi sınıfının ortaya koyduğu artık değere sahip çıkarak gelir dağılımını kendi lehlerine çevirmektedirler. Karın kaynağını artık değer oluşturmaktadır.

Bir nihai mal veya hizmetin değeri üç bileşenden meydana gelmektedir. Bunlar, hammaddeleri ve sermaye tüketimini (sabit sermaye) simgeleyen (c), üretim sürecine giren işgücünün değerini (değişken sermaye, ücret fonu) simgeleyen (v) ve artık değeri ya da karı (net kar+faiz+rant) simgeleyen (s)'dir. Buna göre bir mal ya da hizmetin değeri $c+v+s$ toplamına eşit olmaktadır. Artık değeri yaratan sabit ve değişken sermaye içinde yalnızca değişken sermayedir. Tüm ekonomi için gayri safi hâsılanın değeri ise $C+V+S$ olarak tanımlanabilmektedir. Kar payının ücret payına oranı (S/V) sömürü oranının ölçüsü olmanın ötesinde, çıktı toplamındaki ücret ve ücret-dışı (kar) gelirlerinin göreceli payındaki değişikliklerin de göstergesi

⁴² Hüseyin Karakayalı, (1997), a.g.e., s.85

sayılmaktadır. Bu oranda bir yükseliş, sömürü oranındaki bir artışı, yani gelir toplamında ücretlere göre karların payında bir artışı simgelemektedir.

Marx kapitalist sistemde ortaya çıkan gelir dağılımı eşitsizliği ve adaletsizliğini eleştirse de, sosyalist ve komünist aşamalarda da gelirlerin eşit bir düzeye getirilmesini ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin tamamen ortadan kaldırılmasını öngörmemektedir.

Marx'a göre, toplumu meydana getiren sınıfların, siyasi - sosyal güç ve yetkilerin kullanılması neticesinde, ortaya çıkan eşitsizlikler ile piyasa ekonomisinin faaliyette bulunması sonucu ortaya çıkan eşitsizlikler ortadan kaldırılmalıdır. Bununla birlikte, doğal farklılıklara dayanan eşitsizlikler ile beceri ve bilgi edinimi ile kişisel tercihlerden eşitsizlikler engellenememekte ve meşru görülebilmektedir. Ancak, bireysel özgürlüğü kısıtlayan ve bireylerin potansiyellerini geliştirmelerini engelleyen gelir dağılımındaki eşitsizlikler ortadan kaldırılmalıdır.⁴³

1.4.1.4. J.S. Mill Gelir Dağılımı Kuramı

J.S. Mill'e göre iki çeşit servet vardır. Mill'e göre, insanın bilgi ve becerisi bir servettir ve bu servet zihni servet olarak kabul edilmektedir. Mill'e göre diğer servet ise, değişim değeri bulunan biriktirmeye elverişli olan maddi servettir. Servetin bölüşümü insanlar tarafından gerçekleştirildiği için var olan dengesizliklerin giderilmesi mümkün olmaktadır. Mill'e göre üretim faktörlerinin eşit dağılımı değil, hâsılanın dengeli ve adil dağılımı önemlidir.⁴⁴

Mill, Ricardo'nun teorisini kabullenerek, rantın Marjinal topraktan elde edilen fazla olduğunu, karın ücrete bağlı olduğunu, aralarında ters bir ilişkinin bulunduğunu, karın yükselmesinin ücretlerde düşmeye, karın düşmesinin ücretlerde azalmaya neden olduğunu belirtmektedir.⁴⁵ Mill'e göre gelir dağılımında adaletin sağlanması için, üretim kooperatifleri kurulmalı, toprak rantı vergi yoluyla, devlete aktarılmalı, miras hakkı sınırlandırılmalıdır.⁴⁶

⁴³ Güneri Akalın, a.g.e. s.242

⁴⁴ Arif Ersoy, İktisadi Düşünceler Tarihi, Akyol Neşriyat ve Matbaacılık, İzmir, 1990, s.193

⁴⁵ Tezer Öçal, a.g.e., s.228

⁴⁶ Hüseyin Karakayalı, (1997),a.g.e, s.76

1.4.2. Keyneysen Gelir Dağılımı Kuramı

Keynes'e göre kapitalist ekonominin iki önemli sorunu vardır. Bunlar İstihdam ve gelir dağılımıdır. Keynes, toplumun gelirinin sistemdeki çeşitli grupların alacağı kararlarla ilişkili olduğunu savunmaktadır.

Keynesyen analizde gelir, üç farklı yoldan tanımlanabilmektedir. Toplam parasal gelir, toplam çıktının parasal üretim maliyeti ile üretim faktörlerinin gelirler toplamı, aynı şeyi ifade etmektedir. Gelir; parasal ücretler, girişimcilerin normal getirileri, sermaye üzerinden ödenen faiz, rant ve benzeri sürekli gelirlerden oluşmaktadır. Keynes faizi ve karı ayırmaktadır. Keynes'e göre kar, toplam gelir ile malın üretim maliyeti arasındaki artı ya da eksi farktır. Bu tanımlamaya göre kar faktör geliri olarak kabul etmek mümkün değildir.

Keynesyen teoriye göre, kar pozitif olduğunda fiyat maliyeti aşmakta ve buna bağlı olarak işçilerin reel ücretleri karlar arttıkça azalmaktadır. Tasarruflar, yatırımlardan küçük olduğunda, tüketim malları talebi tüketim malları arzından yüksek olduğu için, malların fiyatı yükselmekte, işçiler parasal gelirleri ile daha az mal ve hizmet satın almaktadırlar. Bu durum reel gelirin işçilerden kapitalistlere geçmesine neden olmakta, taraf değiştiren gelir kullanımına bağlı olarak, gelir dağılımı üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Eğer kapitalistler ellerine geçen bu geliri tasarruf edelerse, işçilerin tasarrufu veri iken, toplam tasarruf artmakta, böylece yatırım tasarruf eşitliği sağlanmaktadır. Kapitalistler işçilerin tasarrufları ve parasal ücretleri veri iken, ne kadar çok yatırım yaparlarsa toplam gelir içindeki payları o kadar çok yükselmektedir. Eğer kapitalistler ellerine geçen karın tamamını tasarruf etmeyip tüketim malı talep ederlerse, gelir dağılımı daha fazla olarak işçiler aleyhine bozulmaktadır. Çünkü tüketim talebi yatırım tasarruf dengesizliğinin devam etmesine ve fiyatların artmasına neden olmaktadır. İşçilerin reel ücretleri düşmekte ve karlar artmaktadır.⁴⁷

⁴⁷ Yılmaz Akyüz, Sermaye, Büyüme, Bölüşüm, A. Ü. Yayınları No:400, Ankara, s.224-231

1.4.2.1. Kaldor Gelir Dağılımı Kuramı

Keynes'in analiz yöntemleri, kendinden sonra gelen iktisatçıların uzun dönemli büyüme ve bölüşüm teorileri için hareket noktasını oluşturmuştur. Bunlar arasında yer alan, Kaldor, Passinetti, Keynesyen anlamda birer bölüşüm modeli geliştirmişlerdir.

Kaldor'un modeli; yatırımların, gelire olan oranındaki değişikliklerin, kar ve ücretler toplamının gelirden aldıkları görece paylarda ne gibi değişiklikler meydana getireceğini göstermektedir. Milli gelir ücret ödemeleri ve karlardan oluşmakta, faiz ve rant gelirleri toplamı kar olarak ifade etmektedir.⁴⁸

Model, uzun dönem tam istihdam büyüme dengesindeki bir ekonomide, büyüme ve bölüşüm ilişkilerini incelemektedir. Modelin varsayımları şöyle özetlenebilir.

- Gelirler, ücret (w) ve kar (p) olmak üzere, emekçiler ve girişimciler arasında paylaşılmaktadır. Ücret sadece el emeğini değil, maaşları da içermekte; karlar genel olarak mülkiyet gelirlerini kapsamaktadır.
- Model, işçi- kapitalist ve Ücret-kar ayırımına paralel olarak sınıfsal tasarruf fonksiyonunu varsaymakta, işçilerin tasarruf eğilimi, (sw) kapitalistlerin tasarruf eğiliminden,(sc)'den küçük olmaktadır.
- Sınıfsal tasarruf fonksiyonlarında ortalama ve marjinal tasarruf oranlarının birbirine eşit olduğu; bu oranların, sistemin içsel değişkenleri, tarafından etkilenmediği varsayılmaktadır.⁴⁹

Kaldor modelinin temel mantığı; yatırımlardaki değişimin gelirden yarattığı değişikliklerin, ücret ve kar arasındaki görece paylarında nasıl bir değişim yarattığını ortaya koymaya yöneliktir.

Kısaca, gelirin sınıflar arasındaki bölüşümünü incelemektedir.

$$Y_f = P + W$$

Burada, P toplam karlar, W ise toplam ücretlerdir. Tam istihdam varsayımı yapıldığı için Y_f, tam istihdam milli geliridir ve dışsal olarak belirlenmektedir.

⁴⁸ Wallace C Peterson, a.g.e., s. 480-481

⁴⁹ Erdoğan Alkin, Gelir ve Büyüme Teorisi, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 2751, İktisat Fakültesi Yayınları No: 466, İstanbul, s.205

Sistemin tam istihdamda dengeye gelebilmesi için, milli gelirden yapılan tasarrufların, ekonomiye dışsal olarak verilmiş olan yatırımlara eşit olması gerekmektedir.

$$I=S_f$$

S_f tam istihdam millî gelirinden yapılan tasarrufları vermektedir. Sınıfsal tasarruf fonksiyonu gereğince toplam tasarruflar,

$$S_f = s_c P + s_w W \text{ olarak ifade edilmektedir.}$$

Yatırım-tasarruf dengesini göz önünde tutarak, bunun P/Y_f için çözülmesi, yatırımların milli gelir içindeki payı ile karın milli gelir içindeki payı arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır.

$$P/Y_f = 1/S_c - S_w \cdot I^*/Y_f - S_w/S_c - S_w$$

Yukarıdaki eşitlikte, yatırımlar ve tam istihdam milli gelir düzeyi modele dışsal olarak dahil edilmekte, ekonominin tam istihdamda dengeye gelebilmesi için gelir dağılımının ne olması gerektiğini göstermektedir.

Sistemin tam istihdamda dengeye gelebilmesi için;

$$S_c > S_w; I^*/Y_f > S_w; \text{ ve } I^*/Y_f < S_c \text{ veya}$$

$$S_w < I^*/Y_f < S_c \text{ koşullarının sağlanması gerekmektedir.}$$

Modelin temel mantığı, daha yüksek bir reel yatırım düzeyinde, sürekli bir istihdam dengesi için, zorunlu olan daha yüksek bir tasarruf-hasıla oranını gerçekleştirmektir. Bunun için, gelir dağılımında bir kaymanın gerekli olduğudur. Model, çalışan kesimin ücret veya maaş geliri elde ettiklerini ve tasarruf eğilimlerinin ($S_w = 0$) sıfır olduğunu, kapitalistlerin (I/Y) oranında kazandıklarını ifade etmektedir. Bir anlamda Kalecki'nin "işçiler kazandıklarını harcamakta, kapitalistler harcadıklarını kazanmaktadır" argümanını ortaya koymaktadır.⁵⁰

1.4.2.2. Pasinetti Gelir Dağılımı Kuramı

Kaldor modelinin bir uzantısı olan Pasinetti Modeli, ekonominin tam istihdam koşullarında büyüdüğü varsayımı altında, büyüme süreci içinde ortaya çıkan bölüşüm-birikim ilişkilerini incelemektedir.

Pasinetti, Kaldor modelindeki gibi, sınıfsal tasarruf fonksiyonu varsayımını yapmaktadır. Pasinetti kuramında kapitalistler yatırım yapan, sonucunda kar elde

⁵⁰ Gelir dağılımı, <http://www.1bilgi.com/iktisat/4906/gelir-dagilimi.html> (07/04/2008)

eden tek sınıf olmakla birlikte, işçiler ise, tasarruf yaptıkları varsayımı ile onları üretim araçları mülkiyetine tasarrufların belli bir faiz üzerinden kapitalistlere borç vermeleri şeklinde ortak etmektedir. İşçilerin, tasarruflarını menkul kıymetlere yatırarak faiz geliri elde etmeleri, modele yeni bir değişken olarak faiz oranını sokmakta ve bu değişken belirlenmesini gerektirmektedir.

Pasinetti, uzun dönem denge koşulları altında, faiz oranının kar oranına eşitleneceğini varsaymaktadır. Bunun anlamı, kapitalistler ile işçilerin tasarruflardan aynı oranda gelir elde etmeleridir. Dolayısıyla işçiler hem ücret hem de kar geliri elde etmektedir.⁵¹ Modelde işçilerin tasarruf oranının elde ettikleri gelir türünden bağımsız olduğu varsayılmaktadır. İşçiler hem ücret hem de kar geliri elde ettiklerine göre sınıflar arasındaki gelir dağılımı:

$$Y_f = P_c + P_w + W$$
 şeklinde ifade edilebilmektedir.

Burada Y_f , tam istihdam milli geliri, P_c , kapitalistlerin, P_w ise, işçilerin elde ettikleri karı vermektedir. W , ücret geliridir.

Özet olarak, bu kuramda tam istihdamda, durağan durum dengesinde büyüyen bir ekonomide, bölüşümün belirlenmesinde şu sonuçlara varılmaktadır. Tam istihdam milli geliri ve bunun için gerekli yatırımlar dışsal olarak verildiği zaman, denge durumunda toplam karlar ve kar oranı, işçilerin tasarruf eğilimlerinden bağımsız olarak belirlenmektedir. Bu koşullar altında reel ücretler (w) işçilerin tasarruf ve yatırımlardan bağımsız olmaktadır. İşçilerin tasarruf eğilimlerinin etkilendiği tek şey, toplam karların (P) ve dolayısıyla milli gelirin sınıfsal dağılımıdır.⁵²

1.4.3. Monetarist Gelir Dağılımı Kuramı

Monetaristler hiçbir istikrar politikasına güven duymamaktadır. Onlara göre izlenen politikalar etkisizdir. Modern İktisatçılardan Friedman, klasik düşüncenin piyasa yaklaşımı teorisinden hareket ederek, serbest piyasada fiyat mekanizmasının iktisadi faaliyetlerde gelir dağılımını sağlama fonksiyonuna sahip olduğunu

⁵¹ Yılmaz Akyüz, a.g.e. s. 564

⁵² Gelir Dağılımı, <http://www.1bilgi.com/iktisat/4906/gelir-dagilimi.html> (07/04/2008)

savunmaktadır. Friedmana göre, toplumu oluşturan bireyler arasında gelir dağılımını fiyat mekanizması sağlamaktadır.⁵³

Friedman, devletin ekonomiye müdahalesini ve sosyal gruplara yardım edici faaliyetlerini ekonomik büyüme ve ekonomik başarı açısından olumsuz etkiler yarattığını düşünmektedir. Friedman sosyal yardımların insanları tembelliğe ittiğini ve devletin sosyal yardım yapmaması gerektiğini savunmaktadır. Friedmana göre, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin, özel kesim tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Friedman, yarı kamusal mal ve hizmetlerin ayrıca gelir seviyesi düşük olan kişilere yapılacak yardımların piyasa aracılığı ile yapılmasını savunmaktadır.⁵⁴

Monetarist yaklaşımda gelir dağılımı sorunu için genel çözüm, refah devleti sisteminin ortadan kaldırılması bunun yerine zenginden fakire gelir transfer eden sistemin getirilmesidir. Friedman 'Negatif Gelir Vergisini' önermiştir. Sistemde devletin fakirlik çizgisinin altında gelire sahip olanlardan, vergi alınmaması aksine devletin bir ödemede bulunması önerilmektedir.⁵⁵ Friedman bu önerinin, parasal açıdan mevcut refah önlemlerine göre daha az masraflı olacağını ileri sürmektedir.

1.5.GELİR DAĞILIMINI BELİRLEYEN YAPISAL FAKTÖRLER

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin birçok nedeni bulunmaktadır. Ülkenin içinde bulunduğu yapısal oluşumlar (nüfus yapısı, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, enflasyon vb.) ve üretilen politikalar (vergi, sosyal güvenlik, tarım, fiyat politikaları vb.) gelir dağılımında bozulmalara neden olabilmektedir. Bu faktörlerden bazıları aşağıdaki gibi açıklanmaktadır.

1.5.1. Nüfus Yapısı

Düşük gelirli olanların artan gelirden daha fazla pay alamamalarının nedenlerinden birisi nüfus artış hızının yüksek seviyelerde olmasıdır.⁵⁶

⁵³ Arif Ersoy, a.g.e. s.189

⁵⁴ Coşkun Can Aktan, Gerçek Liberalizm Nedir?, T Yayınları, İzmir, 1994, s. 33-34

⁵⁵ Milton Friedman, Kapitalizm ve Özgürlük, Çeviri: Doğan Erberk, Nilgün Himmetoğlu, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul, s. 308- 311

⁵⁶ Zeynep Aydın, [http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1.\(27/03/2008\)](http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1.(27/03/2008))

Ülkemizde, 1990- 2000 döneminde yedi coğrafi bölgenin tamamının nüfusu artmıştır. Bölgeler arasında en yüksek nüfus artış hızı Marmara Bölgesinde, en düşük artış hızı ise Karadeniz Bölgesinde gerçekleşmiştir.

Ülke genelindeki nüfusun % 26'sının bulunduğu Marmara Bölgesi en fazla nüfusa sahip iken, nüfusun % 9'unun bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi en az nüfusa sahiptir. Bölgeler arasında şehir nüfus oranı en fazla olan bölge Marmara Bölgesi iken en az olan bölge Karadeniz Bölgesidir.

1.5.2. İşgücü Yapısı

Yaratılan gelirden pay alınabilmesi, her şeyden önce bir işte çalışır olmakla mümkündür. Bu bakımdan, istihdam artırıcı ve işsizliği önleyici politikalar, yatırım politikaları öncelikli olmak üzere siyasal iktidarların amaçlaması gereken temel hedeflerin başında gelmelidir.⁵⁷

1.5.3. Kayıt dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi resmi kayıtlara girmeyen, kanuni belgelerle belgelendirilmeyen, yetkili kamu organlarınca normal kurallar çerçevesinde kontrol edilemeyen ve milli gelir hesaplamalarında dikkate alınmayan ekonomik işlem ve faaliyetlerin tamamıdır. Genel olarak bir tanım yapmak gerekirse, kayıt dışı ekonomi, gayri safi milli gelir hesaplarını elde etmede kullanılan istatistik yöntemlerine göre, tahmin edilemeyen ve gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümü olarak ifade edilmektedir.⁵⁸ Kayıt dışı ekonomi, genellikle ekonomik verimliliğin düşmesine neden olmakta, yarattığı sosyal sorunların yanında vergilendirilmeyen bir alan olması sebebiyle de kamu gelirlerine bir katkı sağlamamaktadır. Ayrıca, benzer mal ve hizmet üretiminde bulunan kuruluşlar arasında kayıt içi - kayıt dışı kesimde faaliyet göstermelerine bağlı olarak da etkin bir rekabet ortamının oluşmasını engelleyerek rekabetçi bir piyasa yapısının oluşmasını olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu da gelir dağılımını bozulmasına neden olmaktadır.

⁵⁷ Metin Berber, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gdag.doc>, s.7-8(11/02/2008)

⁵⁸ M. Ali Sarılı, Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler, <http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi41/Kayitdisi.doc>.(11/04/2008)

1.5.4. Enflasyon

İstikrarsız bir ekonominin göstergesi olan enflasyon, gelir dağılımında eşitsizliğe yol açan temel unsurlardan birini oluşturmaktadır. Sermaye gelirleriyle emek gelirleri arasında emek aleyhine dengesizliğe yol açan en önemli araçlardan biri enflasyondur. Enflasyon, gelir dağılımı üzerinde lineer olmayan bir etkiye sahiptir. Yüksek enflasyon gelir dağılımındaki eşitsizliği önemli ölçüde artırmakta; ancak, enflasyon oranının aşağı çekilmesi gelir dağılımında doğrudan doğruya bir iyileşmeye yol açmamaktadır. Öte yandan, enflasyon gelir dağılımı üzerinde tersine artan oranlı bir vergi ile benzer etkilere sahiptir. Yüksek gelire sahip kesimler enflasyon karşısında genellikle kendilerini iyi koruyacak imkânlarla sahiplerken enflasyon, sabit gelirli kişiler üzerinde son derece kötü etkilere neden olmaktadır.

1.5.5. Servet Dağılımı

Kişisel gelir bölüşümünün de ortaya çıkan dengesizliklerin önemli nedenlerinden biride, servet dağılımının dengesiz olmasıdır. Bu nedenle, gelir bölüşümünün de servete bağlı olarak ortaya çıkan dengesizliğin giderilmesinde arazi, bina gibi belirli bir servet üzerinden alınan ve dolaysız olan servet vergileri önem kazanmaktadır.

1.5.6. Eğitim Durumu

Gelir dağılımı konusunun en önemli faktörlerinden biri, toplumda bireyin küresel planda geçerli bilgi, beceri ve kalifikasyon ile donatılmış olup olmadığıdır. İşletmelerde çalışanların eğitim yapısında son yıllarda çok hızlı bir gelişme görülmekle birlikte, rakip ekonomiler dikkate alındığında, eğitime yönelik faaliyetlerin hayati özelliği kendisini göstermektedir.

1.6 GELİR DAĞILIMININ BOZULMASINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Gelir dağılımını bozan faktörler genel olarak şöyle özetlenebilir⁵⁹:

- Fiyat artışları ve reel ücretlerdeki gerileme, 1982 Anayasası ve onu takip eden çalışma mevzuatı (2821 ve 2822 sayılı yasalar) düzenlemeleri ile sendikal kesim sahip olduğu bazı demokratik hak ve özgürlüklerden yoksun

⁵⁹ Mahmut Bilen, Muharrem Es, Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar, Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu, 1998, Adapazarı. s. 376-399

bırakılmıştır. Sendikal faaliyetlere getirilen kısıtlamalar, düşük ücret politikasının yasal çerçevesini oluşturmuştur. 1980 sonrası dönemde, çalışma hayatına getirilen hukuki düzenlemelerle birlikte çalışanların ücret ve maaşlarının düşük tutulması ve uygulanan genel ekonomi politikalarının sonucu olarak, ücret gelirlerinin milli gelirdeki payı bir düşme göstermiştir

- Vergi politikalarındaki gelişmeler, ülkemizde kamu finansmanı için gerekli olan vergiler geriğince toplanamakta bunun yerine bu kaynak ihtiyacı iç borçlanmayla telafi edilmektedir. Bilindiği gibi ülkemizde iç borçlanma oldukça yüksek maliyetlerle (faiz) gerçekleştirilmektedir. Bu durum, hem yatırıma gidecek sermayenin yüksek faiz getirisine kayarak yatırımların düşmesine, dolayısıyla istihdam olanaklarının daralmasına sebep olmaktadır. Hem de yüksek faiz politikası sebebiyle sermaye sahibi kesimler lehine gelir dağılımının daha da bozulmasını kaçınılmaz kılmaktadır.
- Tarım gelirindeki gelişme, Türkiye’de uzun yıllar faal nüfusun %60’a yakın kısmının tarım kesiminde çalıştığı görülmektedir. Bu oran, günümüzde belli ölçüde düşmesine rağmen yüksek düzeyini korumaktadır. Bu nedenle tarım kesiminin gelirindeki reel gelişmeler toplumdaki alt gelir gruplarına ilişkin değişimleri belirlemede önem taşımaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi fonksiyonel paylaşımda tarımın nispi payı düşmektedir. Ekonomik gelişmeyle beraber tarım kesiminin payının düşmesi beklenen bir sonuçtur.
- Faiz hadlerinin yükselmesi, Türkiye 'de uygulanan istikrar politikalarının temel unsurlarından biri yüksek faiz uygulamasıdır. Tasarruflara enflasyonun üzerinde bir getiri sağlamayı hedef alan yüksek faiz politikaları ile temelde tasarrufları artırmak suretiyle kullanılabilir fonları yükseltmek, ekonomik büyümenin hızlandırılması, ödemeler dengesinin iyileştirilmesi, gelir dağılımının düzeltilmesi gibi uzun vadeli amaçlar ile enflasyon hızının makul düzeylere indirilmesi gibi kısa vadeli amaçlar güdülmektedir. Ancak Türkiye ekonomisinin son on yıllık performansına ilişkin gözlemler, öngörülen amaçların önemli ölçüde gerçekleşmediğine işaret etmektedir.

- Kamu harcamaları ve enflasyonist ekonomi politikası; ülkemizde halen kamunun ekonomi içindeki payı yüksek düzeydedir. Nitekim konsolide bütçe, KİT, mahalli idareler, sosyal güvenlik ve fonlar toplandığında kamunun ekonomi içindeki payı %40'ları bulmaktadır. Dolayısıyla kamu kesiminin harcamaları ve transferleri ülkedeki gelir dağılımını etkilemektedir.
- Vergi politikalarında dolaylı vergilere daha fazla önem verilmesi; bu durum düşük gelirli kesimler aleyhine ortam hazırlamaktadır.⁶⁰
- Kredi politikası uygulamalarında gelir dağılımına yönelik hedeflerin yeterince dikkate alınmaması; Sektör el ve bölgesel gelir dağılımını daha da bozmaktadır.
- Sermaye piyasasında yaşanan gelişmeler ve özelleştirme de kullanılan yöntemler, sermayenin tabana yayılmasından çok, kamuya ve özel girişimcilere kaynak aktarımında kullanılmaktadır.
- Miras hukuku ve küçük çiftçilerde hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkan arazi parçalanması, daha sonra mülksüzleşme sürecine dönüşmekte ve bu süreç, gelir bölüşümünü düşük gelirli gruplar aleyhine bozmaktadır.
- Piyasa yapıları girişimcilerin aşırı kar elde edebilecek düzeyde tekeller ve oligopolistik bir yapı göstermektedir. Ayrıca, kamu kesiminin yaptığı zamlar, mevcut piyasa yapısı içinde, girişimcilerin, gösteriş etkisiyle ek kar etmelerine ortam hazırlamaktadır.
- Eğitim politikası da, gelir dağılımındaki dengesizliği artırmıştır. Bölüşüm dengesizliğinin azaltılmasında etkili bir araç olmasına karşın eğitimde fırsat eşitliği sağlanması yönünde bir politika bulunmamaktadır. İyi eğitim alınabilmesi, yüksek gelire gereksinim oluşturmakta; bunu da ancak, yüksek gelirli gruplar sağlayabilmektedir. Kırsal kesimde de eğitim düzeyinin düşüklüğü dikkate alındığında, sektörel gelir bölüşümü dengesizliği nedeniyle kırsal alanlardan kente göç edenlerin ucuz emek olarak çalışması kaçınılmaz olmaktadır.

⁶⁰ Metin Berber, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gdag.doc> (11/02/2008)

- Teknolojik gelişmeler, emeğin sermaye ile ikame olanağını artırmaktadır. Böylece, işsizlik yanında ikame olanakları da işgücü üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Bu nedenle ücretler artsa bile, istihdam azalışı veya yetersiz artışı nedeniyle ücret payı düşmektedir.

1.7. DÜNYA'DA GELİR DAĞILIMI

Dünyada gelir dağılımı eşitsizliğinin var olması ve gittikçe düşük gelir grupları aleyhine kötüleşmesi; Zenginlerin zenginliklerini artırırken, fakirlerin daha kötü hayat şartlarında yaşamaya hatta bir türlü gelişemeyen Afrika ülkelerinin açlık gibi sorunlarla boğuşmasına neden olmaktadır.

Dünya nüfusunun %10'u mal ve hizmetlerin %70'ini üretmekte ve dünya toplam gelirinin %70'ini almaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı ise günde 2 dolardan daha az bir gelire yaşamaktadır (satın alma gücü paritesi ile yılda 700\$). Dünya nüfusunun %50'sini oluşturan bu 3 milyar insanın dünya üretimindeki payı sadece ise sadece %6 seviyesindedir.⁶¹

1.7.1. Dünya'nın Genel Ekonomik Durumu

Günümüzde en zengin 20 ülkedeki ortalama gelir, dünyanın en yoksul 20 ülkesindeki ortalama gelirin 37 katına yükselmiştir. En zenginlerin yüzde 20'sinin yaşadığı gelişmiş ülkeler, Dünya Gayri Safi Milli Hasılası'nın (GSMH) %86'sını, ihracat pazarlarının %82'sini, tüm yabancı yatırımların %68'ini, tüm telefon hatlarının %74'ünü ellerinde bulundururken, tüm bu alanlarda en yoksul % 20'nin payı ise hiçbir zaman %1.5'i geçmemektedir. Diğer yandan en zengin %20 ile en yoksul %10 arasındaki fark, 1960 yılında 30'a - 1 iken, 1990 yılında 60'a - 1, 1997 yılında 74'e - 1, 2000 yılında da 79'a- 1'e yükselmiştir.⁶²

Küreselleşme olarak bilinen ekonomik liberalizasyon ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak ülkelerin ve insanların, gittikçe birbirlerine yakınlaşmasına rağmen gelir farklılıkları, Dünya'nın en göze çarpan gerçeklerinden

⁶¹ Küreselleşme Büyüme ve Gelir dağılımı,
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi7/kuresel.htm> (12/04/2008)

⁶² Osman Özsoy, Küresel tehlike,
<http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/01/30/ozgurplatform/ozgurplatform4.html> (14/04/2008)

birisini oluşturmaktadır. Modern teknoloji ve ekonomik liberalizasyon, yoksulu daha da yoksul yapmamıştır. Fakat zenginlerin daha da zengin olmasına yardımcı olmaktadır.

Dünya Bankası'na göre sadece Dünya nüfusunun yarısı günde 2 dolardan daha az bir gelire yaşamakta, buna ilaveten dünya nüfusunun 1/5'i, yani yaklaşık 1,2 milyar kişi 1 dolardan daha az bir gelire sahip olmaktadır. İkinci grubun sayısı 1987 yılındaki ile yaklaşık aynı olmasına rağmen, Dünya nüfusuna oranı yüzde 24'den yüzde 20'ye düşmüştür. Doğu Asya'da aşırı yoksulların oranı yüzde 27'den yüzde 15'e ani bir düşüş göstermiştir. Güney Asya'da da oran yüzde 45'den yüzde 40'a düşmüş, fakat Sub-Saharan Afrika'da yüzde 46 ile yüzde 47 arasında sabit kalmıştır.⁶³

Buna ilaveten, Dünyanın en zengin 20 ülkesinin ortalama gelirinin, dünyanın en fakir 20 ülkesinin ortalama gelirinine oranı 40 yıl önce 20 iken, günümüzde bu oran yaklaşık 40'a yükselmiştir. Avrupa ve Kuzey Amerika'da başlayan büyüme, Rusya, Latin Amerika ve Doğu Asya da dâhil olmak üzere tüm Dünya'ya yayılmış, ortalama gelirler yükselmiş ve bu ülkelerdeki fakirler aşırı fakirlikten kurtulmuştur. Bu büyüme sürecinin en zayıf olduğu bölgeler, Güney Asya ve Sub-Saharan Afrika olmuştur. Dünya Bankası'nca yakın geçmişe ilişkin olarak yapılan bir analiz; 1990'lı yıllarda aşırı yoksulluktaki yavaş düşüşün, en fakir ülkelerdeki büyümenin çok düşük olmasından kaynaklandığını göstermiştir. Birkaç istisna dışında 19. yüzyılda büyümeye başlayan ülkeler büyüme süreçlerini devam ettirmişlerdir. Bu ülkelerde, satın alma gücü paritesi ile kişi başına reel ortalama gelirler 1820'lerdeki gelirlerinin neredeyse 20 katına yükselmiştir. Fakat bazı ülkelerde kişi başına gelirler kabaca iki yüzyıl öncesiyle aynı düzeyde kalmıştır. Etiyopya bu durumun iyi bir örneğini teşkil etmektedir. Dünya Bankası'nca yapılan bir çalışma; Dünya genelinde kişiler arasındaki gelir farklılıklarının yaklaşık yüzde 88'inin ülkeler arasındaki ortalama gelir eşitsizlikleri ile açıklanabileceğini ortaya koymaktadır. Kısa dönemlerde ülke içi gelir dağılımı da önem kazanmaktadır.⁶⁴

⁶³ Küreselleşme Büyüme ve Gelir Dağılımı, <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/kuresellesme.doc> (14/04/2008)

⁶⁴ Küreselleşme Büyüme ve Gelir Dağılımı, <http://www.turkforum.net/showthread.php?t=420049> (18/04/2008)

Tablo1: Bölgeler Arası Gelir Eşitsizliği (Kişi Başına Düşen Gelir)

Ülkeler	Nüfus Milyon	Dünya Nüfusuna Oranı	Milli Gelir (Milyar \$)	Dünya Gelirine Oranı (\$)	Kişi Başına Düşen Gelir (\$)
ABD	284	4,57	9,900	31,42	34,870
Japonya	127	2,13	4,574	14,52	35,900
Batı Avrupa ve Diğer Gelişmiş Ülkeler	544	8,87	11,026	35,00	21,500
Düşük ve orta Gelirli Ülkeler					
Doğu Asya ve Pasifik	1.825	30,74	1,649	5,23	900
Orta Avrupa ve Orta Asya	475	7,95	930	2,95	1,960
Latin Amerika ve Karayipler	524	8,52	1,861	5,90	3,560
Orta doğu ve kuzey Afrika	301	4,87	601	1,90	2,000
Güney Asya	1.380	22,24	625	1,95	450
Sahraaltı Afrika	674	10,74	317	1,00	470
Düşük ve Orta gelirli Ülkeler	5.178	85,09	5,990	18,93	1,160
Yüksek Gelirli Ülkeler	955	14,91	25,500	81,07	26,710
Dünya	6.133	100	32,500	100,00	5,140

Kaynak: Word Bank, Atacking Poverty, Oxford University Pres, Development Report New York, 2002:51

Tablo 1'deki verilere bakarak, Dünya ekonomisinde karar ve gelişme gücünü elinde tutan gelişmiş ülkelerde, kişi başına düşen ortalama gelirin 25 bin doların üstünde olduğu, buna karşın gelişmekte olan ülkelerde bu miktarın, 5000 doların bile altında olduğu görülmektedir. Tablodan ABD, Japonya, ve Batı Avrupa gibi gelişmiş ülkelerin, Dünya toplam gelirinin yaklaşık olarak % 50 sine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Dünya nüfusunun yaklaşık %16' sını oluşturan gelişmiş ülkelerin Dünya toplam gelirinin% 80'ine sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo2: Dünyada Genel Ekonomik Durum (2006)

	Gelişmiş Ekonomiler % Pay	ABD % Pay	Euro Bölgesi (AB) % Pay	Gelişmekte Olan Ülkeler % Pay	Doğu Asya % Pay
Dünya GSMH'sindeki Pay (2005)	52,3	20,1	14,8	47,7	27,1
Dünya Nüfusundaki Pay (2005)	15,3	4,7	4,9	84,7	52,3
Ortalama GSMH artış Hızı (1988-1997)	2,9	3	---	4,1	7,9

Ortalama GSMH artış Hızı (2002-2005)	2,5	2,9	1,5	6,8	8,4
Ortalama İhracat Artış Hızı (2002-2005)	5 16	3,8	3,4	11,1	16

Kaynak: Güven SAK, Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü ve Avrupa Birliği Süreci, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, Ankara, 30 Ekim 2006 s.4

2001 yılında yaşanan küresel durgunluk sonrası hızlı bir büyüme sürecine giren Dünya ekonomisi, 2004 yılında %5,3; 2005 yılında ise, hızı biraz düşse de, büyük ölçüde ABD ve Çin piyasalarındaki güçlü talep nedeniyle %4,9 oranında büyümüştür. Küresel ekonomideki hızlı büyüme de Dünya ticaret hacmi 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla %10,6 ve %7,4 artmıştır. Ancak, bütün Dünya da enflasyonist beklentilere yol açan petrol fiyatlarındaki artışın, küresel ekonomide dalgalanmalara yol açabilme ihtimali vardır. Özellikle ABD'deki faiz oranları ve petrol fiyatlarındaki beklentilere oldukça duyarlı olan Dünya ekonomisinin 2007 yılı için %5,1, Dünya ticaretinin ise %8,9 oranında büyümesi öngörülmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumunun 2005 yılında seçilmiş 28 ülkede yaptığı araştırma sonucuna göre hazırladığı tabloda Türkiye, Meksika'dan sonra dünyada gelir dağılımı en kötü ülke olarak yer almaktadır. Türkiye'de en yüksek ve en düşük yüzde 10'luk dilimlerin gelirden aldıkları pay arasında 17 kat fark bulunmaktadır. En yoksul yüzde 10'luk dilimin gelirden yüzde 1,9 pay aldığı Türkiye'de en zengin yüzde 10'luk dilimin aldığı pay ise, yüzde 34,6'ya ulaşır. Meksika'da bu oranlara en düşük yüzde 10'luk dilimde yüzde 1, en yüksek yüzde 10'luk dilimde yüzde 43,1 düzeyinde bulunmaktadır.

Tablo3: Gelir Dağılımı Fark Endeksi (En Düşük %10 En Yüksek %10)

Ülkeler	Fark Endeksi	Ülkeler	Fark Endeksi
Meksika	42,1	Hollanda	8,0
Türkiye	17,2	İspanya	8,0
ABD	14,7	Danimarka	7,2
Portekiz	13,9	Belçika	6,8
İngiltere	12,6	Güney Kore	6,8
Avustralya	11,7	Avusturya	6,6
İtalya	10,6	Almanya	5,0
Kanada	9,0	Lüksemburg	5,8
İrlanda	8,9	Slovakya	5,7

Yunanistan	8,8	İsveç	5,2
Macaristan	8,8	Norveç	5,0
İsviçre	8,7	Finlandiya	4,6
Polonya	8,5	Japonya	4,5
Fransa	8,0	Çek Cumhuriyeti	4,2

Kaynak: TÜİK, 2005 yılı Gelir Dağılımı İstatistikleri

Tablo3'e göre gelir dağılımı, fark endeksine göre verilmiştir. Buna göre hesaplanan gelir dağılım endeksine bakıldığında 42.1 değeriyle en kötü gelir dağılımına sahip olan Meksika'dan sonra Türkiye 17,2 değeriyle ikinci sırada yer almaktadır. Macaristan ise 24.4 Gini Katsayısına göre 8,8 değerleriyle en iyi durumdaki ülke konumunda bulunmaktadır.⁶⁵

Tablo 4: OECD Ülkelerindeki Kişisel Gelir Dağılımı (1980-2004 Gini Katsayısı)

Ülkeler	Yıllar	Yıllar	Yıllar	Yıllar
	1980	1990	2000	2004
Avustralya	31,2	30,5	30,5	35,2
Avusturya	23,6	23,8	25,2	30,0
Kanada	28,7	28,3	30,1	33,1
Çek Cumhuriyeti	..	25,7	26,0	25,4
Danimarka	22,8	21,3	22,8	24,7
Finlandiya	20,7	22,8	26,1	26,9
Fransa	27,6	27,8	27,3	32,7
Almanya	..	28,3	27,7	28,3
Yunanistan	33,6	33,6	34,5	35,4
Macaristan	..	29,4	29,3	24,4
İrlanda	33,1	32,4	30,4	35,9
İtalya	30,6	34,8	34,7	36,8
Japonya	27,8	29,5	31,4	24,9
Meksika	45,1	52,0	48,0	54,6
Hollanda	23,4	25,5	25,1	32,6
Norveç	23,4	25,6	26,1	25,8
Polonya	..	38,9	36,7	31,6
Portekiz	..	35,9	35,6	38,5
İspanya	36,7	33,9	32,9	32,5
İsveç	19,9	21,1	24,3	25,0

⁶⁵ TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, <http://www.haber1.com/haber.asp?id=81567> (10/05/2008)

İsviçre	26,7	33,1
Türkiye	43,5	49,1	43,9	40,0
İngiltere	28,6	31,2	32,6	32,6
A.B.D.	33,8	36,1	35,7	40,8
OECD Ortalaması	29,3	30,9	31,0	31,0

Kaynak: OECD Verileri

<http://stats.oecd.org/WBOS/default.aspx?DatasetCode>

=CSP6 ve Birleşmiş Milletler <http://hdr.undp.org/reports/global/2004>

Kanada, ABD, Japonya, Norveç, Danimarka gibi zengin ülkelerde kişi başına reel milli gelir yoksul ülkelerdekini 20 katı düzeyine kadar ulaşabilmektedir. Son yıllarda gelişmiş ülkelerdeki gelir dağılımı adaletsizlikleri oldukça azalmıştır. Günümüzden 60-70 yıl önceki yıllarda yapılan gelir dağılımı istatistiklerinde bile bu ülkelerin gelir dağılımında çok büyük eşitsizlikler olduğu görülmekteydi. Zaman içerisinde en yüksek kesimdekilerin gelirleri azalırken en alttaki kesimlerin gelirlerinde de bir artış meydana gelmiştir.⁶⁶

2001 yılında yaşanan küresel durgunluk sonrası hızlı bir büyüme sürecine giren dünya ekonomisi 2004 yılında %5,3, 2005 yılında ise, hızı biraz düşse de, büyük ölçüde ABD ve Çin piyasalarındaki güçlü talep nedeniyle %4,9 oranında büyümüştür. Küresel ekonomideki hızlı büyüme de dünya ticaret hacmi 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla %10,6 ve %7,4 artmıştır. Dünya ekonomisine ilksin tahminler önümüzdeki dönemde de büyümenin devam edeceği yönündedir. Ancak, bütün dünyada enflasyonist beklentilere yol açan petrol fiyatlarındaki artış, küresel ekonomide dalgalanmalara yol açabilme ihtimali vardır. Özellikle ABD'deki faiz oranları ve petrol fiyatlarındaki beklentilere oldukça duyarlı olan dünya ekonomisinin 2007 yılı için %5,1, dünya ticaretinin ise %8,9 oranında büyümesi beklenmektedir.

Çin ve Hindistan'ın gelişen kıta ekonomileri olarak dünya ekonomisine entegre olmaları yanında diğer önemli bir eğilim daha vardır. Bu eğilim ise içinde ülkemizin de yer aldığı, Brezilya, Endonezya, Meksika, Malezya, Tayland gibi gelişen ekonomilerin Çin ve Hindistan'a ilaveten son dönemde dünya ekonomisine

⁶⁶ Coşkun Can Aktan, Türkiye Dünyanın Neresinde, EGİAD Yayınları, İzmir, 1998, s.78

damgalarını vurmaya başlamaları. Özetle, gelişen ekonomi konumundaki bu ülkeler dünya ekonomisinin ikinci önemli yeni dinamiğini teşkil etmeye başlamışlardır.

Gelişmiş sanayi ülkeleriyle, azgelişmiş ülkeler arasında öteden beri var olan gelir dağılımı dengesizliği, giderek daha korkunç boyutlar kazanmaktadır. Dünya nüfusunun % 22'sinin yaşadığı gelişmiş sanayi ülkeleri, Dünya'da sağlanan gelirin % 83'ne sahip olmaktadır. Dünya nüfusunun %78'inin yaşadığı azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin Dünya gelirinden aldıkları pay ise sadece % 17 seviyesindedir. Dünya gelir dağılımında kişi başına düşen yıllık gelir dolar bazında; İsviçre, Japonya, Norveç, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde 30 bin doların üstüdeyken, birçok Afrika, Uzak Asya ülkelerinde 100 ile 300 \$ arasında kalmaktadır. Dünya nüfusunun en zengin % 20'si ile, en yoksul % 20'si arasındaki gelir farkı 1970'de bire 30 iken, günümüzde bire 60'a tırmanmıştır. Yani en yoksul ülkeler daha da yoksullaşırken, en zengin ülkeler daha da zenginleşmiş aradaki uçurum daha da artmıştır. Dünya nüfusunun altıda biri, yani 1,3 milyar insan, içecek su, doyacak kadar yemek bulamamakta, sağlık ve okul hizmetlerinden büyük ölçüde yoksun bulunmaktadır. Her gün 26 binden fazla çocuk yeterince beslenemediği için açlıktan ölmektedir. Dünya'da 120 milyon insan geçimini sağlama amacıyla ülkesini terk ederek başka ülkelerde iş aramaktadır.⁶⁷

Dünya gelir dağılımı alandaki önemli çalışmalardan birisi Columbia Üniversitesinden Xavier Sala-i-Martin tarafından yapılmıştır. 1970-2000 dönemini ve 138 ülkeyi kapsamaktadır. Ulaştığı temel sonuçları şöyle özetlemektedir:⁶⁸

- 1970'li yıllarda dünyada gelir dağılımında eşitsizlik pek az oynamış. Oynama ise gelir eşitsizliğinin artması yönünde.
- 1980'li ve 1990'lı yıllarda dünyada gelir dağılımdaki eşitsizlik önemli ölçüde azalmaya başlıyor, "fakirlik" oranı da düşüyor.
- Dünyadaki gelir dağılımdaki değişmeyi etkileyen temel değişken ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının azalması. Buna karşılık ülke içi gelir dağılımları ise bozuluyor.

⁶⁷ Hakkı Keskin, Dünya Gelir Dağılımında Artan Kutuplaşma, http://www.keskin.de/tr/tgd_tgh/tgd_pressemitteilungen/325049.html (10/03/2009)

⁶⁸ Hasan Ersel, Kriz Sonrası Dünya Gelir Dağılımı Daha da Bozulabilir, <http://www.sgb.gov.tr/esad/Kaynaklar/Gazete%20Makaleleri/K%C3%BCresel%20Kriz/Mart> (12/03/2009)

- Ulaşılan sonucu etkileyen en önemli gelişme Çin Halk Cumhuriyeti'nde (ve daha az ölçüde Hindistan'da) kişi başına gelirin hızla yükselmesi. Bütün bunlar olurken Afrika'da hem gelir dağılımı kötüleşiyor, hem de fakirlik artıyor.
- 2000 yılına geldiğimizde ise dünya gelir dağılımı, eskiye oranla düzelmiş olmasına rağmen, dengesizlik devam etmektedir.

Dünya'da gelir dağılımı konusu hakkında, buraya kadar söylenenleri kısaca özetleyecek olursak; 2002 yıl sonu itibarıyla dünya nüfusu 6.2 milyar kişi. Bu nüfusun 1.3 milyarı Çin'de, 1.1 milyarı Hindistan'da, 290 milyonu ABD'de, 306 milyonu Avrupa para birliği bölgesinde yaşamaktadır. Bunlar dışında kalan dünya nüfusu yaklaşık 3.1 milyar kişidir. Avrupa para birliğini de tek bir ülke kabul edersek dünyanın yarısının bu ülkelerde yarısının da diğer ülkeler de yaşadığı bir gerçektir.⁶⁹ Dünya'nın geri kalan ülkelerinin hem dünya GSMH'na katkıları çok küçük hem de bu hasıladan aldıkları pay çok küçük kalmaktadır. Buda bize dünya siyasetinde söz sahibi olan ülkelerin aslında ekonomileri güçlü oldukları için bu etkilerinin olduğunu göstermektedir. Ülkemiz açısından her ne kadar kendimizi yere göğe sığdıramasak ta dünya gelirine katkımızda ve bu gelirden alacağımız payda haliyle az olacağından, Dünya siyasetinde sözümüzün etkisi de çok sınırlı kalacaktır.

1.8.GELİR DAĞILIMI VE KÜRESELLEŞME

İşsizlik, yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliğinin temel sebeplerindendir. İnsanların belirli bir gelirden yoksun olması başta herhangi bir işte çalışmamasından kaynaklanmaktadır. Küreselleşme süreci ile birlikte yaşanan dönüşümün niteliği gelir dağılımı üzerinde etkilidir. Küreselleşme ile birlikte işgücü piyasalarında dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Bu süreçte niteliksiz işgücüne olan talep sadece gelişmekte olan ülkelerde değil gelişmiş ülkelerde de görülmektedir. Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla beraber hem sanayileşmiş ülkeler hem sanayileşmekte olan ülkelerde imalat sanayinde istihdam kapasitesi düşmekte ve rekabetin az olduğu üretim

⁶⁹ Mahfi Eğilmez, Radikal gazetesi, Ekonomi Sayfası, 2004,(02/04/2004)

merkezlerinde sanayisizleşme süreci ortaya çıkmaktadır. Hizmet sektöründe istihdam payı artmakta, esnek üretim koşulları geçici işçilere olan ihtiyacı artırmaktadır.⁷⁰

Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olan küreselleşme ile birlikte ülkeler ve insanlar giderek birbirine yakınlaşmakta fakat gelir farklılıkları da dünyada göze çarpan etkilerden biri olmaktadır. Küreselleşme bazılarında göre eşitsizliğe yoksulun daha yoksul fakirin daha fakir olmasına yardımcı olmaktadır.⁷¹

Eğer yoksulluğun ve eşitsizliğin tek belirleyicisinin büyüme olduğu kabul ediliyorsa, bu durumda küreselleşmenin öneminin ne olduğu sorusu ön plana çıkmaktadır? Bu sorunun cevabı, doğru politika ve kurumsal koşullarda entegrasyonun büyümeyle desteklediği şeklinde verilmektedir. Küresel eşitsizliğin en hızlı arttığı dönemlerin 19. ve 20. yüzyılın ikinci dönemlerinde olması bir rastlantı değildir. 20. yüzyılın ilk yarısında küresel eşitsizliğin artmamasının nedeni, büyük ölçüde entegrasyon karşıtı ve dünyanın en ileri ekonomilerinde küresel depresyona yol açan büyük politika hatalarının yapılmış olmasıdır.⁷²

Gerçekten de; küreselleşme, eşitsizlik ve fakirlik arasında bir bağ mevcuttur. Fakat bu yeni bir şey değildir. Küreselleşme ülkeleri fakirleştirmez, aksine onların zengin olmalarına yardımcı olur. Fakat küreselleşme, tüm ülkeleri aynı ölçüde zenginleştirmez. Küreselleşme sonucunda; dünya genelinde gelir dengesizliği artmış ve büyümelerini gerçekleştiremeyen ülkelerde yoksulluk devam etmiştir. Küreselleşme gelişmiş ülkelerin elde ettiği gelir seviyesinde bir patlama yaratarak gelirlerinin 2 kat artmasına neden olurken, gelişmekte olan ülkelerde aynı etkiyi yaratmamış, bu ülkelerin gelirlerinde küçük miktarda bir artış yaratmıştır. Hızlı ekonomik büyümenin eşit bir şekilde yayılmamasının pek çok ülkedeki nedeni; yetersiz politikalar, politikacılar ve kurumlardır. Zengin ülkelerin eleştirecek yönü, yoksul ülkelerin çaresiz bir şekilde ihtiyaç duydukları yardımı ve fırsatları sağlamakta başarısız olmalarıdır.

⁷⁰Hüseyin Mualla Yüceol, Küreselleşme Yoksulluk ve Emek Piyasası Politikaları, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.14, Sayı:2, 2005,s.494

⁷¹DTM, Güney Doğu Asya Krizinin Türkiye ve Dünyada Etkileri, <http://www.dtm.gov.tr/DÜNYA/kriz>, 2005,s.1(17/03/2009)

⁷²Küreselleşme Büyüme ve Gelir Dağılımı, <http://www.dtm.gov.tr/dtadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/kuresellesme.doc> (14/04/2008)

Zengin ülkelerin, büyüme oranları son 20-30 yılda yavaşlamışken küreselleşmeye katılan gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranları, bu ülkelerin tersi bir eğilim göstererek 1970'lerden itibaren yükselme göstermiş ve bu hız 1980 ve 90'larda da devam etmiştir. Küreselleşmeye katılmamış gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranları ise zengin ülkelerin tersine, 1970'lerden itibaren yavaşlamış ve bu eğilim 1980 ve 90'larda da devam etmiştir.

Küreselleşmeye katılan gelişmekte olan ülkelere 1990'lı yıllarda, kişi başına GSYİH % 5, zengin ülkelerde % 2,2 ve katılımcı olmayan gelişmekte olan ülkelere ise sadece % 1,4 oranında büyümüşür. Böylece küreselleşme sürecine dahil olan ülkeler, zengin ülkelere yetişirken, dahil olmayanlar çok geride kalmışlardır.

Gerçekte sürekli büyümeyi yaratmada başarısız olan ülkeler; küresel entegrasyona sırtlarını dönmüş ülkeler ile çoğunluğu Sahraaltı (sub-Saharan) Afrika'da yer alan ve küreselleşmenin sunduğu fırsatlardan yararlanmak için gerekli önkoşullara sahip olmayan ülkelerdir. Yoksulluğu azaltmanın ve gelir farklılıklarını kapatmanın yolu, bu tür engelleri ortadan kaldırmaktır. Fakir ülkelerin büyüme oranları ve gelir seviyeleri, küresel entegrasyon yoluyla yükseltilebilirse bu ülkelerin gelişmiş ülkelerle olan gelir farklılıklarını azaltmak mümkün olabilecektir.

Tablo 5 : Küreselleşmenin Dünya Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Dönem	Küresel Eşitsizlik Eğilimi	Uluslar Arasındaki Eşitsizlik	Küreselleşmenin Etkileri	Uluslar İçindeki Eşitsizlik	Küreselleşmenin Etkileri
1500-1820	Eşitsizlik Artışı	Eşitsizlik Artışı	Açık bir Etki Yok	Eşitsizlik Artışı (Batı Avrupa)	Açık bir Etki Yok
1820-1914	Eşitsizlik Artışı	Eşitsizlik Artışı	Katılımcı ülkeler katılımcı olmayanlara göre avantaj sahibi. Katılımcı ülkeler arasında göç sermaye akışından daha fazla eşitsizliği azaltmıştır. Daha fazla serbest ticaret,	Açık bir eğilim yok.	Küreselleşme yeni dünyada eşitsizliği artırmış, katılımcı Eski Dünya uluslarında ise azaltmıştır.

			istisnalarla birlikte eşitsizliği azaltmış olabilir		
1914-1950	Açık bir eşitsizlik eğilimi yok	Eşitsizlik Artışı	Küreselleşmeden geri çekilme uluslar arasındaki farkı genişletmiştir.	OECD'de eşitsizlik azalışı	Açık bir Etki Yok
1950-2000	Hafif bir eşitsizlik artışı	Hafif bir eşitsizlik artışı	Küreselleşmiş ticaret ve göç katılımcı ülkeler arasındaki farkı daralmıştır. Katılımcı olmayan ülkeler geride kalmışlardır.	OECD'de hafif bir eşitsizlik artışı	Küreselleşme OECD ülkeleri içinde eşitsizliği artırmıştır. Diğer ülkeler içinde, katılımcı olmayan bölgeler geride kalmışlardır.
1820-2000	Eşitsizlik Artışı	Eşitsizlik Artışı	Küreselleşmiş ticaret ve göç katılımcı ülkeler arasındaki farkı daralmıştır. Katılımcı olmayan ülkeler geride kalmışlardır.	Açık bir eğilim yok	Açık bir Etki Yok

Kaynak: Dünya Bankası, Trade, Growth, and Poverty, David Dollar and Aart Kraay , <http://www.foruz.net/akademi/siyasalbilimler/39.doc>

Küreselleşme sürecinde, özellikle gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında yaşanan gelir dağılımı adaletsizliği hem ülkeler hem de ülke içindeki gruplar açısından küreselleşmeye yönelik en önemli tehdidi oluşturmaktadır. 2000 yılı Birleşmiş Milletler İnsanı Kalkınma Raporuna göre en zengin % 20'lik gelir grubu dünya gelirinin % 86'sını ortadaki % 60'lık grup % 13 ünü en alt %20'lik grup dünya gelirinin % 1'ini almaktadır.⁷³ Ekonomik küreselleşme gelir eşitsizliğinin hem ülke içersinde hem de ülkeler arasında artmasına neden olmaktadır. Bu eşitsizlik zengin ülkelerde yaşayan % 20'lik üst gelir dilimi ile fakir ülkelerde yaşayan % 20'lik alt kesim arasındaki gelir farkının 1960 dan 1997 yılına dek 74 katına çıkarmıştır.

⁷³ HDR, Birleşmiş Milletler İnsanı Kalkınma Raporu, 2000.

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİSAT POLİTİKASININ ARAÇLARI AMAÇLARI VE İKTİSAT POLİTİKASINA AİT KURUMSAL GÖRÜŞLER

2. İKTİSAT POLİTİKASININ TANIMI

İktisat Politikası belirlenmiş sosyo-ekonomik amaçlara ulaşmak için; ekonomik düzen, ekonomik yapı ve ekonomik süreci belli karar birimlerinin, seçilmiş uygun araçlar kullanılarak, bilinçli ve sistematik biçimde etkileme, yönlendirme, şekillendirme ve denetimi konu alan bilim dalıdır.⁷⁴ Ekonomi politikası, devletin bir takım araçları kullanarak belli amaçları gerçekleştirmeye yönelik çabalarıdır. Ekonomi politikaları ile kabul edilebilir bir büyüme hızı sağlamak, fiyat düzeyinin istikrarını sağlamak, istihdam düzeyini artırmak, gelir ve servet dağılımında adaleti temin etmek, bölgeler arası kalkınmışlık farklarını gidermek, ödemeler bilançosu dengesi gibi hedeflere ulaşmak amaçlanmaktadır.⁷⁵

2.1. İktisat Politikasının Amaçları

İktisat Politikasının amaçlarını beş başlık altında incelemek mümkündür bu başlıklar,

- Kaynak kullanımında ve dağılımında etkinlik sağlanması,
- Adil bir gelir ve servet dağılımı,
- İktisadi istikrarın sağlanması,
- İktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanması,
- Ödemeler bilançosunda denklik sağlanması olarak sıralanmaktadır.

2.1.1. Kaynak Kullanımında ve Kaynak Dağılımında Etkinlik Sağlanması

Ekonomideki kıt kaynakların en fazla toplumsal fayda sağlayacak şekilde ihtiyaçları tatmin edecek mal ve hizmet üretimine tahsis edilmesidir. Üretim

⁷⁴ Gökçe Akel, Maliye Politikasının İktisat Politikasındaki Yeri, [\(21/05/2008\)](http://www.aksoy.gen.tr/resources/Maliyeiktisat.doc)

⁷⁵ Kemal Yıldırım, Doğan Karaman, Makroekonomi, Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı, Yayın no: 145, Eskişehir, 2003, s.28

aktörlerinin en rasyonel biçimde ve en geniş ölçekte kullanılmasını ifade etmektedir. Bu üç şekilde gerçekleşmektedir.

- Üretimde etkinlik,
- Tüketimde etkinlik,
- Üretimde ve tüketimde ortak etkinlik

2.1.2. Adil Bir Gelir ve Servet Dağılımı Sağlanması

Milli gelirden üretim faaliyetine katılanların dengeli ve adil bir pay almalarına gelir dağılımında adalet adı verilmektedir. Bu adil gelir dağılımı maliye politikası aracı ile gerçekleşmektedir.

2.1.3. İktisadi İstikrarın Sağlanması:

Ekonomik denge, toplam arz ve toplam talep eşitliği veya yatırım tasarruf eşitliği ile sağlanmaktadır. İstikrardan kastedilen fiyat istikrarıdır ve fiyatlar genel seviyesinin dengede olmasını ifade etmektedir.

2.1.4 İktisadi Büyüme ve Kalkınmanın Sağlanması:

Bir ekonomide belli bir dönemde üretim faktörlerinin üretimde meydana getirdiği gelir artışına iktisadi büyüme, ekonomideki kantitatif ve kalitatif bütün değişiklikler iktisadi kalkınma anlamına gelmektedir. Büyüme ve kalkınma hızı, bir ekonomide belli bir dönemde milli gelirin yüzde artışı olarak gösterilmektedir.

2.1.5. Ödemeler Bilânçosunda Denklik Sağlanması:

Ödemeler dengesi, bir ülkede yerleşik ekonomik birimlerin dış alemle ilişkilerini gösteren bir tablodur. Yurtiçinde yerleşik ekonomik birimler kişi, kuruluş ve devleti kapsamaktadır. Ödemeler dengesi, genel olarak, ticaret dengesi, cari işlemler dengesi ve sermaye hareketleri dengesinden oluşmaktadır. Ülke ekonomisinin dış ekonomilere olan mal ve hizmet talebi onların ülkeden satın almak istedikleri mal ve hizmet talebine eşit olması ya da az olması istenir. Ödemeler dengesi, mal-hizmet, faktör ve sermaye piyasalarında yurtiçinde yerleşiklerin dış alemle ilişkilerini göstermesi nedeniyle milli muhasebe büyüklükleri üzerinde önemli

etkileri bulunmaktadır. Bu etkileri, gelir, harcama ve yatırım-tasarruf dengesi olarak sıralamak mümkündür.⁷⁶

2.2. İKTİSAT POLİTİKASININ ARAÇLARI

Piyasa ekonomisi kuralları çerçevesinde oluşan gelir dağılımı çoğu zaman adil değildir. Bu nedenle, devlet çeşitli mali araçlarla gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermeye çalışmaktadır. Devlet özellikle vergi ve kamu harcamaları politikalarıyla yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına doğru bir gelir transferi gerçekleştirmektedir. Kamu harcamaları politikalarından özellikle transfer harcamalarıyla düşük gelir gruplarına doğrudan ya da dolaylı olarak yardımlarda bulunmaktadır.⁷⁷

- Para ve kredi politikası
- Maliye politikası
- Dış ticaret politikası
- Regülasyon ve kontroller politikası
- KİT politikası

2.2.1. Para ve Kredi politikası

Para ve kredi politikası, para hacminin daraltılması ve genişletilmesi suretiyle para arzı ve talebi arasında denge kurmaya çalışan bir politikadır. Para politikasının temel amaçları arasında tam istihdam(emek piyasasında iş gücü miktarının işgücüne talep eşitliğidir.), iktisadi büyüme, fiyat istikrarı, faiz oranı istikrarı, mali piyasalarda istikrar, döviz piyasalarında istikrar yer almaktadır. Ekonominin bütününe yönelik önlemlerden oluşmaktadır.⁷⁸ Araçları ise,

- Açık piyasa işlemleri politikası
- Reeskont politikası
- Zorunlu (Munzam) karşılıklar politikası
- Kredi politikasıdır.

⁷⁶ Zafer Yükseler, Makro Ekonomik Hesaplar ve Ödemeler Dengesi, DPT Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Müdürlüğü, Haziran 1998,s.1

⁷⁷ Osman Pehlivan, Kamu Maliyesi, Derya Kitapevi, Trabzon, 1998, s. 374

⁷⁸ Coşkun Can Aktan, İktisat Politikası Aracı Olarak Regülasyon Politikası, [\(25/05/2008\)](http://www.canaktan.org/ekonomi/regulasyon/iktisat-politika.htm)

2.2.1.1. Açık Piyasa İşlemleri Politikası

Para politikası araçları içerisinde en önemli araçlardan bir tanesidir. Çünkü Parasal tabanın dolayısıyla para arzının belirlenmesinde temel unsurdur. Açık piyasa işlemleri ülkemizde devlet tahvili ve döviz üzerinden yapılmaktadır.⁷⁹

Açık piyasa işlemleri (APİ) en geniş tanımıyla, finansal enstrümanların açık piyasada merkez bankası tarafından ya birincil piyasada ya da ikincil piyasada alınarak veya satılarak bankacılık sisteminin toplam rezervlerini daraltarak veya genişleterek, nihai olarak ülkenin para arzını etkileyebilmek olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle İnterbank, para ve menkul kıymetler pazarlarının tam anlamıyla gelişip, aktif olarak kullanıldığı ülkelerde açık piyasa işlemleri, bankacılık sisteminin toplam rezervlerinin (likiditelerinin), menkul kıymetlerin piyasa fiyatlarından merkez bankası tarafından alınıp veya satılarak etkilenmesidir. Bu işlemler ya kesin alım-satımla veya repo-ters repo işlemleriyle yapılabilmektedir.

Açık piyasa işlem çeşitlerini ve uygulanma nedenleri aşağıdaki gibidir.

a) Doğrudan Satım İşlemleri: Merkez bankası, piyasadaki likiditenin sürekli olarak fazla olacağına inanıyorsa, söz konusu fazla likiditeyi çekmek için, APİ portföyündeki kıymetleri, bankalara, aracı kurumlara satar ve karşılığında bankalar, ellerindeki fazla likiditeyi merkez bankasına kalıcı olarak devrederler. Böylece bankaların, aracı kurumların toplam rezervleri azaltılmış olmaktadır.

b) Ters Repo İşlemleri (Geri Alım Vaadiyle Satım): Ters repo işlemlerinde, merkez bankası, APİ portföyündeki senetleri bankalara - aracı kurumlara belirli bir süre için belirli bir fiyattan geri almak vaadiyle satar, bankalar - aracı kurumlarda karşılığında ellerindeki fazla likiditeyi geçici bir süre için merkez bankasına devretmektedirler.

Ters repo işlemlerinde iki anlaşma aynı anda yapılmaktadır. Merkez bankası, senetleri bankalara/aracı kurumlara belirli bir fiyattan, belirli bir vade için satarken, işlemin vadesinde de belirlenen faizle birlikte, aynı senetleri bankalardan/aracı kurumlardan geri alacağını kabul etmektedir. İşlemin vadesinde bankalar/aracı kurumlar aynı senetleri tekrar merkez bankasına satmaktadır.

⁷⁹ Ömer Faruk Çolak, İktisadın İlkeleri, Alkım Yayıncılık, Ankara, 1996, s.524-525

c) Doğrudan Alım İşlemleri: Merkez bankası, likiditenin kalıcı olarak istenilen düzeylerden az olacağına inanıyorsa, eksik olan likiditeyi sağlamak için bankalardan/aracı kurumlardan kıymet alır ve karşılığında bankalara/aracı kurumlara nakit aktarmaktadır. Çağdaş merkez bankacılığı ilkeleri merkez bankalarının birincil piyasadan (Kamudan-Hazineden) kıymet almasına imkan vermemektedir. Doğrudan alım işlemi sonucunda, bankalar kalıcı olarak ekonominin ihtiyaç duyduğu likiditeye kavuşurken, faizlerin enflasyon hedefi ile tutarlı düzeylerde kalması sağlanmış olmaktadır. Böylece bankaların/aracı kurumların toplam rezervleri arttırılmaktadır.

d) Repo İşlemleri (Geri Satım Vaadiyle Alım): Repo işlemlerinde merkez bankası, bankalardan/aracı kurumlardan kıymetleri belirli bir süre için belirli bir fiyattan geri satmak vaadiyle satın almakta, karşılığında bankalara/aracı kurumlara nakit aktarmaktadır. Buradaki öncelik yüksek fiyat teklif eden kurumdan, düşük faiz öneren kuruma doğru sıralanmaktadır. Ters repo işlemlerinde olduğu gibi repo işlemlerinde de iki anlaşma aynı anda yapılmaktadır.

Merkez bankası, senetleri bankalardan belirli bir fiyattan, belirli bir vade için alırken, bankalar da aynı senetleri işlemin vadesinde belirlenen faizle birlikte, merkez bankasından geri alacaklarını kabul etmiş olmaktadır. Bankalar, işlemin vadesinde aldıkları nakdi faizi ile birlikte merkez bankasına geri vermek, merkez bankası da aynı kıymetleri bankalara iade etmek zorundadır. Repo; ikincil piyasanın tam anlamıyla gelişimini tamamlayamadığı dönemlerde de kullanılabilmekte, menkul kıymetler piyasasını bozmamakta, oldukça güvenli, esnek ve otomatik tersine çevrilebilen ve kısa dönemde geçici bir etki gösteren çok kullanışlı bir para politikası enstrümanı olarak kullanılmaktadır.

e) Depo (Mevduat) Alımı ve Satımı: Bu tür işlemler bir nevi bankalar arası mevduat işlemleri olup, asıl olarak merkez bankalarının 'likiditenin son merci' işlevleri gereği kullanılmaktadır. Merkez bankaları genelde para piyasası gecelik vade faiz oranlarının belirli bir bant içinde oluşmasını hedeflemektedir. Bu çerçevede, merkez bankaları, gecelik vadede para piyasasında faizler üst sınıra çıktığında, açık piyasa işlemleriyle bankalara teminat karşılığı, likidite vermekte, ya da faizler çok düştüğünde, bankalardan mevduat olarak faizlerin aşırı dalgalanmasının önüne geçmeye çalışmaktadır.

f) Merkez Bankası Likidite Senedi İhraçları: Merkez bankaları, likidite fazlasını doğrudan kendi ihraç edecekleri kısa vadeli ‘likidite senetleri’ ile de çekebilmektedirler. Likidite fazlalığı yaşayan ülkelerde bu tür senetler aktif bir açık piyasa işlemi aracı olarak kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde en temel parasal kontrol aracı API’dir. Diğer para politikası araçlarının tersine, açık piyasa işlemleri, çok esnek bir para politikası aracı ve bireysel anlamda kuruluşların katılabilmesi yönünden de zorunlu olmayan bir araçtır.

API, istenilen sıklıkta ve miktarda uygulanabilmesiyle, kısa dönemli faizlerde veya para tabanında istikrar sağlamayı amaçlayan çok kullanışlı bir yöntemdir. API, bankalara herhangi bir vergi yüklememektedir. Ayrıca açık piyasa işlemleri finansal piyasalarda rekabetin yaratılması ve büyütülmesi için çok daha uygun bir tekniktir. Birçok ülke merkez bankası piyasada likidite sıkıntısı yaratarak, bankaları merkez bankasından borçlanmaya zorlamakta ve bu gibi borçlanma koşulları temel bir para politikası aracını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, açık piyasa işlemleri merkez bankasına kendi inisiyatifindeki parasal operasyonların hacminde ve zamanlamasında büyük esneklik sağlamak ve piyasalarda gerçekleştirilen bu işlemler herkese açık olup doğrudan kontrollerin ortaya çıkardığı etkisizliği de engellemektedir.⁸⁰

2.2.1.2. Reeskont Politikası

Reeskont politikası, iskonto politikası olarak da tanımlanmaktadır. İskonto politikası, bir mali kurumun vadesinden önce, emre muharrer bir senedin belli bir komisyon ve faiz karşılığında senet alacaklısına ödenmesidir. İskonto edilmiş bir senedin ikinci bir kez iskonto edilmesi işlemine reeskont denmektedir. İskonto ile bankalar, kişi ve firmalara kısa vadeli kredi sağlarken, reeskont merkez bankasının bankalara kısa vadeli kredi sağlamaktadır.⁸¹

Reeskont politikası, Merkez bankasının dolaşımdaki aktif para miktarını ve dolayısıyla, fiyatlar genel düzeyi ile ekonomik konjonktürü etkilemek amacıyla kullandığı klasik araçlardan biridir.

⁸⁰ Timur Önder, Para Politikası Araçları Amaçları ve Türkiye Uygulaması, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. M.B. Piyasalar genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs, 2005, s. 70-72

⁸¹ Ömer Faruk Çolak, (1996), a.g.e., s.526

Para politikası araçlarından son başvuru kaynağı olarak nitelendirilen reeskont politikası, reeskont oranlarının ve reeskont kotalarının değiştirilmesi suretiyle para arzını etkilemek amacıyla kullanılmaktadır. Nakit açığı olan kuruluşların piyasalardan borç bulma olanağı kalmadığında bu krediden yararlanmaları reeskont kredilerini son başvuru kaynağı olma niteliği kazandırmaktadır. Bu nedenle, caydırıcı olması amacıyla reeskont oranları piyasa faiz oranları üzerinde belirlenmektedir.⁸²

Reeskont oranının değiştirilmesi ekonomide daralma ve genişletmeler yarattığı için ve sonucunda maliyet ve talep enflasyonlarına neden olabildiği için çok dikkatli bir şekilde kullanılması gereken bir politika aracıdır. Reeskont politikasının enflasyonist baskılar yaratması sonucu kişisel gelir bölüşümünü bozucu bir etki yaratacağı söylenebilir.

2.2.1.3. Zorunlu (Munzam) Karşılıklar Politikası

Zorunlu karşılıklar, mevduat sahiplerine güvence vermekle birlikte mali kesimde istikrar sağlamak amacıyla, ticari bankaların mevduatlarının belli bir oranını rezerv tutmalarını zorunlu kılmaktadır. Zorunlu karşılık politikası sonucu, bankalar zorunlu karşılık oranının yükselmesi durumunda, atıl rezervleri yoksa sağladıkları kredi ve yatırımları geri çekmek zorunda kalmakta, zorunlu karşılık oranının düşmesi durumunda ise, bu oranın bir kısmı kullanılabilir rezerv şekline dönüşmekte buda bankaların kredi olanaklarını artırmaktadır.⁸³

Bu oranlar banka kesiminde likidite durumlarının yükselmesini ve düşmesini belirlemektedir. Rezerv oranları düşerse likidite azalmakta aksi durumda likidite artmaktadır. Bu rezerv oranları kaydi para miktarını belirleyen faktörlerden birisidir ve rezerv oranı düşükçe kaydi para üretimi artmaktadır.

Gelir dağılımı açısından konuya bakacak olursak, Merkez Bankası'nın elindeki önemli araçlardan birisi zorunlu karşılık oranlarıdır. Bu oranlarla Merkez Bankası bankaların yarattığı parayı kontrol etmektedir. 1994 yılından önce sadece mevduata uygulanan karşılık oranları, mevduatın bankaların bilançoları içindeki önemini kaybetmesi ve kredi yaratmada bankaların mevduat dışı diğer kaynaklarına daha fazla yönelmelerinin etkisi ile karşılığa tabi olan pasif tabanı genişletilmiş, böylece

⁸² Memduh Aslan Akçay, Para politikası Araçları, Uzmanlık Tezi, Yayın no: DPT:2483, s. 104

⁸³ Nur Keyder, Para Teori Politika Uygulama, 6. Baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1998, s.53

örtük olarak yeni bir para arzı tanımı kabul edilmiştir. Buna göre Merkez Bankası karşılık oranlarını değiştirerek piyasadaki kredi hacmini doğrudan etkileyerek bankaların kredi vermedeki takındığı tutumlara yön verebilmekte ve fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu politika uzun yıllar Merkez Bankası'nın en sık kullandığı uygulamalardan biri olmuştur.⁸⁴

2.2.1.4. Kredi Politikası

Kredi Politikası, Merkez Bankasının banka kredilerine bir tavan koyarak, kredi sınırlandırması işlemidir. Merkez Bankası ticari bankaların açabilecekleri kredilere belli bir sınır koymaktadır ve bankalar ancak bu sınırlar içinde kalmak kaydıyla kredi kullanılabilmektedirler. Böylece bankaların sağladıkları toplam kredi miktarına bir tavan getirilmektedir.⁸⁵ Kredi tavanı politikası kredi hacminin genişlemesine engel olmak için basit ancak etkili bir yol olmaktadır.

Merkez Bankası bazen verilecek kredilerin kullanım alanları ve amacı açısından bir sınırlama getirmektedir. Bunun içinde bazı şartlar ileri sürmektedir. Ticaret bankalarının kredi hacminin bu şekilde sınırlandırılmasına ise kalitatif veya selektif kredi politikası adı verilmektedir. Selektif kredi politikası, kredi kaynaklarının ekonomik amaçların önceliğine göre dağıtılmasıdır. Krediler ilk aşamada gelişmesi gereken sektörler için verilmektedir.⁸⁶ Bu uygulama, belli kuruluşların belirli kredileri yönlendirmesini amaçlamaktadır. Selektif kredi ile amaç, kalkınmada öncelikli sektörlerde kredi kullandırma oranları yüksek tutmak ve sektörlerle verilen kredilerin enflasyona yol açacak şekilde genişlemesi önlemektir. Selektif kredi politikası ile ülke kalkınması için gerekli sektörlerle kredi imkanı sağlanmış olmaktadır.

Selektif kredi politikası gelir dağılımı açısından olumlu bir gelişme yaratmaktadır. Bölgesel gelişim açısından, bölgeler arasındaki geri kalmışlığı giderecek ve bunun sonucunda da işsiz olan insanların iş bularak çalışmaları sonucu gelirlerinde bir artış olarak, kişisel gelir dağılımı, bölgeler arası gelişmişlik

⁸⁴ Gazi Erçel, Türkiye de Para Politikaları Uygulamaları ve Etkileri, 14 Kasım 1996, Ankara, [http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html.\(02/06/2008\)](http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html.(02/06/2008))

⁸⁵ İlker Parasız, Para Teorisi ve Politikası, Ezgi kitapevi, Bursa, Ağustos 2007, s.84

⁸⁶ Selektif kredi Politikası, [http://www.bilgiara.com/s%F6z1%FCkler,finanss%F6z1%FC%F0%FC\(02/06/2008\)](http://www.bilgiara.com/s%F6z1%FCkler,finanss%F6z1%FC%F0%FC(02/06/2008))

farklarının azalmasına yönelik olarak bölgesel gelir dağılımı ve sektörler arasında yapılan tercihlere göre sektörel gelir dağılımı lehine olumlu sonuçlar yaratmaktadır.

2.2.2. Maliye politikası:

Maliye politikası, maliye ilminin, devlet gelir ve giderlerinin millî hasıla ve çalışma üzerinde yaptığı etkiler yoluyla ekonomik dengenin devamlılığını, beliren dengesizliklerin giderilmesini sağlamak, ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek ve gelir dağılımını düzenlemek imkânlarını araştıran koludur.⁸⁷

Maliye Politikası, genel ekonomik yapı içinde ortaya çıkan sorunların giderilmesi, belirlenen ekonomik hedeflere ulaşılmasında oluşturulan iktisat politikasının bir aracı olarak kullanılmaktadır. Maliye politikasının konusu gelirleri ile harcama politikası üzerine kurulmuştur. Maliye politikasının amaçlarını, tam istihdam, fiyat istikrarı, iktisadi büyüme oluşturmaktadır. Dolayısıyla maliye politikasının amaçlarının gerçekleşmesi bu iki değişken üzerinde yapılan oynamalar ile mümkün olmaktadır.⁸⁸

Gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesi açısından kamu gelirleri, kamu harcamaları ve devletin borçlanma politikası önemli bir rol oynamaktadır. Bu maliye politikası araçları doğru kullanıldığı takdirde gelir dağılımında daha adaletli bir bölüşüm sağlanabileceği konusunda şüphe yoktur. Bunlarla birlikte transfer harcamaları da adaletli bölüşüm için önem taşıyan politikalardandır.

Maliye politikasının araçları ise,

- Vergi politikası
- Harcama politikası
- Borçlanma politikası
- Bütçe politikasıdır.

Maliye politikası gelir dağılımını düzeltici etkilerini kendi araçları olan, vergi politikası, harcama politikası ve borçlanma politikası ile yerine getirmektedir.

⁸⁷ Mualla Öncel, Ekonomik İstikrarın Temininde Para ve Maliye Politikalarının Rölü, [http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1969-26-03-04/AUHF-1969-26-03-04-Oncel.pdf\(02/06/2008\)](http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1969-26-03-04/AUHF-1969-26-03-04-Oncel.pdf(02/06/2008))

⁸⁸ Ömer Faruk Çolak, a.g.e., s.550-551

2.2.2.1 Vergi Politikası

Vergilerin gelir dağılımını nasıl etkilediğini belirlemeden önce tanımlanması gereken bir kaç kavram vardır. Bu kavramlar, artan oranlı, azalan oranlı ve orantılı vergi kavramlarıdır.

Mükelleflerin ödedikleri vergi ile elde ettiği gelir arasındaki oran elde edilen gelir arttıkça artmakta ise, söz konusu olan vergi, artan oranlı vergidir. Buna karşın, gelir arttıkça ödenen verginin oranı azalıyorsa, bu vergi azalan oranlı vergidir. Ödenen verginin elde edilen gelire oranı sabit kalıyorsa bu vergi orantılıdır veya eş orantılı vergi olmaktadır. Bir vergi sistemi, farklı grupların gelirlerinden farklı oranlarda vergi alır ve bu oran az gelirli gruplardan yüksek gelirlilere doğru çıktıkça yükselirse vergi sistemi artan oranlı, azalırsa azalan oranlı olarak ifade edilmektedir.⁸⁹

Devlete gelir sağlamanın yanında, vergilerin ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmada araç olarak kullanılabilmesi ilk defa A.Wagner tarafından ileri sürülmüştür. Wagner, gelirin ve servetin belirli ellerde toplanmasına imkân verilmemesi gerektiğini savunmuştur. Vergi politikası yoluyla gelirin yeniden dağılımının etkili olması için, tahsil edilecek vergilerden belli vergilerin toplam vergi hâsılatındaki payı ve belli vergilerin yansıma derecelerinin bilinmesi gerekmektedir.

Vergi sisteminin, kişisel gelir dağılımı üzerinde etkili olması için aşağıdaki faktörlerin var olması gerekmektedir.⁹⁰

- Kişi ya da hane halkının geliri arttıkça, ödenen vergi miktarının oransal olarak artması,
- Kişi ya da hane halkının geliri arttıkça, vergi muafiyet ve istisna oranlarının mutlak olarak azalması,
- Kişi ya da hane halkının geliri arttıkça, matrahta vergi borcunu azaltıcı düzenlemelerin oransal olarak azalması,
- Vergi tarifelerinin, olanaklar ölçüsünde artan oranlı olması,

⁸⁹ İsmail Türk,(2003) a.g.e. s.330

⁹⁰ Salih Turhan, Vergi Teori ve Politikası, 5. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1993, s.269.

- Vergi yansımalarının yönü, ölçüsü ve gerçek vergi taşıyıcısının belli olması gerekmektedir.

Bu açıklamalardan sonra, Türk Vergi Sisteminde yer alan kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi, servet vergileri, harcama vergisi ve negatif gelir vergisinin, gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin neler olduğuna geçebiliriz.

2.2.2.1.1. Kişisel Gelir Vergisi

Kişisel gelir vergisi gerçek kişilerin belirli bir dönemde, çeşitli kaynaklardan elde ettikleri irat ve kazançların safi tutarı üzerinden, mükelleflerin şahsi ve ailevi durumları da göz önünde tutularak alınan artan oranlı ve dolaysız bir vergidir.

Gelir vergilerinin tarifeleri, genelde artan oranlıdır. Bu yüzden, gelir vergilerinin kişiler arasındaki gelir dağılımını eşitleyici yönde etkide bulunduğu kabul edilebilir. Fakat bu husus, her zaman geçerli olmamaktadır. Şahsi gelir vergilerinin gelir dağılımını eşitleyici yönde etkilemesi, gelir vergisinin genel bir vergi olması, yani her çeşit kazanç ve iratları aynı vergi tarifesiyle vergilendirmesi sonucu sağlanmaktadır. Bu nedenle, gelir vergisi kanununun yapısında vergiden kaçınma kurumlarının olmaması gerekmektedir. Eğer bu kurumlar mevcut olursa, istisna ve muafıklar vergi karşısında eşitlik prensibini bozarak milli gelirin dağılımını eşitsizlik yönünde bozmaktadır. Gelir vergisinin, yeniden dağıtım rolünün iyi işlemesi için, uygulamada etkinliğini sınırlayıcı faktörlerin (vergi kaçakçılığı, eksik beyan ve haksız olarak indirimlerden yararlanma gibi.) yok edilmesi, sosyal amaçların belirlenmesi gerekmektedir.⁹¹

Vergi dairelerine verilen beyannamelerin, gerçeği çoğu zaman yansıtmaması ülkemizde beyana dayanan vergi tarhiyatını vergi kaçakçılığına son derece elverişli hale getirmektedir. Bu sebepten dolayı, beyana dayanan vergi tarhiyatı, vergi idaresine mükelleflerce verilen beyannamelerin doğruluğu sağlanmadıkça, gelir dağılımını eşitlenememekte tam tersine eşitsizlik yaratmaktadır.

2.2.2.1.2. Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisi, kurumlar vergisi kanununa göre, sermaye şirketlerinden, kooperatif şirketlerden, iktisadi kamu kuruluşlarından, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmelerden ve iş ortakları gibi kurumlardan, kanunî veya iş merkezi

⁹¹ İsmail Türk, (2003), a.g.e., s.330

Türkiye'de bulunanlardan, gerek Türkiye içinde gerekse Türkiye dışında elde ettikleri kazançların tamamı üzerinden alınan bir vergidir.⁹²

Kurumlar vergisinin gelir dağılımı üzerindeki etkisi, bu verginin hangi ölçüde yansıtıldığına bağlı olmaktadır. Yansımanın gerçekleşmemesi halinde orta seviyedeki özellikle yüksek gelirli kişiler vergilemeden etkilenmektedir. Böylece gelir dağılımını eşitleyici bir etki oluşturmaktadır. Buna karşı, geniş ölçüde yansıtılan bir kurumlar vergisi tamamen farklı etkiler göstermektedir. Böyle bir vergide, zorunlu ihtiyaç maddelerini vergi dışı bırakma uygulaması söz konusu olmadığından bütün tüketim mallarının fiyatları artmaktadır. Yüksek gelirli grupların marjinal tüketim eğiliminin düşük olması nedeniyle gerileyici bir yapıya sahip olan kurumlar vergisi, vergiden sonraki gelir dağılımını eşitsizlik yönünde etkilemektedir.⁹³

2.2.2.1.3. Servet Vergileri

Servet, gelir gibi akım cinsinden bir kaynak değil statik stok cinsinden durağan bir kavramdır. Servet bir anlamda üretim faktörüdür sermayedir. Bu sermayenin gelirine ise irat denir. Gelir şahısla ilgili subjektif bir kavram olduğu halde irat sahip olunan menkul gayrimenkul mallarla ilgili objektif bir kavramdır. Bireylerin sahip oldukları gelirler kazanç ve iratlardan oluştuğuna ve bu gelirlerin tüketilmeyen kısmı tasarruf yoluyla servete dönüştüğüne göre biriktirilmiş gelir anlamında servet tıpkı şahsi gelir gibi vergi ödeme gücünü belirleyen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.⁹⁴

Kişisel gelir bölüşümünün de ortaya çıkan dengesizliklerin önemli nedenlerinden biri, servet dağılımının dengesiz olmasıdır. Bu nedenle, gelir bölüşümünün de servete bağlı olarak ortaya çıkan dengesizliğin giderilmesinde arazi, bina gibi belirli bir servet üzerinden alınan ve dolaysız olan servet vergileri önem kazanmaktadır. Bu vergilerde gerçek ve tüzel kişilerin sahip oldukları servetin tamamı vergilendirilmektedir. Bu tür vergiler, değer artışları üzerinden alındığı gibi, veraset vergileri ve istisnai servet vergileri şeklinde de alınabilmektedir.

Servet artış vergileri, servetin değerinde kişisel çabalarla oluşan artışlar yerine, genelde ekonomik konjonktür ve bazı istisnalara bağlı olarak ortaya çıkan artışlardan

⁹² Kurumlar Vergisi kanunu, [http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860.\(04/06/2008\)](http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860.(04/06/2008))

⁹³ Beyhan Ataç, İzzettin Önder ve Salih Turhan, Maliye Politikası, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Ders Kitapları Yayın No:9, Kasım 1995, s.277

⁹⁴ İsmail Türk,(1999b), Kamu Maliyesi, Turhan Kitapevi, 3. Baskı, Ankara, 1999, s.128

alındığı için, genelde fazla tepkiye neden olmamaktadır. Servetin değerinde ortaya çıkan artış, gelir bölüşümünü servet sahibi lehine bozacağından, alınan vergiler bu bozulmayı belli ölçüde gidermektedir. Aksi halde, servet dağılımındaki dengesizliğe bağlı kişisel gelir bölüşümü adaletsizliği daha da artmaktadır.

Vergilendirme yolu ile gelir bölüşümünün etkilenmesinde veraset ve intikal vergisi önemli bir rol oynamaktadır. Veraset vergisi, servet dağılımında bir dereceye kadar bir dengeleme sağlamaktadır. İntikal vergisi ise, servetten elde edilen gelirlerin, belirli kişiler ve ailelerde toplanmasını engellemesi nedeniyle, kişisel gelir bölüşümü üzerinde tekrar denkleştirici bir etki yaratmaktadır. Ancak, bunun için servetin beyan değeri yerine, cari değerinin dikkate alınması ve vergi oranının yeterince yüksek olması gerekmektedir.

Bir diğer servet vergisi türü olan istisnai servet vergileri, genelde olağanüstü hallerde (savaş, kriz gibi), devletin gerekli harcamaları yapabilmesi için alınmaktadır. Bu durumda, söz konusu verginin kişisel gelir bölüşümünü olumlu yönde etkileyeceği ifade edilmektedir.⁹⁵

Servet vergilerinin en önemli özelliklerinden birisi, bu verginin gelir vergisini vergilendirmediği, ödeme gücü açısından büyük önemi olan, bazı iktisadi değerleri vergi içine almasıdır. Gelir vergisinin yanı sıra yansıtılmayan servet vergileri gelir dağılımının sağlanmasında kullanılabilir en önemli araçlardan birisi olmaktadır. Servet üzerinden alınan vergilerden en önemlisi veraset ve intikal vergileridir. Bu vergiler dönerseldir. Her 30-35 yılda alınmaktadır. Bu vergilerle vergilemede müdahale prensibini geliştirmek ve ekonomideki servet dağılımını değiştirmek mümkün olmaktadır.⁹⁶

2.2.2.1.4. Harcama Vergileri

Harcama vergileri, yıl içinde kazanılan gelir ile geçmiş tasarrufların kullanılması sonucu gerçekleştirilen harcamaların vergilendirilmesi esasına dayanmaktadır. Özellikle harcamaların vergilendirmesi açısından toplam talep düzeyi üzerinde etkin olarak kullanılması yanında bu verginin tasarruf ve yatırımı teşvik edici özelliği de bulunmaktadır. Ayrıca gelir vergisi gibi artan oranlı bir şekilde uygulanabilmesi, sosyal adalet açısından harcanma vergilerini avantajlı hale

⁹⁵ Servet Vergileri, <http://www.sbe.deu.edu.tr/yayinlar/dergi/dergi02/bolum2.htm> (13/06/2008)

⁹⁶ İsmail Türk, (1999b) a.g.e., s.128

getirmektedir. Uygulamasının çok güç olması nedeniyle harcama vergisi günümüzde bir vergi politikası aracı olarak kullanılmamaktadır.⁹⁷

Harcama vergileri tersine artan oranlılığa sahiptirler. Kişinin geliri büyüdükçe, tükettiği mal ve hizmetler üzerinden ödediği verginin gelire oranı küçülmektedir. Bu nedenle harcama vergilerinde, gelirlerinin önemli bir kısmını tüketime ayırmak zorunda kalan düşük gelirli grupların gelirlerine oranla, zenginlerden çok daha fazla vergi ödedikleri gözlenmektedir.

Harcama vergilerinde gelir dağılımında adaleti sağlayıcı yönde yapılacak çalışmaların her şey den önce, tersine artan oranlı etkiyi olabildiğince küçük tutmaya yönelik olması gerekmektedir. Bunun içinde gider vergilerinin odak noktasını oluşturan ve genel bir tüketim vergisi olan Katma Değer Vergisi'nde bazı zorunlu ihtiyaç maddelerini vergiden istisna etmek ya da çok düşük oranlı vergilendirmek en mantıklı yol olmaktadır.

2.2.2.1.5. Negatif Gelir Vergisi

Gelirin yeniden dağılımının sağlanması ve bunun bir sonucu olarak toplumun belirli bir refah düzeyine ulaşabilmesi açısından yararlı olan bir uygulamada, sosyal transfer niteliğindeki negatif gelir vergisi uygulamasıdır. Bu uygulamada, belli bir düzeyin altında geliri bulunanlardan yalnızca vergi almama yerine, bu kimselere devlet tarafından ödeme yapılması da söz konusudur.⁹⁸

Negatif Gelir Vergisi, mükelleflerin belirli bir gelir seviyesinin (açlık sınırı veya yoksulluk sınırı) üzerindeki gelirlerini vergiye tabi tutarken bu seviyenin altında gelire sahip olan kişilere bu düzeydeki geliri garanti edecek şekilde nakdi yardım yapılmasını sağlayan bir mali araçtır. Negatif Gelir Vergisi gelir bölüşümünü daha adil bir hale getirmeyi ve belirli bir gelir düzeyinde vergiyi negatif yaparak yoksullukla mücadeleyi amaçlayan bir politika aracı olmaktadır.⁹⁹

Negatif gelir vergisi kavramı ilk kez, Milton Friedman ve Daniel Moynihan tarafından ortaya atılmıştır. İlk anda yadırganan bir kavram olan negatif gelir vergisi,

⁹⁷ Ahmet Ulusoy, Maliye politikası, Derya Kitapevi, Trabzon ,1999, s.124

⁹⁸ Abdurrahman Akdoğan, Kamu maliyesi, Gazi Kitapevi, Geliştirilmiş 7. Baskı, Ankara, Kasım 1999, s.437

⁹⁹ Coşkun Can Aktan ve İstiklal Savaş Vural, Yoksullukla Mücadele Ve negatif Gelir Vergisi Önerisi, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.

bir tür sosyal transfer harcamasını ifade etmektedir. Ancak, uygulandığı ve tekniği itibariyle vergiyi andırmaktadır.

Daha çok gelişmiş ülkelerde görülen bu uygulamada, belirli bir düzeyin altında geliri olan bireylerden vergi alınmazken, geriye doğru bir ödemede bulunmaktadır. Böylece, fakirliğin azaltılması amaçlanmaktadır. Transfer harcamalarından temel farkı, geliri düşük olanlara dağıtık ve değişik karakterdeki dolaylı yardımlar yerine, vergi gibi hesaplanan bir yıllık ödeme yapılmasıdır. Negatif kavramının kullanılmasının nedeni de, devletin mükellef, vatandaşın ise, alacaklı olmasıdır.

Negatif gelir vergisi, yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, kişisel gelir bölüşümündeki dengesizliklerin azaltılması amacına yöneliktir. Ancak, bu uygulama, fakirlik çizgisinin belirlenmesinde uygulanacak ölçütler ve finansman kaynağının nereden sağlanacağı konusunda önemli sorunları da birlikte getirmektedir.

2.2.2.2. Kamu Harcamaları Politikası

Kamu Harcaması, devletin ekonomik ve sosyal yaşamdaki rolü itibariyle, kamu ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kamunun yetkili organlarıncı, belli usul ve esaslara dayalı olarak yapmış olduğu giderleri ifade etmektedir.

Dar Anlamda Kamu Harcamaları: Devlet ve diğer kamu tüzel kişileri tarafından, kamu hizmetlerinin karşılığı olarak yapılan ödemelere, dar anlamda kamu harcamaları denir. Buna hukuki anlamda da kamu harcamaları denmektedir. Devletin merkezi organlarının yaptığı harcamaları kapsamaktadır. Burada kamu harcamalarını yapan organlar sınırlandırılmıştır. Genel idare teşkilatı açısından merkez organlar sayılan, bakanlıklar, devlet başkanlıkları, ordu, idari kamu kurumları vb. merkez örgütünü kapsamaktadır.

Geniş Anlamda Kamu Harcamaları: Kamu harcamaları sadece genel ve katma bütçeli idarelerin yaptığı harcamalara değil, devletin ve yerel yönetim kuruluşlarının, iktisadi oluşumların, bunlara ek olarak, sosyal sigortalar kurumu ödemelerini, ziraat odaları birliğinin harcamalarını, vergi muafık ve istisnaları vb. de kapsamaktadır. Bu harcama tutarı ülkelerin yönetim yapılarına göre de değişmektedir. Kamu harcaması, hem devletin hem de diğer kamu ve özel hukuk tüzel kişilerinin, kamu hizmetlerini karşılamak için yaptığı ödemelerin bütünüdür. Dar veya geniş anlamda kamu harcamalarının tanımı ülkeden ülkeye

değişebilmektedir. Liberal ekonomilerde, kamu harcamaları dar anlamdadır. Klasik iktisatçıların savunduğu da bu tür bir kamu harcamasıdır. Çünkü sınırlı bir harcamadır ve devlet, milli güvenlik, asayiş, zorunlu öğretim gibi sınırlı faaliyetlerde bulunmaktadır. Geniş anlamdaki kamu harcamaları ise Türkiye'deki gibidir. Yani, devlet bir sosyal devlettir. Piyasada kamu ve özel sektör aynı anda mevcuttur.¹⁰⁰

Gelirin yeniden dağılımı açısından kamu harcamaları yeniden dağılımı sağlayan harcamalar ve diğer harcamalar olarak sınıflandırılmaktadır. Mal ve hizmetlerle ilgili cari harcamalarla, cari transfer harcamaları dağıtıcı nitelikte olan harcamalardır. Diğer harcamalar dediğimiz harcamalar ise, güvenlik, savunma vb. harcamalar olarak topluma maliyetle ilgili harcamaları ifade etmektedir. Devlet borçları faizleri de bu grupta yer almaktadır. Devletin harcama politikası yoluyla gelir dağılımına müdahale etmesini, yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak cari harcamalar, transfer harcamaları ve yatırım harcamaları olarak üç başlık altında inceleyebiliriz.

2.2.2.2.1. Cari Harcamalar

Cari harcamalar, devlet mekanizmasını işleyişini sağlamak için, devletin mal ve hizmet satın alması ve tüketimi ile ilgili harcamalardır. Devletin, personeline ödediği maaş, ödediği kiralar, elektrik, su faturaları cari harcamalardır. Bu harcamaların özelliği her yıl ve her zaman tekerrür etmeleri ve faydalarının cari dönemle sınırlı olmasıdır. Ülkemizde bu harcamalar personel harcamaları ve diğer cariler olarak ifade edilmektedir.¹⁰¹

Cari harcamalar, mal ve hizmet satın almaya yönelik harcamalar olduklarından ekonomide toplam arz toplam talep dengesi efektif talep düzeyi üzerinde etkide bulunmakta ve ekonomide makro dengeleri etkilemektedir. Devletin yaptığı cari harcamaların tümünü kamu tüketimi ile ilgili harcamalar olarak saymak yanıltıcı sonuçlar yaratabilmektedir. Çünkü devletin yaptığı bazı cari harcamalar iktisadi gelişme ile ilgilidir. Bu nedenle, bu kamu harcamalarına iktisadi cari harcamalar denmektedir. Bu harcamalar daha ziyade milli eğitim, sosyal güvenlik, sağlık

¹⁰⁰ Mahmut Kalenderoğlu, Kamu Maliyesi: Bütçe ve Borçlanma, Agon Bilgi Akademisi Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2002, s.29.

¹⁰¹ Ahmet Arslan, Kamu Harcamalarında Verimlilik Etkinlik ve Denetim, Maliye Dergisi, Sayı :140, Mayıs Ağustos, 2002, s.2

hizmetlerinin geliştirilmesi gibi insan üzerine yapılan yatırım niteliğindeki harcamalardır.¹⁰²

Cari harcamalar, kriz dönemlerinde durgunluğun aşılması ve belirli sosyal grupların gelirlerinin artması yönünde etkide bulunurken kişisel ve fonksiyonel gelir bölüşümü üzerinde etkili olmaktadır. Bu harcamalarla, verilen mal ve hizmetlerden karşılıksız veya maliyetinin altında bir bedelle yararlanıldığında, bireylerin geliri, hizmetlerin kendilerine karşılıksız gelen bölümü kadar artmaktadır. Eğitim ve sağlık harcamaları önemli harcama kalemlerini oluşturmaktadır. Devlet, söz konusu harcamalardan, düşük gelir grubundakilerin daha fazla yararlanmasını sağlayarak kişisel gelir bölüşüm'ünü etkilemektedir.

Diğer taraftan, daha çok bölünemez nitelikte olan (adalet, savunma v.b.) harcamaların sonucunda sağlanan hizmetlerden herkesin yararlanması, bunların gelir bölüşümü üzerindeki etkilerinin nötr olduğunu göstermektedir.

2.2.2.2.2. Transfer Harcamaları

Herhangi bir mal veya hizmet karşılığı olmaksızın yapılan harcamalar olan transfer harcamaları kişilere ve hane halkına yapılan bir tür özel yardım olarak nitelendirilebilir. Müdahaleci maliye politikası önerilerini savunan Keynezyen iktisatçılar ve fonksiyonel maliyecilere göre yoksullara yönelik ayni ve nakdi menfaat sağlayan tüm transfer giderlerinin yoksulların refahını artıracığı ve gelir dağılımında iyileşmeye yol açacağı ileri sürülmektedir. Bu etkinin ortaya çıkması için transfer harcamalarının verimli kullanılması, bu harcamalardan yararlanan kesimlerin yoksul olması ve transfer giderlerinin toplam üretimi (ve dolayısıyla istihdamı) ve üretim kapasitesini artırıcı yönde kullanılmaları gerekmektedir. Transfer giderleri devlet borçları faizleri, sosyal harcamalar ve sübvansiyonlar olmak üzere üç alt kategoride incelenmektedir.¹⁰³

Transfer harcamaları doğrudan milli gelir üzerinde etki meydana getirmeyen ve satın alma gücünün özel şahıslar ve sosyal gruplar arasında el değiştirmesine neden

¹⁰² İsmail Türk, a.g.e. (1999b), s.54

¹⁰³ Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Yaşar Vural, "Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", Yoksullukla Mücadele Stratejileri Coşkun Can Aktan, Ankara: Hak-İşKonfederasyonu Yayınları, 2002,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/anasayfayoksulluk.htm> (15/06/2008).

olan harcamalardır. Transfer harcamaları, o dönemdeki üretime karşı doğrudan bir talep yaratmayan harcamalardır. Bu nedenle, cari üretimi ve fiyat seviyesini gerçek harcamalar biçiminde etkilememektedir. Transfer harcamalarının önemli bir kısmında ödemenin yapıldığı kişi ya da kurumlarca devlete herhangi bir hizmet yapılmamakta yada bir mal teslimi gerçekleşmemektedir.¹⁰⁴ Transfer harcamaları, daha çok birey ve ailelere yönelik olarak karşılıksız yapılan harcamalardır. Bu harcamalar, gelir bölüşümü üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Dolayısıyla, bu harcamaları oluşturan kalemlerin gelir bölüşümü üzerindeki etkilerini ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

Bazı sektörler, düşük gelirli kişi ve ailelere verilen nakdi ve/veya aynı yardımlar(tarım sübvansiyonları, emeklilik, işsizlik sigortası vb), transfer harcamaları içinde gelir bölüşümü açısından en önemli harcamalardır. Bunlar gelir bölüşümü üzerinde, fiyatların düşmesiyle değil, gelirin artmasıyla etkili olmaktadır. Tarım sektörüne ve düşük gelirli ailelere verilen yardımlar, hem sektör el hem de kişisel gelir bölüşümünün de var olan eşitsizlikleri azaltma yönünde etkide bulunur. Bununla birlikte, üretim ve ihracata verilen destek ve primler, genellikle, piyasa için üretimde bulunan imalatçı ve ihracatçı gibi yüksek gelir düzeyindeki kişilere yöneldiği için, fonksiyonel gelir bölüşümünü girişimciler lehine bozmaktadır. Ancak, bunlara verilen yardımlar üretimin ve istihdamın devamı veya artışı anlamına geleceği için, ücretliler açısından da bazı olumlu etkiler yaratabilmektedir.

Transfer harcamalarının bir diğer önemli kalemi ise, devlet tahvili ve bonolarına ödenen faizlerdir. Faiz ödemelerinin gelir bölüşümü üzerindeki etkisinin belirlenebilmesi için, tahvilleri elinde bulunduran kesimlerin gelir düzeyi ile verilen reel faiz düzeyinin bilinmesi gerekmektedir. Ancak, düşük gelir gruplarının tasarruf eğiliminin düşük olduğu ve tahvillerin satılabilmesi için pozitif reel faiz verilmesi gerektiği dikkate alındığında, bu harcamaların fonksiyonel gelir bölüşümünü sermaye lehine bozabileceği ifade edilmektedir.

Kısaca ifade etmek gerekirse, transfer harcamaları gelir bölüşümü üzerinde önemli rol oynayabilmektedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerde büyüme ön plana

¹⁰⁴ Özhan Uluatam, Kamu Maliyesi, Savaş Yayınları, Geliştirilmiş 4. Baskı, Ankara, Ağustos 1991, s.167

çıkacağı için, transfer harcamalarının bölüşüm boyutu, genelde, göz ardı edilmektedir.¹⁰⁵

2.2.2.2.3. Yatırım Harcamaları

Bir ekonomide yatırım, geniş anlamda tasarrufların gelecekte kullanılacak üretim araçlarına yatırılmasıdır. Daha büyük sermaye oluşumunu sağlayan yatırım, aynı zamanda reel üretim araçlarının satın alınması için yapılan bir harcama, üretim malları stokuna net bir ilave ve sermayenin üretime bağlanmasıdır. Türkiye’de gerçek kamu harcamaları (cari ve yatırım harcamaları), üretimi doğrudan artırmaya yönelik ve GSMH’ya katkıda bulunan harcamalardır. Özellikle yatırım harcamalarının, GSMH’ya katkıları yanında kamu kesimi sermaye stokunu artırma fonksiyonu da vardır. Yatırım harcamalarının büyüklüğü, devletin ekonomideki yerinin belirlenmesi açısından önemli bir göstergedir.

Yatırım harcamaları, üretimi artıran, üretkenliği olumlu yönde etkileyen, kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğini çoğaltan, çoğu dayanıklı mal niteliğinde ve faydası birden fazla yıla yaygın mallara yapılan harcamalardır. Bir başka ifadeyle, üretim araçlarını ve dolayısıyla üretim kapasitesini artırmak için yapılan; bir veya birkaç defa kullanmakla tükenmeyen mallar için yapılan harcamalar, yatırım harcamalarıdır.

Yatırım harcamaları faydası uzun dönemli harcamalardır. Yollar, yapılar, barajlar, tesisler, büyük onarımlar, kamulaştırma giderleri vb. bu kapsamda değerlendirilmektedir. Yatırım harcamaları, ele alınan dönemde, GSMH’ya katkıda bulunmakla birlikte, kamu sektöründe sermaye birikimine de yol açmaktadır. Bu durum yatırım harcamalarını ekonominin toplam talep düzeyi üzerinde ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi konusunda önemli etkilere sahip kılmaktadır.¹⁰⁶

Yatırım harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerine baktığımızda ise bu harcamaların bölünemez ve ölçülemez nitelikte olmaları kişisel gelir dağılımında etkili olmadığını ancak, yatırım harcamalarında çarpan mekanizmasının önemli olması nedeniyle kamu yatırımlarında gelir dağılımının türlerinde sektör el, bölgesel ve fonksiyonel bir dağılımda etki yarattığı söylenmektedir.

¹⁰⁵ İktisat politikalarının Bölüşüm İlişkileri Üzerine Etkileri Yönünden Değerlendirilmesi, <http://www.sbe.deu.edu.tr/yayinlar/dergi/dergi02/bolum2.htm> (16/06/2008)

¹⁰⁶ M. Hakan Özbaran, Türkiye de Kamu harcamalarının Son Beş Yılıın Harcama Türlerine Göre İncelenmesi, Sayıştay dergisi, Sayı:53, Nisan Haziran 2004, s.118

2.2.2.3. Borçlanma Politikası

Borçlanma politikasının temel amacı; borçlanmanın vadesi, para ve faiz cinsinden kompozisyonu ve riskler dikkate alınarak, kamu finansman ihtiyacının en düşük maliyet ve riskle karşılanmasıdır.

Borçlanma, devletin önemli finansman kaynaklarındanır. Borçlanmanın etkinliği, bilinçli bir borçlanma politikasına ve borç yönetimine bağlı olmaktadır. Devlet, borçlanmayı iki şekilde gerçekleştirmektedir. Birincisi iç borçlanma, diğeri ise dış borçlanmadır. Devlet normal olarak iç piyasadan borçlanmakta ancak bazı sebeplerden dolayı dışarıdan da borçlanması söz konusu olabilmektedir. Kamu borçlanma politikalarını vadeleri, sağlandıkları kaynaklar ile isteğe bağlı borçlanma ile zorunlu borçlanma olarak sınıflandırmak mümkündür. Borçlanma sağlandıkları kaynak bakımından iç ve dış borçlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarının kıt olması yapılacak yatırımlar için yetersiz kalması, işsizlik sorunu ve tasarruf yetersizliği bu ülkelerin borçlanmaya başvurmalarını kaçınılmaz kılmaktadır. Borçlanmada iç ve dış borçlanmayı birbirinden ayıran kriterler vardır. Bunlar alacaklının uyruğu ve borcun sağlandığı piyasanın uyruğu olarak ifade edilmektedir. Bu ayrımlardan ilkinе göre, Devlet borcu kendi yurttaşlarından sağlarsa iç borç, yabancı ülkelere ya da bu ülke kaynaklarından sağlarsa dış borç olmaktadır. Yani ülkede satışa çıkarılan tahvilleri ülkede bulunan yabancılar satın alırsa borç dış borç olmakta, yabancı ülkede bulunan o ülke vatandaşı satın alırsa iç borç olmaktadır. Bu kriter yeterli tatmin edici nitelikte olmadığından borcun milli piyasadan mı yoksa dış piyasadan mı sağlanmakta olduğuna bakılmaktadır. Milli piyasalardan elde edilen borçlar iç borç yabancı piyasalardan alınan borçlar ise dış borç olmaktadır. İç borç milli para ile gerçekleştirilirken, dış borç yabancı para ile sağlanmaktadır.¹⁰⁷

İç borçlar; özel kişi ve kuruluşlar, sosyal güvenlik ve ekonomik kuruluşlar, ticari bankalar ve sigorta şirketleri ile ülke merkez bankalarından sağlanabilmektedir. İç borçların geri ödenmesi vergi vb. devlet gelirlerinden sağlanacağı için, milli gelirin dağılımında değişiklikler yaratabilmektedir.

¹⁰⁷ Macit İnce, Devlet Borçları ve Türkiye, Gazi Kitapevi, 6. baskı, Ankara, Mart 2001, s.74-75

Dış borçlar, borcun sağlandığı piyasanın uyuşu, kişilerin uyuşu, borç olarak alınan paranın niteliğı gibi kriterlerle belirlenebilmektedir. Borcun sağlandığı piyasa dış piyasa ise borç dış borç olarak tanımlanmaktadır. Borcun sağlandığı kişilerin uyuşuna göre eğer kişi yabancı uyruklu ise borç dış borç olarak nitelendirilmektedir. Borç alınan paranın niteliğine göre alacaklı kişi yabancı para vermiş ve borçlu durumda olan devlet bunun karşılığında ana para ve faiz ödemesini yabancı para ile ödeyeceğini taahhüt etmişse borç dış borç olarak nitelenmektedir.¹⁰⁸ Dış borçlar parasal nitelikte olabileceğı gibi, çeşitli mal ve hizmet niteliğinde de olabilmektedir. Alınan dış borçlar milli gelirin seviyesinde bir değışiklik yaratabilmektedir. Borç ödemeleri milli gelirin bir kısmının dışarıya transfer edilmesine neden olmaktadır. Vadesine göre borçlar borçlanmanın süresi dikkate alınarak yapılmaktadır. Buna göre borçlar kısa ve uzun ya da kısa orta ve uzun vadeli borçlar olarak gruplandırılmaktadır. Kısa vadeli borçlar, vadesi 1 yılı geçmeyen, bütçe uygulaması ile yakından ilgili olduğı için miktarları sık sık değışen borçlardır bu nedenle bu borçlara, dalgalı borçlar da denilmektedir. Bütçe gelir ve giderleri arasındaki dengesizliğin giderilmesi, ekonomik durgunluk dönemlerinde bir mali politika aracı olarak kullanılması ve çeşitli olağanüstü giderlerin finansmanının sağlanması gibi nedenlerden dolayı kısa vadeli borçlanmaya başvurulmaktadır. Uzun vadeli borçlar, vadeleri 1 yılı aşan ve ödemeleri bir plana bağlanmış olan, konsolide borçlar da denilen borçlardır. Uzun vadeli borçlanmaya, savaşların finansmanını sağlamak, deprem, su baskınları gibi afetlere yönelik harcamaları karşılamak ve konjonktürel rahatsızlıkları gidermek gibi nedenlerden dolayı başvurulmaktadır.

Bir diğeri borçlanma türü ise isteğe bağı borçlanma ile zorunlu borçlanmadır. Borçlanma normal olarak isteğe bağı olarak gerçekleşmektedir. Vergi gibi cebri nitelikte olmayıp, miktarı faizi itfa koşulları, ihraç şekli belirlenen borç tahvilleri toplumun ilgisine sunulurak gerçekleştirilmektedir. Fakat şartları devlet tarafından belirlenmiş borç tahvillerinin belirlenmiş bazı kişi ya da kurumlar tarafından satın alınması zorunlu borçlanma olarak ifade edilmektedir. Özellikle isteğe bağı

¹⁰⁸ Abdurrahman Akdoğan,(1999), a.g.e., s.404

borçlanmanın yeterince başarılı olmadığı dönemlerde bu yöndeki uygulamalara başvurulabilmektedir.¹⁰⁹

Kamu borçlanmaları ne şekilde olursa olsun, istihdam ve gelir dağılımı üzerinde çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Borç verenlerin yüksek gelir grubuna ait kişiler olması, borçlanma sonucu ödenen faizler yine yüksek gelir grubundan kişilere doğru akacak böylece gelir dağılımındaki eşitsizlik daha da artacaktır. Borçların, gelir dağılımı üzerindeki etkisinde, devlete vergi ödeyenlerle, borç verenlerin aynı kişi veya kuruluş olmaları halinde herhangi bir adaletsizlik yaşanmayacaktır. Ancak, borç verenler ile vergi ödeyicileri aynı kişiler değil ise gelir dağılımı ile ilgili problemler ortaya çıkacaktır.

2.2.3.Dış Ticaret Politikası

Dış ticaret politikasını, hükümetlerin ülkelerin doğrudan dış ticaret akımlarını sınırlandırmak, özendirmek veya bu işlemlerin yapılaş yöntemlerini düzenlemek için, almış olduğu önlemlerin oluşturduğu sistematik bir bütün olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁰

Dış ticaret politikasının başlıca araçları şunlardır:

- Gümrük Tarifeleri
- Miktar Kısıtlamaları
- Tarife Benzeri Faktörler
- Görünmez Engeller
- İhracatın Teşviki
- Bağlı Ticaret vb.

Dış ticaret politikası İçe dönük dış ticaret politikaları ve dışa açık dış ticaret politikaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Temel farklılıkları sübvansiyonlar ve teşviklerden oluşmaktadır. İçe dönük dış ticaret politikası, iç pazara yönelik üretim ile dış pazara yönelik üretim arasında ayırım yaparak ülke içi üretimi teşvik etmektedir. Dışa açık dış ticaret politikasında ise, ülke içi ve ülke dışı pazar diye bir

¹⁰⁹ Abdurrahman Akdoğan,(1999), a.g.e., s.403

¹¹⁰ Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayınları No:20, 15. Baskı, İstanbul, 2003, s.117

ayırım yapılamamaktadır. Bu durum fonksiyonel ve sektör el gelir dağılımını etkilemektedir.¹¹¹

Bir ülkede hükümetler zaman zaman emek sermaye ve teknoloji akımları üzerine çeşitli amaçları gerçekleştirmek için uluslar arası ticarete müdahalelerde bulunmaktadırlar. Genel ekonomi politikasının önemli bir aracı olan dış ticaret politikası ile genel ekonomi politikası arasında yakın bir ilişki mevcuttur. İç ekonomiye yönelik politikalar dış ticareti etkileyebildiği gibi, bunun tersi durumu da söz konusu olabilmektedir. Örneğin dış ticarete yönelik olarak alınan tarife ve kota gibi önlemler, diğer yandan yurtiçi çalışma düzeyi veya enflasyon oranı üzerinde de etkiler doğurmaktadır. Gelişmiş sanayi ülkelerinde ithalatın ulusal ekonomiye verebileceği zararlara karşı büyük bir duyarlılık vardır. Bu konuda kamuoyu hükümetler üzerine önemli baskılar yaratmaktadır. Yerli üreticilerin yabancı rekabetine karşı zorlandığı durumlarda, gelişmiş ülkelerin temel felsefesi sayılan serbest rekabet ve ekonomi anında terk edilmekte ve hükümetler koruyucu önlemler almak zorunda kalmaktadırlar. Devletin dış ekonomik ilişkilere müdahaleleri genellikle bu faaliyetlerin kısıtlanması ya da sınırlandırılması amacına yöneliktir. Örnek olarak gümrük tarifeleri, kotaları ve kambiyo denetimi gibi sınırlandırmaları verebiliriz. Dış ticaret politikası ile aynı zamanda belirli alanlarda özendirici faaliyetlerde de bulunulabilmektedir. İhracatın ve genel olarak döviz kazandırıcı işlemlerin artırılmaya çalışılması bu konuda güzel örneklerdendir.¹¹²

Serbest dış ticarete, fiyat mekanizmasının işleyişi optimum kaynak dağılımını sağlamakta dünya üretimini maksimuma ulaştırmaktadır. Bundan ise, bütün ülkeler yararlanmaktadır. Üretim hacmindeki değişmelerde diğer yandan o endüstride çalışan kaynakların talebini ve dolayısıyla reel gelirlerini etkilemektedir. Kısacası serbest ticaret gelir dağılımını ihracat kesiminde çalışan kaynaklar lehine ve ithalata rakip kesimlerde çalışan kaynaklar aleyhine değiştirmektedir. Korumacılıkta bunun tersi söz konusudur. Korumacılık kaynakların etkin dağılımını bozmakta, monopolü desteklemekte, rekabeti baltalamakta, işadamlarının yenilikler peşinde koşmasının

¹¹¹Rıdvan Karluk, Türkiye Ekonomisi, Beta yayıncılık, Tıpkı Sekizinci Baskı, İstanbul, 2004, s.577

¹¹² Halil Seyidoğlu, (2003), a.g.e., s.116-117

engelleyerek onları tembelliğe ve durgunluğa sürüklemektedir. Kaynak israfına yol açmakta, rüşvet ve yolsuzlukların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.¹¹³

Dış ticaret politikası, ihracat ve ithalatın miktar ve oransal olarak artırılması, azaltılması, tamamen durdurulması, kotalar, gümrük tarifeleri, gümrük vergileri gibi piyasanın miktar ve fiyat etkilerini kullanarak düzenlenmektedir. Bu açıdan dış ticaret politikaları sektör el, bölgesel, fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir.

2.2.4. Regülasyon ve Kontroller Politikası

Devlet, çeşitli iktisat politikası araçları yardımıyla ekonomiye müdahale edebilir. Devletin ekonomiye müdahalesi bazen belirli ekonomik faaliyetleri direkt olarak düzenlemeye tabi tutması ve/veya mal ve faktör piyasalarında serbestçe oluşabilecek fiyatlara müdahale etmesi şeklinde olabilir. Birinci türde, devlet müdahalesine ‘ekonomik regülasyon’, ikincisine ise ‘ekonomik kontrol’ adı verilir. Örneğin, devletin piyasaya giriş ve çıkışı düzenlemeye tabi tutması, bazı alanlarda yasal tekeller oluşturması, uluslararası ticareti bazı yasal engeller vasıtasıyla, (tarifeler, miktar kısıtlamaları vb.) düzenlemeye tabi tutması, kamu iktisadi teşebbüslerinin görev zararlarının hazineden karşılanması, bu teşebbüslere hazineden yardım yapılması, bazı özel sektör yatırımlarına sübvansiyonlar sağlanması vb. uygulamalar ekonomik regülasyonlara örnek teşkil etmektedir. Ekonomik kontroller, diğer bir ifadeyle ‘dolaysız kontroller politikası’ ile de devlet üretim faktörlerinin, piyasada serbestçe oluşabilecek fiyatlarına müdahalede bulunur. Mal ve hizmetler satış fiyatlarının kontrolü, ücret kontrolü, kira kontrolü, faiz oranı kontrolü, döviz kuru kontrolü vb. uygulamalar dolaysız kontroller politikasının başlıca uygulama araçlarını oluşturmaktadır.¹¹⁴

2.3. İKTİSAT POLİTİKASINA İLİŞKİN KURUMSAL GÖRÜŞLER

İktisat politikasına ilişkin kurumsal görüşler Klasik, Keynesyen ve Monetarist görüşe göre para ve maliye politikaları olarak aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

¹¹³ Halil Seyidoğlu,(2003), a.g.e., s.123

¹¹⁴ Gökçe Akel, Maliye Politikasının İktisat Politikasındaki Yeri, <http://www.aksoy.web.tr/resources/Maliyeiktisat.doc> (21/05/2008)

2.3.1. Klasik Görüşe Göre Para ve Maliye Politikası

Klasik anlayışta, homo economus kavramı geçerli olduğu için, devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği, piyasada görünmeyen el mekanizmasının tüm dengelerin sağlanacağı görüşü savunulmuştur. Bu nedenle devlet fiyat mekanizmasının işleyişine müdahalede bulunmamalı, sadece güvenlik, adalet, diplomasi, temel altyapı hizmetleri v.b. gibi üzerine düşen temel görevleri yerine getirmeli ve bu görevleri yerine getirirken ihtiyaç duyacağı finansmanı vergi ve özel gelirlerle karşılamalıdır.

Klasik düşünce, Say kanuna ve paranın Miktar kuramı olmak üzere iki temel üzerine oturtulmuştur. Klasik düşüncenin gelir ve işgücü kuramı 'her arz kendi talebini yaratır' şeklinde ifade edilen say yasasına dayanmaktadır. Say, üretilen tüm mal ve hizmetlerin tamamına yetecek kadar talep oluşacağı için ekonominin tam istihdam düzeyinde oluşacağını ileri sürmüştür. Bu piyasa güçleri tarafından gerçekleştirilmektedir ve Adam Smith buna 'Görünmez El Adını' vermektedir. Piyasada oluşacak dengesizlikler ücretlerin ve fiyatların esnekliğine bağlı olarak ortadan kalkmaktadır.

Klasik düşüncede ikinci temel kuram, 'Paranın Miktar Kuramı' olup Fiyatlar genel düzeyini açıklamaktadır. Kurama göre para ekonomide bir örtüdür. Yalnızca Fiyat seviyesini etkilemektedir. Para arzındaki bir artış yalnızca mal ve hizmet fiyatını artırmakta üretim istihdam ve faiz oranları değişmemektedir. Buna göre Paranın ekonominin reel kesimi üzerindeki etkisi nötr dür. Klasikler de Mübadele denklemi, $M.V = P.Y$ şeklinde ifade edilmektedir.

M: Para Arzı

V: Paranın Gelir Dolaşım Hızı

P: Fiyat Düzeyi

Y: Reel Gelir Olarak tanımlanmaktadır.

Denklemden yer alan Y üretilen mal ve hizmet toplamını ifade etmekte P ile çarpımı Nominal GSMH'yı vermektedir. Sol tarafta ise para arzı ile paranın gelir dolaşım hızı çarpılmakta ve toplam harcama tutarına ulaşılmaktadır.

Miktar kuramına göre para arzındaki bir değişim fiyat seviyesinde aynı oranda bir değişmeye yol açmaktadır. Çünkü denklemden yer alan paranın gelir dolaşım hızı

V ve üretilen mal ve hizmet toplamını ifade Y sabit kabul edilmektedir. Bu nedenle M de meydana gelecek değişme P yi aynı yönde ve oranda değiştirecektir. Buradaki değişme reel değil nominal bazdaki bir değişmedir.¹¹⁵

Klasiklerin devlete atfettikleri görev 'jandarma devlet' görevidir. Devlet; güvenlik, savunma adalet ve diplomasi görevlerini yerine getirecek ve hiçbir suretle piyasaya müdahale etmeyecektir. Devlet sınırlı bir alanda mal ve hizmet üreteceği için harcamaları da bu çerçevede sınırlı kalacak ve bu harcamaların finansmanında özel kişi ve kuruluşlardan az miktarda vergi alacaktır. Tarafsız maliye klasik iktisatçıların ıslarla savundukları bir görüştür. Bu görüş, kamu gelir ve harcamalarının ekonomide bir değişiklik yaratmaması yani kişi ve firmalar tarafından alınan ekonomik kararları etkilememesidir. Klasik iktisatçılar aynı zaman bütçenin denk olmasını savunmaktadırlar. Borçlanmanın mümkün olduğunca sınırlandırılmasının objektif temellere dayanan düşük oranlı bir vergi sisteminin uygulanmasını savunmaktadırlar. Çünkü bir yandan kişisel karar alma sürecinin üstünlüğüne inanmaktadırlar diğer yandan devlete karşı güvensizdirler. Klasik kurama göre etkin politik araç para politikası aracıdır.¹¹⁶

Klasik iktisat, iktisat politikası aracı olarak sadece para politikasına önem vermiştir. Ekonomik istikrarsızlık ortaya çıktığında mali politikalar yerine para politikaları tercih edilmelidir. Klasik anlayışta, tam rekabet, ücret esnekliği ve faiz esnekliği varsayımları gerçekleştiği takdirde ekonomi daima ve kendiliğinden tam istihdama seviyesine ulaşmakta, üretilen her mal satılmakta, stok artışı ve üretim yetersizliği gibi dengesizliklerle karşılaşılmamakta ve fiyatlar genel seviyesi hem enflasyonist hem de deflasyonist baskılara yol açmadan istikrarı koruyabilmektedir. Klasiklerin deyimiyle piyasanın görünmeyen eli, ekonomiyi istenen yönde geliştirmek için yeterli olmaktadır.

Klasik iktisatçılar maliye politikası aracı olarak küçük denk bütçeden yanadırlar. Buna göre bütçe açığı kadar bütçe fazlası da olumsuz karşılanmaktadır. Çünkü bütçe fazlası özel tasarrufların daraltılması pahasına sağlanmaktadır. Bu ise

¹¹⁵ Memduh Aslan Akçay, Para Politikası Araçları, DPT Uzmanlık Tezleri, Ekim 1997, s. 4-7

¹¹⁶ Beyhan Ataç ve Diğerleri, a.g.e., s. 3-4

toplam yatırım hacmini azaltmakta ve dolayısıyla ekonominin uzun dönemli gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.¹¹⁷

Klasik devlet anlayışı, başka amaçlar gütmeyen tarafsız bir vergi politikasından yanadır. Vergi, tarafsızlığından uzaklaşacak olursa bundan iktisadi hayata müdahale için faydalanma olanağı yaratılacak demektir. Klasik anlayış ise buna karşıdır ve iktisadi faaliyet alanının özel mülkiyet ve serbest rekabet esaslarına dayanan özel teşebbüslere bırakılmasından yanadır. Devlet sadece emniyet, adalet, vb. asli görevlerini yerine getirmek amacıyla vergiye ihtiyaç duyabilir. Ancak vergi devlete asli görevlerinin yapılması için gerekli mali olanakları sağlama amacından başka bir amaçla kullanılmamalıdır. Çünkü bu durumda devletin eline ekonomiye müdahale etme aracı vermektedir. Oysa klasik anlayışta devlete asli görevleri dışında hiçbir faaliyet alanı tanınmamaktadır.¹¹⁸

2.3.2. Keynesyen Görüşe Göre Para ve Maliye Politikası

Klasik iktisatçıların görünmez el kavramı, 1929'daki ekonomik bunalıma çözüm önerileri getirememiş, bu kriz karşısında çaresiz kalmıştır. Kriz dönemini yaşayan ve dönemin şartlarını iyi teşhis eden J.M. Keynes, sorunlara yeni çözüm önerileri getirmiştir. Keynes, klasiklerin aksine, devletin ekonomiye müdahale etmesini savunmuş ve devletin ekonomide düzenleyici bir rol üstlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Keynesyen model üretim düzeyinin belirlenmesinde, toplam talebi oluşturan unsurlar (Tüketim, Yatırım ve Devlet harcamaları), üzerinde odaklanmıştır. Harcamalarda meydana gelen değişikliğin çarpan mekanizması yoluyla gelir düzeyini etkileyeceği bu araçlarla toplam talepte istenen değişikliklerin yapılabileceği ileri sürülmüştür. Toplam talebi tam istihdam seviyesine kadar enflasyona neden olmadan artırmak mümkündür. Ancak tam istihdam düzeyinde toplam talepte meydana gelecek artışlar fiyatları yükseltmekte ve enflasyona neden olmaktadır.

¹¹⁷ Mehmet Özkara, Devlet Anlayışında Ortaya Çıkan Değişikliklerin Sonucu Olarak Vergilemeye Yüklenen Fonksiyonlar, http://www.alomaliye.com/mehmet_ozkara_devlet_anlayisinda.htm (12/01/2009)

¹¹⁸ Nihat Edizdoğan, Kamu Maliyesi II, Ekin Kitapevi, Bursa, 1998, s. 57-59

Keynesyen görüşte faiz oranları para arz ve talebi tarafından belirlenmektedir. Bu açıdan klasiklerden farklılaşmaktadırlar. Keynesyen'lere göre para arzındaki bir değişme faiz oranlarını değiştirmektedir. Çünkü para işlem ihtiyat spekülasyon güdülere ile talep edilmektedir. Bu nedenle para politikası yardımıyla reel ekonomiyi etkilemek mümkündür.¹¹⁹

Keynesyen iktisadi yaklaşımda toplam talep çok önemlidir. Çünkü üretim ve istihdam hacmi toplam talep düzeyine bağlıdır. Buna göre talebi oluşturan unsurlardaki dalgalanmaların ekonomide istikrarsızlığa yol açması doğaldır. Ancak toplam talebin doğru bir biçimde yönetildiği bir ekonomide istikrara ve maksimum üretime ulaşmak mümkün olabilmektedir. Kamu harcamaları ve vergiler toplam talebi belirledikleri için bir ekonomideki istikrarsızlığı işsizliği ve enflasyonu önlemekte faydalı araçlardır. Bu nedenle keynesyen teoride maliye politikası önemli bir yere sahiptir. Keynesyen teoride, açık bütçe politikasıyla ekonomideki dengesizlikler giderilebilmektedir.

Keynesyen teoride para politikası etkili bir araç değildir çünkü ciddi bir durgunluk anında bu politika araçları ekonomide iyileştirici bir etki yaratmamaktadır. Para politikası araçları her zaman toplam talebi arttıramamaktadır. Bu nedenle toplam talebin kamu harcamaları ve kamu gelirleri kullanılarak artırılması kaçınılmaz olmaktadır.¹²⁰

Keynesyen Yaklaşımına göre iç borç kuşaklar arasında bir yük transferine neden olmamaktadır. Sadece aynı nesildeki kişiler arasında bireysel bir yük farklılığı yaratmaktadır. Çünkü, vergi ödeyen ile devlete borç veren kişiler genelde farklı olmaktadır. Bu da toplumda gelir dağılımı sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kamu harcamalarının diğer bir finansman şekli de dış borçlanmadır. Dış borçlanma ülke içi faiz oranlarında bir yükselişe neden olmamaktadır. Dış borçlanma yoluyla tam çarpan etkisiyle genişletici bir etki ortaya çıkabilmektedir. Ancak anapara ve faiz ödenmesi sırasında döviz gerektirmesi nedeniyle ekonomiyi zor duruma düşürebilmektedir. Dış borçlanma sonraki kuşaklar açısından bir yük ortaya çıkarmaktadır.

¹¹⁹ Mehduh Aslan Akçay, (1997), a.g.e., s. 7-8

¹²⁰ Beyhan Ataç vd, a.g.e., s. 5-7

2.3.3.Monetarist Görüşe Göre Para ve Maliye Politikaları

Modern miktar teorisini makro ekonomik politikalarında temel olarak ele alan ve para stokundaki değişimlere önem veren iktisatçılar Moneterist (Paracı) olarak adlandırılmaktadır. Bu iktisatçılar iktisat politikası aracı olarak para politikasının etkinliğine inandıkları için bu adla anılmaktadırlar.

Moneteristler klasik kuramın ilkelerini kabul etmekle birlikte miktar kuramına yeni yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Miktar teorisindeki M ile P arasındaki ilişki yerine M ile PY arasındaki ilişkiyi incelemişler para arzının yalnızca fiyat düzeyini değil geçici bir süre içinde olsa toplam ekonomik faaliyetleri etkileyeceğini kabul etmişlerdir. Ekonominin eksik istihdam da olabileceğini kabul eden parasalcılar, bu durumda üretim hacminin artabileceğini ileri sürmüşlerdir. Ancak Tam istihdam durumunda klasik düşüncenin tamamen geçerli olacağını kabul etmişlerdir.¹²¹

Monetarizm daha çok enflasyon üzerinde durmuştur. Monetarist düşünce enflasyonun nedeni olarak para arzının hükümetlerce gereksiz yere aşırı artırılmasında görmektedir. Monetaristlere göre ekonomideki birçok istikrarsızlık parasal kökenlidir. Bu yüzden iktisadi sorunların çözümlenmesinde para politikası diğer politikalardan daha etkilidir. Enflasyonu tümüyle parasal bir olay olarak gören monetaristler, para arzındaki artışın, milli gelirdeki artışı aşan kısmının doğrudan fiyatlar genel seviyesini yükselttiği görüşündedirler. Örneğin, toplam para arzı % 12 ve toplam milli gelir % 4 ise o yılki enflasyon % 8 olarak ifade edilmektedir.

Para ve maliye politikası uygulamasına karşı olan Monetaristler, bunun yerine denk bütçe uygulamasına özen gösterilmesini ve piyasa mekanizmasının işleyişini etkileyen monopollerle mücadele edilmesini istemektedirler. Ayrıca monetaristler, devletin para arzını her yıl ve üretim artış hızına eşit bir oranda artırmasını tavsiye etmektedirler.

Monetarist görüş, klasik teoride olduğu gibi ekonominin kendiliğinden ve daima tam istihdamda olacağını kabul eder. Bu nedenle devletin keyfi (takdiri) para ve maliye politikası uygulaması önlenmelidir.

Monetaristler özellikle artan oranlı gelir vergisi yerine düz oranlı gelir vergisinin getirilmesini önermektedirler. Friedman %15 veya % 16 oranında

¹²¹ Memduh Aslan Akçay,(1997), a.g.e., s. 9

uygulanacak gerçek bir düz oranlı vergi, istisna ve muafiyetlerin sürdürülmesi halinde % 12-50 arasında uygulanan vergi oranı ile aynı hasılatı sağlayabileceğini, istisna ve muafiyetlerin sayısı artırılırsa, düz oranlı vergi oranının % 17'ye çıkarılabileceğini öne sürmektedir.¹²²

Ekonomide önemli bir sorun olan enflasyon üzerinde duran ve çözüm önerisi olarak da para politikasının etkin kullanılması gerektiğini savunan Monetaristlerin ekonomi üzerindeki etkisi 1970'li yıllara kadar en az düzeyde olmuş 1970'li yılların başından itibaren monetarist görüş ekonomik olaylara hakim olmaya başlamıştır.

Monetaristler bir ekonomideki istikrarsızlığın hemen hemen yalnızca, para arzındaki düzensiz dalgalanmalar sonucu meydana geldiğini ileri sürmektedirler. Onlara göre kısa dönemde parasal genişleme daha yüksek gerçek gelire yol açabilmektedir. Ancak uzun dönemde artan para arzı üretim düzeyini etkilemeyecek yalnızca fiyatlar genel düzeyi üzerinde etkili olacak ve enflasyon oranını belirleyecektir.

Monetaristlere göre milli gelirin temel bir belirleyeni olan tüketim cari gerçek kullanılabilir gelirin değil, gelecekteki gelir tahminleri olarak ifade edilen uzun dönem beklenen gelirin bir fonksiyonudur. Monetaristlerin bu düşüncesine göre, ekonomide istikrarı sağlamak için cari gerçek kullanılabilir gelirden vergi yoluyla yapılacak değişikliklerin toplam talep düzeyi üzerindeki etkisi az olacaktır. Buna göre maliye politikasının ekonomideki istikrarı sağlama niteliği kaybolmakta ve bu politikanın uygulama alanı oldukça sınırlı kalmaktadır.¹²³

2.4. TÜRKİYE DE 1980'DEN GÜNÜMÜZE KADAR UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARI

Para politikası uygulamalarının başlıca dört bileşeni vardır. Bu dört bileşen para politikası uygulamalarının başarısını ve sonuçlarını görüp değerlendirebilmemizi sağlamaktadır. Bunlar; nihai amaç, ara hedef, bu hedefe ulaşmada kullanılacak araçlar ve bunları uygulama yollarıdır.

Para politikaları oluşturulurken iki türlü amaç gözetilmektedir. İlk olarak Merkez bankasının daha orta veya uzun vadeli bir hedefinin olması gerektiğidir. Bu

¹²² Kamil Üngör, İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler, <http://ogrenci.hacettepe.edu.tr/~b0122202/Inetpub/wwwroot/iktisat/itarihi.htm> (15/06/2008)

¹²³ Beyhan Ataç vd, a.g.e., s. 9-11

konuda oluşan fikir birliği merkez bankalarının orta vadede yalnız bir hedefi olmasıdır. Fiyat istikrarının sağlanması, Fiyat istikrarının nihai amaç olarak seçilmesinin tek nedeni, bu amacın para politikası uygulamalarının sağlayabileceği bir hedef olmasıdır. İkinci olarak Merkez bankası ara hedefini belirlemelidir. Ara hedef olarak, seçilecek değişkenin bazı kriterlere uyması gerekmektedir. Bu değişkenin nihai hedefle tutarlı ve istikrarlı bir ilişkisi olmalıdır. Ayrıca Merkez bankasının kontrol edebileceği bir değişken olması gerekmektedir. Son olarak, hedef olarak seçilen değişkenin hedeflenen değerine nasıl ulaşılabileceği açık olmalıdır. Böyle bir ara hedefin belirlenmesi ve açıklanması, yalnızca para politikası eğilimlerini ve uygulamalarını halka açıklamakla kalmamakta, aynı zamanda para politikası uygulamaları için kamuoyunun desteğini de almaktadır. Bu dört kriteri sağlayan pek çok potansiyel ara hedef adayları değişken vardır. Para politikası stratejisi, bunlardan hangisinin hedef olarak seçileceğini belirlemektedir. Bunlar; parasal büyüklükler, döviz kuru ve faiz oranıdır.

2.4.1. PARA POLİTİKASI UYGULAMALARI

Parasal büyüklükler Merkez bankalarının doğrudan kontrol edebildikleri, para politikası araçları ile yönlendirebildikleri değişkenlerdir. Bu parasal büyüklükler parasal taban gibi Merkez bankası bilançosu'na ilişkin bir büyüklük olabilir, döviz kuru da iyi bir alternatif hedef değişken olabilir. Kurlar parasal büyüklüklere karşın mali yeniliklerden doğrudan etkilenmeyen bir değişkendir. Bu durumda Merkez bankasının yapması gereken, kısa dönem faizlerini kur hedefine ulaşmak için uygun seviyede tutmaktır. Ancak burada en önemli nokta merkez bankasının bağımsızlığının sağlanmış olmasıdır. Çünkü faizler politik müdahaleye açık bir değişkendir ve merkez bankası bu konuda rahat bırakılmazsa kurlarda daha büyük dalgalanmalara yol açılabilecektir. Faiz oranları ise siyasi baskıya en çok konu olan değişken olduğu için hedef seçimi açısından en az cazip olan değişkendir.

Merkez bankalarının makro para politikası kararlarını uygulamada ve hedeflerine ulaşmada kullandıkları araçlar genellikle açık piyasa işlemleri, reeskont kredileri ve karşılık oranlarıdır. Açık piyasa işlemleri ile merkez bankaları sistemdeki bankaların likiditesini kontrol etmektedir. Ancak, Merkez bankası piyasada mümkün

olduğunca az görünmeli, işlemlerin iki taraflı olmasına özen göstermeli ve imkanlar elverdiğince işlemlerde taraf olmamalıdır. Merkez bankalarının elindeki bir diğer araç da karşılık oranları uygulamasıdır. Bununla merkez bankaları bankacılık sistemini vergilendirirken rezervlerini de kontrol edebilmektedir. Son olarak reeskont kredileri aracılığı ile merkez bankaları bir yandan bankaların likidite ihtiyacını karşılarken, diğer yandan kısa vadeli faiz oranlarını etkileyebilmektedir. Para politikası uygulamalarının başarısı, merkez bankalarının hedeflerini oluşturduktan sonra bu hedeflere ulaşmada yeterli yetki ve para politikası araçlarına sahip olmalarına bağlıdır. Burada ise devreye merkez bankalarının özerkliği kavramı girmektedir.

Para politikası uygulamalarının ana hatlarını bu şekilde belirledikten sonra para politikası ile döviz kuru politikası uygulamalarının ilişkisini açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Para politikası ve döviz kuru politikası uygulamaları birbirine bağlıdır. Çünkü her iki politikanın uygulanmasında kullanılacak politika araçları aynıdır. Bazı durumlarda merkez bankaları döviz kuru politikası uygulamak zorunda kalabilmektedir. Böyle bir durumda para politikası gerekleri ile döviz kuru uygulamalarının zorunlulukları çatışabilmektedir. Bu çelişki özellikle ayarlanabilir dalgalı kur ve açık ekonomi şartlarında sorun yaratabilmektedir. Bu çatışmanın yasal düzenlemelerle kontrol edilmesi beklenmemelidir. Merkez bankası para politikası uygulamaları açısından bir diğer önemli nokta da sürekli enflasyon ve/veya kırılamayan, ısrarcı enflasyonist bekleyişlerdir. Böyle bir durumda veya hedef seçilebilecek uygun bir parasal büyüklük bulunamadığında fiyat istikrarına ulaşmak zor olmaktadır. Bu şartlar altında merkez bankasının üzerine düşen fiyat istikrarını sağlama amacına ulaşma konusundaki kararlılığını kamuoyunda göstermek ve kredibilitesini yeniden sağlayarak bunu sağlamlaştırmak olmalıdır.

Para politikası uygulamaları için genel çerçeveyi bu şekilde belirledikten sonra ülkemizdeki uygulamalar açısından bir değerlendirme yapmak uygun olacaktır.

Bugün TCMB'nın yasal olarak para politikasını yürütmede elinde bulundurduğu araçlar; açık piyasa işlemleri, karşılık oranları, reeskont ve zorunlu devir oranlarıdır. Merkez Bankası piyasadaki likiditeyi ve kısa vadeli dalgalanmaları bankalar arası para piyasaları ve açık piyasa işlemleri aracılığı ile düzenlemektedir. Açık piyasada repo ve ters repo ile doğrudan alım ve satım işlemleri yaparak,

bankalar arası piyasada ise mevduat alış-verişi yaparak piyasaya ya likidite sağlamakta ya da fazla likiditeyi çekebilmektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın elindeki bir diğer araç ise karşılık oranlarıdır. Bunlarla Merkez Bankası bankaların yarattığı parayı kontrol etmektedir. Karşılık oranlarını değiştirerek piyasadaki kredi hacmini etkilemek uzun yıllar Merkez Bankası'nın en sık kullandığı araçlardan biridir.

Merkez Bankamızın elinde, yasa ile verilmiş olan bir diğer araç reeskont kredileridir. 1989 yılına kadar bilançomuzun reeskont kredileri kalemi altında orta vadeli olarak kullanılan destekleme kredileri vardı. Bu kalemin bu dönem içinde bilançomuzun içindeki payı yüzde 15 civarında seyretmiştir. 1989 yılında yapılan bir düzenleme ile reeskont kredilerinin orta vadeli kredi olarak verilmesi uygulaması durdurulmuş, bankaların likidite ihtiyacını karşılayacak şekilde kısa vadeli olması sağlanmıştır. Burada amaç, Merkez Bankası'na fiyat istikrarına yönelik etkin bir para politikası aracının sağlanması olmuştur. Ancak bu araç sadece 2 yıl kadar kullanılmış, daha sonra kullanılamamıştır.

Son yıllarda en çok kullanılan araç, zorunlu devir oranlarıdır. Bununla Merkez Bankası ekonomide kazanılan dövizlerin belli bir oranının kendisine satılmasını öngörmektedir. Son yıllarda yapılan yeni bir düzenleme ile devirlerin bir kısmının da Merkez Bankası bünyesindeki piyasalarda satılması öngörülmüştür. Merkez Bankası bilançosunu düzenlerken veya büyümesini kontrol ederken zorunlu devir oranlarında değişikliklere gitmektedir.

TCMB'nın politika uygulamaları açısından önemli değişkenleri, iki grupta incelemekte fayda vardır. Bunlar parasal büyüklükler gibi miktar değişkenleri ile faiz ve döviz kuru gibi fiyat değişkenleridir. Para politikası uygulamalarının sonuçları en seri olarak Merkez Bankası bilançosunda görülmektedir. Bu nedenle kamuoyunun aydınlatılması açısından Merkez Bankamızın bilançosunun şeffaflığı çok önemlidir. Bilançodan çıkarılan parasal büyüklükler çeşitli dönemlerde hedef olarak seçilmiştir. Bankalardaki mevduatları içeren M1, M2 gibi parasal büyüklükler de ekonominin yarattığı toplam paranın bir göstergesi olarak önemli ve izlenmesi gereken parasal büyüklüklerdir.

Para politikası uygulamalarının sonuçlarını fiyat değişkenlerinden de gözleyebiliriz. Merkez Bankası her zaman para politikası uygulamalarında

piyasalardaki istikrarın bozulmamasına özen göstermiştir. Piyasalardaki istikrar ise faiz ve döviz kuru hareketlerinden gözlenebilmektedir. Tabii ki nihai hedef olarak enflasyon ya da genel fiyat düzeyindeki değişme de para politikası sonuçlarının değerlendirilmesi açısından önemli bir değişkendir.¹²⁴

2.4.1.1. 1923- 1980 Dönemi Para Politikası Uygulaması

24 Ocak 1980 tarihine kadar geçen dönem içerisinde Türkiye de değişik dönemlerde farklı politika uygulamaları gerçekleştirilmiştir. 1920- 1932 döneminde, uygulanan para politikasını değerlendirecek olursak, zor şartlar altında kurulan Türkiye cumhuriyeti, savaşın yıkıcı sonuçları gelişmemiş bir sanayi, ilkel metotlara bağlı bir tarım ekonomisi, Osmanlı devletinden kalan dış borçlar, bu dönemin sıkıntı kaynakları arasında yer almaktadır. Dönemde cumhuriyet hükümeti Osmanlı imparatorluğundan devraldığı kağıt paralarla faaliyete geçmiş, Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında para arzının arttırılmamasına özel bir önem verilmiştir. Amaç Türk parasına karşı halkın güvenini yeniden sağlayabilmektir. Ancak kapalı bir ekonomi ve bunun sonucu olarak aşırı değerlenen Türk Lirası(TL) sınırlı olan ihracat kapasitesini daraltmış ve ithalat talebini hızla artırmıştır. Arttırılan gümrük vergileri döviz talebini kıramamış ayrıca Osmanlıya ait dış borçların ödenmesi de döviz talebini arttıran bir başka etken olmuştur.

1929 buhranı Türk parasının istikrarının iyice bozulmasına neden olmuş bunun bir sonucu olarak 25 Şubat 1930 tarihinde Türk Parasının kıymetini koruma hakkında kanun çıkarılarak döviz üzerindeki devlet kontrolü kuvvetlendirilmiştir. Bu dönemde para politikası açısından en önemli gelişme, 30 Haziran 1930 tarihinde T.C. Merkez bankasının kurulmasıdır. Merkez bankasının kurulması ile kredi işlemlerinin sınırlı tutulmuş ancak, kamu kesiminden gelen kredi talebinde hızlı bir artış yaşanmış buda kredi hacminin artmasına neden olmuştur. Dönemde diğer önemli bir olay üç tur paranın dolaşımında olmasıdır. Bunlar, Osmanlı bankası banknotları, Osmanlı imparatorluğunun çıkarmış olduğu kaimeler ve Merkez bankasının tedavüle sürdüğü liralardır.

¹²⁴ Süreyya Serdengeçti, Türkiye de Para Politikası Uygulamaları ve Etkileri, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html> (15/06/2008)

1930'lu yıllarda para politikası hedefinin döviz kurlarında istikrarın sağlanmasına ve fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik olduğu görülmektedir. Bunun içinde denk bütçe ve sıkı para politikası uygulamasına gidilmiştir.¹²⁵

İkinci Dünya Savaşı taraflarından birisi olmamamıza rağmen, devletin artan savunma giderlerini karşılayabilmek için bankacılık sisteminden kredi taleplerinin artmasına neden olmuş ve bu da ekonomik kalkınma çabalarımızı büyük ölçüde etkilemiştir. Özellikle, çalışma çağındaki genç nüfusun askerlik hizmetine çağırılması ve bunların zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması, ekonomiye büyük yükler getirmiştir. 1940'lı yılların ilk yarısı savaş yıllarının temel özelliklerini göstermektedir. 1940-1950 döneminde, TCMB'nin temel para politikası aracı reeskont oranları olmaya devam etmiş, 1938'de TCMB'ce % 4 olarak tespit edilen reeskont faizleri hiç değiştirilmemiştir. Zorunlu karşılıklar, 1941 ve 1942 yıllarında yapılan değişikliklerle, % 15 oranı % 20'ye çıkarılmıştır. Bu sistem 1947 yılına kadar devam etmiştir. 1947 yılından sonra, karşılıkların devlet iç istikraz tahvillerine yatırılması zorunluluğu ile birlikte, kamu kesiminin finansman ihtiyacının karşılanması ön plana çıkmıştır. Türkiye'de 1940-1950 yılları arası dönemde ekonomide daralma olmuş, gerek arz yönlü kısıtlar ve gerekse parasal genişleme enflasyona yol açmıştır.¹²⁶

1950'li yıllardan sonra sıkı para politikası ve denk bütçe uygulamaları terkedilmiş, bundan sonraki dönemde yönetim, ekonomide canlanma sağlamak için harcamalarını arttırmış altyapı yatırımlarına yönelik harcamalar ve tarımsal ürünler destekleme alımları yükselmiştir.

1950 yılı Türkiye ekonomisinde bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Karma ekonomi modelinin temel felsefesinde bir değişim yapılmadan yeni görüş ve yaklaşımlar uygulanmaya başlanmış, özel teşebbüsün geliştirilmesi ve faaliyet alanının genişletilmesi konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde Para politikası araçları kullanılarak banka kredileri açısından değişik düzenlemeler yapılmıştır. 1950-1960 döneminde emisyon hacmindeki artışa kredi musluklarının da açılması eklenince mal ve hizmetlere olan talep şiddetle artmış tam bir enflasyon sürecine girilmiştir. Para arzının genişlemeye devam etmesi, bütçe açıkları KİT

¹²⁵ Muhammed Akdiş, Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği ve Türkiye, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No:2, Afyon, 1996, s. 95-97

¹²⁶ Gazi Erçel, Kredi ve Mevduat Faizleri. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt 15, Sayı 3,1978, s.36

finansmanı, hazine avansları ve fiyat destekleme politikaları ile para arzının artmasına, ihracatın gerilemesi, ithalatın devam etmesi ve 1954 yılında ödenmeyen dış borç taksitleri hükümeti yeni bir istikrar paketi hazırlamaya yöneltmiş ve 4 Ağustos 1958 yılında İstikrar politikası uygulanmıştır. İstikrar politikası tedbirleri olarak, liranın dolar karşısında değeri yeniden belirlenmiş TL devalüe edilmiştir. KİT'lerin Merkez Bankasından çekebileceği para miktarı sınırlandırılmıştır. Devlet bütçesinin denk bağlanacağı kararı alınmıştır. Birikmiş dış borçların konsolide edileceği ilan edilmiştir.¹²⁷

1960- 1980 döneminde ithal ikameci sanayileşme stratejisi temel bir sanayileşme stratejisi olarak uygulanmıştır. Bu stratejinin gereği olarak uygulanan korumacı politikalar ve iç talebe yönelik üretim anlayışı dönemin son yıllarında ekonomiyi ciddi bir döviz dar boğazı problemi ile karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye Ekonomisinde 1960 yılından itibaren planlı ekonomiye geçiş çabaları başlamış ve 1962 yılından sonra kalkınma planları uygulanmaya başlanmıştır. 1962 yılından 1970 yılına kadar geçen sürede Türkiye de iktisadi istikrarın sağlandığı bir dönem yaşanmıştır. 1970 den sonra uygulanan genişletici maliye politikalarının parasal genişleme üzerinde meydana getirdiği baskı petrol fiyatlarındaki artışın girdi maliyetlerini artırması ve yüksek taban fiyatı uygulaması nedenlerle fiyat istikrarsızlığı olgusu Türkiye ekonomisinin en temel problemi olmaya başlamıştır. 1960- 1980 döneminde para politikası açısından önem arz eden temel gelişmeleri şu şekilde ifade etmek mümkündür. 1970 yılında 1211 sayılı kanun yürürlüğe konmuş bu kanun ile Merkez Bankası'nın para ve kredi işlerine ilişkin görev ve yetkileri arttırılmıştır. Dönemde negatif faiz politikası uygulanmıştır. 1978 ve 1979 yıllarında faiz oranları artırılmaya çalışılmış ise de faizin kredi arzı ve talebi arasındaki dengeyi sağlama işlevi etkili olarak işlememiştir. Bu yıllarda 1980'li yılların başında faiz oranlarının enflasyonun altında kalması tasarrufların banka dışına kaymasına neden olmuştur. Yine dövize çevrilebilir mevduat hesabı uygulaması bu dönemde para ve kredi politikası açısından önem arz eden temel gelişmelerden biri olmuştur.¹²⁸

¹²⁷ Muhammed Akdiş, Para Teorisi ve Politikası, Gazi Kitapevi, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, s. 461-462

¹²⁸ Osman Z. Orhan ve Seyfettin Erdoğan, Para Politikası, Özkan Matbaacılık, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara, 2007, s. 344-346

2.4.1.2. 1980- 1990 Dönemi Para Politikası Uygulaması

1980 yılı, gerek para politikası uygulamaları ve gerekse genel ekonomik anlayış açısından Türkiye'nin geleceğine damgasını vuracak olan bir dönem olmuştur.

Türkiye 1980 yılına yüksek enflasyon, petrol ve enerji yetersizliği, dövizin bulunmaması nedeniyle ithalat tıkanıklıkları, düşük ekonomik büyüme, dış borçların ödenememesi ve sonuçta tam bir ödemeler dengesi krizi ile girmiş, sorunların çözümü için çok köklü reformlara ihtiyaç duymuştur. Ancak bu defa, krizi aşmaya yönelik önlemler 1980 yılına kadar uygulanan politikalarda ve ekonomi anlayışında köklü değişiklikler getirmiştir.

Para politikası açısından en önemli gelişmelerden birisi, 29 Mayıs 1980 tarih ve 8/909 sayılı Kararname ile bankaların açtıkları kredilere ve bankalar arası mevduat ile vadeli mevduata uygulanacak faiz oranlarını serbestçe tespit etmelerine izin verilmesi, böylece, uzun zamandır kullanılan narh yöntemine son verilmesidir.

1980-1989 döneminde para politikası uygulamaları da önemli ölçüde değişmiştir. 30 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında karar çerçevesinde döviz kurlarının serbestleştirilmesi sürecinde önce Merkez bankası günlük kur belirlemeye geçmiş, ardından bankalara bu kurların belli oranları çerçevesinde kurların serbestçe belirleyebilme olanağı sağlanmış ve son olarak bankaların döviz kurlarını serbestçe belirleyebilmelerine izin verilmiştir.

Döviz bulundurma, döviz tasarruf hesabı açma, yurtdışında yerleşik müteşebbislerin Türkiye elde ettikleri kar ve benzeri gelirleri yurtdışına çıkarma husun da kısıtlayıcı engeller kaldırılmıştır. Kaynak tahsisinde etkinliğin artırılması amacıyla kredi mevduat faiz oranları serbest bırakılmış, ancak mevduat faizlerinin serbestleştirilmesi uygulamasında aksaklıklar meydana gelmiştir. Mevduat faiz oranları serbest bırakıldıktan sonra banker kuruluşlarının faiz oranlarını bankaların uyguladıkları faiz oranlarının çok üzerinde belirleyerek fonların önemli bir kısmını toplamaları ve bu fonların etkin kullanılmaması 1982 yılında banker krizine yol açmış finansla sisteme olan güven sarsılmıştır. Bu serbestleştirme deneyiminden sonra mevduata faiz oranları 1983 yılı sonunda tekrar Merkez Bankası tarafından belirlenmeye başlanmıştır.

1986 yılı para politikası uygulaması yönünden bir geçiş döneminin başlangıç yılı olmuştur. Para politikasında özel ve kamu kesiminin portföy yapısına doğrudan müdahale yerine toplam rezervlerin kontrolüne yönelik para ve kredi politikası uygulanmaya başlanmıştır. Bu amaçla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Kamu finansman açıklarının Merkez Bankasının kaynaklarından karşılanmasının likidite üzerinde yarattığı olumsuz etkiler nedeniyle hazine ihaleli bono ve tahvil satışına başlamıştır. Disponibilite ve munzam karşılıklar daha etkin şekilde düzenlenmiştir. Reeskont politikasının yalnızca orta vadeli kredilerle sınırlandırılması ve otomatik kredi temin mekanizmasının ortadan kalkması bankaların nakit ihtiyaçlarını karşılayacakları bir mekanizma gerektirmiştir bu mekanizma 1986 yılında uygulamaya konulan bankalar arası para piyasasıdır. Bu piyasa rezerv fazlası ve ihtiyacı olan bankaları bir araya getirerek rezerv yönetimini kolaylaştırmış, Merkez bankasının faiz ve işlem hacmi olarak bu piyasayı izlemesine ve para politikasını yönlendirmesine olanak vermiştir. 1986 yılında tek düzen hesap planı uygulamasına geçilmiş, sermaye piyasasının gelişmesi amacıyla İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) faaliyete geçirilmiş banka bonusu, finansman bonusu, banka garantili bonolar gibi yeni araçlar sisteme kazandırılmıştır. Döviz piyasasında istikrarın sağlanması amacıyla zorunlu döviz rezervleri döviz pozisyonu, likidite oranı ve kur riski ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Tüm bu gelişmelere Açık piyasa işlemlerinin yapılması için gerekli alt yapıyı hazırlamış ve 4 Şubat 1987 yılından itibaren açık piyasa işlemleri de para politikası aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹²⁹

2.4.1.3. 1990- 2000 Dönemi Para Politikaları Uygulaması

1991- 1995 yılları arasında ekonomik göstergeler hızla bozulmaya başlamış, bütçe disiplini ve yapısal reform alanlarında bir iyileşme sağlanamamıştır. Dönemde kurlar ve enflasyon hızla artmaya başlamış, ortalama büyüme hızı çok düşmüştür. Bu dönemde, bütçe disiplininin sağlanamaması, tekrar TCMB kaynaklarının kullanılmaya başlanması, para politikası uygulamalarını da etkisiz hale getirmiştir.

1980'den itibaren Türkiye'de başlayan Liberalizasyon süreci, 1989-90 yılında alınan kararlarla sermaye hareketlerinin de serbest bırakılmasıyla doruk noktasına

¹²⁹ Memduh Aslan Akçay, a.g.e, (1997), s. 98-102

ulaşmıştır. 11.08.1989 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan¹³⁰ Türk parasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesine, döviz ve dövizi temsil eden belgelere ilişkin tüm işlemler ile dövizlerin tasarruf ve idaresine, Türk parası ve Türk parasını temsil eden belgelerin ithal ve ihracına, görünmeyen işlemlere, sermaye hareketlerine ilişkin kambiyo işlemlerine ait düzenleyici, sınırlayıcı esaslarının tespit edildiği 32 Sayılı Türk parasını koruma kanunuyla kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi konusunda önemli gelişmeler sağlanmış, kısıtlama ve yasaklar büyük ölçüde yumuşatılmıştır. Bu uygulamada amaç:

- Daha liberal bir döviz sistemi yaratmak ve Ortak Pazar ve diğer mali piyasalarla bütünleşmeyi kolaylaştırmak,
- Menkul kıymetlerin yurtiçi ve dışında alım-satımı önündeki engelleri kaldırarak sermaye piyasalarının gelişimine yardımcı olmak,
- Sermaye hareketlerini serbestleştirmek, bu şekilde bankaların yurtdışından kredi bulmasını sağlamak olarak açıklanmıştır.

Bu yeni önlemler ile TL’nin konvertibl bir para olmasının yolu açılmış, 22 Mart 1990’da IMF, TL’nin dövizler ailesine katıldığını resmen ilan etmiştir. Bu kısmi konvertibilite, 21 Mart 1993’te yayımlanan 32 sayılı kararda bazı değişiklikler ve ilaveler yapılması hakkındaki son düzenleme ile daha da genişletilmiştir.

TCMB’nin eski statüsünde fiyat istikrarı amacına yönelik politika uygulamalarında kalkınma planları ve yıllık programların göz önünde bulundurulma zorunluluğu bulunuyordu. Bunun yanında Bankanın kamu kurum ve kuruluşlarına kredi vermesi, açık piyasa işlemleri çerçevesinde devlet kağıtları ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait tahvillerin alınıp satılması çoğu zaman fiyat istikrarı amacından uzaklaşmaya yol açmıştır. Bu çerçevede Bankanın kredi politikası 1989 Ekim’ine kadar, bir para politikası aracı olmaktan ziyade, kalkınmanın finansmanı amacıyla selektif kredi politikasının bir aracı olarak kullanılmıştır. Ancak bu tarihten

¹³⁰ Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar, <http://www.iab.gov.tr/docs/kar01.pdf> (22/06/2008)

sonra, orta ve uzun vadeli kredi uygulamasından vazgeçilip, reeskont kredileri sadece para politikasının yürütülmesi amacıyla kullanılacak bir araç haline getirilmiştir.¹³¹

Türkiye'de 1990 sonrası para politikası uygulamalarında yaşanan başlıca sorunlar ve bunlara ilişkin öneriler kısaca şunlardır:

- Türkiye'de kamu açıkları mali sisteme göre büyüktür. Bu durum iç borç sorununu bir kısır döngü içine sokmuştur. Sonuç olarak M. Bankasının para politikası uygulamalarında karşılaştığı en büyük baskı unsuru kamunun finansman açığıdır.
- Diğer bir önemli sorun enflasyonun sürekli ve yüksek olmasıdır. Enflasyonun düşürülmesi kredibilite ya da enflasyona karşı mücadelede kararlılık konusunda güven sağlaması ile gerçekleştirilebilecektir. M. Bankasının kredibilitiyi ve güvenilirliğini sağlaması ve koruması bu bakımdan gerekmektedir.
- Para politikası uygulamalarında sermaye hareketlerinin tamamen serbest olduğu unutulmamalıdır. M. Bankası para politikası uygulamalarında serbestçe kullanabileceği araçlar olmalıdır.
- Mali piyasaların uluslararasılaşması ve artan Globalleşme, M. Bankasının bu gelişmelerden ayrı tutulamayacağı gerçeğini ortaya koymuştur. Bu açıdan M. Bankası teknik alt yapısını mali piyasaların gerisinde kalmayacak şekilde tutmak zorundadır.
- AB' ne üye olma yolundaki Türkiye'de M. Bankasının bazı şartları sağlaması gerekmektedir. Birlik üyesi ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de M. Bankasını kamu sektörünün finansmanı için daha az sorumluluğu olması gerekir.¹³²

2.4.1.4. 2001- 2007 Dönemi Para Politikası Uygulamaları

1990'lı yıllarda da TCMB'nin statüsünü iyileştirme yönünde bir takım düzenlemeler yapılmışsa da bunlar fiyat istikrarını sağlamada etkinlik için yeterli olmamıştır. Berument ve Neyaptı'nın TCMB'nin bağımsızlığı ile ilgili yaptıkları bir araştırma, çağdaş iktisatçılarca yapılan birçok araştırma gibi, para politikasının

¹³¹Birol Erkan, Türkiye de 1980 Sonrası Merkez Bankası Politikaları, http://paribus.tr.googlepages.com/b_erkkan.doc (24/06/2008)

¹³² Muhammed Karataş, 1990 Sonrası Türkiye de Uygulanan Para Programları, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı:4, 2000, s.137

bağımsız bir merkez bankasına devredilmesi gerektiği sonucunu ortaya koymuştur. Bunun için de merkez bankası kanununun çok daha köklü bir şekilde değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Şubat 2001 krizi sonrası uygulamaya konulan ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ çerçevesinde, 25.4.2001 tarihli değişikliklerle, TCMB’nin statüsü köklü bir değişim yaşanmıştır. Buna göre; TCMB’nin ‘temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Banka, fiyat istikrarını sağlamak amacı ile çelişmemek kaydıyla hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler.’ Şeklinde TCMB kanununun 4. Maddesinde belirtilmektedir.¹³³

2001 Şubat krizinden sonra bağımsızlık statüsünü kazanan TCMB, para tabanı’nın nominal çapa olarak belirlendiği bir parasal hedefleme stratejisini benimsemiştir. Ancak hedef strateji, esas itibariyle enflasyon hedeflemesidir. 2002 yılının başından itibaren uygulanan para politikasında da para tabanı nominal çapa olarak kullanılmakla birlikte, asıl olarak gelecek dönem enflasyonuna ilişkin gelişmelerin belirleyici olması öngörülmüştür. Dolayısıyla para politikasının nominal çapası ‘örtük enflasyon hedeflemesidir. Bu bağlamda para tabanı da ek bir çapa fonksiyonu görmektedir. Uygulanan politika çerçevesinde, para tabanı hedeflerinin tutturulmasına rağmen gelecekte enflasyonist baskının arttığı görülürse, kısa vadeli faiz oranları yükseltilecek enflasyon hedefi doğrultusunda ayarlama yapılması söz konusu olmaktadır. TCMB, bağımsızlık statüsünü kazandıktan sonra özellikle 2002 yılı başında açıkladığı para politikası ilkeleri çerçevesinde kurala dayalı, gelecek dönem enflasyonuna odaklı bir politika izlemekte olup; bu stratejisini 2003 yılında da kurala dayalı başka bir politika olan, enflasyon hedeflemesi stratejisine geçene kadar sürdüreceğini ilan etmiştir.¹³⁴

2002- 2004 yıllarını kapsayan güçlü ekonomiye geçiş programı ile para ve kur politikasına yeni bir çerçeve çizilmiştir. Buna göre örtük enflasyon hedeflemesi olarak isimlendirilen bir politika izlenmeye başlanmıştır. Bu politikaya göre, merkez bankası dalgalı kur rejimi altında kısa vadeli faiz oranlarını enflasyonla mücadelede

¹³³ TCMB, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu, <http://www.tcmb.gov.tr/>, (18/01/2009)

¹³⁴ Bayram Çolakoğlu, T.C. Merkez Bankası Para Politikasının Güvenilirliği, Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ekim, 2003, s.67-68

temel politika aracı olarak kullanırken diğer yandan, IMF ile yürütülen program çerçevesinde parasal performans kriterleri ile gösterge niteliğindeki hedefleri gözetmiş ve 2003 yılı içerisinde belirtilen tüm kriter ve hedeflere ulaşmıştır. Merkez bankası 2004 yılında da dalgalı kur rejimi altında örtük enflasyon hedeflemesine devam etmiştir. 2005 yılına kadar geçen dönemde önemli bir iktisadi dönüşüm yaşanmış basiretli para ve maliye politikaları, yapısal reformlar, TCMB'nın bağımsızlığı yolunda atılan adımlar ve fiyat istikrarı konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 2005 yılının başında paradan altı sıfır atılarak TL'ye yeniden itibar kazandırılmıştır. Mali disiplinin sürekliliğine ilişkin kaygılar büyük ölçüde azalmış finansal piyasaların derinliği artmıştır.¹³⁵

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (Merkez Bankası), 2007 yılında para politikasını enflasyon hedeflemesi rejimi esasları çerçevesinde uygulamaya devam etmiştir. Para Politikası Kurulu (Kurul) toplantıları, daha önce duyurulmuş olan yıllık toplantı takvimi dahilinde gerçekleştirilmiştir.

2.5. Maliye Politikası Uygulamaları

Maliye politikasının temel amaçları arasında, kamu açıklarını kalıcı bir biçimde azaltarak işlevsel bir bütçe yapısına ulaşmak, kamu borç stokunu sürdürülebilir bir düzeye indirmek ve böylece sürdürülebilir bir büyüme ortamının oluşmasına katkıda bulunmak ve enflasyonla mücadeleyi desteklemek yer almaktadır. Bu temel amaçlar doğrultusunda, önümüzdeki yıllarda da sıkı maliye politikası uygulamalarına devam edilecek ve mali disiplin korunacaktır. Bu çerçevede, vergi tabanının genişletilmesi suretiyle vergi gelirleri arttırılacak ve kamu harcama reformu kapsamında, harcamalarda tasarruf ve etkinlik sağlamak yer almaktadır.¹³⁶

Kamu maliyesinde vergi ve diğer bütün kamu gelirleri hazineye toplanmaktadır. Hazineye parasal değerler olarak giren bu gelirler maaş, ücret, faiz, mali yardım ve sosyal yardım, kamu yatırımları şeklinde hazineden çıkmakta ve tekrar milli ekonominin akışı içine dönmektedir. Hazine milli geliri yeniden dağıtma fonksiyonunu başlıca üç şekilde yapmaktadır. Hazinenin piyasa mekanizması

¹³⁵Muhammed Akdiş, a.g.e., s. 490- 495

¹³⁶AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" (UP) "Ekonomik Kriterler, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_2003-4.html (04/07/2008)

içerisindeki aktörler gibi üretim faktörlerinin fiyatlarını ödeyerek mal satın alması halinde fonksiyonel gelir dağılımına etkide bulunmaktadır. İkincisi hazinenin piyasa mekanizmasından farklı olarak geliri yeniden dağıtmasıdır. Buna örnek olarak, milli eğitim, sağlık, bayındırlık gibi hizmetlerin yapılması verilebilir. Üçüncüsü ise hazine tarafından yeniden dağıtım olarak ifade edebileceğimiz karşılıksız harcamalardır. Öğrenci bursları, kimsesiz, dul, yetim ve düşkünlere yapılan sosyal yardımlar, sübvansiyonlar ve devlet tahvillerini sahiplerine ödenen paralar gibi doğrudan gelire etki eden nitelikteki devlet harcamalarını bu gruba girmektedir. Devlet bu çeşit harcamaları, değişen mahiyeti, gelişen fonksiyonları ve sosyal karakteri gereği yapmakta, kişiler ve sektörler arası gelir dağılımını değiştirmek istemektedir. Maliye politikası gelir dağılımını düzeltici etkilerini kendi araçları olan, vergi politikası, harcama politikası ve borçlanma politikası ile yerine getirmektedir.

2.5.1.1923 - 1980 Dönemi Maliye Politikaları Uygulaması

23 Nisan 1920'den itibaren Türkiye'de modern devlete yönelişle bütçe ve maliye politikaları da biçimlenmiştir. 1920-1921 yıllarına ait bütçeler avans yasaları yoluyla uygulanmıştır. Yani, yılın sonunda kabul edilip yürürlüğe girmiş, mali yıl içinde yapılan harcamalar yılsonunda avans kanunlarındaki ödeneklerden mahsup edilmiştir. Dolayısıyla 1921 bütçesinde gelir ve gider tahminleri bile yoktur, bu yıllara ait devlet harcamaları avans kanunlarıyla verilen ödeneklerle yürütülmüştür. Türk Ekonomisi'nde 1923 yılından sonra meydana gelen kurumsal bir yenilik İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların aksine tekellerinin kaldırılmaması, devlet tekellerinin oluşturulmasıdır. Bu dönemde oluşturulan kimi sınai ürünler üzerindeki devlet tekelinin nedeni devlete gelir sağlanmasıdır. Aşarın kaldırılması ile oluşan vergi geliri kaybı büyük ölçüde tekel gelirleri ile karşılanmış, devletin elinde oluşan kaynaklar ile devlet 1933'ten sonra sanayi yatırımlarına yönelmiştir.

1930 yılında maliye politikasında da 'Denk bütçe, düzgün ödeme' ilkelerine titizlikle bağlı kalınmıştır. Maliye politikası sağlam para ilkesi doğrultusunda oluşturulmuştur. Vergi yükünün ekonomik güce göre dağıtılması, köylü kesimin vergi yükünün azaltılması ve vergi adaleti sağlanması bu dönemin temel maliye politikası ilkelerinden olmuştur.

Devlet, harcamaları sürekli artmasına rağmen bunları normal gelirlerinden karşılamaya ve bütçe denliğini sağlamaya büyük özen göstermiştir. TCMB kaynaklarına kısa vadeli avanslar dışında başvurulmamış, diğer bir deyişle harcamaların emisyon ile karşılanması yoluna gidilmemiştir.¹³⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Türkiye önemli ölçülerde artan kamu harcamaları karşısında oluşan bütçe açıklarının finansmanına yönelik arayışlar içinde bir dizi önlemler almıştır. Kamu gelirlerini arttırmaya yönelik düzenlemelerin yanı sıra üç tür vergi düzenlemesine gidilmiştir:

- Varlık Vergisinin Konulması,
- Olağanüstü Durum Dolayısı ile Vergi Kapsamının Genişletilmesi,
- Toprak Mahsulleri Vergisi ve Düşük Fiyatla Tarımsal Ürün Alınması

Haziran 1947'de ABD Dışişleri Bakanı General Marshall, ünlü 'Marshall Finansman Yardım Planı'nı açıklayarak Avrupa ülkelerine hazırlayacakları ortak bir plan çerçevesinde ABD'nin büyük miktarda yardım yapacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Türkiye'nin de dahil olduğu on altı Avrupa ülkesi 'Avrupa Ekonomik İşbirliği Komitesi'ni oluşturarak raporlar hazırlamışlardır. Türkiye Marshall Planı'nın uygulama süresi 4 yıl 3 ay için, 615 milyon dolar yardım istemiştir. Ancak Türkiye'nin bu isteği, Marshall Planı'nın ekonomik gelişme planı olmayıp yıkılan yakılan Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasına yönelik bir plan olduğu gerekçesi ile ve Türkiye'nin sahip olduğu altın ve döviz stokları ve dış ödemeler dengesi yeterli görüldüğü için reddedilmiştir.

Kamu gelirlerinin düşük kalmasında Türk vergi sisteminin etkin olmayışı önemli olmuştur. 1955 Yılında M. Singer tarafından yapılan bir çalışmaya göre; Türkiye'de vergilendirilebilir gelirin %29'unu kazanan ücretli ve maaşlılar, vasıtasız vergilerin %40'ını, vergilendirilebilir gelirin %24'ünü kazanan zengin çiftçiler ve toprak ağaları ise vasıtasız vergilerin sadece %2'sini ödemişlerdir. Bu dönemde oluşan %29.3 oranındaki bütçe açığının TCMB kaynaklarından karşılanması, para arzının artmasına yol açarken GSMH' daki reel büyüme bu artışı karşılayamamış ve enflasyonist baskılar yaratmıştır. 1950'li yılların başlarında dış etkenlerin de katkısı ile yaşanan olumlu tablo, dönemin ikinci yarısında yerini bunalıma terk etmiştir.

¹³⁷ Hüseyin Şahin, Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2002, s.77

Kamu harcamalarının sağlam kaynaklara dayandırılmaması ile bu dönemde de kamu açıkları büyümeye devam etmiş, finansman için hazine ve Merkez Bankası kaynaklarına daha çok başvurulmuştur. Kamu gelirlerinin ve kamu harcamalarının etkin yönetilememesi özellikle 1977'den sonra kontrolden çıkan bir enflasyona ve sosyoekonomik anlamda yüksek maliyetlere neden olmuştur.

24 Ocak kararları ile kamu harcamalarının sağlıklı kaynaklardan finansmanı benimsenmiştir. Bu felsefe çevresinde kamu gelirlerini arttırıcı ve harcamalarda azami tasarrufu sağlamaya yönelik yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Kamu finansman açığının zamanla tamamen ortadan kaldırılması da öngörülmüştür. Uygulamada ise 24 Ocak sonrasında büyüme istenen düzeyde olmamış, işsizlik artmış, devletin ekonomideki yeri küçültülememiş, gelir dağılımı ve sosyal dengesizlik artmış, dış borçlar artarken bütçe dışı fon uygulaması yaygınlaşmış, vergi gelirleri milli gelir atışının gerisinde kalmış, bütçe açıkları önce düşerken 1983 sonrasında hızla yükselmiş ve kamu açıkları giderek büyümüştür. Sonuç olarak 1980 istikrar kararları ile Türkiye yapısal bir değişim sürecine girmişse de hedeflenen istikrara ulaşamamıştır.

2.5.1.2. 1981-1999 Dönemi Maliye Politikası Uygulamaları

Türkiye ekonomisinde 1980 döneminde uygulanan iktisat politikaları 24 Ocak istikrar kararları ile belirlenen ana çerçeve içinde sürdürülmüştür. Söz konusu kararlar da ve Haziran 1980 tarihinde IMF'ye, 3 yıllık stand-by anlaşması için verilen niyet mektubunda, Türkiye iktisat politikasının temel açılardan yeniden düzenleneceği ve bu programın geleneksel kısa dönem istikrar programı olmadığı açıklıkla belirtilmiştir.

Söz konusu programın ana noktaları şunlardır:

- Üretim sektörüne uygulanan dolaysız hükümet müdahalelerinin azaltılması ve bunun yerine ağırlığın piyasa mekanizmasına, rekabete, özel girişimciliğe ve dolaylı hükümet teşviklerine verilmesi;
- İçer dönük kalkınma stratejisinin, ihracatta önemli artışlar ve tedrici ithalat liberasyonları ile dışa dönük kalkınma stratejisi ile değiştirilmesi;
- Daha önce yabancı yatırımların yasaklandığı sektörler dahil, doğrudan yabancı sermaye yatırımları için konulmuş engellerin azaltılması.

Bu program, Türkiye ekonomisini liberal bir yapıya dönüştürerek Dünya ekonomisi ile bütünleştirmeyi amaçlamıştır. Türkiye’de 1980’den günümüze kadar uygulanan iktisat politikalarının nihai hedefi bu amaçların gerçekleştirilmesidir. Maliye politikasının ekonominin liberalleşmesini ve dışa açılmasını destekleyici yönde uygulandığı görülmektedir. Türkiye ekonomisinin liberalleştirme sürecinde, kuramsal yapıya uygun bir sıra takip edilmiştir. Birinci aşamada yurtiçi üretimde, ikinci aşamada dış ticarete ve nihayet üçüncü ve son aşamada ise finansal sektörde liberalleşmeye gidilmiştir. Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşümü hedefleyen 24 Ocak istikrar tedbirlerinin, bu amaca ulaşabilmesi için öncelikle enflasyonu düşürmesi ve ödemeler dengesi sorunlarını aşması gerekmektedir. Bu nedenle öncelikle Ödemeler dengesi sorunu dış borçlarla halledilirken, enflasyonu düşürmek için sıkı para politikası uygulaması başlatılmıştır.¹³⁸

Türkiye ekonomisinde maliye politikası, kamu sektörünün geleneksel olarak en büyük borç alan kesim olması nedeniyle, para politikası ile sıkı bir ilişki içindedir. Bu dönemde kamu kesiminin açıkları, genellikle T.C. Merkez Bankası tarafından kamu kesimine açılan kısa dönemli kredilerle finanse edilmektedir. Söz konusu kredilerin geri dönüşünün olmaması bunları uzun dönemli kredi haline dönüştürmüştür. 24 Ocak İstikrar tedbirleri ile birlikte daraltıcı maliye politikası uygulamasına başlanmış fakat 1983 yılından sonra sıkı maliye politikası giderek terk edilmiştir. Bu dönemdeki maliye politikasının amacı, orta vadede bütçe açıklarının GSMH’nın yüzde 1-2 düzeyine çekmek ve aynı zamanda kamu harcamalarını azaltmak olmuştur.

1981- 1989 yılları arasında, kurumlar vergisi gelirleri ihracatçı kuruluşlara ödenen teşvikleri karşılamaya yetmemiş ve bu kuruluşlara vergi havuzundan ek gelir aktarılmıştır. Bunun yanı sıra bütçeden karşılanan ve giderek artan borç servis ödemeleri de transfer harcamalarının daha da kısılmasında önemli bir engel oluşturmuştur. Bütçe harcamalarının yatırım ve cari harcamalar kalemlerine bakıldığında bu kalemler üzerinde çok fazla bir daralmaya gitme olanağının olmadığı görülmüştür. Cari harcamalar 1983 yılına kadar reel olarak hemen hemen sabit kalmış 1983 yılından itibaren ise bir yükselme eğilimine girmiştir.

¹³⁸ Erhan Yıldırım, Refia Yıldırım, 1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri, <http://www.ceterisparibus.net/maliye/maliye.htm>. (06/07/2008)

Maliye politikası harcama araçları arasında diğer bir önemli araç, kamu kesimi ücretlerinin belirlenmesidir. Ülkemizde bu iki açıdan önem kazanmaktadır. Birincisi kamu kesiminde çalışanlara ödenen ücret düzeyi, bir anlamda yurtiçi talebi etkilemede önemli bir unsur olmasıdır. Diğer ise, ödenen ücretler, özel sektör sanayi kesiminde ödenecek ücretler için önemli bir gösterge olarak kullanılmasıdır. Bu nedenle 24 Ocak kararları ile birlikte ücretlerin baskı altına alınması, bir yandan iç talebi kısarak işletmeleri dışa yönelmeye zorlamış; diğer yandan düşük ücret politikası ile maliyetleri düşürerek firmalara dış rekabet gücü kazandırmıştır. Bu genişleyici maliye politikası uygulamasının sonucu özel sektör yatırımları da artmıştır. Bu gelişmeler sonucu enflasyon oranı 1987 yılının başından itibaren hızlı bir artış eğilimi içersine girmiştir.¹³⁹ Ekonominin genişlemesi ile birlikte döviz kurunda ve enflasyondaki yükselişleri durdurmak amacıyla 4 Şubat kararları yürürlüğe konmuştur. Bu kararlar sonucu ithalata kısıtlama getirilmiş ve serbest faizden tavan faiz sistemine dönülmüştür. Bu daraltıcı önlemler sonucu 1989 yılının ilk yarısında, ekonomiye, düşük üretim ve kapasite kullanımı, düşük reel ücretler hakim olmuştur.

1990 -1993 dönemi Türkiye ekonomisi açısından oldukça genişlemeci maliye politikalarının uygulandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde mali etkinin işareti hep pozitif olmuştur. Faiz ödemelerinin yanı sıra personel maaşlarının ve personel sayısının yüksek seviyelerde artırılması bu dönemde harcamalarda yüksek miktarda artışa yol açmıştır. 1994 yılında meydana gelen ekonomik kriz özellikle kamu maliyesi alanında sıkı tedbirler alınmasına neden olmuş 1994 ve 1995 yıllarında mali etkinin işareti incelendiğine ise, negatif gerçekleştiği görülmüştür. Özellikle 1994 yılında mali etkinin GSMH içindeki payının -7,1 oranında gerçekleşmesi bu yılda oldukça daraltıcı maliye politikalarının uygulandığını göstermektedir.

1993 yılında olduğu gibi 1999 yılında da kamu kesimi bütçe dengesinin GSMH içindeki payının o zamana kadarki en yüksek seviyesine yükselmesi 1999 yılında politika yapıcılarının erken önlem almalarına neden olmuştur. Bu çerçevede 2000 yılında 1994 yılından farklı olarak herhangi bir ekonomik kriz çıkmadan 'Enflasyonu

¹³⁹ Korkut Boratav, İktisat Tarihi ,Cem Yayınevi, İstanbul, 1997 s.159-214.

Düşürme Programı' yürürlüğe konulmuş ve özellikle kamu maliyesi alanında daraltıcı önlemler alınarak kamu kesimi açıkları azaltılmaya çalışılmıştır. 2000 yılı başında uygulamaya konulan ekonomik program ile maliye politikası alanında daraltıcı önlemler alınmış, para politikası alanında da sabit kur sistemine geçilmiştir. Maliye politikası alanında 2 puanlık KDV oranı artışının yanı sıra 1999 yılında meydana gelen deprem harcamalarını finanse etmek üzere geçici nitelikte ek vergiler yürürlüğe konulmuştur.¹⁴⁰

2.5.1.4. 2001-2007 Dönemi Maliye Politikası Uygulamaları

Şubat 2001 krizinden 3 ay sonra, 14 Nisan 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) oluşturulmuş ve 3 Mayıs 2001 tarihindeki IMF'ye iletilen niyet mektubu ile yeni talepler bildirilmiştir. Son 30 yılda yaşanan kronik yüksek enflasyon ve kamu açıkları Türkiye'nin potansiyellerinin kullanımı ve atılım yapmasının temel engelleri olmuştur. Sağlıklı bir ekonomi ve AB'ye tam üyelik perspektifinden bakıldığında Türkiye'nin en kısa sürede enflasyon sorununu kalıcı biçimde çözmesi, kamu dengesini sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve istikrarlı bir büyüme ortamına girmesi gerekmiştir.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının nihai hedefi ekonomide böyle bir yapısal dönüşümü gerçekleştirmek olarak belirlenmiştir. Uygulamaya konulan, GEGP ile, Türkiye ekonomisinin 2001 sonrası performansında iki değişken öne çıkmaktadır. Biri, faiz-dışı fazladır ki bu, toplumun yaptığı fedakârlığın kanıtıdır ve 'Güçlü ekonominin' dayanağıdır. Diğeri ise dönem boyunca para politikasında yapılan hatalı uygulamalardır.¹⁴¹

Programın maliye politikasına ilişkin hedefleri, Ortodoks mali politikaların uygulanmasına devam edilme niyetinin bulunduğunu göstermektedir. Nitekim 2000 yılında %4.6 olan konsolide bütçe fazlasının milli gelire oranının 2001 yılında %5.1'e yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle faiz dışı harcamalardaki nominal artış, milli gelirin nominal artışının altında tutulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte

¹⁴⁰ Cem Çebi, Kamu kesimi itibariyle mali etki hesaplaması, Türkiye Uygulaması, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği No:2, Haziran 2002, s.5-6

¹⁴¹ Hüsnü Erkan, Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Türk Ekonomisinde Temel Dönüşümler- Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Ekonomisi, <http://www.konrad.org.tr/Wirtschaft%202007%20tr/06Erkan.pdf> (11/07/2008)

faiz dışı bütçe fazlasına ulaşmak için vergi politikalarına başvurulmadan sadece kamu harcamalarının daraltılması planlanmış; bu durum, daraltıcı politikaların bütçe göstergeleri üzerindeki olumlu etkilerinin geçici olmasına yol açmıştır.¹⁴²

Piyasalarda güven ortamı yaratılarak reel faizlerin düşürülmesi, borçlanma vadesinin uzatılması ve piyasa yapıcılığı sisteminin uygulanmasına devam edilmesi suretiyle borçlanmanın kolaylaştırılmasına ve Konsolide bütçe faiz giderlerinin azaltılmasına çalışılmıştır.

2002 yılında, vergi idaresinin yeniden yapılandırılması ve vergi politikasının yeniden şekillendirilmesi amacıyla, 2002-2004 yılları arasında vergi alanında yapılacak düzenlemeleri içeren vergi stratejisi hazırlanarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapsamda 2002 yılı Ağustos ayında yürürlüğe giren Özel Tüketim Vergisi Kanunu (12 Haziran 2002 tarih ve 24783 sayılı Resmi Gazete) ile, 16 adet vergi ve fon payı kaldırılarak vergi sistemi basitleştirilmiş ve AB mevzuatına önemli ölçüde uyum sağlanmıştır. 17 Temmuz 2002 tarih ve 2002/4480 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile AB mevzuatına paralel olarak 3 oranlı bir KDV sistemine geçilmiştir. Dolaysız vergi sisteminin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Kamu maliyesi alanında hedeflenen önemli dönüşümlerden biri de etkin ve şeffaf bir mali yapının oluşturulmasıdır. 2000 yılından bu yana bu doğrultuda önemli adımlar atılmıştır. Kamu ihaleleri alanında yeni bir kanun çıkartılması, Kamu İhale Kurumunun oluşturulması, 5 fon dışında tüm fonların kapatılıp döner sermaye uygulamalarının azaltılması atılan başlıca adımlar arasındadır.¹⁴³

¹⁴² Hayal Ayça Şimşek, Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri, Finans Politik Ekonomik Yorumlar, 2007, Cilt:44, Sayı: 512, s.60

¹⁴³ AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı" (UP) "Ekonomik Kriterler, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_2003-4.html (14/07/2008)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1994-2007 ANALİZİ)

3.1. Gelir Dağılımında Yararlanılan Çalışmalar

Türkiye'deki gelir dağılımını geçmişten günümüze incelerken, şu kaynaklardan yararlanılmaktadır:¹⁴⁴

- DPT Sosyal Planlama Dairesi'nce 1973 yılında yayınlanan, meslekler itibariyle yapılan çalışma;
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan hane halkı anketleri,
- AC Nielsen Zet adlı araştırma şirketince 1999 başında neşrolunan ve ailelerin yılda dolar cinsinden yaptıkları harcamaları esas alan inceleme;
- Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün Nisan 1999'da yayımladığı 'Ekonomik Göstergelerden hareketle, kentlerde ve kırsal alanlarda yaşayanların yedi yıl öncesine göre durumlarını yansıtan veriler;
- Dünya Bankasının 2000 Prag Toplantısında açıklanan istatistikler.

3.2. Türkiye'de Yapılan Gelir Dağılımı Araştırmaları

Cumhuriyet döneminde milli gelirin hesaplanması, ilk kez İsmet İnönü'nün Başbakanlığı döneminde 1929 yılında İstatistik Umum Müdürlüğü görevine getirilen uzman, Camille Jacquart'a verilmiş, yapılan tahmin sayısal verilere dayalı olmamış ve kişisel yapılan hesaplamalar esas alınmıştır. Milli gelir konusunun bilimsel olarak ele alınışı, 1935 yılında Ekonomi Bakanlığı'na bağlı konjonktür servisi'nin kuruluşu ile başlamıştır. Alman İstatistikçi Dr. Franz Eppenstein 1927 ve 1933-1934 yılları için tahminler yapmış ve sonuçlar Ekonomi Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır. Şefik Bilkur'un katkıları ile istatistiki veriler kullanılarak yapılan bu çalışma, daha sonra Türkiye milli gelir tahminleri için örnek teşkil etmiştir.

1940'lı yıllarda milli gelir konusunda kişisel çalışmalar başlatılmıştır. İstatistik Genel Müdürlüğü'nde ikinci köklü çalışma Celal Aybar'ın Başkanlığı döneminde yapılmış ve çalışma '1943-1944 Milli Gelir' başlığı ile yayımlanmıştır. 1950 tarihli yasa ile milli gelir tahmini üretme görevi Tetkik Araştırma Dairesi'ne verilmiş ancak;

¹⁴⁴ Mehmet Yüce, Türkiye de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları ile bağlantısı, <http://www.isguc.org/myuce3.htm> (14/07/2008)

nüfus, sanayi ve tarım sayımları nedeni ile bu dönemde yeterli çalışma yapılamamıştır. 1953 yılında Milli Etüd Grubu kurularak ilk çalışma grubu ilkeleri altında veri kaynaklarından da yararlanarak, milli gelir tahminleri verilmeye başlanmıştır. Ülkemizde 1959 yılında ‘Gelir Dağılımı Araştırması İçin Öneriler’ isimli, Stanford üniversitesindeki çalışmasıyla konuyu ciddi bir şekilde gündeme getiren ilk kişi, Nejat Bengül olmuştur.¹⁴⁵

1961 yılında planlı kalkınma dönemine geçiş ile birlikte Milli Gelir Tahminlerinde sektör el bazda ayrıntılı tahminlerin yer aldığı çalışmaların yapılması planlanmış ve bu konuda yeni milli gelir etüt grubu kurulmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yapılan çalışmaları yeterli bulmayarak ayrı bir milli gelir serisi hazırlamış, 1957 yılına kadar bu seri ile DİE serisi aynı olmuş, 1958 yılından itibaren tarım sektörü başta olmak üzere sektör el farklılıklar doğmuştur. Üçüncü milli gelir etüt grubu ancak tarım sektörünü düzeltebilmiş ve 1964 yılında çalışmaları sona ermiştir.

3.2.1. 1963 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması

Türkiye’de ki gelir dağılımı ile ilgili ilk elle tutulur kapsamlı çalışma Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 1963 yılında yapılmıştır. Bu çalışma Tolga Çavuşoğlu ile Yusuf Hamurdan tarafından gerçekleştirilmiştir. DPT’nin 1963 yılındaki araştırması, herhangi bir ankete dayanmayıp, çeşitli kaynaklardaki rakamlardan derlenmiştir. Bu çalışmada 32.700 gelir vergisi mükellefinin formlarından yararlanılmıştır.¹⁴⁶

Bu araştırmada, 1963 yılındaki toplam yurt içi gelirden hareket edilmiş ve kişisel gelire yaklaşmak üzere bu miktara, transfer gelirlerinin eklenmesi ve iktisadi devlet teşekküllerinin yarattığı fonların düşülmesi gibi işlemlerle sonuca varılmaya çalışılmıştır. Elde edilen toplamdan tarım geliri ve tarım dışı sektörde ödenen ücretlerin tahmini miktarı indirilmiş ve kalan, beyannameli mükelleflerin, serbest meslek, küçük ticaret ve sanayi erbabının (tarım dışındaki müteşebbislerle, kendi hesabına çalışanların) vergi dairelerine bildirilmiş olan gelirlerinin miktarı gerçek

¹⁴⁵ Gelir dağılımı ve Türkiye de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959- 1986, DPT Yayınları, Yayın No: DPT: 2076-SPB: 401, Şubat, 1987. s.18

¹⁴⁶ Rıdvan Karluk, (2004), s.66

miktar olarak kabul edilmiştir. Bundan sonra da, sonuncu grupta tarım dışındaki ücretlilerin, emeklilerin ve tarımın tahmin edilen toplam geliri çeşitli gelir dilimlerine dağıtılmıştır. Sonuçta da fertlere ait rakamlar aile esasına çevrilmiştir. Bu suretle bulunan rakamları şu şekilde açıklamak mümkündür. 1963 yılında Türkiye’de hane halklarının %20’lik grup içerisinde en alt gelir grubunu oluşturanların gelirden % 4,5 oranında pay aldığı, en üst grubun ise gelirden % 57 oranında pay aldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, gelir dağılımı yönünden en zengin grubun payının en fakir grubun payından 12,7 kat daha fazla olduğunu göstermektedir. Hesaplanan Gini katsayısı ise, 0,55’tir. Sonuç olarak Türkiye’nin birçok geri kalmış ülkeninkinden bile büyük, gelir dağılımı adaletsizliğinin olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁷

3.2.2. 1968 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması

DİE 1968 Ulusal Hesaplama Sistemini-SNA (System of National Account) kabul etmiş ve Hollandalı uzman Th. M. Bouthoorn danışmanlığında girdi-çıkı çalışmaları başlamıştır. 1974 yılında tamamlanan çalışma iki ayrı serinin birleştirilmesinde, yeni milli gelir metodolojisinin yaratılmasında ve 1948-1972 dönemini kapsayan milli gelir serisinin oluşturulmasında etkili olmuştur. Girdi-Çıkı çalışmaları DİE tarafından, periyodik olarak uygulanmaya başlamıştır.¹⁴⁸

1968 yılı gelir dağılımı araştırması Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilmiş olan bir ankete dayanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, veriler şehir ve köy farkını dikkate alarak yapılmış olan tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilmiş 4.505 hane halkı ile yapılan görüşmeler esas alınarak yapılmıştır. Nüfusu 2000’in altındaki 150 köy, 2.000-15.000 nüfusa sahip 49 kasaba ve 15.000- 50.000 arasında bir nüfusa sahip 25 şehir ve nüfusu 50.000’in üzerindeki 32 şehirden seçilmiş olan 256 yerleşim bölgesi kapsama alınmıştır. Bu araştırmanın sonucuna göre, Türkiye’deki hanelerin en yoksul %20’lik diliminde bulunan kişilerin milli gelirden aldıkları pay ancak %3’ü bulurken, en üst %20’lik dilimde bulunan zengin hanelerin milli gelirden aldıkları pay %60 gibi yüksek bir oranında çıkmıştır.

¹⁴⁷ DPT, İsmail Karaman, Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959-1986, DPT Yayınları, No:2076, 1987, s.18

¹⁴⁸ İstatistiğin Doğuşu Gelişimi ve Devlet İstatistik Enstitüsü, <http://www.die.gov.tr/istDogusu.htm>, (15/07/2008)

Bu sonuçta, gelirin o yıllarda da çok dengesiz bir şekilde dağıldığını göstermesi bakımından önemlidir.¹⁴⁹

1968 yılı çalışması, 1963 yılından farklı olarak, görüşme tekniği ile kişilerin sorulara verdiği cevaplara dayanmaktadır. Ayrıca çalışmadaki verilere göre köy ve kentlerde yaşayanların gelirlerinin tespitindeki uygulamalar bazı farklılıklar göstermektedir. Gelir rakamlarının tespitinin de şehirlerde yaşayan kişilerin beyanlarına itibar edilirken, köylerde bu yol terk edilmiştir. Bu yol yerine köyler için gelire esas olarak, toprak, ürün ve hayvancılık durumlarına göre tahmin yapılmıştır.¹⁵⁰

3.2.3. 1973 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması

1973 yılında DPT, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü'nce yapılan Türkiye'nin nüfus yapısı ve Nüfus sorunları konusunda ülke çapında bir örnekleme niteliğindeki araştırmanın hane halkı gelirlerine ilişkin verilerinin kullanarak, yeni bir gelir dağılımı araştırması yapmıştır. DPT, 1973 araştırmasında ulaşılan toplam kullanılabilir gelir, ulusal gelir hesaplarıyla elde edilen gelirin ancak %85,2'si kadardır. Bu farkın eksik bildirimden ve verilerin yıl ortasına, ulusal gelir verilerinin her yılsonuna ilişkin olmasında kaynaklandığı belirtilmektedir. Çalışmada metropollerin dışında kalan alanlar kentsel ve kırsal olarak iki kısma bölünmüştür. Kentsel alan, beş nüfus grubuna ayrılmıştır: 100000+, 500001-100000, -25001-50000, 15001-25000,2000-15000. Kentsel alanlardan 1500'ü metropollerden olmak üzere 5000 hane halkı, kırsal alanlardan ise toplam 1500 aile seçilmiştir. Son aşamada 6500 hane halkından 4685'i çalışmaya alınmıştır. Farklı kaynaklardan elde edilmiş olan gelirler, ayrı ayrı verilmiştir.¹⁵¹

Yapılan bu araştırmanın sonucuna göre, 1968 araştırmasındaki gelir dağılımı oranlarından daha iyi oranlar elde edildiği gözlenebilmektedir. Yüzde paylara göre sınıflandırma yapıldığında en yüksek %20'lik dilimin payı, ile en düşük %20'lik dilimin payından 16,1 kat daha fazla olduğu görülmüştür.¹⁵²

¹⁴⁹ Süleyman Özmucur, Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl.1, Sayı.6, 1995, s.146

¹⁵⁰ İsmail Karaman, Dünyada ve Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl.1, Sayı.6, 1995, s.158

¹⁵¹ Rıdvan Karluk, (2004), a.g.e. s.67

¹⁵² İsmail Karaman, a.g.e., s.26

3.2.4. 1980 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması

1980 öncesi yıllarda siyasi çekişmeler ülkede tam bir kaos görüntüsü vermekteydi. Askeri muhtıralar ve darbeler arasında, dönemin Başbakanlık Müsteşarı Turgut Özal tarafından 24 Ocak 1980 yılında yeni ekonomi politikaları ilan edilmiştir. İlk başlarda her kriz ve buhran sonrası çıkarılan istikrar paketlerinden birisi olarak değerlendirilen bu politikaların köklü değişiklikler içeren, ekonominin genelinde yapısal değişim öngören bir döneme girildiği ilerleyen yıllarda anlaşılabilmiştir. 24 Ocak 1980 sonrası uygulamaya başlanan ekonomi politikalarının belirleyici özelliği, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların, tüm ekonomik işlemlerde belirleyici olmasıdır. Bu yöntemle oluşacak fiyatlar, tüketim, yatırım ve yeniden üretim kararlarını belirleyecek, üretici ve tüketici davranışlarını fiyatlara göre belirleyecek ve yatırımcılar, karlı buldukları girişimleri serbestçe yapabileceklerdir.¹⁵³

24 Ocak kararları arasında 1980 yılında %107,2 ye ulaşan enflasyonu da düşürmek vardır. Sıkı para politikaları ile 1982’de % 25’lere kadar düşürülebilen enflasyon 1984 sonrası dönemde tekrar yükselişe geçmiş % 52 seviyelerine ulaşmıştır. Bu yükseliş, hane halkının satın alma gücünde bir azalma meydana getirmiş ve gelir dağılımı adaletini olumsuz yönde etkilemiştir.

1980’li yılların sonlarında oluşmaya başlayan kamu finansman krizi, ulusal ekonomide gelirlerin yeniden dağıtılmasına yönelik önemli bir unsur olmuştur. Yüksek oranlı teşvikler, sermaye vergilerinin düşürülmesi, KİT ürünleri fiyatlarının baskı altına alınarak özel sermayeye ucuz girdi sağlanması gibi unsurlarla, söz konusu dönemde emek lehine yönelen dağılım süreçlerini sermaye kesimi açısından hazmedilir kılan bir mekanizma oluşturmuştur. Devlet, vergi sistemini ve KİT açıklarını bu dönüşümün araçları olarak kullanmış ve büyüyen kamu açığını ancak yüksek enflasyon ve yurt dışından gelen sermaye girişlerine dayalı borçlanma sayesinde finanse edebilmiştir.¹⁵⁴

3.2.5. 1994 Yılı Gelir Dağılımı Araştırması

¹⁵³ Yakup Kepenek, Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitapevi, 9. basım İstanbul, 1997 s, 183

¹⁵⁴ Erinç Yeldan, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi (Bölüşüm, Birikim ve Sermaye), İletişim Yayınları, 8.Basım, İstanbul, 2003, s.28

1990 yılında milli gelir tahminleri üç aylık dönemler itibari ile verilmeye başlanmış, 1987 yılı temel alınarak ve 1985 ile 1990 girdi-çıkıtı tablolarından yararlanılarak, milli gelir serisi oluşturulmuştur. 1991 yılında harcamalar yöntemi ile milli gelir hesaplamalarına geçilmiş ve yöntem, kapsam konusunda araştırmalar yapılarak kalıntı yolu ile bulunan özel nihai tüketim, makine teçhizat yatırımları, mal akım yöntemi ile hesaplanmıştır. Üretim gelir ve harcama yolu ile hesaplanan ‘Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Tahminleri’ 1980 yılına kadar geriye dönük olarak hesaplanmıştır.¹⁵⁵

1990 sonrasındaki önemli bir gelişme, illerin ekonomik gelişmelerinin karşılaştırılmasında önemli kaynak oluşturan iller itibariyle Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) hesaplamalarının yapılmasıdır. 1987- 1994 yıllarına ilişkin hesaplamalar Nisan 1996 da kitap şeklinde, 1995 yılına ilişkin hesaplamalarda Ağustos 1996’da Haber Bülteni şeklinde yayımlanmıştır. Milli gelirin gelir yöntemiyle hesaplanması çalışmalarına Haziran 1993 tarihinde başlanmış ve fonksiyonel gelir dağılımının belirlenmesi için gelir yöntemi ile hesaplamalara ilişkin yöntem oluşturulmuştur.

1 Ocak 1994- 31 Aralık 1994 tarihleri arasında her ay değişen 2.188 örnek haneye “Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi” uygulanmış, 8 şubat 1995 -1 Mayıs 1995 tarihleri arasında tüketim harcamaları anketi kapsamında olan toplam 26.256 haneye 1994 yılı referans alınarak “Hane halkı Gelir Dağılımı Anketi” uygulanmıştır. Anket sonuçlarından, kırsal, kent, 7 coğrafi bölge ve 19 seçilmiş il merkezi ayırımında gelir dağılımına ilişkin göstergeler üretilmiştir.¹⁵⁶

Ülkemiz ekonomisinin yapısal analizi, ekonominin planlanması ve milli gelir rakamlarının revize edilmesi amacıyla girdi-çıkıtı tabloları hazırlanmaktadır. Bugüne kadar 1968, 1973, 1979, 1985, 1990 ve 1992 yıllarına ait girdi-çıkıtı tabloları hazırlanmıştır. 1992 yılına ait tablo yayınlanmamış özel kullanım için DPT ve Maliye Bakanlığına verilmiştir.

¹⁵⁵ İstatistiğin Doğuşu Gelişimi ve Devlet İstatistik Enstitüsü, <http://www.die.gov.tr/istDogusu.htm>, (15/07/2008)

¹⁵⁶ Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi - 6 http://www.tuik.gov.tr/jsp/satis/common/kitaplar_tem.jsp?pageNum=2, s.61.(18/07/2008)

Son olarak 1996 Girdi-Çıktı Tablosu tüm ekonomik faaliyetlerin uluslararası standart faaliyet sınıflaması ISIC Rev.3' e ve 1993 SNA tanımları kullanılarak Haziran 2001 de tamamlanarak kullanıcıların hizmetine sunulmuştur. Birleşmiş Milletler yeni ulusal hesaplar sistemi, 1993'ün yorumlama ve hesap sistemimize uygulama çalışmaları devam ederken, Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliği kapsamında aday ülke konumuna gelmesi, bizim hesap sistemimizi Avrupa Hesap Sistemi 1995 (ESA 95'e) uyumlu hale getirmemizi zorunlu kılmıştır. Bu aşamada ESA 95'in Birleşmiş Milletler Ulusal Hesap Sistemi ile uyumlu olması adaptasyonu kolaylaştırıcı bir etken olarak görülmektedir. Ulusal Hesaplar Sistemi ile ilgili olan uyum çalışmaları, orta planda olmasına rağmen, uyum programı çerçevesinde oluşturulan ulusal hesaplar çalışma grubu ve hazırlanan on proje teklifi ile uyum çalışmalarına başlanmıştır.¹⁵⁷

3.2.6. 2000 Sonrası Gelir Dağılımı Araştırmaları

2002 Hane halkı bütçe anketi, 1 Ocak- 31 Aralık 2002 tarihleri arasında bir yıl süre ile kentsel kesimden her ay değişen 650 ve kırsal kesimden yine her ay değişen 150 hane olmak üzere aylık 800, yıllık 9.600 örnek hane halkına uygulanmıştır. 2002 Hane halkı gelir dağılımı sonuçları ise tüketim ve gelir dağılımı bilgilerinin birlikte derlendiği 2002 Hane halkı bütçe anketinden elde edilmiştir. 2002 Anketinde izafi kira gelirleri, hem hane halkı gelirlerine hem de tüketim harcamalarının konut alt grubuna dahil edilmiştir. Ancak, 2002 anketinde izafi kira gelirleri sadece gelir dilimlerine göre hane halkı gelirlerinin verildiği tabloda yer alırken, başta gelir türleri itibariyle hane halkı gelirlerinin dağılımını veren tablo olmak üzere diğerlerine dahil edilmemiştir. 2002 Anket sonuçlarına göre, gelir dağılımında Türkiye genelinde ve kentlerde iyileşme gözlenirken, kırsal kesimde hafif bir bozulma görülmektedir. İlk dört %20'lik grubun gelirden aldıkları pay Türkiye geneli ve kentlerde artarken, en üst gelir grubunun aldığı payda gerileme olmuştur. Kırsal kesimde ise, birinci % 20'lik grubun gelirden aldığı pay azalmış, en üst gelir grubunun payı artmıştır.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Yüksek Denetleme Kurulu, Ulusal Hesaplar Daire Başkanlığı, Tarihçe ve Yapılan Çalışmalar, http://www.ydk.gov.tr/seminerler/turkiyede_milli_gelir_hesaplari/turkiyede_milli_gelir_hesaplari/turkiyede_milli_gelir_hesaplari.htm#mg3 (21/07/2008)

¹⁵⁸ Zafer Yükseler, 2002 Hane Halkı Bütçe Anketi, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/HANE2002.pdf>.(25/07/2008)

2002 Hane halkı bütçe araştırması tüketim harcamaları ve gelir dağılımı amaçlarına yönelik olarak tasarlanmış, 1 Ocak - 31 Aralık 2002 tarihleri arasında toplam 9.600 hane halkına anket uygulanmıştır. 2002 yılı sonuçlarından Türkiye, kent ve kırsal yerler ayrımında gelir dağılımı istatistikleri üretilmiştir. 2003 yılında toplam 25.920 örnek hane halkına anket uygulanmış ve Türkiye geneli, kentsel ve kırsal yerleşim yerleri ile istatistiki bölge birimleri sınıflaması (IBBS) Düzey 1; kır, kent ayrımında ve (İBBS) Düzey 2'ye göre gelir dağılımı göstergeleri elde edilmiştir. 2004 ve 2005 yıllarında, her ay değişen 720, yıllık ise 8.640 örnek hane halkına uygulanan hane halkı bütçe anketi sonuçlarından Türkiye, kentsel ve kırsal yerler ayrımında gelir dağılımı istatistikleri üretilmiştir. TÜİK, 2006 yılından itibaren Avrupa Birliği uyum çerçevesinde gelir dağılımı istatistiklerini üretmek üzere bağımsız bir gelir dağılımı araştırması olan "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması"nı uygulamaya başlamıştır.¹⁵⁹

Dünya Bankası'nın "Dünya ekonomik göstergeleri 2006 raporunda; Türkiye, yaklaşık 180 ülke arasında gelir dağılımı açısından en bozuk 34'üncü ülke olarak gösterilmiştir. Geriye kalan 146 ülkede gelir dağılımının daha adil olduğu görülmektedir. Oysa geçen yıl açıklanan verilere göre 2000 yılında, en yoksul ve en zengin yüzde 10'luk kesimin milli gelirden aldığı pay % 2.3 ve % 30.7 olarak hesaplanmıştır. En zengin ile yoksul arasında 13.3 kat olan gelir farkı daha da artarak 2005 yılında 17 kat olmuştur. Türkiye'de kentlerde yaşayan nüfusun % 34.1'i, kırsal bölgelerde yaşayanların ise % 22'si yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Zenginlerin milli gelirden aldığı pay artmaya devam ederken yoksulların payı azalmakta, zengin ve fakir arasındaki gelir farkı daha da derinleşmektedir. Türkiye; Nepal, Malezya, Honduras, Peru, Şili, Arjantin, Brezilya, Kolombiya, El Salvador, Zimbabve, Guetamala, Namibiya, Malavi, Madagaskar, Lesotho, Bostwana gibi ülkelerden daha iyi, AB ülkelerinin tümünden daha kötü bir durumdadır.¹⁶⁰

Son olarak 2006 yılında Tük Başkan, Ömer Demirin düzenlediği basın toplantısında milli gelir hesaplamalarında revizyona gidildiği belirtilerek, bunun mecburiyetten kaynaklandığını bildirmiştir. Türkiye'de milli gelirin hesaplanmasında

¹⁵⁹ Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi - 6 http://www.tuik.gov.tr/jsp/satis/common/kitaplar_tem.jsp?pageNum=2, s.62

¹⁶⁰ Nedim Dikmen, Gelir Dağılımı Çarpıklığı, <http://eblacksea.com/medya/i68>

daha önce Birleşmiş Milletler Ulusal Hesaplar Sisteminin (SNA 68) esas alındığını söyleyen Demir, revizyon ile İstatistik alanında Avrupa Birliğine uyum çalışmaları kapsamında 1998 yılı yeni seri Avrupa Hesaplar Sistemine (ESA-95) geçildiğini belirtmiştir. Revizyon çalışmalarının iki sebepten kaynaklandığına işaret eden Demir, bunlardan ilkinin sonradan gelen bilgiler, ikincisinin ise yöntem ve kapsam değişiklikleri nedeniyle yapılan revizyonlar olduğunu belirtmiştir.¹⁶¹

3.3.TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN YAPISAL FAKTÖRLER

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar arasında ülkenin içinde bulunduğu yapısal oluşumlar, nüfusun yapısı, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, enflasyon ayrıca vergi, sosyal güvenlik, tarım, fiyat politikaları gelir dağılımının da bozulmalara neden olabilmektedir. Bunlardan nüfus ve işgücünün yapısına, emek verimliliği, enflasyon ve fiyat politikalarına kısaca değinilecektir.

3.3.1. Nüfusun Yapısı

Sayısal ve niteliksel yönleriyle nüfus sermaye kaynaklarının kullanımını ve yatırımların dağılımını etkilemektedir. Doğum, ölüm, göç gibi nüfus gelişmelerinin yatırımları etkilemesi ayrıca nüfusun nitelikli iş gücü sağlama özelliği nüfusun ülke için yatırımlar kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Türkiye yüksek oranlı bir nüfus artış hızına sahiptir. Düşük gelirliilerin artan gelirden daha fazla pay alamamalarının nedenlerinden birisi nüfus artış hızının yüksek seviyelerde olmasıdır. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısına dayalı olarak daimi ikametgaha göre dağılımının tespiti ve seçmen kütüklerinin güncelleştirilmesi amacıyla 30 kasım 1997 tarihinde Devlet istatistik enstitüsü tarafından genel nüfus tespiti yapılmıştır. Tespit sonuçlarına göre “de facto” nüfus 62.866.000, “de jure” nüfus ise 62.810.000 kişi olarak belirlenmiştir. 1990-97 döneminde yıllık ortalama nüfus artış hızı ise % 1,5 olarak beklenenden daha düşük bir oranda gerçekleşmiştir. 1997 Genel nüfus tespiti sonuçlarına dayalı olarak yapılan geçici projeksiyonlara göre 2000 yılı ortasında nüfusumuzun 65,77 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Nüfusun bölgelere göre dağılımının son beş yılda gösterdiği eğilim incelendiğinde, Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin toplam nüfus içindeki

¹⁶¹ Ulusal Hesaplar ve Para, Banka,Maliye, www.tuik.gov.tr/rip/temalar/3_1.html - 28k.(24/07/2008)

paylarının arttığı, Ege ve Akdeniz Bölgelerinde önemli bir değişme olmadığı, İç Anadolu, Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinin ise toplam nüfus içindeki paylarının azaldığı görülmektedir. Türkiye'nin son yıllarda göç alan bir ülke niteliği kazanması ve bu göçün batı bölgelerine dengesiz bir şekilde yönelmesi istihdamı, enformel sektörlere kaydırmış veya göç edenleri özellikle işgücüne dahil olmayan nüfusun içine dahil etmiştir.¹⁶²

3.3.2. İş Gücü Yapısı

Yaratılan gelirden pay alınabilmesi, her şeyden önce bir işte çalışır olmakla mümkündür. Bu nedenle, istihdam artırıcı, işsizliği önleyici politikalar, yatırım politikaları öncelikli olmak üzere siyasal iktidarların amaçlaması gereken temel hedeflerin başında gelmelidir. İstihdam ve işsizlik sorunları daha önceki dönemlerde olduğu gibi bugünde güncelliğini korumaktadır. DİE hane halkı işgücü anketleri (HİA)'nın sonuçlarına göre, işgücü 1998 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık % 2,8 artarak 22,5 milyona, istihdam ise % 2,8 oranında artarak 21,1 milyona yükselmiştir.

İşsizlik oranı % 6,3 olarak 1997 yılındaki düzeyini korumuş, eksik istihdam ise % 5,6'dan % 5,9 düzeyine çıkmıştır. Böylece işsizlik artı eksik istihdam nedeniyle atıl işgücü oranı % 12,2 olmuştur. 1999'da ise % 14,2'ye yükselmiştir. Ülkemizde toplam istihdam içinde % 42,3 ile tarımsal istihdam ağırlığını korumaktadır. Gelişmiş ülkelerde tarımın toplam istihdam içindeki payının % 5 civarında olduğu dikkate alındığında, bu oranın Türkiye için ne kadar yüksek olduğu görülmektedir. Verimliliğin çok düşük olduğu tarım sektöründe geniş bir işgücünün barındırılması işgücü piyasasının etkinliğinin sınırlanmasına yol açmaktadır.

İstihdamda sanayinin payı % 16,8, hizmetler sektörünün payı ise % 40,9 düzeyinde kalmıştır. Kentsel istihdamda bu oran % 69,8'i bulmaktadır. Tarım kesiminde ücretli çalışma çok düşük düzeylerde olup, çalışanların % 54,2'si ücretsiz aile işçisi durumundadır. Ücretsiz aile işçilerinin de yaklaşık % 73,5'i ise kadınlardan oluşmaktadır. İşgücüne katılma oranının ülke ortalaması % 51,3 olduğu halde, bu oran erkeklerde % 74,5, kadınlarda % 28,6 olarak gerçekleşmiştir. Kent-kır ayırımında ise daha farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Kentlerde işgücüne katılma oranı erkeklerde % 70,4 kadınlarda % 16,1 olarak gerçekleşmiş iken, kırsal kesimde

¹⁶² DPT, 8.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>,s. 57,(25/07/2008)

bu oran erkeklerde % 80,1 kadınlarda ise % 45 olmuştur. Kadınların işgücüne katılma oranı kentlere göre kırsal alanda daha fazladır. Bu durum daha çok kırsal kesimde kadınların ücretsiz aile işçisi olarak kendi evi dışında bir işte çalışmamasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kadınların belirli bir mesleki niteliğe sahip olmamaları da bunda etkin rol oynamaktadır.¹⁶³

3.3.3. Emegın Verimliliği

Ekonominin büyüdüğü iç ve dış talebin artması sonucu sanayi ve hizmetler kesiminde istihdam olanaklarının genişlediği dönemlerde tarım sektöründeki ücretsiz aile işçiliğinin alternatif maliyeti yüksektir. Çünkü tarım dışı sektörlerde daha yüksek ücret hadlerinden istihdam olanakları doğmuştur ve buna bağlı olarak tarımdan diğer sektörlerde olan göç artmaktadır. Tarım sektöründen göç dolayısıyla istihdam azalırken emek verimi yükselmektedir. Tersine durumda ekonominin daraldığı dönemlerde sanayi ve hizmetler kesimleri istihdamlarını daralttıklarından tarım dışına göç yavaşlamakta ücretsiz aile işçiliği birikmekte ve emek verimi düşmektedir. Hatta sanayi ve hizmetler kesimlerinde istihdam ediliyorken ekonominin daralması nedeniyle issiz kalanlardan bir kısmı da tarımsal faaliyetlere geri dönerek emek veriminin düşüşüne katkı sağlamaktadır. Yani tarım kesiminde üretim olanaklarının genişlediği yüksek konjonktür de emek arzı azalmaktadır. Düşük konjonktür de emek arzı artmaktadır.¹⁶⁴

3.3.4. Enflasyon ve Fiyat Politikaları

Enflasyon gelir dağılımında bozukluk yaratan temel bir unsurdur. Enflasyonun süreklilik göstermesi, enflasyondan rahatsızlık duymayan aksine çıkar sağlayan sınıfların var olduğunu ayrıca, bunların siyasal karar alma mekanizmaları üzerindeki etkilerinin güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Enflasyon tekelci eğilimlerin yüksek olmasında, fiyat hareketlerinin oluşumunda belirleyici ve önemli rol oynamaktadır. Sermaye gelirleri ile emek gelirleri arasında emek aleyhine gelir dağılımının bozulmasına neden olan araç enflasyondur. Enflasyonun aşağı çekilmesinde

¹⁶³ DPT, 8.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s. 58-59(25/07/2008)

¹⁶⁴ TOBB, Türkiye de Gelir Bölüşümünü Bozan Etkenler ve İyileştirilmesine Dönük Politikalar Ekonomik ve Sosyal Sorunlar Çözüm Önerileri Dizisi, Ankara, 1992, s. 23-24

gösterilmesi gereken özveri enflasyon sürecinde en fazla yararlanan kesim değildir.
165

Türkiye ekonomisinde yoğunlaşma oranının yani ücret ve satışların belli firmalar elinde yığılmasının gelişmiş batı toplumları ile kıyaslandığında yüksek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla fiyatlama politikaları yoluyla gelir dağılımı üzerinde önemli etkide bulunabilmektedirler. Yüksek fiyatlar ve yüksek kar oranları ile tüketicilerden üreticilere yeniden gelir dağılımına yol açmaktadırlar.

Yoğunlaşmış sanayiler daha fazla sermaye yoğun teknolojiler kullanacaklarından sermaye gelirlerinin emek gelirleri karşısındaki payı artmaktadır. Enflasyonun yarattığı belirsizlik nedeniyle, kaynak dağılımının arzu edilmeyen biçimde gerçekleşmesine ayrıca piyasa üretiminden çok spekülasyon alanların genişlemesine neden olmaktadır.¹⁶⁶

3.4. TÜRKİYE'DE DÖNEMSEL GELİR DAĞILIMI GELİŞMELERİ

Gelir dağılımı, tüm Dünya'da ve Türkiye'de üzerinde önemle durulan sosyo-ekonomik konular arasında yer almaktadır. Gelir dağılımı kavramı, gelirin bireyler veya üretim faktörü sahipleri arasındaki dağılım ilişkilerini göstermektedir.

Ülkemizde gelir dağılımı araştırmalarının sınırlı olması ve yapılan anket çalışmalarının yıllar itibariyle farklılık göstermesi gelir dağılımının 1994- 2007 dönemindeki değişiminin incelenmesinde dönemler itibari ile ayırım yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle gelir dağılımındaki gelişmeler, 1994-2000 ve 2000-2007 dönemleri olarak iki ayrı kısımda incelenmiştir. Gelir dağılımı araştırmaları dönemsel olarak incelenirken gelir dağılımı türleri dikkate alınmıştır.

3.4.1. Türkiye'de 1994 - 2000 Döneminde Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, toplam gelirin toplumu meydana getiren bireyler, aileler ve gruplar arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Kişisel gelir dağılımında gelirin fertler ya da haneler arasındaki dağılımı ön plandadır. Ekonomik eşitsizliklerin oldukça iyi bir göstergesi olan kişisel gelir dağılımından beklenen ilk hedef hane

¹⁶⁵ DPT, 8.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s.62,(25/07/2008)

¹⁶⁶ DPT, 7.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf>, s.98,(25/07/2008)

halkları arasındaki gelir eşitsizliklerinin belirlenmesidir. Kişisel gelir dağılımı bireysel ve statiktir.

Kişisel gelir dağılımında gelir eşitsizlikleri, fertlerin ya da hanelerin gelirlerinin büyüklüğüne göre belirlenmektedir. Hane ya da kişisel gelirin dağılımı, gelir büyüklüğü dışında; gelirin türüne, sosyo-ekonomik gruplara, mesleklere, sektörler, bölgelere, yaş ve cinsiyete, eğitim durumlarına vb. göre sınıflandırılmaktadır.

Kişisel gelir dağılımı araştırmalarıyla, bir ülkede belirli bir sürede yaratılan tüm gelirin haneler veya kişiler arasında nasıl bölüştüğüne ortaya konulması, hanelerin sosyal ve ekonomik yapılarında zaman içinde meydana gelen değişikliklerin belirlenmesi açısından önemlidir. Kişisel gelir dağılımında bireylerin veya tüketici birimlerin belirli bir süre boyunca elde ettikleri gelir miktarları göz önünde tutulduğundan, kişisel gelir dağılımı bireyler arası gelir eşitsizlikleri araştırmalarında başvurulması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶⁷

Tablo 6: Kişisel Gelir Dağılımı Sonuçları (%)

Hane halkı Yüzdeleri	1963	1968	1973	1978	1983	1986	1987	1994	2002
En düşük %20	4.5	3.0	3.5	2.9	2.7	3.9	5,2	4,9	5,3
İkinci %20	8.5	7.0	8.0	7.4	7.0	8.4	9,6	8,6	9,8
Üçüncü %20	11.5	10.0	12.5	13.0	12.6	12.6	14,1	12,6	14,0
Dördüncü %20	18.5	20.0	19.5	22.1	21.9	19.2	21,2	19,0	20,8
En yüksek %20	57.0	60.0	56.5	54.7	55.8	55.9	49,9	54,9	50,1
Gini Katsayısı	0.55	0.56	0.51	0.51	0.52	0.50	0,43	0,49	0,44

Kaynak: TÜSİAD, <http://www.tusiad.org/raporlar.nsf/0/47eb2657ee56142042>

Bireysel gelir dağılımı eşitsizliğini ortaya çıkarmak üzere yapılan çalışmaların çoğunluğu veri kaynağı olarak gelir dağılımı anketlerini kullanmaktadır. Hane halkı gelirini temel alan gelir dağılımı anketlerine dayanılarak Türkiye’de bireysel gelir dağılımını elde eden çalışmalar, 1968, 1973, 1986, 1987, 1994, 2002, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar gerek kapsam gerek yöntem açısından farklılıklar içermektedir. Gelir dağılımı çalışmalarını, anketler dışında gelir vergisi beyanlarına dayanarak yapmak da mümkündür. 1963 yılında yapılan çalışma

¹⁶⁷ DPT, 8.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s.62, s.4, (25/07/2008)

bu türden bir örnek olup beyanname ile gelir vergisi ödeyen yükümlülerin beyanlarına dayanmaktadır.

Bugüne kadar yapılan bireysel gelir dağılımı çalışmalarından elde edilen bulgular sonucu gelir dağılımı eşitsizliği Gini katsayılarına göre yorumlandığında 1963'ten (0,55) 1968'e (0,56) kısmi bir kötüleşme olmuştur. Daha sonraki yıllarda ise sürekli bir iyileşme göstererek Gini katsayısı 1987'de 0,43'e kadar düşmüştür. Ancak 1994 yılına gelindiğinde gelir dağılımında ciddi bir bozulma meydana gelmiştir.¹⁶⁸

Türkiye de ilk kişisel gelir dağılımı araştırması 1963 yılında yapılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda; nüfusun en düşük %20'lik grubu gelirin %4,5'ğini alırken en yüksek %20 lik grubun gelirin % 57'sini aldığı tespit edilmiştir. 1968 gelir dağılımı araştırması sonucunda nüfusun en düşük %20'lik grubu gelirin %3'nü en yüksek %20 lik grubun gelirin % 60'ını aldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç Türkiye'de kişisel gelir dağılımı eşitsizliğinin artış eğiliminde olduğunu göstermektedir. 1973 araştırması sonuçlarına göre 1963 ve 1968 yıllarına göre çok ufak da olsa bir düzelme gözlenmiştir. 1978 ve 1983 yıllarında nüfusun en düşük %20'lik grubunun gelirden aldığı pay sıra ile %2.9 ve % 2.7'ye kadar gerilemiştir.1986 yılı araştırma sonuçlarına göre ise bu oran %3.9 kadar yükselerek sınırlıda olsa bir iyileşme göstermiştir.1980 yılının sonlarına doğru gözlenen sınırlı düzelmede, Personel kanunundaki değişikliğin, ücretler ve dar gelirliiler yararına gelir vergisi oranının azaltılmasının, vergi iadelerinin ve toplu iş sözleşmeleri sayesinde sağlanan ücret artışının etkisi olmuştur.

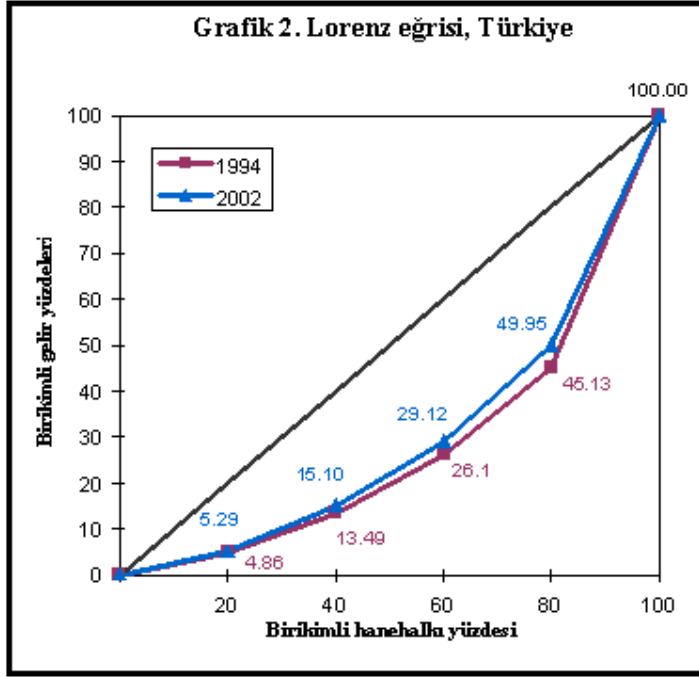
1987 yılında yapılan araştırma sonuçlarında ise nüfusun en düşük %20'lik grubu gelirin % 5.2 sini en yüksek %20 lik grubu gelirin % 49,9'zunu aldığı tespit edilmiştir. Bu durum, az da olsa üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına doğru bir gelir aktarımı olduğunu göstermektedir. 1994 yılında yapılan araştırma sonuçları ise, gelir dağılımı adaletsizliğinin yüksek gelir grubu lehine bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. 2002 yılı hane halkı gelir anketi verilerine baktığımızda, nüfusun en düşük %20'lik grubunun gelirin % 5.3'ünü en yüksek %20'lik grubun ise gelirin % 50.1'ini aldığı görülmektedir. Bu oranları 1987 ve 1994 yılı sonuçlarıyla

¹⁶⁸ DPT, 9.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, s.18, (26/07/2008)

karşılaştırdığımızda, en düşük gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay artış gösterirken ikinci üçüncü ve dördüncü grubun aldığı paylarda da bir artış olduğu, beşinci gelir grubunun aldığı payda ise bir düşüş olduğu gözlenmektedir. Sonuç olarak, 1994 yılındaki en düşük %20'lik grup ile en yüksek %20'lik grup arasındaki 11 katlık fark 2002 yılında 9.5 kata kadar azalmıştır.

Ülkeler arasında karşılaştırma yapmak ve bir ülkenin, gelir dağılımındaki eşitsizliğin zaman içindeki seyrini izlemek üzere Gini, kendi adıyla anılan bir katsayı kullanmıştır. Sıfır ila bir arasında olan bu katsayı bir ülkede, gelir dağılımındaki eşitsizlik ne kadar fazlaysa 1'e o kadar yakın olmakta ne kadar eşitsizlik azsa sıfıra o kadar yaklaşmaktadır böylece, gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaldığı anlamı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, tablodaki sonuçlara bakarak ülkemizde 1987'de 0,43 olan Gini katsayısı, 1994 yılında 0,49'a yükselmiş yani ülkemizdeki gelir dağılımında adaletsizlik artmıştır. 2000 yılında yapılan hesaplamalarda Gini katsayısı, 0,52'ye yükselmiştir. Bu durum gelir dağılımındaki eşitsizliğin daha da arttığını göstermektedir. 2002 yılı sonuçlarında ise, Gini katsayısı 1987 yılındaki seviyesine kadar düşmüş 0,44 olmuştur.

Şekil 3: 1994-2002 Lorenz Eğrisi Türkiye

Kaynak: <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/HHGELTUK/071103.htm>

Gelir dağılımı eşitsizliğinin grafiksel olarak gösterilmesini sağlayan lorenz eğrisi incelendiğinde; gelir eşitsizliğinde 1994'den 2002 yılına kadar geçen sürede bir azalma göze çarpmaktadır. İlgili yıllara ait Lorenz eğrileri kıyaslandığında 2002 yılındaki gelir dağılımının 1994 yılındaki dağılıma baskın olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yüzde %20'lik paylar incelendiğinde, özellikle, en yüksek gelirli %20'lik kesimin gelirden aldığı payın, en düşük gelirli %20'lik kesimin gelirden aldığı payla karşılaştırıldığında 1994 yılında en alt gelirli %20'lik gelirin %4.9'unu alırken en yüksek gelirli %20'lik hane halkları gelirin %54.9'unu almaktadır yani geliri yüksek kesim, düşük kesimin 11 katından daha fazla gelir elde etmiştir. Tek başına bu ölçü dahi Türkiye'de hane halkı düzeyinde hesaplanan gelir dağılımındaki eşitsizliğin yüksek olduğunu göstermektedir.¹⁶⁹

Tablo 7: Kullanılabilir Gelirinin %5'lik Dilimlere Göre Dağılımı

¹⁶⁹ TÜSİAD Türkiye'de Gelir Dağılımı, ,
<http://www.tusiad.org/raporlar.nsf/0/47eb2657ee561420422569ae0040e05b?OpenDocument>,
s.33.(05/08/2008)

Gelirden Alınan Pay					
Hane halkı Dilimleri	1987	1994	Hane halkı Dilimleri	1987	1994
Birinci %5	0,70	0,69	On birinci%5	3,66	3,28
İkinci %5	1,24	1,15	On ikinci%5	4,02	3,59
Üçüncü %5	1,53	1,40	On üçüncü%5	4,43	3,97
Dördüncü %5	1,76	1,62	On dördüncü%5	4,93	4,43
Beşinci%5	2,01	1,83	On beşinci%5	5,52	4,97
Altıncı%5	2,28	2,04	On altıncı %5	6,28	5,65
Yedinci%5	2,53	2,26	On yedinci%5	7,25	6,53
Sekizinci%5	2,79	2,49	On sekizinci%5	8,60	7,84
Dokuzuncu%5	3,06	2,74	On dokuzuncu%5	11,01	10,17
Onuncu%5	3,33	2,09	Yirminci%5	23,01	30,3

Kaynak: 1987,1994 DİE, <http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/gelir.doc>

Tablodan 1987 ve 1994 yılı %5'lik dilimlerle gelir dağılımı sonuçları incelendiğinde, en yüksek %5'lik dilimin gelirden aldığı pay %23 iken bu oran 1994 yılında %30'a çıkmıştır. Bu sonuç gelir dağılımı adaletsizliğinin en yüksek %5'lik grup lehine artığının bir göstergesidir. Diğer %5'lik grupların gelirden aldıkları pay 1987 yılından 1994 yılına kadar zaman zaman düşme eğilimi göstermiş fakat artış yönünde bir gelişme göstermemiştir.

3.4.2. Türkiye'de 1994-2000 Döneminde Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Genellikle gelişmekte olan ülkeler, kendi yapılarından kaynaklanan bir faktörel dengesizlik içindedirler. Bu ülkelerde emek arzının fazlalığına karşılık sermaye kıt bir üretim faktörüdür. Böyle bir durumda, piyasalara müdahale edilmediği takdirde, emek ve sermaye piyasalarında arz ve talep kanunları çerçevesinde faktörlerin fiyatları, yani ücret ve faiz seviyesi, bu faktörlerin kıtlık derecesine göre belirlenmektedir.¹⁷⁰

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim sürecinde ortaya çıkan gelirin, üretim faktörleri ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki dağılımını gösteren bir yaklaşımdır. Gelirin faktörel dağılımı olarak da ifade edilen fonksiyonel gelir dağılımı; işgücü,

¹⁷⁰ Sami Güçlü , Mahmut Bilen, 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler, Yeni Türkiye Dergisi, sayı.6, Eylül-Ekim, 2005, s.2

sermaye ve toprak sahiplerinin milli gelir içindeki paylarını göstermektedir. Üretim faktörlerinden emek yani işgücü, ücret ya da maaş geliri, sermaye; faiz, toprak; rant, girişimci; kâr geliri elde etmektedir. Gelirin fonksiyonel dağılımını açıklamak amacıyla 1987 ve 2000 yıllarında DİE tarafından, yayınlanan gelir dağılımı anket sonuçlarından elde edilen veriler kullanılmaktadır.

Tablo 8:Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1980-1995 Dönemi)

Yıllar	Toplam	Tarım	Maaş ve Ücretler	Kira Gelirleri	Faiz gelirleri	Diğer Faktör Gelirleri
1980	100,00	27,10	25,24	8,97	1,60	37,09
1981	100,00	24,89	22,14	8,04	3,48	41,44
1982	100,00	23,16	20,01	8,13	5,89	42,81
1983	100,00	21,84	21,74	8,15	6,49	41,78
1984	100,00	22,18	19,40	7,56	7,46	43,41
1985	100,00	20,92	17,26	7,78	7,98	46,06
1986	100,00	20,81	17,02	7,24	7,13	47,79
1987	100,00	18,81	20,26	6,16	6,21	48,55
1988	100,00	18,14	20,91	4,70	8,58	47,67
1989	100,00	17,87	24,86	3,87	8,37	45,02
1990	100,00	18,78	28,91	3,38	6,24	42,69
1991	100,00	16,13	35,49	3,72	7,41	37,24
1992	100,00	15,65	34,82	3,80	8,72	37,02
1993	100,00	14,87	35,37	3,55	10,54	36,55
1994	100,00	15,90	25,38	2,93	12,58	43,27
1995	100,00	15,17	23,08	2,94	12,97	45,87

Kaynak: Ercan Dansuk, DPT Uzmanlık Tezi

<http://ekutup.dpt.gov.tr/gelirdag/dansuke/yoksullu.pdf>

Yurt-içi faktör gelirlerinin dağılımında, tarım gelirlerinin payı sürekli olarak düşmekte, ücret gelirlerinin payı ise 1980- 1987 arasında düşmekte, 1988- 1993 arasında önemli ölçüde yükselmekte, 1994'de ise 1980 seviyesine inmektedir. Gelişmiş ülkelerde ücretlerin GSYİH'daki payı % 40- 60 arasında değişmektedir. Burada hemen şu belirtilmelidir; gelişmiş ülkelerde ücretlilerin toplam istihdamdaki payı ortalama % 82 iken Türkiye'de % 44,3'tür.

1980 sonrasında işçilerin pazarlık güçleri azalmıştır. Hükümet, enflasyonu önlemek bahanesi ile maaşları ve kamu kesiminde çalışanların ücretlerini enflasyonun altında endekslemiştir. 1980- 1986 döneminde kamu kesiminde ödenen

ortalama ücret maaş endeksi 100'den 96'ya gerilemiştir. Aynı dönemde özel kesimde çalışan ücretlilerin gelirindeki reel artış sadece %14 olmuştur. Türkiye genelinde ortalama ücret seviyesinde sadece %8'lik bir yükselme olmuştur. Oysa aynı dönemde GSMH Deflatörü 1967 fiyatları ile %31.8 oranında büyümüştür. Üst düzey yönetici ve bürokratların maaş ve ücretlerindeki reel artış milli gelir büyümesinin üstünde gerçekleşmiştir. Bu durum düz işçi ve memurun gelirindeki aşınmanın daha fazla olduğunun bir göstergesidir. Ücret ve maaşların 1989- 1992 döneminde kısmi olarak iyileşmiş, 1993 yılında yeniden ciddi bir biçimde bozulmuştur. 1993 yılı 100 kabul edilirse 1994 yılında endeks 65'e düşmüştür.¹⁷¹

Tablo 9:Fonksiyonel Gelir Dağılımı (1987)

Gelir Türleri	Toplam Kullanılabilir Gelirdeki Pay (1987)
Girişimci (Müteşebbis) Gelirleri	51,5
Ücret ve Maaş Gelirleri	24,1
Gayrimenkul (Kira) Gelirleri	11,8
Faiz Gelirleri	1,8
Karşılıksız Gelirler	10,8

Kaynak: DİE, 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi Sonuçları, Gelir Dağılımı, Ankara, 1989, s.29

DİE, 1987 yılında, bir ayrıma gitmiştir. Bu nedenle her iki veri arasında tam bir karşılaştırma olanağı yoktur. Girişimci gelirlerinin toplam gelirin yarısından fazlasına sahip olması dikkat çekicidir. Girişimci gelirlerinin; %22,8'lik kısmı tarım, %13,1'lik kısmı ticaret, %8,2'lik kısmı ise tarım dışı üretim (madencilik, enerji ve imalat sanayi), %7,3'lük kısmı ise hizmetler sektöründen oluşmuştur¹⁷². Yine bu çalışmada, hane halkı bireylerinin işteki durumlarına göre elde ettikleri kullanılabilir gelir de gösterilmiştir.

¹⁷¹ Hüseyin Şahin, a.g.e.,(2002), s. 537

¹⁷² DİE, 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi Sonuçları, Gelir Dağılımı, Ankara, 1989, s.29

Tablo 10:İşteki Duruma Göre Elde Edilen Kullanılabilir Gelir (1987)

İşteki Durum	Gelir Getiren Kişi Oranı (%)	Gelir Payı (%)
Ücretli	32,6	32,7
İşveren	3,2	14,7
Kendi Adına	24,6	42,9
Diğer	39,7	9,8

Kaynak: DİE, 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi Sonuçları, Gelir Dağılımı, Ankara, 1989,s.30-31.

Tablo 10’nu incelediğimizde, gelir getiren kişiler içerisinde en az payı, diğer adı altında ücretsiz aile çalışanlarının aldığı görülmektedir. Yaklaşık %40 gibi bir paya sahip olan bu grup, kullanılabilir gelirden sadece %9,8 gibi bir pay almaktadır. Ücretlilere baktığımızda ise, hem çalışan içindeki hem de gelir içindeki payları aynıdır. Ancak, müteşebbis dediğimiz işveren ve kendi adına çalışanların, çalışan içindeki paylarından yaklaşık iki kat daha fazla gelir elde ettiğini görmekteyiz. Özellikle işveren kesimi, çalışan içindeki payından (%3,2) yaklaşık beş kat fazla, gelirden (%14,7) pay almaktadır. İşveren kesimi, nispi olarak en yüksek geliri elde eden kesim olmaktadır. Bu oranlar gelir dağılımındaki eşitsizliği gözler önüne sermektedir.

Tablo 11: Fonksiyonel Gelir Dağılımı (%)

Yıllar	Tarım Dahil Fonksiyonel Gelir Dağılımı				Tarım Hariç Fonk. Gel. Dağ	
	Tarım Geliri	Tarımda Maaş/Ücret	Maaş Ücret/Geliri	Kar Faiz Kira	Tarım Dışı Ücret Maaş	Tarım Dışı kar Faiz Kira
1990	18,1	2,2	30,2	49,5	37,9	62,1
1991	15,5	2,3	34,6	47,6	42,1	57,9
1992	15,0	2,4	34,4	48,2	41,7	58,3
1993	14,8	2,3	32,8	50,1	39,5	60,5
1994	15,9	1,4	25,1	57,6	30,3	69,7

Kaynak: Selim Şanlısoy, İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisinin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri –Türkiye Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üni. Sos. Bil. Enstitüsü, İzmir, 2000, s.148

Tablo 11 incelendiğinde görüldüğü gibi, 1990 yılında tarım gelirlerinde bir artış görülmüş, ancak 1993 yılına kadar, önceki dönemlerde görülen azalış devam etmiştir. Tarım gelirlerinin payı 1994 yılında %15,9’a yükselmiştir. Tarımda maaş ve

ücret gelirlerinde ise 1990- 1993 yılları arasında hem %2'nin üzerinde bir pay hem de payda genel olarak bir artış görülmüştür. Ancak, 1994 yılında yaşanan krizin de etkisiyle pay %1,4'e gerilemiştir. Maaş ve ücret gelirleri, 1990'lı yılların başlarında uygulanan popülist politikaların da etkisiyle %30'un üzerinde bir paya sahip olmuş, ancak her krizin faturasının maaş ve ücret gelirlerine çıkarılması sayesinde 1994 yılında bu oran %25,1'e düşmüştür.

1990 ve 1991 yıllarında kar, faiz ve kira gelirlerinde bir düşme olmasına rağmen, 1992 yılından itibaren artış başlamış ve artış 1994 yılında devam ederek %57,6'lık bir seviyeye yükselmiştir. Tarım dışı maaş ve ücret gelirleri ise, 1990 ve 1991 yıllarında artarak %42 gibi yüksek bir paya sahip olmuştur. Ancak bu durum fazla sürmemiş, 1992 ve 1993 yıllarında küçük çaplı düşüşler, 1994 yılında ise hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Buna karşılık tarım dışı kar, faiz ve kira gelirleri; 1990 ve 1991 yıllarında azalmış, ancak daha sonraki dönemde artmıştır. 1993 yılında %60,5 gibi bir paya sahipken, 1994 yılında bu pay %69,7 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır.

Tablo 12:Toplam Yıllık Net Gelirin Türlerine Göre Dağılımı

Gelir Türleri	1994	2002
Maaş, Ücret, Yevmiye Geliri	28,3	38,8
Girişimci Gelirleri	42,4	34,5
Mülk Gelirleri	19,3	9,3
Transfer Gelirleri	10,0	17,5

Kaynak: Rıdvan Karluk, Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm, Beta Basım, İstanbul, 2005, s.92

Tablo'12 incelendiğinde görüldüğü gibi, maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin kullanılabilir gelir içerisindeki payı, 1994 yılında %28,3 iken, bu pay 2002 yılında %38,8'e yükselmiştir. Girişimci gelirlerinde ise bu süreçte tersine bir durum söz konusu olmakta, 1994 yılında %42'lik paya sahip olan girişimci gelirleri, %32'ye kadar düşmektedir. Yine aynı şekilde kira ve faiz gelirlerinden oluşan mülk gelirleri de azalma göstermektedir. Transfer gelirlerinde ise önemli bir artış görülmektedir. 1994 yılında %10 olan oran, 2002 yılında %17.5'ye ulaşmıştır. Bunun en önemli

sebebi ise, 1994 ve 2002 yılları arasında ödeme yapılan emekli sayısının %75 artmış olmasıdır.¹⁷³

Müteşebbis gelirlerin, toplam gelir payları incelendiğinde; araştırma yılları itibariyle önemli bir azalmanın olduğu gözlenmektedir. Müteşebbis olarak çalışanların toplam yıllık kullanılabilir net gelirden aldığı pay, 1994 yılında % 42.4 iken, 2002 yılında % 34.5'e gerilemiştir. Mülk gelirleri incelendiğinde; 1994 yılında mülk gelirlerinin toplam kullanılabilir net gelirden aldığı pay % 19.3 iken, 2002 yılında % 9.3 olarak tahmin edilmiştir. Bu farklılığın büyük oranda yöntem değişikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü, 1994 yılında izafi kira değeri, fertlerin mülk gelirleri kapsamında değerlendirilirken, 2002 anket yönteminde yapılan değişiklikle fert gelirlerine dahil edilmemiştir.

2002 yılında transfer gelirlerinin toplam gelirden aldığı pay 1994 yılı ile karşılaştırıldığında, önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. 1994 yılında transfer gelirlerinin aldığı pay % 10 iken, 2002 yılında bu pay, % 17.5 olarak gerçekleşmiştir. Transfer gelirlerin alt dağılımına bakıldığında, devletten yapılan transferlerde yaşanan artışa karşın, yurtdışından ve diğer kişi ve kurumlardan yapılan transferlerde bir azalışın olduğu görülmektedir. Özellikle devletten yapılan transferlerin payındaki artışın en büyük nedeninin, ilgili yıllar göz önüne alındığında emekli sayısında yaşanan yaklaşık % 75 oranındaki artış olduğu söylenebilir. Kentsel yerlerde ele edilen toplam yıllık kullanılabilir net gelir, türlerine göre incelendiğinde; en büyük payı yine % 44.5 ile ücret, maaş ve yevmiye gelirleri alırken, bu grubu sırasıyla % 25.7'lik payla müteşebbis gelirleri, % 18.3'lük payla transfer gelirleri ve % 11.4'lük payla mülk gelirleri izlemektedir. Kırsal yerlerde ise, toplam yıllık kullanılabilir net gelirin % 52.7'sini oluşturan müteşebbis gelirleri gelir türleri içinde en büyük paya sahiptir. Buna karşın, ücret, maaş ve yevmiye gelirlerinin payı % 26.6, transfer gelirlerinin payı % 16.0 ve mülk gelirlerinin payı ise % 4.7 olarak gerçekleşmiştir.¹⁷⁴

¹⁷³ Rıdvan Karluk, Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi'nde Yapısal Dönüşüm, Beta Basım, İstanbul, 2005, s.92

¹⁷⁴ 2002 Hane Halkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları, <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/HHGELTUK/071103.htm>, (05/02/2008)

Tablo13: 1987- 1998 Dönemi Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Yıllar	İşgücü Ödemeleri	Sermaye Gelirleri (Faiz, Kar,Kira)	Sabit Sermaye Tüketimi	Üretim ve İthalat Vergileri
1987	20.7	64.2	7.0	8.1
1988	21.5	63.2	7.4	7.8
1989	24.0	61.8	6.5	7.6
1990	27.2	58.3	5.9	8.6
1991	31.9	53.3	6.2	8.6
1992	31.7	53.5	6.1	8.7
1993	30.9	54.2	5.7	9.3
1994	25.5	59.0	7.0	8.5
1995	22.7	61.4	6.5	9.9
1996	23.9	59.8	6.3	10.0
1997	25.8	57.1	6.1	11.1
1998	25.6	57.9	6.2	10.3

Kaynak: DIE, 2001, s.41,
<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu>

Türkiye’de fonksiyonel gelir dağılımının ne ölçüde dengeli olduğunu görebilmek ve değerlendirebilmek için bazı ilave verileri de sunmakta yarar vardır. Ülkemizde 1987 ila 1998 yılları arasında GSYİH içerisindeki faktör ödemelerinin paylarına baktığımızda şunları söyleyebiliriz. Gelir yöntemi ile hesap edilen gayrisafi yurtiçi hasıla sonuçlarına göre; işgücü ödemelerinin GSYİH içindeki payı 1987 yılında yüzde 20.7 iken bu oran 1991 yılında yüzde 31.9’a kadar yükselme göstermiş, daha sonraki yıllarda ise azalarak 1998 yılında yüzde 25.6’ya inmiştir. Sermaye gelirlerinin ise yıllar itibariyle GSYİH’ya katkısında bir azalma olduğu görülmektedir. 1987 yılında sermaye gelirlerinin GSYİH içindeki payı yüzde 64.2 iken bu oran 1998 yılında yüzde 57.9’a inmiştir.¹⁷⁵

3.4.3. Türkiye’de 1994 - 2000 Döneminde Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler, geniş anlamda, bölgeler arasında tarım, sanayi, ticaret, hizmet, haberleşme, ulaştırma, sağlık, eğitim,

¹⁷⁵ Coşkun Can Aktan, Türkiye’de Gelir dağılımında Adaletsizlik Sorununun, [http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/turkiyede-yoksulluk.pdf,\(15/08/2008\)](http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/turkiyede-yoksulluk.pdf,(15/08/2008))

demografik ve sosyal göstergeler bakımından farklılıklardan ileri gelmektedir. Bütün bu farklılıkların ortaya çıkardığı sonuçlar bölgeler arasında gelir dağılımının da farklılaşmasına neden olmaktadır. Bölgeler arası eşitsiz gelişme gelir dağılımı sonucuyla bütünleşmektedir. Dolayısıyla bölgesel gelir farklılıklarının sosyo ekonomik etmenlerle birlikte ele alınması ve her bölgenin kendi özelliklerine uygun çözümlerin üretilmesi gerekmektedir. Gelir ve istihdam yapılarının ayrı ayrı tespit edilip teşvik tedbirleri ile birlikte eğitim ve nüfus politikaları uygulamaya geçirilmelidir.¹⁷⁶

Türkiye’de coğrafi olarak dezavantajı, yatırım önceliklerine ilişkin politikalarındaki eksiklikler, kesintisiz enerji kaynağı, kalifiye işgücü vb. sanayinin yer seçiminin temel belirleyicilerinden pazara yakınlık veya güvenli ulaşılabilirlik gibi etmenlerin yanı sıra, yatırıma dönüşebilir sermayenin yetersiz birikimi tarihsel olarak bölgeler arasında dengesiz gelişme sorununu gündeme getirmektedir.¹⁷⁷

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1987 fiyatlarıyla bölgelere göre kişi başına GSYİH verileri incelendiğinde, VII. Plan dönemi ve sonrasında bölgesel dağılım açısından pek bir değişiklik olmadığı gözlenmektedir. Marmara bölgesi en yüksek, Doğu Anadolu bölgesi ise en düşük kişi başına GSYİH'ya (KBGSYİH) sahip bölgelerdir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin gelir payı, hane halkı oranının oldukça altında kalmaktadır. Sadece Marmara bölgesinde nüfusa oranla gelir yüksekliği mevcuttur. Ayrıca, bölgeler itibariyle kişi başına düşen gelirden önemli farklar vardır. Kişi başına yıllık gelir açısından en yüksek ortalamaya sahip Kocaeli (7,500 \$) ile en düşük düzeye sahip Ağrı (827 \$) arasında 9 kat fark bulunmaktadır.

Doğu Anadolu bölgesinde KBGSYİH değeri Türkiye ortalamasının yarısından daha azdır. KBGSYİH değeri en düşük olan Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 1995-1998 döneminde de iyileşme gözlenmemektedir, hatta bölgesel gelir dağılımının son yıllarda bu bölgeler aleyhine değiştiği görülmektedir. Gelir dağılımını daha dengeli hale getirmek için geniş nüfus kesimlerini üretim sürecine katabilmek, bunun için de bu bölgelerde istihdam olanaklarını artırmak ve nitelikli

¹⁷⁶ DPT, 8. BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s.28,(12/08/2008).

¹⁷⁷ Muharrem Eş, Tuncay Güloğlu, Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme Ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=239.(12/08/2009).

insan gücü yetiştirmek amacıyla eğitim imkanlarını özellikle geri kalmış bölgelere ulaştırmak gereği açıkça görülmektedir.¹⁷⁸

Türkiye gibi sanayileşme sürecinde olan, toprakları geniş, yer altı ve yer üstü kaynak zenginliğine sahip, ekonomik sektörleri arasında faktör verimliliği ve kişi başına katma değer farkı belirgin olan, bölgesel kalkınma farkını ortadan kaldıramamış bir ülkede, milli gelirin bölgesel dağılımı da iktisadi açıdan analiz edilmesi gereken konular arasında yer almaktadır. 1973, 1987 ve 1994 yıllarında yapılan üç gelir dağılımı çalışması sonuçlarının özetleri, Tablo de gösterilmiştir. Buna göre bölgeler arası sosyal ve ekonomik dengesizliklerin gelir dağılımına paralel bir yansıması görülmektedir. Bölgeleri sahip olduğu hane halkı ve gelir yüzdeleri ele alındığında, Ege ve Marmara Bölgelerinin her üç araştırma da hane halkı payına, oranla gelir payları yüksek çıkmıştır. Bu bölgeler Türkiye GSYİH'na en fazla katkıda bulunan bölgeler olarak nitelendirilmektedir.

1987 DİE tarafından yapılan ankette, bölgelere göre hane halkı gelir dağılımı incelendiğinde toplam hane halkı sayısı içerisinde %26,6'luk oranı ile Marmara bölgesi toplam kullanılabilir gelirden %38,6 ile en yüksek payı almaktadır. Hane halkı payı %7,4 olan Güney Doğu Anadolu Bölgesi ise, toplam kullanılabilir gelirden ancak %4,5'luk oran ile en düşük payı almaktadır.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1994 Hane halkı Gelir Dağılımı Anketi sonuçları Türkiye'de bölgesel gelir dağılımı farklılaşmasını çeşitli yönleriyle ortaya koymaktadır. DİE'nin 1987 ve 1994 hane halkı gelir dağılımı anketleri arasında yöntemsel farklılıklar vardır. Fakat diğer gelir dağılımı araştırmalarına göre nispeten birbirleri ile daha iyi karşılaştırılabilirlerdir.¹⁷⁹

Tablo 14:Bölgelere Göre Kullanılabilir Gelirin Dağılımı

Bölgeler	1973	1987	1994
Marmara -Ege Bölgesi	% 33,78	% 44,99	%52,48
Akdeniz Bölgesi	%15,18	%10,66	%11,06
İç Anadolu Bölgesi	%21,89	%21,52	%15,42

¹⁷⁸DPT,8. BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s.28(12/08/2008).

¹⁷⁹DPT,8. BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s. 32-33,(12/08/2008).

Karadeniz Bölgesi	%14,50	%8,92	%10,86
Doğu -Güney Anadolu Bölgesi	%14,60	%13,91	%10,18

Kaynak: Sıddık Ensari, Son Yirmi Yılda Gelir Dağılımı, Ekonomik Forum Dergisi, 15 Nisan 1997. S.21. <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/turkiyede-yoksulluk.pdf>

Tabloda 1987 ve 1994 araştırmalarının sonuçlarına göre özellikle 1994’de Ege ve Marmara bölgelerinin gelirden aldığı pay yüksek bir oranda artarak, 1987’ye göre toplam kullanılabilir gelirin %44.99’undan 1994’de % 52.48’ine yükselmiştir. İç Anadolu bölgesi ise, tersine 1987’ye oranla gelir payında 1994’de düşüş göstermiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ise 1987 ve 1994 yıllarında gelir dağılımında en az payı almışlardır. Bu pay 1994 yılında tekrar düşme eğilimine girerek % 10.18 olarak gerçekleşmiştir.

1989-1997 döneminde kaydedilen gelişmelerin incelenmesi, sabit fiyatlarla, GSYİH artışında ilk sıraları %56.1 ile Marmara ve %50.3 ile Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin aldığını ortaya koymaktadır. Aynı dönem içinde gelişme hızının en düşük olduğu bölgeler ise %21 ile Doğu Anadolu %31.5 ile Karadeniz Bölgesidir.¹⁸⁰

Tablo 15: 19 İl Merkezinde Hanehalkı ve Hanehalkı Fertlerine Ait Genel Göstergeler

İl Merkezleri	Hanehalkı sayısı	Toplam Kullanılabilir Gelir (Milyon TL)	Çalışan Fert Sayısı	Çalışan Fert Geliri (Milyon TL)
Bursa	240,240	38,911,938	351,624	26,636,620
Kocaeli	63,360	10,715,195	79,580	7,780,162
İstanbul	1,779,870	607,544,022	2,505,336	336,868,783
Denizli	60,720	9,575,575	86,480	6,653,247
İzmir	496,980	84,677,324	634,779	52,122,821
Adana	229,680	50,548,845	282,228	30,968,975
Antalya	121,440	27,046,287	161,736	17,401,927
İçel	108,240	15,506,027	138,909	11,337,525
Ankara	643,500	138,603,464	620,950	79,909,263
Eskişehir	120,120	15,221,068	124,124	10,056,575
Kayseri	98,340	10,958,415	107,280	13,206,827
Konya	122,100	18,340,116	192,055	13,333,726

¹⁸⁰ İTO, Ekonomik Rapor, Yayın No: 1996/66, s.55

Trabzon	31,680	6,520,400	47,280	5,034,874
Samsun	75,900	13,451,129	108,338	10,060,069
Zonguldak	27,060	3,961,597	26,589	2,730,660
Erzurum	46,960	8,525,314	59,717	6,919,960
Malatya	64,020	8,694,097	95,545	6,642,745
Diyarbakır	71,940	7,702,855	71,831	6,369,284
Gaziantep	136,620	13,933,957	163,944	10,456,088

Kaynak: : DİE,1994, HGDA Sonuçları,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/istatistikler/die-tablolar.pdf>

Tablo 15 incelendiğinde Türkiye’de GSYİH’ bölgeler arasında dengeli dağılmadığı görülmektedir. Gelir dağılımını daha dengeli hale getirmek için geniş nüfus kesimlerini üretim sürecine katabilmek, bunun için de bu bölgelerde istihdam olanaklarını artırmak ve nitelikli insan gücü yetiştirmek amacıyla eğitim imkanlarını özellikle geri kalmış bölgelere ulaştırmak gereği açıkça görülmektedir.

Tablo 16: 1987- 2000 döneminde Bölgesel Gelir Dağılımı Gelişmeleri

Bölgeler	1987 DİE		1994 DİE		1997 DİE*		2000 DİE	
	Nüfus %	Toplam Gelir	Nüfus %	Toplam Gelir	Nüfus %	Toplam Gelir	Nüfus %	Toplam Gelir
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100
Ege- Marmara	36,96	44,99	42,26	52,48	39,1	54,9	100	64,76
Akdeniz	13,44	10,66	12,48	11,06	12,8	12,1	100	11,73
İç Anadolu	24,27	21,52	17,91	15,42	16,8	15,3	100	16,07
Karadeniz	10,60	8,92	12,81	10,86	12,5	9,0	100	9,08
Dağu-G.Doğu	14,72	13,91	14,55	10,18	18,3	8,6	100	8,38

Kaynak:*Nurhan Yentürk, Yakup Kepenek, Türkiye Ekonomisi, 11. Basım, Remzi Kitabevi, s.465 ,DPT,(BYKP),s.33

Tablo 16’da ise bölgesel gelir dağılımının 1987- 1994 arasındaki değişimleri verilmektedir. Ege-Marmara bölgelerinin hem geliri, hem de nüfusu oldukça artmıştır. Tam tersi değişim ise Karadeniz bölgesinde görülmektedir. Tabloya bütün olarak bakıldığında ise, bölgesel gelir dağılımı eşitsizliğinin artması söz konusudur. Bunun sonucu olarak, Karadeniz bölgesinden büyük göç yaşandığı söylenebilir. Diğer bölgelerde de göç olmuş, fakat nüfus artışı ile nüfus paylarını korumuşlardır. Yine de bu olgu bu bölgelerin gelir paylarının azalmasına engel olmamıştır.

1994 ve 1997 verileri dikkate alınarak Marmara ve Ege bölgelerinin toplam kullanılabilir gelirden aldıkları payın, hane halkı sayısı payından yüksek olduğu söylenebilmektedir. 1987 yılında Ege ve Marmara bölgeleri kullanılabilir gelirin %44,99 unu alırken, 1994 yılında yüksek bir artışla %52,48'ini almıştır. 1997 yılında ise bu pay %54,9 seviyesine yükselmiştir. İç Anadolu bölgesi ise hem nüfus yüzdesinde hem de gelir yüzdesinde düşüş göstermiştir. İç Anadolu bölgesinin geliri 1994 yılında %15,42 olmuş bu oran çok az bir düşüşle 1997 yılında %15,3 olarak gerçekleşmiştir 2000 yılında ise, gelirden aldığı pay yükseliş göstermiş %16,07 gerçekleşmiştir. Doğu ve G.Doğu Anadolu bölgeleri her zaman gelirden en az pay alan bölgeler olmuştur. Bu pay 1987 yılından 2000 yılına kadar yine düşüş eğilimi göstermiş ve 2000 yılı anket sonuçlarına göre %13,91 den %8,38'e kadar gerilemiştir.

3.4.3.1. Marmara Bölgesi Gelir Dağılımı

Türkiye'nin en gelişmiş endüstri tarım ve ticaret bölgesi olan Marmara bölgesi, gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu bölge olup hane halkının dörtte birini barındırmasına karşılık gelirin % 40'ına yakınına sahip olmaktadır. Marmara bölgesinin 1994 yılında hesaplanan Gini katsayısı 0,53 iken Türkiye genelinde 1994 yılı Gini katsayısının 0,49 olarak hesaplanması Marmara bölgesindeki gelir dağılımındaki adaletsizliğin büyüklüğünün göstergesidir. Marmara bölgesinde gelir dağılımında adaletsizliğin en yüksek olduğu il İstanbul olup (Gini 0,59) bu ili Kocaeli ve Bursa takip etmektedir. Bursa'da otomotiv sanayinin kurulması, tekstil ürünlerinin gelişerek ve modernleşerek üretiminin devam etmesi ve tarımsal sanayideki gelişim ilin gelirden aldığı payın artmasına neden olmaktadır.

Tablo 17: Marmara Bölgesi Hanehalkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20'lik Dilimleri (1994)

Göstergeler	Toplam	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
Hanehalkı Sayısı	3,557,202	711,440	711,441	711,440	711,441	711,440
Sayı:	100	20	20	20	20	20
%:						
Toplam Fert sayısı	14,460,664	2,496,472	2,824,901	2,981,494	3,114,700	3,243,297
Sayı:	100	17,03	19,27	20,34	21,24	22,12
%:						

Çalışan Fert Sayısı Sayı: %:	5,687,834 100	904,930 15,91	960,224 16,88	1,159,062 20,38	1,313,888 23,10	1,349,730 23,70
Gelir Getiren Fert sayısı Sayı: %:	6,703,754 100	1,098,378 16,38	1,152,861 17,70	1,336,360 19,93	1,537,379 22,93	1,578,776 23,55
Toplam Hane Geliri Sayı: %:	852,969,173 100	36,972,427 4,33	63,679,659 7,47	91,193,223 10,69	139,475,19 2 16,35	521,648,6 73 61,16

Kaynak: DİE,1994, HGDA Sonuçları,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/istatistikler/die-tablolar.pdf>

Tablo 17’de Marmara bölgesinde hanelerin elde ettikleri gelire göre küçükten büyüğe doğru sıralanıp yüzde 20’lik eşit gruplara ayrılarak yapılan analiz yer almaktadır. Tabloya göre Marmara bölgesi toplam gelir içinde gelir eşitsizliklerinin en yüksek olduğu bölge durumundadır. Buna göre Marmara’da geliri ilk yüzde 20’de bulunan haneler, bölge toplam kullanılabilir gelirinden % 4.3 oranında pay alırken, son % 20’de yer alan haneler bölge toplam gelirinden yüzde 61.16’la en yüksek payı almaktadır. Marmara bölgesinde kişi başına günlük harcama düzeylerine bakıldığında en büyük uçurumun İstanbul’da olduğu görülmektedir. İstanbul’da en düşük gelire sahip yüzde 20’lik dilim içinde yer alanların günlük 4.9 TL, en zengin yüzde 20’lik dilimdekiler günlük 23.9 TL harcama yapmaktadır, bu durum bölgedeki harcama uçurumunun 3.8 kat olduğunu ortaya koymaktadır. Gelir dengesizliğinde İstanbul’u, en yoksul kesim ile en zengin kesimin günlük harcama düzeyindeki 3.1 katlık farkla Ortadoğu Anadolu, 3 katla Batı Anadolu takip etmektedir.¹⁸¹

3.4.3.2. Ege Bölgesi Gelir Dağılımı

Ege bölgesindeki gelir dağılımı, Marmara ve Türkiye geneline bakılarak yorumlandığında daha adil bir gelir dağılımına sahip olduğu söylenebilir. Türkiye genelinde 1994 yılında Gini katsayısı 0,49 Marmara da 0,53 iken bu oran Ege bölgesinde 0,44’dür Bu durum daha adil bir gelir dağılımına sahip olduğunun göstergesidir. Ege bölgesinde Marmara bölgesine göre daha adil bir gelir dağılımının olması bölgede küçük üretime dayalı sanayi tarım ve turizm olanaklarına bağlanmaktadır. Ege bölgesinin metropolü olan İzmir İstanbul’un yansıtmış olduğu

¹⁸¹ Zengin İle Yoksul Arasında 13 Kat Harcama Farkı Var,
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3808 (15/09/2008)

gelir dağılımı adaletsizliğini yansıtmamaktadır. İzmir için hesaplanan Gini katsayısının 0,41 olması bunun bir göstergesidir. İzmir'in gelirden aldığı payın yüksek olmasında ise tarıma dayalı sanayisi ile Türkiye'nin önemli ticaret merkezi olmasında yatmaktadır.

Tablo 18: Ege Bölgesi Hane halkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20'lik Dilimleri

Göstergeler	Toplam	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
Hanehalkı Sayısı Sayı: %:	2,097,816 100	419,563 20	419,563 20	419,564 20	419,563 20	419,563 20
Toplam Fert sayısı Sayı: %:	8,066,375 100	1,234,798 15,31	1,553,444 19,26	1,647,455 20,42	1,746,142 21,65	1,884,526 23,36
Çalışan Fert Sayısı Sayı: %:	3,800,969 100	573,955 15,10	665,744 17,24	764,189 20,10	859,587 22,61	947,525 24,90
Gelir Getiren Fert sayısı Sayı: %:	4,303,030 100	681,093 15,83	763,956 17,75	850,690 19,77	952,974 22,15	1,054,317 24,50
Toplam Hane Geliri Sayı: %:	306,460,149 100	16,509,404 5,39	29,699,033 9,69	43,188,216 14,09	64,033,515 20,89	153,029,951 49,93

Kaynak: DİE,1994, HGDA Sonuçları,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/istatistikler/die-tablolar.pdf>

Ege bölgesi, Türkiye nüfusunun %16'sına yakını barındırmaktadır ve Ege bölgesinin toplam gelirden aldığı pay yuvarlak olarak %14'dür. Bu durum gelirin bir kısmının bölge dışında kullanıldığını göstermektedir. Ege ve Marmara bölgelerini tablolardan yararlanarak birinci %20 'lik grupların sırayla %5,39-%4,33 beşinci %20'lik grubun %49,93-%61,16 oranında toplam gelirden pay alması Marmara bölgesine göre Ege bölgesinin gelir dağılımı adaletsizliğinin daha ılımlı olduğunu göstermektedir.

3.4.3.3. Akdeniz Bölgesi Gelir Dağılımı

Gelir dağılımında adaletsizliğin Marmara bölgesinden sonra en yoğun olarak görüldüğü bölge Akdeniz bölgesidir. Akdeniz'de ekonomi yoğun olarak tarıma dayanmaktadır. Sanayi Mersin, Adana ve İskenderun şehirlerinde yoğunlaşmıştır.

Turizm ise kıyı bölgesinde özellikle Antalya için önemli bir gelir kaynağıdır. Akdeniz’de Gini katsayısı 0,47’dir. Akdeniz bölgesinde gelir dağılımının en adaletsiz olduğu şehir Adana’dır. Adananın Gini katsayısı İstanbul ile aynı olup 0.59’dur.

Tablo 19: Akdeniz Bölgesi Hanehalkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20’lik Dilimleri

Göstergeler	Toplam	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
Hanehalkı Sayısı Sayı: %:	1,670,004 100	334,001 20	334,001 20	334,001 20	334,001 20	334,001 20
Toplam Fert sayısı Sayı: %:	7,581,938 100	1,339,792 17,67	1,468,823 19,37	1,574,444 20,77	1,561,755 20,60	1,637,174 21,59
Çalışan Fert Sayısı Sayı: %:	3,016,370 100	489,022 16,21	528,898 17,53	615,451 20,40	661,307 21,92	721,692 23,93
Gelir Getiren Fert sayısı Sayı: %:	3, 387,581 100	597,717 17,11	605,140 17,86	690,353 20,38	726,627 21,45	785,744
Toplam Hane Geliri Sayı: %:	244,286,516 100	12,819,648 5,25	22,114,586 9,05	31,332,752 13,23	47,849,282 19,59	129,180,249 52,88

Kaynak: DİE,1994, HGDA Sonuçları,
<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/istatistikler/die-tablolar.pdf>

Akdeniz bölgesi, Marmara bölgesinden sonra gelir dağılımı adaletsizliğinin en şiddetli yaşandığı ikinci bölge durumundadır. Akdeniz bölgesinde %20’lik birinci grup gelirin %5,25’ini paylaşmakta son %20’lik grup ise toplam gelirin %52,88’ini almaktadır. Bu oranlar Marmara bölgesinden sonra Akdeniz bölgesinin birinci ve beşinci %20’lik gruplar arasındaki gelir farkının en yüksek olduğu ikinci bölge olduğunu göstermektedir.

3.4.3.4. İç Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı

İç Anadolu bölgesinin gelir dağılımından aldığı pay %15’dir. İç Anadolu’da eşitsizlik katsayısı olan Gini, Marmara- Ege ve Akdeniz bölgesine göre daha düşüktür. İç Anadolu bölgesinde hizmetler birinci sırada tarım ise ikinci sırada ekonomik öneme sahip faaliyetlerdir. Türkiye’de İç Anadolu bölgesi hizmetler

sektörüne katkı açısından ikinci sırada yer almaktadır. Gelirden %15 pay alan İç Anadolu bölgesinde bu gelirin üçte birine yakını başkent Ankara almaktadır. Ankara İstanbul'dan sonra İzmir'le birlikte ikinci önemli üretim merkezidir. Ankara ağırlıklı üretim hizmetler sektöründedir. Ankara'da özel sektörün ağırlıklı olmamasına rağmen daha çok devlet işverenliğine sahipken gelir eşitsizliği görülmektedir. Gini katsayısı 0,39 olarak hesaplanmıştır.¹⁸²

Tablo 20: İç Anadolu Bölgesi Hane halkı Gelirine Göre Hanelerin %20'lik Dilimleri

Göstergeler	Toplam	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
Hanehalkı Sayısı	2,396,256	479,251	479,251	479,252	479,251	479,251
Sayı:	100	20	20	20	20	20
%:						
Toplam Fert sayısı	10,223,743	1,653,838	2,015,254	2,155,893	2,149,565	2,249,193
Sayı:	100	16,18	19,71	21,09	21,03	22,00
%:						
Çalışan Fert Sayısı	3,916,628	628,874	728,562	828,207	830,051	903,934
Sayı:	100	16,06	18,60	21,07	21,19	23,08
%:						
Gelir Getiren Fert sayısı	4,567,961	793,546	838,052	939,145	960,199	1,037,019
Sayı:	100	17,37	18,35	20,56	21,02	22,70
%:						
Toplam Hane Geliri	340,678,595	17,260,340	31,028,048	46,923,213	74,579,065	170,887,920
Sayı:	100	5,07	9,11	13,77	21,89	50,16
%:						

Kaynak: DİE,1994, HGDA Sonuçları,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/istatistikler/die-tablolar.pdf>

İç Anadolu bölgesinin ülke GSMH'sına yaptığı katkının ortalama olarak %15 olması ve ülke gelirinden %15 gibi bir pay olması İç Anadolu bölgesinin gelir dağılımında Ege bölgesi gibi ılıman bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

¹⁸² Mustafa Sönmez, Gelir Uçurumu Türkiye'de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü, OM Yayıncılık, İstanbul, (2001a), s.55

3.4.3.5. Karadeniz Bölgesi Gelir Dağılımı

Karadeniz bölgesinin milli gelirden aldığı pay, yaklaşık olarak %11 civarındadır. Ancak Karadeniz bölgesi Türkiye nüfusunun %12.8'ini barındırmaktadır. Karadeniz bölgesi gelirini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır. Türkiye'de en fazla göç veren bölgelerden birisi olan Karadeniz bölgesi için hesaplanan Gini katsayısı 0,46'dır. Bu sonuç Karadeniz'in gelir bölüşüm yapısının Gini Katsayısı 0,47 olan Akdeniz bölgesi ile benzerlik gösterdiğini ifade etmektedir. Karadeniz bölgesinin üç önemli merkezi olan Trabzon Samsun ve Zonguldak arasında bölüşümün en adaletsiz olduğu il Trabzon'dur. Trabzon da Gini katsayısı 0,45 olup bunu 0,42 ile Samsun takip etmektedir. Üç il arasında gelir dağılımı adaleti bakımından en adaletli il 0,33 Gini katsayısı ile Zonguldak'tır.

Tablo 21: Karadeniz Bölgesi Hanehalkı Gelirine Göre Hanelerin %20'lik Dilimleri

Göstergeler	Toplam	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
Hanehalkı Sayısı Sayı: %:	1,714,095 100	342,819 20	342,819 20	342,819 20	342,819 20	342,819 20
Toplam Fert sayısı Sayı: %:	8,014,158 100	1,366,460 17,05	1,536,752 19,18	1,596,435 19,92	1,720,475 21,47	1,794,036 22,39
Çalışan Fert Sayısı Sayı: %:	4,201,350 100	727,936 17,33	796,899 18,37	837,765 19,94	892,096 21,23	946,654 22,53
Gelir Getiren Fert sayısı Sayı: %:	4,499,558 100	796,703 17,71	864,538 19,21	895,222 19,90	944,731 21,00	998,364 22,19
Toplam Hane Geliri Sayı: %:	239,973,023 100	12,298,940 5,13	22,713,622 9,47	33,038,203 13,77	48,369,773 20,16	123,552,484 51,49

Kaynak: DİE,1994, HGDA Sonuçları,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/istatistikler/die-tablolar.pdf>

Ülkemizde yıllardır göç veren bir bölge olan Karadeniz bölgesi Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden sonra toplam gelirden en az pay alan üçüncü

bölgemiz durumundadır. Karadeniz bölgesinin ülke GSMH'sına katkısı %9 civarında iken Gelirden aldığı pay ortalama olarak %11 civarındadır. Güney ve batı bölgelerine göre gelirden daha düşük pay alan Karadeniz bölgesinde gelir dağılımının Ege ve İç Anadolu kadar ılımlı olduğu söylenememektedir. Karadeniz bölgesini gelir dağılımı adaleti bakımından daha çok Akdeniz bölgesine benzemektedir.

3.4.3.6 Doğu ve G. Doğu Anadolu Bölgesi Gelir Dağılımı

Türkiye'nin en yoksul iki bölgesi olan Doğu ve G. Doğu Anadolu bölgesinde ülke nüfusunun %14.5 barınmaktadır. Ülke gelirine katkısı sadece %8,6 olan bölgelerin gelirden aldıkları pay ise % 10,2'dir. Bu sonuç bölgelere dışarıdan gelir aktığının bir göstergesidir. Bölgede işgücü ve sermaye göçü yoğun olarak yaşanmakta, üretim düzeyi sınırlı kalmakta ve yapısal dar boğazlar nedeniyle yeterli gelir yaratılamamakta ve bölüşülememektedir. Bölgelerin ekonomik yapısının ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanması ve toprakların yarı feodal ilişkilere dayalı adaletsiz bir yapısının olması bölgede gelir eşitsizliğinin önemli bir etkenidir. Bölgede yaşayan zenginlerin büyük ölçüde terörün etkisiyle büyük şehirlere göç etmesi sonucu bölgelerin toplam gelirden aldığı pay azalmıştır. Bu durum bölgedeki gelir dağılımı adaletsizliğini olumlu etkilerken büyük şehirlere göç sorunu gelir dağılımı adaletsizliğini tetikleyen ve gelir dağılımı uçurumu yaratan en önemli etkidir.¹⁸³

Tablo 22: Güney Anadolu Bölgesi Hanehalkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20'lik Dilimleri

Göstergeler	Toplam	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
Hanehalkı Sayısı						
Sayı:	993,612	198,722	198,723	198,722	198,723	198,722
%:	100	20	20	20	20	20
Toplam Fert sayısı						
Sayı:	5,686,964	979,857	1,061,822	1,120,449	1,255,535	1,269,301
%:	100	17,23	18,67	19,70	22,08	22,32
Çalışan Fert Sayısı						
Sayı:	1,712,052	270,881	297,392	341,384	386,514	415,881
%:	100	15,82	17,37	19,94	22,58	24,29

¹⁸³ S. Rıdvan Karluk, (2004), a.g.e., s.77-78

Gelir Getiren Fert sayısı						
Sayı:	1,848,276	311,929	326,951	361,383	405,781	438,232
%:	100	16,88	17,69	19,77	21,95	23,71
Toplam Hane Geliri						
Sayı:	98,942,527	7,008,576	11,027,782	14,743,663	20,515,485	45,647,021
%:	100	7,08	11,15	14,90	20,70	46,13

Kaynak: DİE,1994, HGDA Sonuçları,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/istatistikler/die-tablolar.pdf>

Gelir dağılımındaki eşitsizlik Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde diğer bölgelere göre daha azdır. Güneydoğu'da Anadolu bölgesinde ilk %20'lik gruptaki hane halkları gelirin yüzde 7.1'ini, son grupta yer alan hane halkları ise yüzde 46.1'ini almaktadır.

Tablo 23: Doğu Anadolu Bölgesi Hane halkı Gelirine Göre Sıralı Hanelerin %20'lik Dilimleri

Göstergeler	Toplam	1.%20	2.%20	3.%20	4.%20	5.%20
Hanehalkı Sayısı						
Sayı:	954,856	190,771	190,771	190,772	190,771	190,771
%:	100	20	20	20	20	20
Toplam Fert sayısı						
Sayı:	5,253,024	833,517	981,591	1,044,990	1,135,332	1,257,594
%:	100	15,87	18,69	19,89	21,61	23,94
Çalışan Fert Sayısı						
Sayı:	2,222,246	335,260	352,843	465,069	494,906	574,168
%:	100	15,09	15,88	20,93	22,27	25,84
Gelir Getiren Fert sayısı						
Sayı:	2,353,928	383,298	382,745	483,247	512,667	591,971
%:	100	16,28	16,26	20,53	21,78	25,15
Toplam Hane Geliri						
Sayı:	126,052,663	7,947,000	14,228,707	20,421,268	29,148,374	54,307,313
%:	100	6,30	11,29	16,20	23,12	43,08

Kaynak: DİE,1994, HGDA Sonuçları,

<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/istatistikler/die-tablolar.pdf>

Doğu Anadolu Bölgesi'nde ilk yüzde 20'lik grupta bulunan haneler, bölge toplam gelirinden yüzde 6.3 pay alırken, son yüzde 20'lik grupta yer alan hane halklarının payı yüzde 43.12 olarak gerçekleşmiştir. Gini katsayısının Doğu Anadolu Bölgesi için 0,37 Güneydoğu Anadolu Bölgesi için 0,38 ve Gini katsayısının Türkiye

genelinde 0,49 olması gelir dağılımı adaletsizliğinin en az olduğu iki bölgenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri olduğunu göstermektedir.

3.4.4. Türkiye’de 1994 – 2000 Döneminde Sektör el Gelir Dağılımı

Gelirin sektör el dağılımı, bir ekonomide yaratılan toplam hâsılanın iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımını ifade etmektedir.

Tarım, sanayi ve hizmet sektörünün milli gelirden almış olduğu payların uzun dönemdeki seyrini görebilmek ve devletin hangi sektörler aleyhine, hangi sektörler lehine milli gelir dağılımını etkilediğini anlayabilmek amacıyla sektör el gelir dağılımı kullanılmaktadır.

Türkiye ekonomisinde, GSMH’nın üretime katkıda bulunan sektörler arasında dağılımı Tablo 24’ teki verilere bakılarak yorumlanabilir. 1990-2004 yılları arasında ülkemizde tarım kesiminin milli gelir içerisindeki payının önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. 1990 yılında %16,3 iken 1994 yılında % 15,3; 2000 yılında %13,1 olmuştur. Sanayi sektörünün GSMH içindeki payı ise aynı yıllar için sırasıyla %25,9; %26,6; %27,8 olmuş hizmet sektöründeki payı ise 1990 yılı için %57,9; 1994 yılı için 58,1 ve 2000 yılında %59 olarak giderek artış göstermiştir.

Tablo 24: Sektörel Gelir Dağılımı (1987 Fiyatları ile)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1990	16,3	25,9	57,9
1991	16,1	26,5	57,4
1992	15,8	26,5	57,8
1993	14,5	26,5	59,0
1994	15,3	26,6	58,1
1995	14,4	27,7	57,9
1996	14,0	27,7	58,3
1997	12,7	28,1	59,2
1998	13,4	27,6	59,0
1999	13,4	27,9	58,7
2000	13,1	27,8	59,0

Kaynak:TÜİK,http://www.tuik.gov.tr/yillik/Is_gostergeler.pdf, s: 644-675.

Tablo 24’den tarım kesiminin gelirden aldığı payın, yıllar itibari ile düştüğü görülmektedir. Bunun nedeni, İç ve dış ticaret hadlerinin sürekli tarım aleyhine gelişmesidir. Dünyada yaşanan bu gelişmelerin Türk tarım politikalarına intikal etmesi tarım kesiminin reel olarak alım gücünün önemli ölçüde düşmesine neden

olmuştur.¹⁸⁴ 2000’li yıllardan itibaren özellikle tarım ve sanayi kesiminin payı azalırken hizmet sektörünün payı artmıştır. Gelir dağılımında hizmetler sektörüne doğru bir kayma yaşanmıştır. Ancak sanayi kesiminde yaşanan bu daralma işsizlik yaratarak gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına neden olmuştur.

Milli gelirin üretime katkıda bulunan sektörler arasındaki dağılımı da önem arz etmektedir. 1994 DİE gelir dağılımı sonuçlarına göre ülkemizde tarım kesiminin milli gelirden aldığı pay yüzde 24.6, ticaret kesiminin payı yüzde 26.1, hizmet sektörünün payı yüzde 24.2, tarım-dışı üretimin payı ise yüzde 24.9 olarak hesaplanmıştır.

1994 DİE araştırması, 1973 ve 1987 yılı araştırmaları ile karşılaştırıldığında şu sonuçlar elde edilmektedir. 20 yıllık süre içerisinde ülkemizde tarım kesiminin milli gelir içerisindeki payı önemli ölçüde azalmıştır. 1973 yılında yüzde 43.8’lik pay, 1994 yılında yüzde 25’e düşmüştür. İkinci olarak, ülkemizde ticaret sektörü giderek büyümüştür. 1987 DİE araştırmasına göre ticaret sektörünün milli gelirden aldığı pay yaklaşık yüzde 20 iken, bu oran 1994 yılında yüzde 26.1’e yükselmiştir. Hizmet sektörünün payı ise 20 yıllık dönem içerisinde azalmıştır. 1973 yılında hizmet sektörünün payı DPT tarafından yüzde 38.8 olarak hesaplanmıştır. 1994 DİE araştırmasında ise bu pay yüzde 24.2’dir.¹⁸⁵

3.5.1. Türkiye’de 2001-2007 Döneminde Kişisel Gelir Dağılımı

1987’de 0,43 olarak hesaplanan Gini katsayısı 1994’de 0,49 değerini almaktadır. 2002 yılı için hesaplanan Gini katsayısında ise tekrar 1987 yılı seviyesine bir geri dönüş yaşanmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla 0,42 ve 0,40’a gerileyen Gini katsayısı, 2005 yılında 0,38’e düşerek son kırk yılın en iyi seviyesine ulaşmıştır.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Recep Dumanlı, Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir dağılımı İlişkileri, Yeni Türkiye, 1995, s.224

¹⁸⁵ C.C.Aktan, Türkiye’de Gelir Dağılımında Adaletsizlik Sorunu, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/turkiyede-yoksulluk.pdf>.(15/08/2008)

¹⁸⁶ DPT, 9.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>, s.18

Tablo 25: Türkiye de Kişisel Gelir Dağılımı

Hane Halkı Yüzdeleri	2002	2003	2004	2005
Birinci %20	5,3	6,0	6,0	6,1
İkinci %20	9,8	10,3	10,7	11,1
Üçüncü %20	14,0	14,5	15,2	15,8
Dördüncü %20	20,8	20,9	21,9	22,6
Beşinci %20	50,1	48,3	46,2	44,4
Gini Katsayısı	0,44	0,42	0,40	0,38

Kaynak: DPT, Yıllık ,2007,s.222

http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2008_programi.pdf,

Tablo 25'e göre kişisel gelir dağılımında 2002 yılından başlamak üzere beşinci yüzde yirmilik dilimden ikinci, üçüncü yüzde yirmilik dilime doğru gelir akışı gerçekleşmiştir. Birinci yüzde yirmilik dilimin gelir oranında 2004 yılına kadar bir değişme olmamış fakat 2005 yılında çok küçük bir artışla 6,0 olan oran 6,1 yükselmiştir. Beşinci yüzde yirmilik dilimden ikinci ve üçüncü yüzde yirmilik dilimlere doğru gerçekleşen gelir akışı azda olsa gelir dağılımında eşitsizliğin azaldığını göstermektedir.

Ülkemizde son dönemdeki ekonomik büyüme ve gelir paylaşımının daha adil hale gelmesi, yoksul kesimin ortaya çıkan refah artışından daha fazla istifade etmesini sağlamıştır. 2002 yılında yüzde 27,0 olan gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı, 2005 yılında yüzde 20,5'e gerilemiştir. Gıda harcamalarını içeren yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı da, 2002 yılında yüzde 1,4 iken, 2005 yılında yüzde 0,9'a gerilemiştir. Türkiye'de yoksulluk oranında iyileşmeler olmakla birlikte, AB ortalamasının üzerinde kalmaktadır. Türkiye için göreceli yoksulluk oranı yüzde 26 iken, AB-25 için yüzde 16'dır.

Tablo 26: Türkiye de 2002-2005 Döneminde Kişisel Gelir Dağılımı

Nüfus Dilimleri	Türkiye Geneli				Kent				Kır			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Birinci %20	5,3	6,0	6,0	6,1	5,5	6,1	6,4	6,4	5,2	6,4	6,3	6,1
İkinci %20	9,8	10,3	10,7	11,1	9,7	10,3	10,8	11,5	10,3	11,0	11,2	11,3
Üçüncü %20	14,0	14,5	15,2	15,8	13,9	14,5	15,2	16,0	14,7	15,0	15,8	15,9
Dördüncü %20	20,8	20,9	21,9	22,6	20,5	20,8	21,4	22,6	21,7	21,2	22,7	22,6
Beşinci %20	50,1	48,3	46,2	44,4	50,4	48,3	46,1	43,5	48,0	46,3	43,9	44,2

Kaynak: <http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C14S12007/BKMO.pdf>

TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu)'in yaptığı gelir dağılımı araştırmalarının esas alındığı beş yıl vardır. Bunlar 1994, 2002, 2003, 2004 ve 2005 Hane halkı gelir dağılımı araştırmalarıdır. Ancak Dünya Bankası kendi istatistiklerine 1994 yılı gelir dağılımı araştırmasını kullanmamakta bunun sebebini de Türkiye ekonomisinin 1994 yılında büyük bir kriz yaşaması olarak göstermektedir. Tablo 26'ya göre Türkiye genelinde nüfusun gelir ve refah düzeyi bakımından en düşük seviyesi olarak görülen birinci yüzde 20'lik dilim, oluşturulan ulusal gelirin yüzde 5,3'ünü 2002 yılında almakta iken 2003 yılında bu oran yüzde 6'ya çıkmıştır. Aynı oran 2004 yılında ise değişmeyerek yüzde 6'da kalmıştır. Yine 2004 yılında göreceli olarak ilk yüzde 20'lik dilimden daha iyi bir refah seviyesine sahip ikinci dilim önceki yıla göre yüzde 0,4'lük bir artışla ulusal gelirin yüzde 10,3'ünü kazanmaktadır. Üçüncü ve dördüncü yüzde 20'lik kısımlar da bu gibi artışlarla devam etmekte iken, tablonun en ilginç bölümünü oluşturan ve artık bir Türkiye klasiği haline gelen en yüksek refah düzeyine sahip beşinci yüzde 20'lik dilim ise 2004 yılında % 2,1'lik bir düşüşle ulusal gelirin yüzde 46,2'sini almaktadır. 2005 yılında ise genel anlamda en üst gelir dilimine dahil nüfusun toplam gelirden elde ettiği payda yüzde 1,8'lik azalma göze çarpmaktadır. Yine Tablo 26'de Türkiye genelinin yanı sıra kent ve kır kesiminde yaşayan kişilerin de gelir dağılımları incelenmiştir. Nüfusu 20.001 ve üzeri olan yerleşim yerleri kent, nüfusu 20.000 ve altı olan yerler ise kırsal(kır) olarak adlandırılmaktadır. Genele yakın olmakla beraber kent ve kır nüfusunun gelir dağılımları çeşitli farklılıklar göstermektedir. Burada en önemli nokta kent dışı

nüfusu temsil eden ve kırsal kesim olarak adlandırılan nüfusun gelir dağılımının biraz da olsa daha eşit ve adaletli olmasıdır.¹⁸⁷

Tablo 27: %5’lik Dilimler itibariyle Hane Halkı Gelir Dağılımı

Gelirden Alınan Pay									
Hanehalkı Dilimleri	2002	2003	2004	2005	Hanehalkı Dilimleri	2002	2003	2004	2005
Birinci %5	0,7	0,9	0,8	0,8	On birinci%5	3,6	3,8	4,0	4,1
İkinci %5	1,2	1,4	1,4	1,4	On ikinci%5	4,0	4,1	4,3	4,5
Üçüncü %5	1,6	1,7	1,8	1,8	On üçüncü%5	4,4	4,5	4,7	4,9
Dördüncü %5	1,9	2,0	2,0	2,1	On dördüncü%5	4,9	4,9	5,2	5,4
Beşinci%5	2,1	2,2	2,3	2,4	On beşinci%5	5,4	5,4	5,7	5,9
Altıncı%5	2,3	2,5	2,5	2,6	On altıncı %5	6,1	6,1	6,3	6,5
Yedinci%5	2,6	2,7	2,8	2,9	On yedinci%5	7,1	7,0	7,1	7,3
Sekizinci%5	2,8	2,9	3,0	3,2	On sekizinci%5	8,4	8,2	8,2	8,4
Dokuzuncu%5	3,1	3,2	3,3	3,5	On dokuzuncu%5	10,5	10,4	10,0	10,3
Onuncu %5	3,3	3,5	3,6	3,8	Yirminci %5	24,1	22,8	20,3	18,4

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=24&ust_id=7

Tablo 27’e göre Türkiye genelinde, nüfusun % 5’lik dilimleri itibariyle kesimlerin gelirden aldığı pay gösterilmektedir. DİE’nin 2005 yılı verilerine göre, Türkiye geneli için ilk % 5’lik dilime giren hane halkları toplam gelirden % 0,8, yirminci % 5’lik dilime giren hane halkı ise % 18,4 oranında pay almaktadır. % 5’lik hane halkı dilimlerinin toplam kullanılabilir gelirden aldıkları pay 2002 yılı ile kıyaslandığında, Türkiye genelinde yirminci %5’lik hane halkı dilimi haricindeki diğer grupların çok azda olsa gelirden aldığı payların arttığı görülmektedir.

Birinci %5’lik hane halkı diliminin toplam kullanılabilir gelirden aldığı pay; 2002 yılında %0,7’den 2003 yılında %0,9’a, yükselmiş 2004 ve 2005 yıllarında %0,8’e gerilemiştir. İkinci %5’lik dilim için %1,2’olan oran 2003, 2004, 2005 yıllarında %1,4 yükselmiştir.; üçüncü %5’lik dilim için %1,6’dan 2005 yılına kadar sadece %1,8’e yükselmiştir. Beşinci %5’lik dilim için ise %2,1’den 2005 yılında %2,4’e yükselmiştir. Onuncu %5’lik hane halkı diliminin ise 2002 yılında aldığı pay %3,3 iken 2005 yılında %3,8’e, On beşinci %5’lik dilimin ise 2002 yılında aldığı pay

¹⁸⁷Banu Karaman, Melih Özçalık Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü, Yönetim ve Ekonomi Cilt:14 Sayı:1 Yıl:2007 Celal Bayar Üniversitesi İİBF. Manisa, s. 30

%5,4 ve 2005 yılında da %5,9'a yükselmiştir. Yirminci%5'lik hane halkı diliminin ise 2002 yılında aldığı pay %24,1'den 2005 yılında %18,4'e gerilemiştir.

2005 DİE gelir dağılımı anket sonuçları, Türkiye genelinde kişisel gelir dağılımı esas alındığında belli ölçüde bir iyileşme olduğunu ortaya koymaktadır. Anket sonuçlarına göre düşük gelir gruplarının gelirden aldıkları pay artarken; en üst gelir grubunun aldığı payda düşüş gözlenmektedir.

3.5.2. Türkiye'de 2001-2007 Döneminde Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Türkiye genelinde, kentsel ve kırsal bölgelerde 1994, 2002, 2003 ve 2004 yıllarında hane halklarının elde ettiği yıllık kullanılabilir net gelirin türlere göre dağılımı gösterilmektedir. Türkiye genelinde 2002 yılında maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam % 38,7 olmuştur. 2003 yılında ise maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içindeki payı %41,8 iken 2004 yılında bu oran % 42,2 değerini almıştır. Görüldüğü gibi maaş, ücret ve yevmiye gelirlerinin toplam gelir içindeki payı gittikçe artan bir seyir izlemiştir.

Yıllık kullanılabilir fert gelirlerinin % 39,2'si maaş ve ücret geliri, % 28,8'i müteşebbis geliri, % 23'ü transfer gelirleri, % 5,6'sı mülk geliri, % 3,3'ü ise yevmiye gelirden oluşmaktadır. Aynı oranlar 2004 yılında sırasıyla, % 38,7, % 31,8, % 21,2, % 4,9 ve % 3,5 olarak gerçekleşmiştir. ¹⁸⁸DİE verilerine göre, müteşebbis gelirlerinin toplam gelir içindeki payı incelendiğinde, önemli ölçüde bir azalmanın olduğu görülmektedir. Müteşebbis olarak çalışanların toplam yıllık kullanılabilir net gelirden aldığı pay,2002 yılında % 34,5; 2003 yılında % 32 ve 2004 yılında ise %31,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 28: Türkiye de Fonksiyonel Gelir Dağılımı (15 ve +)

Gelir Türleri	2002	2003	2004	2005
Türkiye				
Maaş Ücret	35,8	38,7	38,7	39,2
Yevmiye	2,9	3,1	3,5	3,3
Transfer Gelirleri	17,5	20	21,2	23,0
Mülk Gelirleri	9,3	6,2	4,8	5,7
Müteşebbis Gelirleri	34,5	32	31,8	28,8
Kent				

¹⁸⁸ Akson Ekonomi Raporları 8, Türkiye Ekonomisi 2007, <http://www.askon.org.tr/images/upload/ekonomi2007.pdf>, s.57, (21/11/2008)

Maaş Ücret	41,9	45,3	44,5	45.6
Yevmiye	2,6	2,6	2,9	2.8
Transfer Gelirleri	18,3	20,6	21,6	22.8
Mülk Gelirleri	11,4	7,3	5,4	6,4
Müteşebbis Gelirleri	25,7	24,2	25,7	22,2
Kır				
Maaş Ücret	23,1	22,7	23,9	23.4
Yevmiye	3,5	4,3	5,0	4.7
Transfer Gelirleri	16	18,5	20,2	23.6
Mülk Gelirleri	4,7	3,6	3,3	3,4
Müteşebbis Gelirleri	52,7	50,9	47,5	44.8

Kaynak:Tek, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/Z-YUKSELER-03ANKET.pdf>.

2002-2003 yıllarında hane halkı kullanılabilir geliri içinde maaş ve ücretlerin payı, Türkiye genelinde yüzde 35,8'den yüzde 38.7'ye, kentlerde ise yüzde 41,9'dan yüzde 45.3'e çıkmıştır. Hane halkı fertleri içinde ücretli ve maaşlı çalışanların sayısındaki artış bu gelişmede etkili olmuştur. Ancak, maaş ve ücretlerin payındaki bu hızlı yükselme diğer göstergelerle tam uyum göstermemektedir. Nitekim, gelir yöntemi ile hesaplanan GSYİH verilerine göre, işgücü ödemelerinin (gelir vergisi ve sosyal güvenlik primleri dahil) GSYİH'ya oranı 2002 yılında yüzde 26.3, 2003 yılında ise yüzde 26.1 olarak gerçekleşmiştir.

Net işgücü ödemelerine ilişkin bilgiler 2002 ve 2003 yılları için gelir yöntemiyle GSYİH hesaplarında da bulunmaktadır. Buna göre, her iki yılda da net işgücü ödemelerinin GSYİH içindeki payı %18 civarında bulunmaktadır. Ayrıca, net işgücü ödemelerinin mutlak değerleri, anketlerden elde edilen maaş ve ücret gelirleri ile önemli ölçüde uyumluluk göstermektedir. GSYİH serisine göre, 2002'de 49.9 katrilyon lira, 2003 yılında ise 65.0 katrilyon liralık net işgücü ödemesi yapılmıştır. Bu yıllar için, anketlerde yer alan maaş-ücret-yevmiye ödemeleri ise, sırasıyla, 51.7 katrilyon lira ve 67.6 katrilyon liradır. Mutlak değerler arasında fazla farklılık olmaması, anketlerde diğer gelir unsurlarının, özellikle mülk gelirlerinin yeterince tespit edilemediğine işaret etmektedir. Bu durum, kullanılabilir gelir içinde maaş ve ücretlerin payının olduğundan yüksek görünmesine neden olurken, gelir dağılımının daha adil dağıldığı sonucunu da ortaya çıkarmaktadır.

2002 yılında %17,5 olan transfer gelirlerinin hane halkı kullanılabilir geliri içindeki payı, 2003 yılında Türkiye genelinde yüzde 20'ye, kentlerde ise yüzde

20.6'ya yükselmiştir. Yurtdışından sağlanan transfer gelirlerinin (işçi dövizleri gibi) zaman içinde önemi azalırken, devlet tarafından yapılan transfer ödemelerinin ağırlık kazanması, hane halkı kullanılabilir geliri içinde transferlerin önemini artırmıştır. Sosyal güvenlik sisteminden maaş alan emekli sayısındaki artış, vergi iadeleri, belediyeler-vakıflar aracılığıyla yapılan sosyal yardımlardaki artış ve çeşitlenme devlet tarafından yapılan transferlerin artmasını sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde, tarıma dönük destekleme sisteminde değişikliğe gidilerek, doğrudan gelir desteği sistemi kapsamında çiftçilere ödeme yapılması ve bazı ürünler için prim uygulanması, özellikle kırsal kesimde devletten elde edilen transfer gelirlerinin artmasına katkıda bulunmuştur.

Hane halkı bütçe anketlerine göre, menkul kıymet gelirlerinin hane halkı kullanılabilir geliri içindeki payı 1994 yılında yüzde 7.7 iken, bu pay 2002 yılında yüzde 5.2'ye, 2003 yılında ise yüzde 2.6'ya gerilemiştir. Kırsal kesimde, menkul kıymet gelirlerinin payı yüzde 1.2'den yüzde 2.1'e yükselirken, kentlerde menkul kıymet gelirlerinin payı yüzde 10.6'dan yüzde 2.9'a inmiştir. 1990'lı yıllar boyunca, Türkiye'de mali piyasalardaki hızlı gelişim, yeni mali araçların gittikçe yaygınlaşması ve mali araçların reel getirilerinin yüksekliği tartışılmıştır. Ancak, Hane halkı bütçe anketine göre, 2002 ve 2003 yıllarında aksine bir gelişme yaşanmış ve bu piyasalardan elde edilen menkul kıymet gelirlerinin kullanılabilir gelir içindeki payı önemli ölçüde gerilemiştir. 1994-2002 döneminde, menkul kıymet gelirlerinin kaynağını oluşturan mali varlıklarda, gerek değer gerek GSMH'ya oran olarak önemli bir artış gözlenmiş, 2003 yılında ise Döviz Tevdiat Hesaplarının (DTH) Türk lirası karşılıklarındaki düşüş nedeniyle, sınırlı bir azalış meydana gelmiştir.

Son yıllarda tasarruf sahipleri daha likit ve vergisel avantajları nedeniyle de getirisi yüksek olan repo, yatırım fonu ve DİBS alımı gibi yeni yatırım araçlarına yönelmişlerdir. Bu eğilim, klasik tasarruf aracı olan mevduatın mali varlıklar içindeki ağırlığını azaltmış ve menkul kıymet gelirlerinin tespitini de zorlaştırmıştır. Yine de bankaların mevduata ödediği faizler, menkul kıymet gelirlerinin boyutunu yansıtması açısından önemli bir göstereyi oluşturmaktadır. 1994 yılında mevduata ödenen faizlerin GSMH'ya oranı yüzde 7,1 iken, bu pay 2002 yılında yüzde 9,6'ya yükselmiş, 2003 yılında ise faiz oranlarındaki gerilemenin etkisiyle yüzde 6,5'e gerilemiştir. 1994- 2003 döneminde, mali varlık

stokundaki artış yanı sıra bunların, özellikle kamu menkul kıymetlerinin, reel getirileri yüksek düzeyde seyretmiştir. Nitekim, 1994- 2003 döneminde TÜFE'deki ortalama yıllık artış yüzde 63,5 iken, ortalama DİBS bileşik faiz oranı yüzde 92 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu dönemde ortalama GSMH artışı yüzde 3,3 olurken, ortalama reel faiz oranı yüzde 17,4 olmuştur.¹⁸⁹

1994 yılında mülk gelirlerinin toplam kullanılabilir net gelirden aldığı pay % 19,3 iken 2002 yılında % 52 oranında düşüşle % 9,3; 2003 yılında ise 2002 yılına göre % 33 düşüşle %6,2 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında ise mülk gelirlerinin toplam gelir içindeki düşüş eğilimi devam etmiş ve %4,8 değerini almıştır. Bu farklılığın sebebi, DIE'nin anket yönteminde yaptığı değişikliktir. 1994 yılında kira gelirleri, fertlerin mülk gelirleri içerisinde değerlendirilirken, 2002 ve 2003 anketinde yapılan değişiklikle fert gelirlerine dâhil edilmemiştir.¹⁹⁰

DIE verilerine göre, kentsel yerlerde elde edilen yıllık kullanılabilir net gelir, türlerine göre incelendiğinde 2002 yılı için en büyük payı % 44,5 ile ücret, maaş ve yevmiye gelirleri alırken, bu grubu % 25,7 ile müteşebbis geliri, % 18,3 ile transfer geliri ve % 11,4 payla mülk geliri izlemektedir. 2003 yılında yıllık kullanılabilir net gelir içerisindeki dağılım %47,9 ile ücret, maaş ve yevmiye geliri, % 24,2 ile müteşebbis geliri, % 20,6 ile transfer geliri, % 7,3 ile mülk geliri şeklindedir. 2004 yılında ise ücret, maaş ve yevmiye gelirinin payı %47,4; transfer gelirinin payı %21,6; mülk gelirinin payı ise %5,4 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde 2001 Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz, emek gelirleri elde edenleri olumsuz biçimde etkileyerek bu kesimin yoksullaşma sürecine yeni bir ivme kazandırmıştır. Para ve sermaye sahiplerinin, özellikle de Devalüasyon öncesi birikimlerini döviz olarak tutmaları sonucu bir gecede olağanüstü kazançlar elde etmelerine neden olarak fonksiyonel gelir dağılımının emek geliri elde edenler aleyhine bozulmasına neden olmuştur. Bu durumun ülkedeki gelir eşitsizliğini daha vahim bir duruma getirdiği ve çok ciddi sosyal ve siyasal sorunlara yol açtığı söylenebilir.¹⁹¹

Bu noktada çıkarılacak iki temel sonuç vardır. Bunlardan ilki; Türkiye'de gelir dağılımında istikrarlı bir iyileşme olmadığı, istikrarlı yapının oluşmasında

¹⁸⁹Zafer Yükseler, 1994, 2002 ve 2003 Yılları Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri: AnketSonuçlarına Farklı Bir Bakış, <http://www.tek.org.tr/dosyalar/Z-YUKSELER-03ANKET.pdf>,s.9

¹⁹⁰ Kuştepe ve Halaç, a.g.m., s:148.

¹⁹¹ Mustafa Sönmez, Dağılamayan Gelir, Görüş Dergisi, Kasım (2001b),sayı 49, s. 66.

dönemsel dalgalanmalar olduğudur. İkinci sonuç ise gelir dağılımında eşitsizliğin en az görüldüğü 2004 yılı verileriyle bile Türkiye’de gelir dağılımının hiç de adil olmadığı yönündedir. Üstelik kişi başına gelir düzeyinin düşük olduğu bir ekonomide gelir dağılımındaki böylesi bir eşitsizlik yoksulluğun katlanılmaz boyutlarda derinleşmesine ve yaygınlaşmasına neden olmaktadır.¹⁹²

3.5.3. Türkiye’de 2001-2007 Döneminde Bölgesel Gelir Dağılımı

Türkiye gibi sanayileşme sürecinde olan, toprakları geniş, yer altı ve yer üstü kaynak zenginliğine sahip, ekonomik sektörleri arasında faktör verimliliği ve kişi başına katma değer farkı belirgin olan, bölgesel kalkınma farkını ortadan kaldıramamış bir ülkede milli gelirin kişisel ve fonksiyonel dağılımı kadar bölgesel dağılımı da iktisadi açıdan analiz edilmesi gereken konular arasında yer almaktadır.¹⁹³

Tablo 29’da 1990-2001 yılları arasında Türkiye ekonomisinde bölgelere göre GSYİH dağılımı verileri yer almaktadır. Veriler incelendiğinde, Marmara Bölgesi’nin bu dağılımda en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden göç alan İstanbul’un ve diğer sanayi kuruluşlarının bu bölgede yer almasıdır. İkinci en büyük paya sahip olan bölge ise Ege Bölgesi’dir. Ege Bölgesi’ni küçük bir farkla İç Anadolu bölgesi izlemektedir. Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu’dan sonra bölgeler arasındaki en küçük paya Doğu Anadolu bölgesi sahiptir. Bölgelere göre kişi başına GSYİH verilerine bakıldığında da durum aynıdır. Marmara Bölgesi en büyük payı alan bölge olurken, ikinci en büyük payı alan bölge Ege Bölgesi’dir. Doğu Anadolu bölgesi ise kişi başına GSYİH’den en düşük payı almaktadır. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan zengin insanların terör olaylarının etkisiyle şehirlere göç etmesi bu bölgelerin GSYİH’den aldığı payın düşmesindeki en önemli sebeptir. Bu durum aynı zamanda büyük şehirlerdeki gelir dağılımı uçurumunun da nedenini oluşturmaktadır.¹⁹⁴

¹⁹² Can Safak, Gini Katsayısı: Zengin ve Yoksul, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=5686 (16/09/2008)

¹⁹³ Hüseyin Şahin, a.g.e.,(2002), s. 539

¹⁹⁴ Rıdvan Karluk, (2004), a.g.e.,s.76-80

Tablo 29: Türkiye’de Bölgeler Arası Gelir Dağılımı (1987 Fiyatları İle)

Bölgeler	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Akdeniz	11,95	12,12	12,03	12,13	12,04	12,04
Doğu Anadolu	3,34	3,28	3,27	3,37	3,27	3,50
Ege	17,12	16,75	16,75	16,55	16,76	16,70
İç Anadolu	15,67	15,35	15,66	15,73	16,07	15,83
Karadeniz	9,33	9,04	9,20	9,30	9,08	9,17
Marmara	37,38	38,14	37,78	37,72	37,98	37,23
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	5,20	5,32	5,31	5,20	5,11	5,53

Kaynak: DİE ve DPT, www.nuveforum.net/attachments/4174d1214325568-

Türkiye’de ekonomik gelişmenin ağırlıklı olarak üretici kesimler dışında oluşan güçsüz bir sermaye birikimine dayanarak başlaması ve dışa bağımlı bir yol izlemesi, bölgeler arası dengesizliğin çok daha hızlı bir biçimde derinleşmesine neden olmaktadır. Özellikle sanayi kesiminde kısa sürede hızlı bir sermaye birikimini gerçekleştirmeye çalışan özel kesim, sermaye birikimi için ön koşulların hazır olduğu bölgelerde ve kesimlerde etkinliğini yoğunlaştırmıştır. Altyapı hizmetlerinin yetersiz olduğu, yan sanayinin gelişme durumunun olmadığı, pazarın ya da talebin yetersiz olduğu yöreler arasındaki farklılıklar ise sermaye birikimi oluşmaya başladıktan sonra daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır.¹⁹⁵

3.5.4. Türkiye’de 2001-2007 Döneminde Sektörel Gelir Dağılımı

Tarım, sanayi ve hizmet sektörünün milli gelirden almış olduğu pay ve payın uzun dönemdeki seyrini görebilmek ve devletin hangi sektörler aleyhine, hangi sektörler lehine milli gelir dağılımını etkilediğini anlayabilmek amacıyla sektörel gelir dağılımı kullanılmaktadır.

Türkiye ekonomisinde, GSMH’nın üretime katkıda bulunan sektörler arasında dağılımı Tablo teki verilere bakılarak yorumlanabilir. 1999-2006 yılları arasında ülkemizde tarım kesiminin milli gelir içerisindeki payının önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. 1999 yılında %13,4 olan bu oran 2001 yılında %13’e 2005 yılında %11,9’a, 2006 yılında %5,2’ye düşmüştür. Sanayi sektörünün GSMH içindeki payı ise aynı yıllar için sırasıyla %27,9; %28,5; %19,2 ve %22,7’dir. Hizmet sektöründeki

¹⁹⁵ Hüseyin Karakayalı, Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi, Güleç Matbaacılık, 2.Baskı, İzmir, 2003, s:423.

paylar ise 1999 yılı için %58,7; 2001 yılı için %57,8; 2005 yılı için %69 gerçekleşmiş ve 2006 yılı için ise %72,1 olarak tahmin edilmiştir.

Tablo 30: Sektörlerin Gelirden Aldıkları Paylar

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1999	13,4	27,9	58,7
2000	13,1	27,8	59,0
2001	13,7	28,5	57,8
2002	13,0	19,7	67,3
2003	13,4	18,5	68,2
2004	12,9	18,9	68,2
2005	11,9	19,2	69,0

Kaynak: Tük, http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler

Aynı şekilde tarım sektöründe istihdam edilme oranları da düşüş eğilimindedir. 1980 yılında tarım sektöründe istihdam %62,2 iken 2002 yılında %34,9'a, 2003 yılında %33,9' a gerilemiş ve 2004 yılında %34 değerini almıştır. İstihdam içinde sanayi sektörünün payı 1980 yılında %11,6 2002, 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla %16,5; %18,5; %18,2 ve %18,3 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet sektörünün aynı yıllardaki gelişimi ise sırasıyla; %46,6; %48 ve %47,7'dir. Oranlardan da anlaşılacağı gibi sanayi ve hizmet sektöründeki istihdam genel olarak artma eğilimindedir.

Yeniden yapılanma sürecinde rekabetçi bir sektör olması öngörülen tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payı yıllar itibarıyla azalmaktadır. Kırsal alanda yaygın olan tarım sektöründe istihdamın azalışı ve kırdaki alternatif iş imkânlarının kısıtlılığı tarımda istihdam edilenler için işsizlik riskini ortaya çıkarmaktadır. Sonuç olarak, bu sektörde çalışanların gelirlerindeki istikrarsızlık, tarımdaki çözülme ve kırsal alanda eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişimde yaşanan güçlükler ile diğer gelir getirici faaliyetlerin kısıtlılığı, kırsal alanda yaşayan nüfusun yoksullaşmasına ve bir kısmının da kente göç etmesine sebep olmaktadır. Göç eden ve eğitim seviyesi düşük olan kişiler, kentteki işler için vasıfsız işgücü olmaları nedeniyle düzenli bir gelirden mahrum kalmaktadırlar. Bu kesim, çoğunlukla kayıt dışı sektörde düşük ücretlerle istihdam edilmekte ve sağlıksız ortamlarda barınmaktadır. Kırsal alandan kente göç ve hızlı nüfus artışı, sosyal ve fiziki altyapının yetersizliği ve çarpık yapılaşma;

kaçak yapı ve çevre kalitesi düşük gecekodu bölgelerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.¹⁹⁶

Tablo 31: Dönemler İtibarıyla Sektörlerin GSYİH İçindeki Payı

	2003	2004	2006	2007	2008(1)	2009(2)
(Sabit Fiyatlarla Yüzde Değişme)						
Tarım	-2,5	2,0	1,4	-6,9	4,9	3,6
Sanayi	7,8	9,4	8,3	5,8	3,9	3,9
Hizmetler	6,7	10,2	7,2	6,0	4,0	4,2
GSYİH	5,8	8,9	6,9	4,6	4,0	4,0
(Sabit Fiyatlarla Yüzde Pay)						
Tarım	12,4	11,6	8,3	7,5	7,6	7,5
Sanayi	29,3	29,4	20,1	19,8	19,7	20,0
Hizmetler	58,3	59,0	71,6	72,7	72,7	72,6
GSYİH	100,0	100,0	100,0	100,0	100	100

Kaynak: DPT, Tüik, 9 BYKP, (1)Gerçekleşme Tahmini, (2)Program,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2009.pdf>

1980 sonrası dönemde sanayi sektörünün GSYİH içindeki payının %23'lerden %30'lara yükseldiği görülmektedir. Bu dönemde hizmetler sektörünün sanayi sektöründeki gelişmeye paralel olarak büyüdüğü ve yüzde %60'lara çıktığı görülmektedir. Dönemin en belirgin değişimi ise neo-liberal dönüşüme eşlik eden tarım sektörünün payının çarpıcı bir şekilde azalmasıdır. 1998 yılında GSYİH' daki payı %26 iken bu oran 2007 yılında %10'na inmiş durumdadır.¹⁹⁷

2007 yılının ilk yarısında, büyümede bir yavaşlama gözlenmiş ve GSYİH artış hızı yüzde 4,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, 2006 yılının ikinci çeyreğinde uluslararası piyasalarda yaşanan finansal dalgalanma sonucu yükselen faiz oranlarının özel tüketim ve özel sabit sermaye yatırımlarını olumsuz yönde etkilemeye devam etmesi, 2007 yılının ilk yarısında yaşanan iç piyasalardaki gelişmeler, hava koşulları ve kuraklığın tarım sektörü üretimini olumsuz etkilemesi belirleyici olmuştur. Söz konusu dönemde, tarım sektörü katma değerindeki artış yüzde 0,9 olurken, sanayi ve hizmetler sektörlerindeki katma değer artış hızları sırasıyla yüzde 5,2 ve yüzde 5,8 olarak kaydedilmiştir. İnşaat sektörü katma değeri

¹⁹⁶ DPT, 9. BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>. (22/08/2008)

¹⁹⁷ Fuat Ercan, D. Karakaş, K. Tanyılmaz, Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85.yılında Türkiye Ekonomisi, Editör: Gülen Elmas Arslan, Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:4, Ankara, 2008, s. 239

ise yüzde 16,1 oranında artış göstererek GSYİH büyümesine önemli katkı sağlamayı sürdürmüştür.

2008 yılının ilk yarısında GSYH artış hızı yüzde 4,2 olarak gerçekleşmiştir. Yılın birinci çeyreğinde büyüme hızı yüzde 6,7 olarak gerçekleşirken, ikinci çeyrekte belirgin bir yavaşlama gözlenmiş ve büyüme hızı yüzde 1,9 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, yılın ilk yarısında tarım sektörü katma değeri yüzde 1,1 oranında gerilerken, sanayi ve hizmetler sektörlerinde katma değer, sırasıyla, yüzde 4,9 ve yüzde 4,4 oranlarında artış göstermiştir. Tarım katma değerindeki azalışta özellikle ikinci çeyrekte Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan kuraklık etkili olmuştur. Nitekim, yurt genelinde yağışlar 2007 yılının aynı döneminin altında kalmıştır.¹⁹⁸

2008 yılında tarım sektörü katma değeri artış hızının, 2007 yılından kaynaklanacak düşük baz etkisiyle birlikte uzun yıllar ortalamasının üzerinde gerçekleşerek yüzde 3 olması beklenmektedir. Sanayi sektörü katma değer artışının 2008 yılında yüzde 5,7 olacağı tahmin edilmektedir. 2002 yılından itibaren özel sabit sermaye yatırımlarında kaydedilen yüksek oranlı artıştan kaynaklanan üretim kapasitesindeki yükselmeler ve ihracat odaklı üretim yapan sektörlerin performansları, sanayi sektörü büyümesini destekleyici faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmelerle birlikte imalat sanayinde verimlilik artışı da sanayi üretimindeki artışın devam etmesini destekleyecektir. Hizmetler sektörü katma değerinin 2008 yılında yüzde 5,9 oranında artması beklenmektedir.

2003 yılından itibaren yüksek oranlarda artan belediyelerce verilen inşaat ruhsatnameleri, yüzölçümü itibarıyla, 2006 yılının ikinci altı ayında 2005 yılının aynı dönemine göre yüzde 7,7 oranında azalmış, 2007 yılının ilk altı aylık döneminde ise 2006 yılının aynı dönemine göre yüzde 1,8 oranında artmıştır. İnşaat katma değeri hesaplama yöntemlerine göre, bu gelişmenin 2008 yılı inşaat sektöründe büyüme hızını önceki yıllara göre aşağı çekmesi beklenmektedir. Diğer yandan, faiz oranlarının 2008 yılında daha düşük seviyelere gerilemesi ve ipoteğe dayalı konut finansmanı sisteminin yaygınlaşmasıyla birlikte inşaat sektöründe bir büyüme trendi beklenmektedir. İnşaat sektörü katma değerindeki artış, ticaret ve sanayi gibi diğer sektörlerin büyümesini de olumlu yönde etkilemektedir.

¹⁹⁸ DPT, 9. BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2009.pdf> s 12 (22/08/2008)

2008 yılında turizm sektöründeki canlılığın devam etmesi, ticaret sektörü katma değerindeki artışı destekleyecektir. Bu tahminler çerçevesinde, 2008 yılında yüzde 5,5 oranındaki GSYİH büyümesine, tarım sektörü katkısının 0,3 puan, sanayi sektörü katkısının 1,7 puan, hizmetler sektörü katkısının ise 3,5 puan olması beklenmektedir. Bununla beraber, özellikle ABD ekonomisindeki büyümenin beklenenden daha düşük gerçekleşmesi, petrol fiyatlarının tekrar artış eğilimine girmesi 2008 yılı için öngörülen yüzde 5,5 oranındaki büyüme hızına ulaşılmasında karşılaşılabilecek muhtemel dışsal riskler arasındadır.¹⁹⁹

3.6. GELİRİN YENİDEN DAĞILIMI

Kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımı hem az gelişmiş ülkelerin hem gelişmiş ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. Gelir dağılımı sorunun piyasa ekonomisi içerisinde kendiliğinden çözüme kavuşturulamaması nedeniyle devlet ekonomiyeye müdahale ederek yeniden dağılım politikası adı verilen bir mekanizma ile adil bir gelir dağılımı yaratmaya çalışmaktadır. Yeniden dağılım, bir ülkede milli gelirin bir kısmını, vergi ve diğer cebri tasarruf araçları ile topluma yeniden vermek şeklinde tanımlanabilir. Yeniden dağılıma aynı zamanda 'ikincil dağılım' adı da verilmektedir. Yeniden dağılım politikasında adil bir gelir dağılımı gerçekleştirmek için bazı araçlardan yararlanılmaktadır. Bu araçlar arasında en çok kullanılan araçlar ise mali araçlardır. Mali araçlar içerisinde en önemli olanları, gelirler politikası ve maliye politikasıdır. Mali olmayan araçlar ise, sosyal politika ve para kredi politikası olarak bilinmektedir.²⁰⁰

Gelir Dağılımı ve yoksulluk sorununa verilen önem siyasal koşullara bağlı olarak değişme göstermektedir. Keynes, Alvin, Hansen, Abba Lerner gibi ekonomistler 1930-1950 yılları arasında özellikle istikrar politikasına ilişkin görüşlere ağırlık vermelerine karşılık, 1960'lı yılların ortalarına kadar sermaye birikimi, büyüme konularına önem verilirken gelir dağılımı ve yoksulluk sorununun hızlı büyüme sonucu zaman içinde çözüleceği ileri sürülmüştür. 1970'li yıllarında gelir dağılımına ilişkin sorunlar birinci plana geçmeye başlamıştır. Az gelişmiş

¹⁹⁹ DPT, 2008 Yılı Programı, Türkiye Ekonomisinde Gelişmeler ve Hedefler,2008, s.9

²⁰⁰ Coşkun Can Aktan vd, Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası, Seçkin Yayıncılık, 2.Basım, Kasım 2006, s.26-27

ülkelerde hızlı büyümeye karşın gelir dağılımının giderek bozulduğu ve yoksulluğun artışı anlaşıldıktan sonra gelir dağılımı konusuna olan bu yönelim fazla sürmeyerek istikrar politikaları ve programları ön plana çıkarılmıştır. Piyasa ekonomi anlayışı sonucunda sosyal devlet anlayışının zayıflaması gelir dağılımı sorununu geri planlara itmiştir.

Ekonomik süreç içerisinde fonksiyonel gelir dağılımı ile ilk olarak ortaya çıkan gelir brüt gelirdir. Ekonomi teorisi brüt gelirle ilgilenir, buna faktör gelirlerinin dağılımı, birincil dağılım adı da verilmektedir. İkincil dağılım ise, gelirin doğuşu ile kullanışı arasında geçen yeniden dağılımı ile ilgili konuları kapsamaktadır. Bu nedenle ikincil dağılım devletin araya girerek sosyal ve etik nedenlerle birincil dağılımı düzenlemesi anlamına gelmektedir.

Böylece devletin müdahalesi sonucu ortaya çıkan gelir dağılımı ikincil gelir dağılımı olarak adlandırılır ve birincil dağılıma göre daha eşitçi olduğu kabul edilmektedir.

Gelirin yeniden dağılımını gerçekleştirmek için devletin elinde gelir dağılımının fonksiyonunu ve büyüklüğünü etkileyebilecek çok sayıda araç bulunmaktadır. Mali olmayan politika araçlarının başlıcaları: istihdam, ücret ve fiyat kontrolleridir. Temel maliye politikası araçları ise; vergi ve kamu harcamalarıdır.²⁰¹

Gelirin yeniden dağılımı iki şekilde açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi, refah ekonomisi ile ilgilidir. Buna göre bir kişinin geliri ne kadar artarsa artsın, gelirin son birimine attığı değer de o oranda azalacaktır. Azalan marjinal fayda teorisinden hareketle, yüksek gelir gruplarından düşük gelir grupları lehine yapılacak gelir transferleri ekonominin toplam refahını artırmaktadır. Bu şekildeki transferlerin sosyal faydası sosyal maliyetinden daha yüksek olmaktadır. İkinci gerekçe Keynes'in tezine dayanmaktadır. Buna göre tasarruf eğilimi gelirdeki artışa paralel olarak artmaktadır. Böyle bir gelişme sürecinde, özel tüketim talebi azaltmakta ve ekonomideki efektif talep tam istihdamı gerçekleştirmeye yeterli olmamaktadır. Gelişmiş ekonomilerde ortaya çıkabilecek durgunluğa engel olabilmek için, piyasa ekonomisinde oluşan kişisel gelir dağılımının tüketim eğilimi düşük gelir gruplarından tüketim eğilimi yüksek gelir gruplarına yeniden dağıtılması

²⁰¹ Gelir Dağılımı, <http://www.bydigi.net/iktisat/134886-gelir-dagilimi.html> (08/10/2008)

gerekmektedir. Bunun sonucu olarak tasarruf eğilimi düşmekte, fiyat istikrarı korunmakta ve tam istihdam gerçekleşmektedir.²⁰²

Gelir eşitsizliklerinin varlığı ve yoksulluk, devletin geliri yeniden dağıtacak tedbirler almasını zorunlu kılmaktadır. Modern devlet bir dağıtım devleti olarak görülmektedir. Devlet tarafından etkilenen, değiştirilen ya da sebep olunan yeniden dağılım, sosyal devlete şekil vermektedir. Piyasada meydana gelen dağılım adil olmadığından, sosyal hasılanın dağılımını hedeflenen biçimde değiştirmek devletin görevi olarak kabul edilmektedir. Toplumdaki kaynakların eşit dağılmamış olması, bir yandan servet sahipliği ve buna bağlı olarak elde edilen toplumsal güç ve statünün belli ellerde toplanmasına, diğer yandan da kendilerini geliştirme imkânlarından yoksun, düşük vasıflı ve emek piyasasına katılma güçlüğü çeken kitlelerin varlığına sebep olmaktadır.

Gelirin yeniden dağılımının bu tanımı sadece mali araçlara dayanarak mevcut dağılımda bir değişiklik yaratılacağını kabul etmektedir. Ancak gelirin yeniden dağılımını daha geniş olarak tanımlayan Peacock'a göre, devletin bir toplumdaki gelir dağılımını mali ve mali olmayan araçlarla değiştirmesi gelirin yeniden dağılımıdır.²⁰³ Boratav'da mali politikalar dışında devletin işletmeci veya işveren olarak, kamu hizmetlerini sunarak, ekonominin işleyişine müdahaleler yaparak gelir dağılımını değiştirdiğini ifade etmektedir.²⁰⁴

Bir ekonomideki bütün kişiler yaşamları boyunca üretim sürecine emek, sermaye veya servetleriyle katılarak yaşamlarını sürdürmek için yeterli bir gelir sağlamak durumunda olmayabilirler. Hastalık, sakatlık, yaşlılık, işsizlik gibi nedenlerle yeterli bir gelir elde edilemeyebilir ve yeterli servet stoklarına sahip olunmayabilir. Bu nedenle devlet, kendi kusurları olmaksızın geçimlerini tamamen ya da kısmen sağlayamayanların yeterli bir gelire kavuşmalarını mümkün kılan yeniden dağılım tedbirlerini almak zorundadır.

Gelirin yeniden dağılımına yönelik politikalar her ülkede var olmasına karşın, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve benimsedikleri ekonomik modele göre alınan önlemler birbirinden farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelere

²⁰² İsmail Güneş, Gelir Dağılımı, <http://idari.cu.edu.tr/igunes/kamu/gelir.htm> (18/10/2008)

²⁰³ Selahattin Tuncer, Gelirin Yeniden Dağılımı, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayın No. 23, İstanbul, s. 12.

²⁰⁴ Korkut Boratav, 100 Soruda Gelir Dağılımı, Gerçek Yayınevi, Ankara, s. 29.

göre daha fazla kaynağa sahip olduklarından, gelirin yeniden dağılımı için daha büyük bütçeler ayırabilmekte ve buna bağlı olarak daha geniş tedbirler alabilmektedirler. Az gelişmiş ülkelerde ise, kaynakların kıt olması nedeniyle gelirin yeniden dağılımı için kullanılacak bütçeler de düşük seviyelerde kalmakta ve etkin çözümler üretilmemektedir.

Gerek kişisel ve gerekse fonksiyonel gelir dağılımı hem az gelişmiş ülkelerin hem de gelişmiş ülkelerin en önemli sorunlarından birisidir. Bir kısım iktisatçılar özellikle Keynezyen iktisatçılar gelir dağılımı sorununun piyasa ekonomisi içerisinde kendiliğinden çözüme kavuşturulamaması nedeniyle devletin ekonomiye müdahalesinin gerekli olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Keynezyen'lere göre devlet yeniden dağıtım politikası adı verilen bir mekanizma ile adil bir gelir ve servet dağılımını gerçekleştirme fonksiyonunu üstlenmektedir. Yeniden gelir dağılımı mikro ve makro seviyede olduğu kadar yatay ve dikey olarak da incelebilmektedir.

3.6.1. Gelirin Dikey Olarak Yeniden Dağılımı

Modern toplumlarda, gelir eşitsizliğinin yarattığı problemler son derece önemlidir. İhtiyaçları aynı olan herkese gelirin eşit dağıtılması sosyal bir ideal olarak yerleşmektedir. Siyaset bilimi, eşit gelir dağılımının demokrasinin iyi işlemesi için şart olduğunu ileri sürerken, iktisat bilimi de toplam faydayı maksimum kılmanın yolunun eşit gelir dağılımı ile mümkün olduğunu ileri sürmektedir.

Gelirin ilk etaptaki dağılımı, devlet başta olmak üzere değişik müdahale kanalları ile değiştirilmektedir. İşte ferdin üretime katılmasından dolayı alması gereken ilk gelir ile nihai geliri arasında fark yaratıcı her türlü işlem, gelirin yeniden dağılımını ifade etmektedir. Yeniden gelir dağılımının amacı, ilk gelir dağılımının yarattığı dengesizlikleri giderecek eşit dağılım hedefine yaklaşmaktır. Dikey yeniden gelir dağılımı; farklı gelir grupları arasındaki gelir transferini ifade etmektedir. Bir toplumdaki gelir dağılımı eşit olmayabilir. Önemli olan yeniden gelir dağıtıcı kanalların ilk gelir dağılımını ne yönde etkilemekte olduğudur.

Yeniden gelir dağıtıcı kanallar, özel ve kamu olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Aile, özel sigortalar, şans oyunları, her türlü sosyal yardım, hediye, miras ve ücret ekleri bu grupta yer almaktadır. Gelirin en önemli yeniden dağıtım yolu, kamu

otoritesinin kullanılması ile ortaya çıkmaktadır. Devlet fiyat mekanizması gibi dolaylı bir yolla geliri yeniden dağıtabileceği gibi, vasıtalı ve vasıtasız vergileri kullanarak dolaysız şekilde de dağıtabilmektedir. Bunlar arasında en sağlıklı olanı artan oranlı gelir vergisi yoluyla gelirin yeniden dağılımını sağlamaktır. Gelir dağılımı hızlı ve dengeli iktisadi gelişmenin sürdürülmesi yanında, siyasi istikrarın da devamının sağlanması bakımından zorunlu olduğu için, yoğun bir ilgi alanını oluşturmaktadır. Özellikle gelir dağılımının daha bozuk olduğu geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde bu konu daha önemli hale gelmektedir. Çünkü gelir dağılımının bozuk olması, bir yandan iktisadi ve sosyal hayatı dağınık ve parçalı bir hale getirirken, diğer yandan da kalkınmanın belirli aşamasında talep yetersizliği doğurmaktadır.²⁰⁵

Devletin geliri yeniden dağıtmaya yönelik önlemleri sonucu, yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına doğru bir transfer gerçekleşiyorsa gelirin dikey olarak yeniden dağılımı söz konusu olmaktadır. Ancak bazen uygulanan politikalar istenen sonucu vermemekte ve düşük gelir gruplarından yüksek gelir gruplarına doğru da bir gelir akımı gerçekleşebilmektedir. Yeniden dağılımın amaçları ile uyuşmayan ve istenmeyen bir durum olan ‘gelirin ters dikey yeniden dağılımını’ önlemek için, yeniden dağıtıcı düzenlemeler yapılırken mevcut yapının bu sonuca yol açmamasına dikkat etmek gerekmektedir.

Toplumda yeniden dağılım gerçekleştikten sonra meydana gelen değişimi görmek için bireylerin-hane halklarının vergi ve transfer öncesi gelirleri ile vergi ve transfer sonrası gelirlerini karşılaştırmak gerekmektedir. Bireylerin-hane halklarının gelirlerindeki farklılaşma nedeniyle toplumun elde edeceği toplam fayda yeniden dağıtılan gelirin büyüklüğüne göre ve transferlerin yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına doğru olması şartıyla pozitifdir. Ancak transferler tersine gerçekleşirse, yani düşük gelir gruplarından orta ve yüksek gelir gruplarına doğru bir akım söz konusu ise, toplumun elde edeceği toplam fayda negatif olmaktadır.²⁰⁶

²⁰⁵ Yusuf Alper, Gelir Dağılımı, <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/g/006.htm>, (21/10/2008)

²⁰⁶ Mehmet Çiftlikli, Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayını, Bakü, 1995, s.17.

3.6.2. Gelirin Yatay Olarak Yeniden Dağılımı

Aynı gelir düzeyindeki bireyler-hane halkları arasında meydana gelen gelir transferleri sonucu gelirin yatay olarak yeniden dağılımı gerçekleşmektedir. Gelirin yatay olarak yeniden dağılımı aynı gelir düzeyindeki kişilere doğrudan doğruya parasal yardım yapılması (çocuk yardımı gibi) veya kişilerin gelir durumunu değiştiren vergi indirimleri yoluyla gerçekleştirilmektedir.²⁰⁷ Gelirin yatay olarak yeniden dağılımı, servet dağılımının değiştirilmesi, eğitim olanaklarının değiştirilmesi, faktör fiyatlarının değiştirilmesi yani devletin gelir dağılımını değiştirmesi şeklinde gerçekleştirilebilmektedir.

3.6.2.1.Devletin Gelir Dağılımını Değiştirmesi

Devletin gelir dağılımını değiştirmesi iki şekilde olmaktadır. Milli gelirin tüketici birimleri arasındaki dağılımını belirleyen asli faktörleri değiştirerek ve milli geliri kamu gelirleri ve harcamaları yoluyla yeniden dağıtarak devlet gelir dağılımını değiştirebilmektedir. Birinci usulde servet ve eğitim imkanlarının dağılımı ile faktör fiyatları değiştirilmekte ve kendiliğinden oluşan gelir dağılımı değişmektedir. İkinci usulde ise kamu gelirleri ve kamu harcaması kullanılmaktadır. Her gelir grubunun ödediği vergi ile yararlandığı kamu hizmetleri veya transfer ödemeleri aynı olmadığı için, vergi ve harcama sistemi milli geliri yeniden dağıtmış olmaktadır. Borçlanmada da durum aynıdır. Borç verenlerle, borçlanma ile finanse edilen devlet faaliyetlerinden yararlananlar birbirlerinden farklı sosyal tabakalardır. Her iki usulün uygulanma şeklini ve kullandığı araçlardan bazılarını inceleyelim.²⁰⁸

3.6.2.1.1. Servet Dağılımının Değiştirilmesi

Servet dağılımındaki eşitsizlikleri gidermenin en kestirme yolu, gelir getiren serveti, özel mülkiyete konu olmaktan çıkarıp devlet mülkiyetine geçirmektir, ancak bu demokratik toplum gereklerine aykırı olmaktadır. Özel mülkiyet kaldırılmadan, servet mülkiyeti sınırlandırılarak ve servetsizler servet sahibi haline getirilerek, servet dağılımı daha eşit hale getirilebilmektedir. Bunun için toprak reformu

²⁰⁷ Selahattin Tuncer, a.g.e., s.33

²⁰⁸ Gelirin Yeniden Dağılımının Tanımlanması, <http://www.metin2.biz/ekonomi-iktisat-isletme/29051-gelirin-yeniden-dagiliminin-tanimlanmasi.html> (12/11/2008)

yapılmaktadır. Toprak reformu bir yandan büyük toprak mülkiyetini tasfiye etmekte, diğer yandan da topraksız çiftçileri toprak sahibi yaparak servet dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmaktadır. Böylece milli gelirin tüketici birimler arasında dağılımındaki eşitsizlik hafiflemektedir.

Servet dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesinde düşünülen bir başka tedbirde verasetin sınırlandırılması hatta kaldırılmasıdır. Çünkü temerküz etmiş servet veraset yoluyla nesilden nesile belli kişilerin eline geçmekte ve böylece servet temerküzü devam etmekle de kalmayıp artma eğilimi göstermektedir. Servet tevarüs edenler servetsizlere göre yeniden servet edinmede ve servetlerini artırmada daha şanslı olmaktadır. Onun için birçok düşünür, veraseti adaletsizlik kaynağı olarak görmekte ve sınırlandırılmasını ya da kaldırılmasını istemektedir. Vergi politikasıyla da eşitsizlik giderilebilmektedir. Zenginlerin artan oranlı şahsı gelir vergileriyle vergilendirilmesi servet yığılmalarını azaltmakta ve hatta eşitsizlikleri hafifletmektedir. Çünkü servet biriktirmenin en önemli kaynağı tasarruflardır. Olağanüstü kazançlar vergisiyle, veraset vergisiyle ve hakiki servet vergileriyle servet dağılımındaki eşitsizlikler azaltılmaktadır.²⁰⁹

3.6.2.1.2.Eğitim Olanaklarının Değiştirilmesi

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin bir nedeni de, emeğin vasfının fertler arasında aynı dağılmayıdır. Kişilere tanınacak eğitim olanaklarıyla bu eşitsizlik giderilebilmektedir. Modern toplumlarda yüksek bir eğitimle vasıflı işgücü yaratılabilmektedir. Onun için, yüksek gelirli mesleklere girmeyi önleyen sebepleri ortadan kaldıran bir eğitim reformu ile emek gelirleri arasındaki eşitsizlik azaltılabilir. Eğitim, temel bir kamu hizmeti haline gelmeli ve her isteyen ve yetenekli olan vatandaşın yüksek ücretli mesleklere girmesini mümkün kılan bir eğitim sistemi kurulmalıdır. Eğitim parasız olmalı ve az gelirli aile çocuklarına burs verilmelidir.²¹⁰

²⁰⁹ Gelirin Yeniden Dağılımı Tanımlanması, <http://www.metin2.biz/ekonomi-iktisat-isletme/2905>. (20/11/2008)

²¹⁰ Gelirin Yeniden Dağılımının Tanımlanması, <http://www.forumturka.net/forum/archi ve/index.php/t-146818.html> (11/08/2008)

3.6.2.1.3. Faktör Fiyatlarının Değiştirilmesi

Devletin ekonomiye müdahale yollarından birisi de faktör fiyatlarının değiştirilmesidir. Devlet bu amaçla faiz haddini saptamakta, işçiler en az ücret düzeyinin altında ücret almamakta, bazen kiralar dondurulmakta, kârın azami tavanı belirtilerek, belli ürün fiyatlarının destekleme alımlarıyla en az düzeyin altına düşmesi önlenmektedir. Devlet müdahalesi piyasa ekonomisi ile bağdaşmamaktadır ama bu müdahaleler de başarılı olmuştur. Faiz haddi başarılı bir şekilde tespit edilmekte ve ucuz para politikasıyla, tam istihdama yakın bir düzeyde ekonomik denge kurulabilmektedir. Asgari ücret ve toplu iş sözleşmelerinin de bu konuda olumlu katkısı olmaktadır. Kâr hadlerinin belirlenmesi ve kiraların kontrolü ise kamu idaresi iyi kurulmuş ülkelerde tatminkâr sonuçlar vermektedir. Tarım ürünlerinde uygulanan taban fiyat ise hemen her ülkede benimsenmiş ve tarım sektöründe önemli bir gelir politikası aracı olarak kullanılmaktadır.²¹¹

3.7. GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN YAPISAL FAKTÖRLERİN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Gelir dağılımı eşitsizliğinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bunlar arasında ülkenin içinde bulunduğu yapısal oluşumlar olarak ifade edilen nüfus yapısı, işsizlik, kayıt dışı ekonomi ve enflasyon gibi etkenler yer almaktadır. Bu etkenlerin son dönem gelişmeleri aşağıda belirtilerek gelir dağılımı eşitsizliğini ne yönde etkilediği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

3.7.1. Nüfusun Yapısı

Nüfusun yaş gruplarına göre özelliklerinin belirlenmesi çalışabilir ve çalışmayan nüfusun ortaya çıkartılması açısından önem arz etmektedir. Genel olarak: 0–14 yaş, çocuk nüfus; 15–64 arası, çalışabilir nüfus (faal); 65 yaş ve üzeri yaşlı nüfus olarak kabul edilmektedir. 15 – 64 yaş arası nüfus üretime katkı sağladığından, üretken nüfus olarak tanımlanmaktadır. 0–14 yaş arasındaki çocuk nüfus ve 65 üzeri nüfus yaşlı nüfus genel olarak ekonomik anlamda bağımlı nüfus (tüketici nüfus) olarak kabul edilmektedir. 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı'na göre;

²¹¹Gelirin Yeniden Dağılımının Tanımlanması, <http://www.gonulcelen.net/gelirin-yeniden-dagilimi-ve-maliye-politikasi-iktisat-yazisi-38621.html> (12/09/2008)

Türkiye'nin toplam nüfusu 67.803.927 olarak belirlenmiştir. Şehir nüfusu 44.006.274, köy nüfusu 23.797.653 kişidir. Kent nüfus oranımız % 65 düzeyindedir. Nüfus artış hızımız, 1990 nüfus sayımında binde 21.71 iken, 2000 yılında yapılan nüfus sayımında oranın binde 18.28 e düştüğü tespit edilmiştir. Ülkemizin nüfusu son 73 yılda (1927-2000 arasında) 5 kat (4.97) artmıştır. Ancak 1985 yılından itibaren dünyadaki genel düşüşe paralel nüfus artış hızımızda da düşüşler gözlenmiştir. Ortalama 72 yaş sınırı ile dünyada 45. sırada yer alan ülkemiz, orta üstü yaş grubunda bulunmaktadır.²¹² Nüfus artış hızımız binde 20'nin altına düşmüştür. Bu sonuç, nüfus artış hızımızın dünya nüfus artış hızı ortalamasına yaklaştığını göstermektedir.

Ülkemizde yapılan nüfus sayımı, çalışma sonuçlarına göre; 1990–2000 döneminde, genç nüfusun artış hızı düşmüş, üretken nüfusun artış hızı aynı düzeyde kalmış ve yaşlı nüfusun artış gösterdiği tespit edilmiştir. 2005 yılı verilerine göre; 15 ve daha üstü yaşa sahip nüfusumuz 50.826.000 kişi olmuştur. 2006 yılı itibarıyla nüfusumuzun 36,8 milyonu erkek ve 36,2 milyonu kadın nüfus olduğu tespit edilmiştir. 31 Aralık 2008 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu 71.517.100 kişiye yükselmiştir. 2008 yılında Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı binde 13,1 olarak gerçekleşmiştir. Yani 2000 yılından itibaren nüfus artış oranımız giderek düşme eğilimi içerisine girmiştir.²¹³

Nüfusun kırsal ve kent dağılımı ülkenin ekonomik ve sosyal yaşamı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ülkemizde nüfusu 10.000'in altında olan yerleşme alanlarında yaşayan nüfusa 'kırsal nüfus' denmektedir. Ancak nüfusu 10.000'in altında bile olsa il ve ilçe merkezlerinin nüfusu kentsel nüfus olarak kabul edilmektedir. 1950'li yıllarda şehirlerde yaşayan nüfusun oranı % 25 iken, hızlı bir artış göstererek, 2000 yılında % 65'e yükselmiştir. Kırdan kente göçün 1950'den sonra hızlanmasının temel nedenleri arasında; tarımda makineleşme sonucu işsizliğin

²¹² Enflasyonun Etkileri, Enflasyon Etkisi,
http://www.ekodialog.com/Konular/enflasyonun_etkileri.html

²¹³ TÜİK, Nüfus İstatistikleri ve Projeksiyonları,
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11, (12/05/2009)

yaygınlaşması, ulaşım imkânlarının artması, kentlerde sanayileşme süreci ile iş imkânlarının artması yer almaktadır.²¹⁴

Ülkemizde yapılan nüfus çalışmaları sonucunda nüfusun yoğun olduğu yerler Marmara Bölgesi, Kıyı Ege, Karadeniz kıyı şeridi, Çukurova, Hatay, Gaziantep yöreleri, Ankara ve Kırıkkale dolayları olarak tespit edilmiştir. Nüfusun seyrek olduğu yerler ise, Doğu Anadolu'nun çoğu yeri, Orta ve Batı Akdeniz, Karadeniz Bölgesi'nin dağlık iç kesimleri, Tuz Gölü çevresi ve Konya Ovasıdır.

Ülkelerin sosyal ve ekonomik gücünü sağlayan en önemli unsurlardan biri eğitim durumudur. Yurdumuzda, 1927 yılında nüfusumuzun %10,6 'sı okuryazar durumdayken okuma yazma oranı 1990'da; % 80,46'ya çıkmıştır. 1935 yılında erkeklerin % 29,4'ü, kadınların % 9,8'i okuma yazma bilirken, bu oran 2000 yılında erkeklerde % 93,9'a, kadınlarda % 80,6'ya, 2006 yılında erkeklerde % 94, kadınlarda % 81 düzeyine yükselmiştir. Ülkemizde iş gücüne katılma oranlarına bakıldığında bunun, %24,8'ini kadınların, %72,2'sini erkeklerin oluşturduğu görülmektedir.

Ülke nüfusunun hızla artması; işgücünün tamamının istihdam edilmesini, sağlık ve eğitim hizmetlerinin geliştirilip yaygınlaştırılmasını, kişi başına refah artışını, gelir dağılımının düzelmesini güçleştirmektedir.²¹⁵ Bu nedenle hızlı nüfus artış hızı istihdam, refah artışı, eşit gelir dağılımının sağlanması için istenmeyen bir durumdur. Ülkemizde nüfusun artış hızının 1990'lı yıllardan itibaren azalma eğilimine girmesi yukarıda belirtilen unsurlar ve özellikle gelir dağılımında eşitliğin sağlanması yönünden olumlu bir gelişme göstermektedir.

3.7.2.Eğitimin Seviyesi

Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler bütünüdür. Bu süreç, bireyin okul dışında ve içinde yaşam boyu edindiği öğrenmelerin bütünüdür. Türk eğitim sisteminde de eğitim, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki boyutta sürdürülmektedir. Örgün ve yaygın eğitimin amaçları ve insan profili 1739 sayılı milli eğitim temel kanununda belirlenmiştir. Türk eğitim sisteminin genel amaçları

²¹⁴ Türkiye'de Nüfusun Tarihsel Gelişimi, <http://www.egitimcilerforumu.com/cografya-ders-notlari/535-turkiyede-nufus.html>, (02/04/2009).

²¹⁵ Erdoğan Aklin, Piyasa Ekonomisine Kamu Müdahalesi, <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d6/M00073.pdf>

değerlendirildiğinde; bireylerin özgür düşünceli, milli kültürü benimsemiş, meslek sahibi ve iyi bir yurttaş olmaları beklenmektedir.

Günümüzde beşeri sermaye en önemli üretim faktörü konumundadır. Ancak Kişilerin sahip olabileceği bilgi konusunda sınırlar bulunmaktadır. Eğitim alanındaki eşitsizlikler özellikle gelir dağılımında eşitsizliklerin ortaya çıkmasında önemli bir unsurdur. Bu nedenle, toplumun eğitim düzeyinin artması gelir dağılımındaki eşitsizliğin azalma eğilimine girmesinde etkili olmaktadır. Eğitimin gelir farklılıklarını belirlemedeki rolü ekonomik yapıda ücretli ve maaşlı çalışanların sayısına ve işsizlik oranlarına bağlı olarak da değişiklik göstermektedir. Eğitim alanlarının sayısının göreceli olarak düşük ve aynı zamanda ücretli olarak tanımlanan grubun genel nüfusa oranı az olduğu bir ortamda eğitimin, gelir farklılıklarını açıklamadaki rolü düşük olmaktadır. Başka bir ifadeyle beşeri sermayenin kişiler arası dağılımı çok eşitsiz ise eğitimin gelir dağılımını olumlu yönde etkileme gücü azalmaktadır, hatta gelir dağılımını bozabilmektedir.²¹⁶

Gelirlerdeki artış ve gelir dağılımı, toplumların sürekli önemseydiği, kalkınma ve refah düzeyinin artışında temel koşul olan bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan toplumlar, ürettikleri refahın kabul edilebilir bir biçimde bölünmesi için çeşitli arayışlar içine girmişlerdir. Türkiye'de de gelir dağılımı ve gelirlerdeki artış Cumhuriyetin kurulmasından bu yana ekonomik gelişmenin göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak yapılan ekonomik reformlar, gelir artışında ve gelir dağılımında beklenen düzeye ulaşmamıştır.²¹⁷

²¹⁶ İbrahim Güran Yumuşak, Mahmut Bilen, Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, http://paribus.tr.googlepages.com/igy_bilen.doc

²¹⁷ Figen Ereş, Eğitimin Sosyal Faydaları Türkiye AB Karşılaştırması, Milli Eğitim, Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, yıl:33, Sayı: 167 (Özel), 2005.
<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/167/index3-eres.htm>.

Tablo32: Türkiye Geneli Bitirilen Eğitim Düzeyi (15 yaş +) 2008

Bitirilen eğitim düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	4.863.414	966.698	3.896.716
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	3.452.624	1.401.040	2.051.584
İlkokul mezunu	18.078.358	8.800.944	9.277.414
İlköğretim mezunu	5.679.485	3.026.685	2.652.800
Ortaokul veya dengi okul mezunu	2.795.749	1.791.178	1.004.571
Lise veya dengi okul mezunu	9.970.816	5.749.685	4.221.131
Yüksekokul veya fakülte mezunu	3.508.954	2.110.229	1.398.725
Yüksek lisans mezunu	247.544	149.807	97.737
Doktora mezunu	73.244	47.029	26.215
Bilinmeyen	3.966.417	2.171.909	1.794.508
Toplam	52.636.605	26.215.204	26.421.401

Kaynak: http://report.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2=&report=turkiye_

Tablo 32 incelediğimizde 15 yaş ve üzeri nüfusta 2008 yılında, ülkemizde kadın ve erkek olarak, hala okuma yazma bilmeyen 5 milyona yakın, ayrıca okuma yazma bilen ancak ilk okul mezunu olmayan 3,5 milyona yakın kişinin olması üzücüdür. Bu sonuç ülkemizde eğitime yeterince önem verilmediğinin yapılan eğitim çalışmalarının yetersiz olduğunun bir göstergesi durumundadır. Eğitim seviyesinin gelir dağılımı eşitsizliklerinin ortaya çıkmasında önemli bir unsur olması kişilerin eğitim seviyelerinin yükseltilmesi konusuna ağırlık verilmesini, Ülkemizde 2002 yılı itibarıyla kamu ve özel sektör toplamı olarak GSYİH içerisinde payı 7,26 olan eğitim harcamalarının payının artırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo33: Eğitim ve Gelir Seviyesi (2005)

Öğrenim Durumu	Ortalama Gelir
Okuma yazma bilmeyen	2,91
Okuma yazma bilip bir okul bitirmeyen	3,15
İlkokul	38,37
Orta Okul ve Dengi	10,32
Lise	16,97
Lise Dengi meslek lisesi	4,86
Yüksek Okul ve fakülte	19,64

Kaynak: DIE, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/167/index3-eres.htm>

Tablo 33'e baktığımızda, eğitim düzeyi yükseldikçe bireyin gelir seviyesinin de yükseldiği anlaşılmaktadır. Yükseköğretim kurumunu bitirenlerin gelir seviyesi en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Ancak tabloda dikkati çeken bir diğer husus ülkemizde, ilkokul mezunlarının ülke gelirinin en çoğunu almalarıdır. Bu durum, ülkemizde ilkokul mezunlarının sayıca fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir husus ise, Türkiye'de meslek lisesi mezunları ile lise mezunlarının gelir seviyesindeki farklılıktır. Bir meslek eğitimi alarak iş yaşamına başlayanların hiç meslek eğitim almamış lise mezunlarına oranla daha az gelir elde etmesi oldukça düşündürücü ve adil olmayan bir sonuçtur.

Türkiye'de gelir dağılımı oranları, eğitim düzeyi ile karşılaştırıldığında; eğitim durumları itibarıyla işsizlerin, toplam işsizler içindeki oranı da dikkate değerdir. 2004 yılı verilerine göre Türkiye'deki işsizlerin % 2,2 sini okuma-yazma bilmeyenler oluştururken, bu oran lise altı eğitimlilerde %57,5 lise mezunları için % 29,1'dir. Fakat yüksek okul, fakülte veya daha üst eğitim kurumlarından mezunlar için bu oran % 11,2'ye düşmektedir. Anlaşılacağı gibi eğitim düzeyi yükseldikçe çalışanların hem gelir düzeyi hızla artmakta hem de işsiz kalma riski azalmaktadır.

3.7.3.Enflasyonun Durumu

Enflasyon deyince akla ilk gelen günlük hayatta çokça kullandığımız mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasıdır. Ancak mal ve hizmetlerin fiyatları zaman içinde artabilir veya azalabilir. Enflasyon sadece belli bir malın veya hizmetin fiyatının tek başına artması değil, fiyatların genel düzeyinin sürekli bir artış göstermesidir. Diğer bir deyişle, sadece bazı malların fiyatlarının sürekli artması ya da tüm malların fiyatlarının bir sefer artması enflasyon değildir. Enflasyonun düşmesi; fiyatların düşmesi, insanların alım gücünün artması, gelirlerinin yükselmesi demek değildir. Enflasyonun düşmesi, fiyatların daha az artması, insanların alım güçlerinin daha az azalması ve neticesinde istikrar ve refah demektir. Türkiye'de yaklaşık otuz yıldan beri devam eden yüksek ve sürekli enflasyonun yarattığı ekonomik istikrarsızlık, büyüme performansının düşmesine, gelir dağılımının bozulmasına yol açmış, refah seviyesini düşürmüştür, her alanda istikrarsızlığa sebep olmuştur.

Yüksek enflasyonun satın alma gücünü azaltarak geçim sıkıntısı yarattığı bilinen bir gerçektir. Diğer taraftan enflasyon bireylerin yaşam kalitesini de olumsuz etkilemektedir. Enflasyon ve yol açtığı ekonomik istikrarsızlık neticesinde hayat pahalılığı ile başa çıkabilmek için ülke geleceğinin en önemli unsuru olan eğitimin ihmal edilmesi, küçük yaşta çalışma hayatına başlanması, sosyal hayata dair kitap gazete, tatil, eğlence masraflarında kısıntıya gidilmesi, enflasyonun yaşam kalitesini ne denli olumsuz etkilediğine birer örnektir. Ülkemizin son yirmibeş-otuz yıllık geçmişinde fiyat istikrarının sağlandığı bir dönem olmamıştır. Dolayısıyla; sanayicilerin, ihracatçıların, çalışanların, finans kesiminin ve günlük yaşamın içindeki diğer insanların, kısaca toplumdaki tüm kesimlerin, fiyat istikrarının kendilerine ne şekilde ve ne oranda bir fayda saklayacağı, yaşam standartlarını ne ölçüde yükselteceği konusunda herhangi bir tecrübeleri yoktur.²¹⁸ Türkiye, 1990-2008 döneminde dünyanın en yüksek oranlı fiyat artışlarının görüldüğü ülkelerden biri olmuştur. Son 20 yılın enflasyon oranı yıllık ortalaması % 55 düzeyinde gerçekleşmiştir. Alınan ekonomik tedbirlerin yetersiz kalması, hatta enflasyonist ekonomik politikaların tercih edilmesi nedeniyle, zaman zaman üç haneli enflasyon oranlarına ulaşılmış yine de en ciddi önlemlerin alındığı ifade edilen dönemlerde bile bu konuda önemli başarılar sağlanamamıştır.

Enflasyonun resmi verilerden yüksek olmasında, enflasyon hesabına esas olan 12 alt kalemin ağırlıklarının TÜFE ile gelir dağılım hesabında oldukça farklı olması yatmaktadır. Bu yıl enflasyonun nedeni; üç kalemin (gıda, kira ve ulaştırma) en fakirinden en zenginine kadar harcamalarda çok büyük payı olmasıdır. Yüzde 11.77'lik TÜFE'nin 8.95'i bu üç kalemdeki artıştan kaynaklanmıştır. Bir başka deyişle Ağustos itibarıyla TÜFE'nin yüzde 76'sı gıda, konut ve ulaşırmadaki fiyat artışlarından gelmektedir. Oysa en fakir dilimde bu üç kalemin ağırlığı yüzde 86'ya çıkmaktadır. Yapılan hesaplama göre en fakir yüzde 20'nin 13.84'lük enflasyonunun 11,90'ı bu üç kalemde kaynaklanmaktadır. Ulaştırma ayrı tutulup, gıda ve konut alındığında oran yüzde 11,31'e düşmektedir. Oransal olarak da yüzde 81,7 olmaktadır. Böylece fakirin enflasyonunun 4/5'nin gıda ve konut kaynaklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Yapılan hesap, en zenginlerin sadece bu üç kalemdeki

²¹⁸ Enflasyon, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf>. (05/04/2009)

enflasyonunun yüzde 9,9 olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle bu üç kalem zengin yüzde 12,54`lük enflasyonunun yüzde 80`ini oluşturmaktadır. Sadece gıda ve konut ise zengin enflasyonu içinde yüzde 67`lik paya sahip olmaktadır. Gelir dağılım verilerinde konut ve gıda daha yüksek ağırlığa sahip olduğu için enflasyon daha yüksek etki etmektedir. Ulaştırımda ise resmi TÜFE`deki ağırlığı daha yüksek olduğu için gelir dağılımında daha düşük etki yaptığı gözlenmiştir. Bu da enflasyonun neden gelir dağılım verilerinde daha yüksek çıktığını göstergesidir.²¹⁹

Tablo34: TÜFE Oranlarının 12 Aylık Ortalamaya Göre Değişimi (%)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1998	88,0	89,9	91,4	92,6	93,4	94,0	93,6	92,6	91,4	89,6	87,3	84,6
1999	81,5	78,5	75,8	73,5	71,3	69,5	68,2	67,1	66,1	65,3	64,8	64,9
2000	65,2	65,8	66,1	66,0	65,9	65,2	64,3	63,1	61,6	59,6	57,6	54,9
2001	52,0	48,9	46,5	45,6	45,3	45,5	45,9	46,5	47,8	49,8	51,9	54,4
2002	57,5	60,7	62,8	62,8	61,7	60,1	58,4	56,6	54,2	51,2	48,2	45,0
2003	41,3	37,9	35,5	33,8	32,7	31,7	30,7	29,5	28,4	27,4	26,3	25,3
2004	24,4	23,2	21,7	20,0	18,2	16,5	15,1	14,0	12,9	12,0	11,3	10,6
2005	10,06	9,66	9,41	9,34	9,43	9,58	9,63	9,70	9,88	9,97	10,04	10,14
2006	10,21	10,30	10,41	10,50	10,60	10,65	10,81	10,80	10,74	10,65	10,59	10,51
2007	10,47	10,46	10,52	10,55	10,38	10,16	9,71	9,44	9,16	8,98	8,86	8,76
2008	8,61	8,53	8,40	8,33	8,47	8,64	9,07	9,43	9,76	10,12	10,31	10,44
2009	10,54	10,41	10,29	9,98	9,49	9,08	-	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜFE Endeksleri Sonuçları,

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=17&ust_id=6

Tablo 34 İncelendiğinde, 1998 yılında ortalama olarak %85 olan enflasyon oranı, 2001 yılında oran %50`lere 2005 yılından itibaren ise oran %10`lara düşmüştür. Türkiye tarihinde uzun bir süre sonra ilk kez 2007 yılının temmuz ayında enflasyon oranını tek haneli rakamlara indirmiştir. 2008 ve 2009 yılında enflasyon oranı tekrar %10,5 seviyesine yükselmiştir. Bu yükselişte 2007 yılında ABD`de başlayan Mortgage krizinin etkili olmuştur. 2009 yılının nisan ayından itibaren ülkemizde enflasyon oranı tekrar tek haneli rakamlara düşmüştür.

Tablo 35: ÜFE Oranlarının Yıllık Değişimi (%)

Yıllar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2004	10,50	8,36	7,13	10,47	16,62	17,84	16,54	17,04	17,99	19,63	17,15	15,35
2005	10,70	10,58	11,33	10,17	5,59	4,25	4,26	4,32	4,38	2,57	1,60	2,66
2006	5,11	5,26	4,21	4,96	7,66	12,52	14,34	12,32	11,19	10,94	11,67	11,58
2007	9,37	10,13	10,92	9,68	7,14	2,89	2,08	3,72	5,02	4,41	5,65	5,94

²¹⁹ Enflasyon En Çok Orta Direği Vuruyor, [http://www.tumgazeteler.com/?a=4175414.\(02/10/2008\)](http://www.tumgazeteler.com/?a=4175414.(02/10/2008))

2008	6,44	8,15	10,50	14,56	16,53	17,03	18,41	14,67	12,49	13,29	12,25	8,11
2009	7,90	6,43	3,46	-0,35	-2,46	-1,86						

Kaynak: ÜFE Endeksi Sonuçları, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=18&ust_id=6

Tablo 35'e baktığımızda son 3 yıldır ÜFE'de enflasyon hedefi olarak belirlenen %4 seviyesinin tutturulamadığını görülmektedir. 2006 yılında baktığımızda enflasyon hedefi % 5 iken, gerçekleşme oranı, % 9,6 olmuştur. 2007 yılında hedef oran %4 olarak tekrarlanmış ancak bu kez enflasyon oranı yüzde 8,4 olmuştur. 2008 yılında da yüzde 4'lük hedef sürdürülmüş fakat, enflasyon oranı ortalama olarak %10'nun üzerinde seyretmiştir. Bu durum, genel olarak enflasyonla mücadelede, hala almamız gereken önlemler olduğunun göstermektedir. Enflasyon olgusu, hala ülkemizde çözümlenememiş bir problem olarak sürmektedir.

Enflasyonun olumsuz etkileri arasında, ekonomik istikrarsızlık ve gelir dağılımı bozucu etkisi, Üretim ekonomisinden rant ekonomisine kayış, yüksek enflasyona dayanma gücü olmayan firmaların iflaslarını kaçınılmaz hale getirmesi yer almaktadır. Yüksek enflasyon refah kaybına neden olmaktadır. Enflasyon, reel gelirlerde düşmeler yaratmakta ve talebin daralmasıyla işsizlik kaçınılmaz olmaktadır. Enflasyonun sosyal etkilerinin başında, sosyal barışı bozucu etkisi gelmektedir. Enflasyon olgusu, Kişiler arasındaki gelir paylaşımı kavgasını kaçınılmaz hale getirmekte ve azalan gelire bağlı olarak aile içi ilişkiler bozulmakta ve dayanışma azalmaktadır. İşsizlik yaygınlaşmaktadır.

3.7.4.İşgücünün Yapısı

Ülkemizin işgücü piyasasının temel özelliklerinden birisi çalışma çağı nüfusunun istihdamdan daha hızlı artmasıdır. 1988-2004 döneminde çalışma çağı nüfusu yıllık ortalama % 2,5 artarken, istihdam artışı % 1,3 olmuştur. Yani söz konusu dönemde çalışma çağı nüfusu 16 milyon 136 bin, istihdam ise 4 milyon 36 bin kişi artmıştır. Bu durum, hızla artan nüfusa yeterli iş imkanlarının sağlanamadığını göstermektedir. Ekonomik büyümenin ve yatırımların yeterli olmayışı, makroekonomik istikrarın uzun dönemde tesis edilmemesi sonucu sık yaşanan krizler ve sonrasında izlenen istikrar programları iş olanaklarının sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Ülkemizde işgücü piyasasının diğer önemli bir özelliği ise, tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki payının yüksek olmasıdır. Tarım sektöründe yaşanan

çözülme ve kırdan kente göç büyük ölçüde işgücü piyasasını şekillendirmektedir. Tarım sektöründe istihdamda görünen niteliksiz işgücü fazlasının ortaya çıkması ve kentlere göç etmesi başta kadınlarda olmak üzere işgücüne katılma ile istihdam oranlarının ve verimliliğin düşük, işsizliğin yüksek olmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı istihdamın boyutlarının genişliği, genç işsizlik oranının genel işsizlik oranının yaklaşık iki katı olması, işgücünün eğitim seviyesinin düşüklüğü, son dönemde artmakla birlikte aktif istihdam politikalarının çok sınırlı kalması gibi sorunlar da işgücü piyasasının diğer önemli sorunları olarak öne çıkmaktadır. Ülkemizde, 2004 yılı itibarıyla işgücüne katılma oranı AB ortalaması ile karşılaştırıldığında oldukça düşüktür. Bunun yanı sıra yıllar itibarıyla da azalma eğilimindedir.

İşgücüne katılma oranının düşük olması; yüksek nüfus artış hızından, tarımsal istihdamın azalma eğilimi sonucu artan kente göçün özellikle kadınların işgücünden çekilmesine neden olmasından, yaşanan ekonomik krizlerden, ortalama eğitim süresinin uzamasından, yüksek işsizlik ortamında kişilerin, özellikle kadınların, iş bulmaktan ümitlerini kesip iş aramamalarından, erken emeklilik ve işgücünün eğitim seviyesinin düşüklüğünden kaynaklanmaktadır.²²⁰

Tablo 36: Yıllara Göre İşgücü Durumu (2000-2009)

Yıllar	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)
2000	23.078	21.581	1.497	49,9	6,5
2001	23.491	21.524	1.967	49,8	8,4
2002	23.818	21.354	2.464	49,6	10,3
2003	23.640	21.147	2.493	48,3	10,5
2004	24.289	21.791	2.498	48,7	10,3
2005	24.289	21.791	2.520	48,3	10,3
2006	24.776	22.330	2.446	48,0	9,9
2007(EKİM)	25.208	22.750	2.458	47,7	9,7
2008 *	23 561	21 228	2 333	46,5	9,9
2009	24 316	20 698	3 618	47,2	14,9

Kaynak:Tüik, İşgücü İstatistikleri,

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=25&ust_id=8

2009 yılı Nisan döneminde Türkiye'de kurumsal olmayan nüfus bir önceki yılın aynı dönemine göre 819 bin kişilik bir artış ile 70 milyon 368 bin kişiye, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus ise 880 bin kişi artarak 51 milyon 507 bin kişiye ulaşmıştır. Tarım dışı istihdam 436 bin kişi azalmıştır. 2009 yılı Nisan döneminde

²²⁰ 9. BYKP, www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3351/oik662.pdf, s.30-32.(12/11/2008)

istihdam edilenlerin sayısı, geçen yılın aynı dönemine göre 530 bin kişi azalarak, 20 milyon 698 bin kişiye düşmüştür. Bu dönemde tarım sektöründe çalışan sayısı 94 bin kişi, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı ise 436 bin kişi azalmıştır.²²¹ Ülkemizde istihdam olanaklarının artırılması, sadece üretim artışını ve büyümeyi katkı sağlamayacak aynı zamanda gelir dağılımı eşitsizliğinin azalmasına da katkı sağlayacaktır. Bu nedenle istihdam artışını yaratacak gelişmelerin ve politikaların uygulanması hayati önem taşımaktadır.

3.7.5.Kayıt Dışı Ekonomi

Kayıt dışı ekonomi kavramı; Bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve Gayri safi milli hasıla hesaplarını elde etmede kullanılamayan gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür. Başka bir ifade ile kayıt dışı ekonomi, belgeye hiç bağlanmamış ya da içeriği gerçeği yansıtmayan belgelerle gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin devletin bilgisi dışına taşınmasıdır. Günümüzde dünyanın hiçbir ülkesinde sıfırlanamayan, ancak ülkemizde büyük boyutlara ulaşmış olan vergi kayıp ve kaçaklarının nedenleri arasında önemli görünenler şu şekilde sıralanabilir: Mali ve ekonomik nedenler (enflasyon, gelir dağılımı, vergi adaleti), Hukuki nedenler (Yasaların basit ve açık olmaması, sık değişikliğe uğraması, vergi oranlarının yüksekliği, istisna ve muafiyetler), İdari nedenler(Vergi idaresinin organik yapısı, teknik yapı, personel yapısı ve denetim mekanizması), Sosyal nedenler(Vergi ahlakı, mükellef psikolojisi ve tarihsel nedenler),Siyasal nedenler ve baskı gruplarından kaynaklanan nedenler.²²²Hemen hemen bütün çalışmalar vergi ve sosyal güvenlik katkı yüklerinde artışın kayıt dışı ekonominin artışında en önemli etken olduğunu göstermektedir. Resmi ekonomideki toplam işgücü maliyeti ile çalışma kaynaklı vergi-sonrası kazanç arasındaki fark ne kadar büyük olursa, kayıt dışında çalışmaya yöneliş o kadar fazla olacaktır. Kayıt dışı ekonomideki artış kamu gelirlerinde düşüşe, o da kamu tarafından sunulan mal ve hizmetlerde kalite ve miktar kaybına yol açar. Bu da nihayetinde, sıklıkla altyapı gibi kamu mallarında ve yönetimde kalitenin bozulması ile bütünleşmiş şekilde ve

²²¹ Hane Halkı İşgücü Araştırması 2009 Nisan Dönemi Sonuçları, <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4087>. (06/04/2009)

²²² Yusuf Kıldış, Kayıtdışı Ekonomi, http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/maliye-genel/diger-yazilar/kildis-kayit-disi.pdf

kayıt dışına kaçmayı daha da teşvik edecek sonuçlar üretecek biçimde resmi sektörlerdeki birey ve firmalar için vergilerde artışa neden olur.²²³

Kayıt dışı ekonominin istatistiki olarak hesaplara dahil edilmesinde; vergi daireleri, sosyal güvenlik kuruluşları, ticaret odaları, sanayi odaları, esnaf ve sanatkarlar dernek ve konfederasyonları, borsalar, belediyeler, kamu kurum ve kuruluşları gibi çok çeşitli kuruluşlar tarafından derlenen istatistiklerin kullanılması, bu kurum ve kuruluşlar arası koordinasyonun sağlanması, kuruluşlar tarafından verilerin derlenmesinin ve değerlendirilmesinin her aşamasında istatistiki yöntemlerin izlenmesi ve üretilen istatistiki verilerin karşılaştırılabilir olması gerekmektedir.

Türkiye ekonomisinin yapısal bir sorunu haline gelen kayıt dışı ekonominin temelinde, ülkemizde uzun süre yaşanan makroekonomik istikrarsızlık, yüksek enflasyon, yüksek vergi ve prim oranları, idari-mali-yasal yükler gibi ekonomik nedenler yer almaktadır. Kayıt dışı ekonomi alanının büyümesi, bireyler ve işletmeler arasında haksız rekabetin doğmasına, gelir dağılımının bozulmasına, mükelleflerin vergi ödeme isteğinin azalmasına neden olmaktadır. Kayıt dışı ekonominin yaygınlaşması, bu sorunun toplum tarafından meşru bir olgu olarak algılanmasına neden olmakta ve böylece toplumsal değerlerin zedelenmesine yol açmaktadır. Bürokrasinin azaltılmasına, enflasyon muhasebesi uygulamasına, gümrük, sosyal güvenlik ve vergi işlemlerinde otomasyona geçilmesine, kaçakçılıkla mücadeleyle, fikri mülkiyet haklarının korunmasına ve az gelişmiş illerde istihdam artırılmasının teşvikine yönelik düzenlemelerin yapılmasına rağmen, kayıt dışılığın boyutu azaltılamamıştır. Nitekim, tarım dışı sektörlerde kayıt dışı istihdam oranı 2001 yılındaki yüzde 29 seviyesinden 2005 yılında yüzde 34'e çıkmıştır.²²⁴

Türkiye'de kayıt dışı ekonominin büyüklüğü konusunda, kayıt dışılığın tanımı gereği üzerinde uzlaşılan ortak bir rakam bulunmuyor. Kayıt dışı ekonomiyi ölçmeye yönelik çalışmalarda ortaya konan rakam da yüzde 23 ile yüzde 66,2 arasında değişiyor. Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulunun araştırmalarında da bu

²²³ Maliye Bakanlığı, Dünyanın 110 Ülkesinde Kayıt dışı Ekonominin Büyüklüğü ve Ölçümü, Rapor No:11, 2005, http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/diger_raporlar/kayitdisiekonomininb%C3%BCy%C3%BCkl%C3%BCg%C3%BC.pdf

²²⁴9.BYKP, <http://www.sp.gov.tr/documents/KP2007-2013.pdf>, s.31-32.

rakam yüzde 26,12 ile yüzde 37,26 arasında seyrediyor. OECD verilerinde ise Türkiye'nin kayıt dışılık oranı yüzde 32,1 olarak ifade ediliyor. Yapılan bütün çalışmalar, sorunun mali boyutunun gelişmiş ekonomilere göre hayli yüksek olduğu sonucunu veriyor.²²⁵

3.8. TÜRKİYE'DE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARININ GELİR DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİLERİ

Para, maliye ve bütçe politikaları ile gelir dağılımı eşitsizliği giderilmeye çalışılmaktadır. Para, maliye ve bütçe politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini Türkiye açısından değerlendirdiğimizde özellikle vergi ve harcama politikası ile doğrudan müdahale imkanını elinde bulunduran maliye politikasının gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesinde en etkili yöntemlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

3.8.1. Bütçe Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Bütçe politikasının gelir dağılımı üzerindeki etkileri oldukça önemlidir. Reel kamu harcamaları, vergiler, transfer harcamaları ve kamu hizmetlerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini ayrıntılı olarak ele alalım.

3.8.1.1 Vergi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Vergi, kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak amacıyla, egemenlik gücüne göre karşılıksız olarak, gerçek ve tüzel kişilerden alınan ve cebri niteliğe sahip, para şeklindeki ödemelerdir.²²⁶ Vergi bireyin gelirinde ve servetinde bir azalmaya sebep olarak, gelirden tüketime ve tasarrufa ayrılan miktarı azaltmaktadır. Bu yapısıyla vergi, gelir ve refah etkilerini doğurmaktadır. Bireyin marjinal tasarruf eğilimi sıfır ise ödediği vergi miktarınca geliri azalacağı için tüketimi de azalacaktır.²²⁷

Vergi sisteminin kişisel gelir dağılımı üzerinde etkide bulunması, geleneksel görüşe göre, sıralanan faktörlerin varlığına bağlıdır. Kişi ya da hane halkı geliri (serveti) arttıkça kişi veya hane halkı bütçesi açısından ödenen vergi miktarı nispi olarak artmalıdır. Kişi ya da hane halkı geliri (serveti) arttıkça vergi muafiyet ve

²²⁵ Kayıt dışında Korkutan Tablo, (01/12/2008 Sabah), <http://www.tumgazeteler.com/?a=4390126>, (14/04/2009)

²²⁶ Abdurrahman Akdoğan, a.g.e. (1999) s.115

²²⁷ Fehim Bakırcı, Bütçe Politikalarının Mikro Ekonomik Etkileri, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt2, Sayı:2, s.45

istisna oranları mutlak olarak azalmalıdır. Kişi ya da hane halkı geliri (serveti) arttıkça matrahta vergi borcunu azaltıcı düzenlemeler yapma imkânı nispi olarak azalmalıdır. Vergi tarifeleri olanaklar ölçüsünde artan oranlı bir yapıya sahip olmalıdır. Vergi sistemi içinde gelir esnekliği yüksek olan vergi grubunun mali önemi fazla olmalıdır.²²⁸

Vergi politikasındaki bir değişme sonucunda gelir dağılımında meydana gelecek olan değişmeler vergi yansıması olarak adlandırılmaktadır. Vergileme sonucunda bu vergiyi ödeyen kişi yada grupların kullanılabilir gelirleri azalacaktır. Kullanılabilir gelirdeki azalma, kişilerin tüketim ve tasarrufa ayrılan gelirlerini etkileyecek sonuç olarak talebin bileşimi de değişeceğinden gelir dağılımı bu vergiyi ödeyenlerin aleyhine değişecektir.²²⁹

Vergi politikalarının olumsuz etkilerini şöyle sıralayabiliriz. Birincisi, vergi gelirlerinin GSMH 'daki payının düşürülerek, bunun yerine iç borçlanmanın ikame edilmesidir. Bu sebeple artan kamu borçlanmaları, reel faizleri artırmaktadır. Bu değişimin, ücretli ve maaşlı kesim üzerindeki dolaylı etkisi açıktır. Faiz geliri elde edenlerin geliri artacak, diğer yandan yüksek faiz nedeniyle azalan yatırımlar emek talebini düşürecektir. İkinci sebep, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının artmasıdır. Vergi adaleti en az olan dolaylı vergilerin küçümsenmeyecek bir oranda arttırılarak dolaysız vergilere yerine ikame edildiği görülmektedir. Diğer taraftan ücretli kesimlerin gelir vergileri peşin kesilirken, diğer kesimlerin gecikmeli vergilendirilmesi, enflasyonun bir ülkede gelir dağılımını etkileyeceği açıktır.²³⁰

Gelir vergilerinin tarifeleri genelde artan oranlıdır. Bu yüzden, gelir vergilerinin kişiler arasındaki gelir dağılımını eşitleyici yönde etkide bulunduğu kabul edilebilir. Fakat bu husus, her zaman geçerli olmamakta belirli varsayımlar altında geçerli olmaktadır. Şahsi gelir vergilerinin gelir dağılımını eşitleyici yönde etkilemesi için gelir vergisinin genel bir vergi olması, yani her çeşit kazanç ve iratları aynı vergi tarifesiyle vergilendirmesi gerekmektedir. Onun için, gelir vergisi

²²⁸Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-makro-ekonomi.pdf>, (14/09/2008)

²²⁹Nihal Avcı, Bütçe ve Para Politikalarının Makro Ekonomik Etkileri, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara, Ekim, 1988, s.12

²³⁰Sami Güçlü, Mehmet Bilen, 1980 Sonrası Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler, Yeni Türkiye Dergisi, sayı:6, Eylül-Ekim 1995, s.165

kanununun yapısında vergiden kaçınma kurumları olmamalıdır. Eğer bu kurumlar mevcut olacak olursa, istisna ve muafıklar, götürü usulde vergilendirmeler, vergi karşısında eşitlik prensibini bozmakla kalmamakta aynı zamanda tüketici birimler arasında milli gelirin dağılımını da eşitsizlik lehine bozmaktadır.. Bu nedenle gelir vergisinin yeniden dağıtıcı rolünün iyi olabilmesi için, uygulamada onun etkinliğini sınırlayıcı faktörleri bertaraf eden, sosyal amaçların belirlenmesi, toplumsal refahı sağlamayı hedefleyen her devletin yapması gereken bir amaç olmalıdır.²³¹

Gelir dağılımı eşitsizliği olan bir ülkede dengeli ve adil bir şekilde vergi toplaması mümkün olmamaktadır. Düşük gelir grubunda yer alan küçük esnaf ve sanayici kendilerinden daha fazla gelir elde eden kişi yada kurumlar ile rekabet edebilmek ve onların refah düzeyine ulaşabilmek için kayıt dışı ekonomiye daha fazla yönelmekte, sigortasız işçi çalıştırmakta, fatura ve benzeri belgeleri düzenlememekte dolayısıyla ödemesi gereken beyana dayalı dolaysız vergiyi ödememektedir. Bunun sonucunda devlet dolaysız vergilerde toplayamadığı vergi açığını dolaylı vergilerdeki artışlar ile yani tüketim malları bünyesindeki vergileri artırarak bu açığı kapatmak istemektedir.²³²

3.8.2. Para ve Kredi Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Para politikası, kısa vadede, milli geliri, enflasyon ve işsizliği etkileyebilir. Faiz hadlerinin düşürülmesi ve kredilerin kolaylaştırılması, yani genişletici para politikası, tüketicilerin gelecek hakkında karamsar olmaması durumunda, kısa vadede tüketim ve dolayısıyla milli hasıla üzerinde olumlu bir etkide bulunabilmektedir. Gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyen enflasyonu aşağı indirmek için istihdam düzeyini ve milli hasılayı aşağı çekecek daraltıcı politikaları uygulamak zorunda kalınması, beklenenin aksine milli hasıladaki daralmanın enflasyon için gerekli olan orandan daha fazla olması, konjonktürün refah-çöküş döngüsü, ortalama yoksulluğu artırmaktadır. Para politikasının uzun vadedeki performansı ile gelir dağılımı eşitliği arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. Para politikasının enflasyonu düşük tutması ve toplam talepteki büyümeye istikrar kazandırması halinde yoksulların içinde buldukları koşullar daha iyi olmaktadır.

²³¹ İsmail Türk, Maliye Politikası, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Turhan Kitapevi,1992, s.307-308

²³² Ömer Kalın, Gelir Dağılımı Ve Kayıt Dışı Ekonomi,

[http://www.tchayat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=75\(19/10/2008\)](http://www.tchayat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=75(19/10/2008))

Para politikasının açık finansmana dayalı olması sonucu oluşan enflasyonist ortam dar ve sabit gelirli kesimleri olumsuz etkilemekte, kredi politikası uygulamasında gelir dağılımına yönelik hedeflerin yeterince gözetilmemesi sektör el ve bölgesel dağılımı daha da bozmakta, sermaye piyasasında yaşanan gelişmeler ve özelleştirmede kullanılan yöntemler de sermayenin tabana yayılmasından çok kamuya ve özel kesimlere kaynak aktarımında kullanılmaktadır.

Gelir dağılımı açısından para politikasına baktığımızda para politikasının etkisinin fonksiyonel gelir dağılımında yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Gelir dağılımı açısından, Merkez bankasının işlemlerinde piyasada daraltıcı veya genişletici yönde hareket etme olasılığı, bankaların ellerinde tutacağı para miktarını doğrudan etkileyeceğinden ve bunun da piyasaya yansımaları aynı yönde olacağından fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde doğrudan etkisi olmaktadır. Merkez Bankası'nın elindeki önemli araçlardan birisi de kanuni karşılık oranlarıdır. Bunlarla Merkez Bankası bankaların yarattığı parayı kontrol edebilmektedir. Buna göre Merkez Bankası karşılık oranlarını değiştirerek piyasadaki kredi hacmini doğrudan etkileyerek bankaların kredi vermedeki takındığı tutumlara yön verebilmekte ve fonksiyonel gelir dağılımı üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu politika uzun yıllar Merkez Bankası'nın en sık kullandığı uygulamalardan biri olmuştur.²³³

Merkez Bankasının diğer önemli bir aracı reeskont politikalarıdır ve Merkez Bankası bu politika ile hem para arzını hem de faiz oranını etkilemektedir. Merkez Bankası ticari bankalara reeskont ile açtığı kredilerin faizini kendisi belirlediğinden, piyasa faiz oranını da büyük ölçüde belirlemektedir. Ancak, ticari bankaların Merkez bankasına ödedikleri faiz oranına, çeşitli komisyon, risk ve kar payını ilave ederek oluşan tutarı müşterilerine yansıtılmaları fonksiyonel gelir dağılımı açısından özellikle kredi kullanan ticari şirketlerin aleyhine bir durum oluşturmaktadır.

- Açık finansman, yani para miktarının üretim artışına paralel olarak belirlenmemesi sonucu 25 yılı aşkın süredir yüksek oranda seyreden enflasyon, dar ve sabit gelirlileri olumsuz etkilemektedir.

²³³ Gazi Erçel, Türkiye'de Para Politikası Uygulamaları ve Etkileri, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html> (02/06/2008)

- Kredi politikası uygulamalarında gelir dağılımına yönelik hedeflerin yeterince dikkate alınmaması, sektörel ve bölgesel gelir dağılımını daha da bozmaktadır.
- Sermaye piyasasında yaşanan gelişmeler ve özelleştirme de kullanılan yöntemler, sermayenin tabana yayılmasından çok, kamuya ve özel girişimcilere kaynak aktarımında kullanılmaktadır.²³⁴

3.8.3. Döviz Kuru İşlemlerinin Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Merkez Bankasının para politikası ve döviz kuru politikası uygulamaları birbirine bağlıdır. Çünkü her iki politikanın uygulanmasında da kullanılacak politika araçları aynıdır.²³⁵ Milli para ile yabancı paralar arasındaki değişim oranını yani pariteyi merkez bankası belirlemektedir. Bu amaçla merkez bankası ülkemizdeki dalgalı kur sisteminde zaman zaman serbest piyasaya müdahale ederek döviz satın almakta veya döviz satmaktadır. Merkez Bankasının bu işlemlerinde döviz kuruna müdahale edilmekte ve dolayısıyla halkın cebindeki para direkt olarak etkilenmektedir. Merkez Bankası döviz sattığında döviz kuru düşerken, piyasadaki para miktarı azalmaktadır. Merkez Bankası döviz satın aldığı anda ise, para arzı artarken döviz kuru yükselmektedir. Döviz kuru politikası ile gelir dağılımının etkilenmesi ancak kurların eksik veya fazla değerlendirilmiş olması durumunda söz konusudur. Diğer bir ifade ile reel olarak değerlendirilmiş kurların gelir dağılımına etkisi önemli boyutlarda değildir.

3.8.4. Maliye Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Maliye politikasının temel aracı olan bütçeler, ülkede uygulanmakta olan ekonomik faaliyetlerde devletin yerini ve rolünü belirleme özelliğine sahip bulunmaktadır. Devletin kamu bütçesi aracılığıyla ekonomiye yaptığı müdahale bir bakıma hükümetin siyasal tercihinin göstergesi olup, kaynak tahsisi üzerinde belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bütçelerin harcama bileşimi, kamusal kaynakların toplumun hangi kesimleri gözetilerek ve hangi gereksinmelerinin karşılanmasında kullanıldığını göstermektedir. Gelir kanadıysa, söz konusu faaliyetleri yerine

²³⁴ DPT, 8. BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>, s.74 (12/06/2008)

²³⁵ Gazi Erçel, Türkiye'de Para Politikaları Uygulamaları ve Etkileri, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html>. (18/09/2008)

getirmek için gereken finansman yükünün toplumda nasıl dağıldığını göstermektedir.²³⁶

Maliye politikası araçları, yani vergi, kamu giderleri ve borçlanma politikası, her iki anlamda da kişilerin yaşam standartlarının artırılması amacıyla kullanılabilir. Keynezyen görüşe göre, maliye politikası, uzun vadede, milli gelir, enflasyon ve işsizlik gibi değişkenlerde meydana getireceği değişiklikler yoluyla yoksulluk ve gelir dağılımı üzerinde etkide bulunabileceği gibi farklı maliye politikası araçlarının kullanılması yoluyla kişisel gelir dağılımını da doğrudan etkileyebilmektedir.

Maliye politikalarından borçlanma politikasının yanlış uygulanması gelir dağılımını bozmaktadır. Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde efektif talebi düşürmek için piyasadan paranın çekilerek yatırımlarda üretken olarak kullanılması için devlet borçlanmaya başvurmaktadır. Fakat bu borçlanma ülkemizde olduğu gibi tam tersine bütçe açıklarını kapatmak ve cari harcamalar da kullanılmak üzere yapılarak verimsiz alanlarda kullanıldığı durumlarda gelir dağılımı olumsuz etkilenmektedir.

Maliye Politikasının gelir dağılımını etkileyen hususları aşağıdaki şekilde ifade edilebilmektedir.

- Vergi politikalarında dolaylı vergilerin ağırlığının artması, marjinal tüketim eğilimi yüksek düşük gelirli kesimler aleyhine ortam hazırlamaktadır.
- Girişimcilere verilen istisna ve muafiyetlerin çokluğu bu kesim lehine sonuçlar doğurmaktadır.
- Ücretli kesimlerden alınan vergilerin yüksek oranlı olması ve asgari ücretin dahi büyük ölçüde vergilendirilmesi emek aleyhine sonuçlar yaratmaktadır.
- Kamu kesimindeki açıklar, PSBR'yi (Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'ni) artırarak kamu kesiminin piyasalardan borçlanmasına, bu ise bir taraftan özel kesimin yatırımları dolayısıyla istihdamın artışının yavaşlamasına, diğer taraftan reel faizleri yükselterek, emek dışı gelirlerin payının artırmasına yol

²³⁶ Mehmet E. Palamut, Mehmet Yüce, Türkiye'de 1980-2000 Döneminde Gerçekleşen Gelir Dağılımının İstenen Vergi ile Eğitim ve Sağlık Harcamaları İlişkisi, 16. Türkiye Maliye Sempozyumu, 28-31 Mayıs Antalya, 2001,s.15-16

açmaktadır. Dolayısıyla kamu borçlanma politikası ücretliler aleyhine sonuçlar doğurmaktadır.

3.8.5. Dış Ticaret Politikasının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Dış ticaret politikasını, hükümetlerin doğrudan doğruya ülkenin dış ticaret akımlarını sınırlandırmak, özendirmek veya bu işlemlerin yapılış şekillerini düzenlemek için, almış olduğu önlemlerin oluşturduğu sistematik bir bütün olarak tanımlayabiliriz.²³⁷

Dış ticaret politikalarını içe dönük dış ticaret politikaları ve dışa açık dış ticaret politikaları olarak iki ana bölüme ayırarak incelememiz mümkündür. İçe dönük dış ticaret politikaları ve dışa açık dış ticaret politikalarının aralarındaki temel fark sübvansiyonlar ve teşviklerle ilgilidir. Bir ekonomide üretim iç pazar ve dış pazar için yapılmaktadır. İçe dönük dış ticaret politikası, iç pazara yönelik üretim ile dış pazara yönelik üretim arasında ayırım yaparak ülke içi üretimi teşvik etmektedir. Dışa açık dış ticaret politikasında ki durum tamamen farklı olup, ülke içi ve ülke dışı pazar diye bir ayırım yapılmamaktadır. Bu durum fonksiyonel ve sektör el gelir dağılımını etkilemektedir.²³⁸

Ulusal dış ticaret politikasının belirlenmesinde üzerinde durulması gereken konulardan birisi ithal ikameci bir politikadan, liberal dış ticaret politikasına geçiş süreciyle ilgilidir. Serbest ticaret, ülkenin bol olarak sahip bulunduğu faktörün milli gelirden aldığı payı yükselttiği için bu faktörün yararına olmaktadır. Koruyuculuk ise, kıt faktörün reel gelirini yükselterek o faktörü yararlandırmaktadır. Türkiye gibi, emeğin bol, sermayenin kıt olduğu ülkelerde serbest ticaret, işgücünün çıkarlarına daha uygun olmaktadır. Tüm bunlarla birlikte, böyle bir sonuç ancak uzun dönemde kendini gösterecektir. Kısa dönemde, serbest ticaret, ithal ikamesi endüstrilerinde çalışan faktörlerin yararına olmayabilir. Çünkü, bu sektörün üretimi dış rekabet karşısında daralınca, burada istihdam edilen emek ve sermaye faktörleri arasında işsizlik oranı yükselmektedir. Bunların ihracat endüstrilerine aktarılması ise belirli

²³⁷ Halil Seyidoğlu, (2003), a.g.e.,s.117

²³⁸ Rıdvan Karluk, a.g.e.(2004), s.577.

bir zamana bağlıdır. Bu açıdan fonksiyonel gelir dağılımının emek aleyhine değişeceğini söylenmektedir.²³⁹

Dış ticaret politikası, ihracat ve ithalatın miktar ve oransal olarak artırılması, azaltılması, kotalar, gümrük tarifeleri, gümrük vergileri gibi piyasanın miktar ve fiyat etkilerini kullanabilmektedir. Bu açıdan dış ticaret sektör el, bölgesel, fonksiyonel ve bunların kişilere yansımalarının etkileri olarak ta kişisel gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir diyebiliriz.

3.8.6. Türkiye’de Gelir Dağılımının İyileştirilmesine Yönelik Öneriler

Gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik öneriler, daha çok ekonomik süreç politikalarını içeren kısa vadeli ve ekonomik yapı politikalarını içeren uzun vadeli iki farklı, ancak eş-yönlü strateji çerçevesinde belirlenmektedir. Bu kısa dönemli stratejinin yanında 2003- 2023 yıllarını kapsayan uzun dönemde gelir dağılımının daha adil hale getirilmesinde uygulanabilecek politikaları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür,²⁴⁰

- Hızlı ve istikrarlı büyüme gerekmektedir. Bunun için, yatırımların spekülatif rant alanları yerine, üretken yatırımlara yönlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Nüfus artış hızı mutlaka düşürülmelidir.
- Kır-kent arasında mevcut eğitim kalitesi farklılıkları giderilmelidir.
- Kentlerdeki baskıyı artırmayacak şekilde, kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayi kuruluşları kurulmalıdır.
- İşgücünün, emek piyasasına mutlaka belli nitelikler kazandırılarak girmesi sağlanmalıdır.
- Piyasada rekabetin etkin olarak işlemesi sağlanmalıdır.
- Vergi sistemi lüks tüketim ve rantları vergilendirmeli, tasarruf ve yatırımları teşvik etmelidir.
- Kaçak ve sigortasız işçi çalıştırma engellenmelidir.
- Politik istikrar ve güven ortamı sağlanmalıdır.

²³⁹ Halil Seyidoğlu, (2003), a.g.e.,s.330.

²⁴⁰ DPT,8. BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf.s.98-100>. (27/10/2008)

- Göçe bağılı olarak ortaya çıkan gecekondulaşma ve böylece ortaya çıkan rant alanlarının engellenmesi için kent yerleşim planları ve arsa üretimi konusunda ciddi önlemler alınmalıdır.
- Sermaye piyasası, firmaların ve kamunun finansman açıklarının kapatıldığı spekülatif finans merkezi olmaktan çıkarılmalıdır.
- Kayıt dışı ekonomi önlenmeli ve vergi tabanı genişletilerek, ücretlilerin vergi yükü azaltılmalıdır.

Eğitimde fırsat eşitsizliğinin getirdiği gelir bölüşümü dengesizliği, 1980 sonrası dönemde daha da belirginleşmiştir. Bu durum, yüksek gelir, iyi eğitim-yüksek gelir kısır döngüsüne yol açmaktadır. Fonksiyonel bölüşüm yanında, sektörel bölüşüm üzerinde de eğitim etkili olmaktadır. Çünkü kent-kır arasında eğitim olanakları ve düzeyi açısından ortaya çıkan fark sürekli artmaktadır. Buna bağılı olarak kırsal bölgelerdeki okullarda eğitim görmüş öğrencilerin üniversite sınavında başarılı olma şansı, buna bağılı olarak da daha yüksek gelir elde etme olanağı iyice azalmıştır. Böylece, eğitim sistemini ve düzeyinin mevcut yapısı, sektörel gelir dengesizliklerini de körüklemektedir. Benzer bir durum, geri kalmış bölgeler için de geçerlidir. Dolayısıyla, Türkiye’de tüm boyutlarıyla gelir dengesizliğini körükleyen mevcut eğitim sistemi yeniden yapılandırılmalıdır. Geri kalmış bölgelerde kalkınma kutupları oluşturulmalı, tarıma dayalı sanayiler geliştirilmeli, GAP yanında Konya Ovaları Sulama Projesi (KOP) devreye sokulmalıdır. Geri kalmış bölgeler, hızlı işleyen ray hatlarıyla limanlara ve gelişmiş sanayi bölgelerine bağlanmalıdır. Böylece coğrafi koşulların getirdiği, pazara uzaklık ve buna bağılı olarak gelir düşüklüğü aşılanmalıdır.

Türkiye’deki toplum yapısı ve coğrafi farklılıklar nedeniyle, özde ekonomik içerikli olan gelir dağılımı sorununun yarattığı olumsuz etkiler, sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamaktadır. Nitekim bölüşüm yapısının, özellikle 1980 sonrası dönemde, tüm boyutlarıyla büyük ölçüde bozulmuş olması, politik, sosyal ve kültürel açıdan da sorunlar yaratacak noktaya gelmiştir. Bu durum Türkiye’de bölüşüm konusuna, bugüne kadar olduğundan daha fazla önem verilmesi ve konunun farklı boyutlarının dikkate alınması gereğini ortaya koymaktadır. Toplumda ortaya çıkan

ve bazısı çatışmaya dönüşen sorunların çözümü için atılacak ilk adım gelir dağılımı yapısının, daha fazla geç kalınmadan düzeltilmesidir.

Türkiye’de gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi önemli bir konudur. Çünkü gelir dağılımında eşitsizliğin artması, sadece ekonomik değil aynı zamanda politik ve sosyo-kültürel sorunlar da yaratmaktadır. Bu nedenle konuya, çok daha geniş bir perspektiften bakılması gerekmektedir. Bu noktadan hareket edildiğinde,

- **Siyasal İktidarın Kararlılığı:** Türkiye’de gelir dağılımında ortaya çıkan olumsuz tablonun iyileştirilmesinde en önemli gereklilik, siyasal iktidarın kararlılığı olmaktadır. Çok partili yaşama geçildiğinden bu yana konuyla ilgili tartışmalar süreklilik kazanmış ancak, temel konularda önemli hiçbir gelişme sağlanamamıştır.
- **Nüfus Artış Hızının Düşürülmesi Gerekliliği:** Hızlı nüfus artışı, mevcut kaynakların daha çok insana paylaştırılmasına ve insanların yaşam standartlarını ve niteliklerini yükseltecek alanlara yatırım yapılmasına engel olmaktadır. Bu nedenle, hızlı nüfus artışını engelleyici önlemlerin alınması ve bu konuda gerekli eğitimin kazandırılması gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesi için üzerinde durulması gereken önemli konulardan birisi olmaktadır.
- **Tarım Nüfusunun Verim ve Gelirinin Artırılması:** GSMH’de tarım sektörünün payı hızla düşerken tarımla uğraşan nüfusun payı ise aynı oranda düşmemektedir. Bu nedenle, tarım alanlarında arazi bölünmelerinin önlenmesi, her üretim biriminin başka üretim birimleriyle birleşerek ya da tek başına bir işletmeye dönüşmesi, bu işletmelerin yılın 12 ayında üretim yapacak alternatif ya da ek iş yaratılması, sektördeki tüm çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınması, işgücünün niteliklerinin eğitim yoluyla yükseltilmesi, pazar eğilimli bir anlayışın geliştirilmesi bu konuda somut yapılacak girişimleri oluşturmaktadır.
- **Uygulanan Ekonomik Politikaların Etkisi:** Enflasyon kabul edilebilir düzeylere düşürülmeden gelir dağılımında iyileşmenin olanaksızlığı açıktır. Enflasyonun düşürülebilmesi için en kısa sürede orta vadeli istikrar

programının hazırlanması ve yürürlüğe konması gerekmektedir. İstikrar programının ana hedeflerinden birisi, kamu borçlanma gereğini azaltmak olmalıdır. Bu amaca yönelik olarak kamu gelirleri artırılmalı, kamu harcamalarının, borçlanma yerine sağlam kaynak olan vergi gelirleriyle karşılanması sağlanmalı ve kamu harcamaları disiplin altına alınmalıdır.

- **Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Yaygınlaştırılması:** Sosyal güvenlik hizmetlerinin yaygınlığı ve ucuzluğu, refah düzeyinin artmasına doğrudan etki yapmaktadır. Bu tür harcamalardan vergi alınmaması yanında, kamunun bu konularda verdiği hizmeti yaygınlaştırması ve kalitesini de artırması gerekmektedir.
- **Demokratikleşmenin Önemi:** Demokrasinin yerleşik olduğu ülkelerde gelir dağılımı ülkedeki çeşitli kesimler arasında daha dengeli paylaşılmaktadır. Demokrasinin olmadığı ülkelerde ise iktidarlar ve iktidara yakın olan kesimler, milli gelirden aldığı pay azalan ve yaşam düzeyleri düşen kesimlerin hak talep etmeleri de olanaklı olmamaktadır.²⁴¹

²⁴¹ Metin Berber, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gdag.doc>, s.11

SONUÇ

Piyasa ekonomisinde gelir dağılımı, iktisat politikasının en önemli beş aracından biri olup çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Bu nedenle gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmanın da karmaşık ve uzun soluklu bir olgu olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Türkiye'de yapılan bütün gelir dağılımı araştırmalarında görüleceği gibi, kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımı, adil değildir. Ülke gelirinin yarısına yakını nüfusun % 20 'si tarafından kullanılmaktadır. Gelirin fonksiyonel dağılımında ise ücretli ve maaşlı kesimin nispi payı % 15'ler düzeyinde kalmaktadır. Gelir dağılımı göstergeleri arasında yer alan 0-1 arasında değerler alan ve 1'e yaklaştıkça gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığını gösteren Gini katsayısının da ülkemizde 0.40 olması gelir dağılımı bakımından en adaletsiz ülkelerden biri olduğumuzu göstermektedir.

Türkiye'de 1994'de olduğu gibi 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler sonrası uygulanan programlarda kısa ve uzun dönemli hedeflerin birbiriyle çatışması ve kısa dönemli hedeflere ulaşma isteği gelir dağılımının giderek daha da bozulmasına sebep olmuştur. Gelir dağılımı teorileri, genellikle piyasa dağılımı veya birincil gelir dağılımı üzerinde yoğunlaşmış ancak, 1929 kriziyle birlikte ikincil gelir dağılımı önem kazanmıştır. Bu nedenle, gelirin adil dağılımı devletin en önemli görevleri arasında yer almaya başlamıştır. Bu gelişmenin bir sonucu olarak, farklı ekonomik sistem ve gelişme seviyelerine sahip tüm ülkelerde gelir dağılımının iyileştirilmesi, iktisat politikasının temel amaçları arasında yer almaktadır.

Gelir dağılımı türleri arasındaki ilişki önemlidir. Fonksiyonel gelir dağılımında emek aleyhine bir bozulma, sektörel gelir dağılımının tarım aleyhine, bölgesel gelir dağılımının tarım bölgeleri aleyhine ve kişisel gelir dağılımının da alt gelir grupları aleyhine yönelik olarak değiştirebilmektedir. Bu yüzden gelir dağılımında eşitsizliği giderici politikaların uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, bu politikaların yürütülebilmesi için bozukluğun derecesinin ve hangi grupların milli gelirden aldığı payın azaldığının araştırmalarla tespit edilmesi, gelir dağılımı araştırmalarına süreklilik kazandırılması, yöntem ve kapsam farklılıklarının giderilerek, gelecek dönemler için karşılaştırma imkanı sağlanması da gerekmektedir.

Türkiye'de gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi, ertelenemez bir hal almıştır. Gelir dağılımında eşitsizliğin artması, sadece ekonomik değil, sosyokültürel sorunlar da yaratmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermek için üretilen mal ve hizmetlerin toplamından elde edilen milli gelir pastasının daha adaletli paylaşımını sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için, dolaysız vergilere ve servet vergilerine dayanan bir vergi politikasına ve düşük gelirli kesimlere gelir sağlayıcı sosyal transfer politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca para politikaları arasında yer alan selektif kredi politikası uygulamasında, ülkenin reel üretim kapasitesini artıracak yatırım projelerine öncelik verilmelidir.

Ülkemizde nitelikli işgücü dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi nitelikli işgücünün artırılmasını gerektirmektedir. Ayrıca uzun vadede gelir dağılımı eşitsizliğinin kalıcı olarak azaltılması için genç kuşaklara vasıf ve meslek kazandırmayı hedefleyen kamu eğitim harcamalarının önemli ölçüde artırılmalıdır. Bu da eğitim olanaklarının olabildiğince eşit ölçüde dağıtılması ve verilen eğitimin nitelikli olması ile mümkün olacaktır.

Bir ülkedeki gelir dağılımı, tasarruf hacmini ve tüketimin bileşimini etkilemektedir. Bu nedenle, gelir dağılımındaki bozulmanın derecesinin ve kaynağının belirlenmesi son derece önemlidir. Çünkü, ülkede toplam kaynakların dengeli dağılması sonucu piyasa genişlemesi sağlanarak, üretim potansiyelinin artırılacağı unutulmamalıdır.

Gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesi için istikrarlı bir büyümenin sağlanması gereklidir. Bunun için ise, yatırımların üretken yatırımlara yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Eğitim seviyesi ve kalitesinde var olan farklılıklar giderilmelidir. Kırsal alanlarda tarıma yönelik sanayi kuruluşları kurulmalı ve desteklenmelidir. Emek piyasasında işgücüne nitelik kazandırılmalıdır. Rekabetin etkin bir şekilde işlemesi ayrıca politik istikrar ve güven ortamı sağlanmalıdır. Böylece, kaynakların etkin kullanımı ve istihdam artışı sağlanmış olacaktır.

Ülkemizde gelir dağılımı çalışmaları yetersizdir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin iyileştirilmesi için politika yapıcılarının uyumlu davranması ve taahhütlerin gerçeğe dönüştürülmesi gerekmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizliğin iyileştirilmesi uzun süreli ve zorlu bir süreçtir. Gelir dağılımında eşitliğin

sağlanması için, kişiler ve kurumlarda yeni bakış açıları, öğrenilmiş davranış kalıplarının unutulması ve yenilerinin edinilmesini gereklidir.

KAYNAKÇA

- Akalin, Güneri (1981). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Akçay, Memduh Aslan (1997). *Para Politikası Araçları*, DPT Uzmanlık Tezleri, Yayın no:DPT:2483.
- Akdiş, Muhammed (2000). *Para Teorisi ve Politikası*, Gazi Kitapevi, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı.
- Akdiş, Muhammed (1996). *Para Politikalarının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkinliği ve Türkiye*, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No:2,
- Akdoğan, Abdurrahman(1999). *Kamu maliyesi*. (Geliştirilmiş 7. Baskı) Ankara: Gazi Kitapevi.
- Aklin, Erdoğan (1981). *Gelir ve Büyüme Teorisi*, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 2751, İktisat Fakültesi yayınları No: 466.
- Aktan,Coşkun Can (1994).*Gerçek Liberalizm Nedir?*, İzmir:T Yayınları.
- Aktan, Coşkun Can (1998). *Türkiye Dünyanın Neresinde*, İzmir: EĞİAD Yayınları.
- Aktan,Coşkun Can vd (2006). *Kamu Ekonomisi ve Kamu Politikası*, Seçkin Yayıncılık, 2.Basım, Kasım.
- Akyüz, Yılmaz. *Sermaye, Büyüme, Bölüşüm*, Ankara: A. Ü. Yayınları No:400.
- Aklin, Erdoğan, *Gelir ve Büyüme Teorisi*, İstanbul Üniversitesi, Yayın No: 2751, İstanbul: İktisat Fakültesi Yayınları No: 466.
- Arslan, Ahmet (2002). *Kamu Harcamalarında Verimlilik Etkinlik ve Denetim*, Maliye Dergisi, (140), Mayıs Ağustos.
- Ataç Beyhan, Önder İzzettin ve Turhan Salih (1995). *Maliye Politikası*, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Ders Kitapları Yayın No:9.
- Avcı, Nihal (1988). *Bütçe ve Para Politikalarının Makro Ekonomik Etkileri*, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Bakırcı, Fehim. *Bütçe Politikalarının Mikro Ekonomik Etkileri*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt2, Sayı:2.
- Bilen Mahmut ve Es Muharrem (1998). *Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar*, Yönetim ve Siyasette Etik Sempozyumu, Adapazarı.
- Boratav Korkut (1997). *İktisat Tarihi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Boratav Korkut, *100 Soruda Gelir Dağılımı*, Ankara: Gerçek Yayınevi,
- Carnoy, Martin (1992). *Education and Economic Development: The First Generation*, in Blaug, Mark (Ed), *The Economic Value of Education: Studies in The Economics of Education*, Edward Elgar Publishing Limited, Cambridge.
- Çebi, Cem (2002). *Kamu Kesimi İtibariyle Mali Etki Hesaplaması, Türkiye Uygulaması*, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği No:2.
- Çiftlikli, Mehmet (1995). *Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı*, Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayını. Bakü.
- Çolak Ömer, Faruk (1996). *İktisadın İlkeleri*, Ankara: Alkım Yayıncılık, ,
- Çolakoğlu, Bayram (2003). *T.C. Merkez Bankası Para Politikasının Güvenilirliği*, Finans-Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi.
- Değişmeler(2005)*. Yeni Türkiye Dergisi, (6), Eylül-Ekim.
- DİE,(1989). *1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Anketi Sonuçları*, Gelir Dağılımı, Ankara.
- Dikmen,Nedim. *Gelir Dağılımı Çarpıklığı*, <http://eblacksea.com/medya/i68>
- Dirimtekin, Halil (1986). *Genel İktisat Teorisi II*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- DPT (1987). *Gelir dağılımı ve Türkiye de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959- 1986*, DPT Yayınları, Yayın No: DPT: 2076-SPB: 401.
- DPT, Karaman İsmail, *Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959- 1986*, DPT Yayınları, No:2076, 1987.
- DPT (1987). *Gelir dağılımı ve Türkiye de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959- 1986*, Yayın No: DPT: 2076-SPB: 401, Şubat.

- Dumanlı, Recep. *Yoksulluk Kavramı, Ölçülmesi ve Gelir dağılımı İlişkileri*, Yeni Türkiye, 1995.
- Dumlu Ufuk, Aydın Özlem (2008). *Ekonometrik Modellerle Türkiye İçin 2006 Yılı Gini Katsayısı Tahmini*, Ege Akademik Bakış Dergisi, 8 (1),
- Edgar O Edwards, *Employment in Developing Nations*, Columbia University Press, New York.
- Edizdoğan, Nihat (1998). *Kamu Maliyesi II*, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Eğilmez, Mahfi. *Radikal Gazetesi*, 02.04.2004 Tarihli Baskı, Ekonomi Sayfası
- Ercan, Fuat, Karakaş, D., Tanyılmaz, K. (2008). *Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85.yılında Türkiye Ekonomisi*, (Editör: Gülen Elmas Arslan), Ankara :Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:4
- Erçel, Gazi (1978).*Kredi ve Mevduat Faizleri*. Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 15 (3)
- Erinç, Yeldan (2003).*Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi* (8.Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ersoy, Arif (1990). *İktisadi Düşünceler Tarihi*, İzmir: Akyol Neşriyat ve Matbaacılık.
- Friedman, Milton (1988). *Kapitalizm ve Özgürlük*, (Çeviri: Doğan Erberk, Nilgün Himmetoğlu) İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Figen, Ereş.(2005) *Eğitimin Sosyal Faydaları Türkiye AB Karşılaştırması*, Milli Eğitim, Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, yıl:33, Sayı: 167 (Özel).
- Güçlü Sami ve Bilen Mehmet (1995). *1980 Sonrası Gelir Dağılımında Meydana Gelen Değişmeler*, Yeni Türkiye Dergisi, (6) Eylül-Ekim.
- Hayal Ayça Şimşek (2007), *Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri*, Finans Politik Ekonomik Yorumlar, Cilt:44. (512).
- HDR (2000). *Birleşmiş Milletler İnsanı Kalkınma Raporu*,
- İnce, Macit (2001). *Devlet Borçları ve Türkiye* (6. baskı) Ankara: Gazi Kitapevi

İTO, *Ekonomik Rapor*, Yayın No: 1996/66.

-----Kalenderoğlu, Mahmut (2002). *Kamu Maliyesi: Bütçe ve Borçlanma* (4.Baskı), İstanbul: Agon Bilgi Akademisi Yayınları.

-----Karakaş, Ercan Fuat ve Tanyılmaz K. (2008). *Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85.yılında Türkiye Ekonomisi*, (Editör: Gülen Elmas Arslan). Ankara: Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:4.

-----Karakayalı, Hüseyin. (1997). *Ekonomi Kuramı*. İzmir: Bilgehan Matbaası.

-----Karakayalı, Hüseyin. (2003). *Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi* (2.Baskı). İzmir: Güleç Matbaacılık.

-----Karaman, Banu ve Özçalık Melih (2007). *Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü, Yönetim ve Ekonomi*. Celal Bayar Üniversitesi İİBF. Manisa,14 (1).

-----Karaman, İsmail (1987). *Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları, 1959- 1986*, DPT Yayınları, No:2076.

-----Karaman, İsmail (1995). *Dünyada ve Türkiye’de Gelir Dağılımı*, Yeni Türkiye Dergisi, Yıl.1, Sayı.6.

-----Karataş, Muhammed (2000).*1990 Sonrası Türkiye de Uygulanan Para Programları*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 3, Sayı:4.

-----Karluk, Rıdvan (2005). *Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm*, İstanbul:Beta Basım.

-----Karluk, Rıdvan (2004). *Türkiye Ekonomisi* (Tıpkı Sekizinci Baskı), İstanbul:Beta Yayıncılık.

-----Kazgan, Gülten (2000). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

-----Kepenek, Yakup (1997).*Türkiye Ekonomisi*,(9. basım) İstanbul: Remzi Kitapevi.

-----Kepenek, Yakup ve Yentürk Nurhan (2000).*Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitapevi,11. Basım.

- Keyder, Nur (1998). *Para Teori Politika Uygulama*, (6. Baskı), Ankara: Bizim Büro Basımevi,
- Kuştepe, Yeşim ve Halaç Umut (2004).*Türkiye de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi* ,Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 6, Sayı: 4.
- Orhan, Osman Z. ve Erdoğan Seyfettin (2007). *Para Politikası*, (Gözden Geçirilmiş 4. Baskı), Ankara: Özkan Matbaacılık.
- Öçal, Tezer (1981). *Genel Ekonomi*, Ankara: Doruk Matbaacılık.
- Önder, Timur (Mayıs 2005). *Para Politikası Araçları Amaçları ve Türkiye Uygulaması*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C. M.B. Piyasalar genel Müdürlüğü, Ankara.
- Özbaran, M. Hakan (2004). *Türkiye de Kamu harcamalarının Son Beş Yılının Harcama Türlerine Göre İncelenmesi*, Sayıştay dergisi, Haziran. Sayı:53.
- Özbilen, Şevki (1999). *Maliye Politikası*, Ezgi Kitapevi.
- Özmucur, Süleyman (1995). *Türkiye’de Gelir Dağılımı*, Yeni Türkiye Dergisi.1.(6).
- Öztürk, Lütfi (2005). *Bölgelerarası Gelir Eşitsizliği: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması’na (İBSS) Göre Eşitsizlik İndeksleri ile Bir Analiz*, 1965- 2001, Akdeniz, İ.İ.B.F. Dergisi, (10).
- Palamut, Mehmet E, Yüce Mehmet (2001).*Türkiye’de 1980-2000 Döneminde Gerçekleşen Gelir Dağılımının İstenen Vergi ile Eğitim ve Sağlık Harcamaları İlişkisi*, 16. Türkiye Maliye Sempozyumu, 28-31 Mayıs Antalya.
- Parasız, İlker (2007). *Para Teorisi ve Politikası*, Ezgi kitapevi, Bursa, Ağustos.
- Parasız İlker, Başoğlu Ufuk, Ölmezoğları Nalan (1999). *Gelir Bölüşümü Teori Ve Politika*, Bursa :Umut Matbaacılık.
- Pehlivan, Osman(1998). *Kamu Maliyesi*, Trabzon:Derya Kitapevi.
- Peterson Wallace C, Gelir, *İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. Çev. Servet Mutlu, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No 145.

- Seyidoğlu, Halil (2003).*Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*.(15. Baskı), İstanbul: Güzem Can Yayınları No:20.
- Sönmez Mustafa (2001a). *Gelir Uçurumu Türkiye’de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü*, İstanbul: OM Yayınevi.
- Sönmez Mustafa(2001b). *Dağılamayan Gelir*, Görüş Dergisi, Kasım, Sayı49.
- Şahin, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitapevi, Bursa, 1997.
- Şahin, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitapevi, Bursa, 2002.
- Şimşek, Hayal Ayça (2007). *Türkiye’de 2000 Sonrasında Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Maliyesine Etkileri*, Finans Politik Ekonomik Yorumlar, Cilt:44,(512).
- TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) (1992). *Türkiye de Gelir Bölüşümünü Bozan Etkenler ve İyileştirilmesine Dönük Politikalar Ekonomik ve Sosyal Sorunlar Çözüm Önerileri Dizisi*, Ankara.
- Tuncer, Selahattin (1970). *Gelirin Yeniden Dağılımı*, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayın No. 23.
- Turhan, Salih (1993). *Vergi Teori ve Politikası*, (5. Baskı), İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Türk İsmail (2003). *Maliye Politikası*, (Güncelleştirilmiş 15. Baskı) Ankara; Turhan Kitapevi.
-Türk, İsmail (1999a) *Maliye Politikası Amaç, Araçlar ve Çağdaş Bütçe Teorileri*, Ankara:Turhan Kitapevi, 1999.
- Türk, İsmail (1999b), *Kamu Maliyesi*, (3. Baskı), Ankara:Turhan Kitapevi.
- Uluatam, Özhan (1991), *Kamu Maliyesi*, (Geliştirilmiş 4. Baskı), Ankara: Savaş Yayınları.
- Ulusoy, Ahmet (1999). *Maliye politikası*. Trabzon: Derya Kitapevi.
- Yeldan, Erinç (2003). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi* (Bölüşüm, Birikim ve Sermaye), İstanbul: İletişim Yayınları, 8.Basım.

-----Yıldırım, Kemal ve Karaman Doğan (2003). *Makroekonomi*, Eskişehir: Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı, Yayın no: 145.

-----Wallace C Peterson, *Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. (Çev. Servet Mutlu), Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No 145.

-----Yükseler, Zafer (1998). *Makro Ekonomik Hesaplar ve Ödemeler Dengesi*, DPT Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Müdürlüğü, Haziran.

-----Yüceol, Hüseyin, Mualla Yüceol (2005). *Küreselleşme Yoksulluk ve Emek Piyasası Politikaları*, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 14,(2).

İNTERNET KAYNAKLARI

-----1994 Hane Halkı Gelir Dağılımı Sonuçları (1997). *Türkiye Kent Kır Bölgelere Göre %20,%10,%5,%1'lik Gelir Dağılımı*, Ankara: T.C. DİE Matbaası.

-----2002 Hane Halkı Bütçe Anketi Gelir Dağılımı Sonuçları, <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/HHGELTUK/071103.htm>, (05/02/2008)

-----2003 Hane Halkı Bütçe Anketinin Kapsamı, Yöntemi, Tanım Ve Kavramları, <http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/HHGELTUK/061004/metedoloji.doc>(07/01/2008)

-----DPT, 7.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf>.(25/07/2008)

-----DPT, 8.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf>.(03/02/2008)

-----DPT, 9.BYKP, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>. (13/03/2008)

-----AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı (UP) "Ekonomik Kriterler, http://www.belgenet.com/arsiv/ab/up_2003-4.html (14/07/2008)

-----Akson Ekonomi Raporları 8, Türkiye Ekonomisi 2007, <http://www.askon.org.tr/images/upload/ekonomi2007.pdf>. (21/11/2008)

-----Birol Erkan, *Türkiye de 1980 Sonrası Merkez Bankası Politikaları*, http://paribus.tr.googlepages.com/b_erkan.doc (24/06/2008)

- C.C.Aktan,*Türkiye’de Gelir Dağılımında Adaletsizlik Sorunu*,
<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/turkiyede-yoksulluk.pdf>.(15/08/2008)
- Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, *Başlıca Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teorileri ve Bölüşüm Adaleti*, <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-bolusum-adaleti.pdf> (27/03/2008)
- Coşkun Can,Aktan. *İktisat Politikası Aracı Olarak Regülasyon Politikası*,
<http://www.canaktan.org/ekonomi/regulasyon/iktisat-politika.htm>.(25/05/2008)
- Coşkun Can, Aktan. *Türkiye’de Gelir dağılımında Adaletsizlik Sorunu*,
<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/turkiyede-yoksulluk.pdf>,(15/08/2008)
- Coşkun Can, Aktan ve İstiklal Yaşar Vural.(2002). *Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk*
.http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/anasayfayoksulluk.htm (15/06/2008).
- Can Safak, *Gini Katsayısı: Zengin ve Yoksul*,
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=5686 (16/09/2008)
- DTM, *Güney Doğu Asya Krizinin Türkiye ve Dünyada Etkileri*,
<http://www.dtm.gov.tr/DÜNYA/kriz>, 2005 (17/03/2009).
- Enflasyon En Çok Orta Direği Vuruyor*,
<http://www.tumgazeteler.com/?a=4175414>.(02/10/2008)
- Enflasyon*, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/enflasyon.pdf>.
(05/04/2009)
- Enflasyonun Etkileri,Enflasyon Etkisi*,
http://www.ekodialog.com/Konular/enflasyonun_etkileri.html
- Erdoğan, Akin. *Piyasa Ekonomisine Kamu Müdahalesi*,
<http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d6/M00073.pdf>.(04/04/2009)
- Erhan,Yıldırım ve Refia Yıldırım.*1980 Sonrası Uygulanan Maliye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri*,
<http://www.ceterisparibus.net/maliye/maliye.htm>.(06/07/2008)

- Figen, Ereş. *Eğitimin Sosyal Faydaları Türkiye AB Karşılaştırması*, Milli Eğitim, Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi, yıl:33, Sayı: 167 (Özel), 2005.
- Gazi, Erçel (1996). *Türkiye de Para Politikaları Uygulamaları ve Etkileri*, 14 Kasım, Ankara, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html>. (02/06/2008)
- Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçüleri*,
<http://www.tusiad.org/turkish/rapor/gelir/EK2.pdf>. (15/03/2008)
- Gelir Dağılımı ve Yoksulluk*, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gdag.doc>
(02/02/2008)
- Gelir dağılımı*, <http://www.1bilgi.com/iktisat/4906/gelir-dagilimi.html>
(07/04/2008)
- Gelir Dağılımı*, <http://www.bydigi.net/iktisat/134886-gelir-dagilimi.html>
(08/10/2008)
- Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu*, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gelirdag/oik610.pdf>
(16/03/2008)
- Gelirin Yeniden Dağılımının Tanımlanması*,
<http://www.forumturka.net/forum/archive/index.php/t-146818.html> (11/08/2008)
- Gelirin Yeniden Dağılımının Tanımlanması*, <http://www.metin2.biz/ekonomi-iktisat-isletme/29051-gelirin-yeniden-dagiliminin-tanimlanmasi.html> (12/11/2008)
- Gelir Dağılımı Tablolarının Tanımlanması*,
www.tuik.gov.tr/PreIstatistikMeta.do?istab_id=155 -
- Gökçe, Akel. *Maliye Politikasının İktisat Politikasındaki Yeri*,
<http://www.aksoy.web.tr/resources/Maliyeiktisat.doc> (21/05/2008)
- Hakkı, Keskin. *Dünya Gelir Dağılımında Artan Kutuplaşma*,
http://www.keskin.de/tr/tgd_tgh/tgd_pressemitteilungen/325049.html (10/03/2009)
- Hane Halkı İşgücü Araştırması 2009 Nisan Dönemi Sonuçları*,
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4087>. (06/04/2009)

- Hasan, Ersel. *Kriz Sonrası Dünya Gelir Dağılımı Daha da Bozulabilir*,
<http://www.sgb.gov.tr/esad/Kaynaklar/Gazete%20Makaleleri/K%C3%BCresel%20Kriz/Mart> (12/03/2009)
- Hüsnü, Erkan. *Cumhuriyetin Kuruluşundan Bugüne Türk Ekonomisinde Temel Dönüşümler- Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Türk Ekonomisi*,
<http://www.konrad.org.tr/Wirtschaft%202007%20tr/06Erkan.pdf> (11/07/2008)
- İbrahim Güran, Yumuşak ve Mahmut Bilen. *Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*,
http://paribus.tr.googlepages.com/igy_bilen.doc. (05/04/2009)
- İktisat politikalarının Bölüşüm İlişkileri Üzerine Etkileri Yönünden Değerlendirilmesi, <http://www.sbe.deu.edu.tr/yayinlar/dergi/dergi02/bolum2.htm>
(16/06/2008)
- İsmail, Güneş. *Gelir Dağılımı*, <http://idari.cu.edu.tr/igunes/kamu/gelir.htm>
(18/10/2008)
- İstatistiğin Doğuşu Gelişimi ve Devlet İstatistik Enstitüsü,
<http://www.die.gov.tr/istDogusu.htm>, (15/07/2008)
- İstatistiğin Doğuşu Gelişimi ve Devlet İstatistik Enstitüsü,
<http://www.die.gov.tr/istDogusu.htm>, (15/07/2008)
- Kamil, Üngör. *İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler*,
<http://ogrenci.hacettepe.edu.tr/~b0122202/Inetpub/wwwroot/iktisat/itarihi.htm>
(15/06/2008)
- Kayıt dışında Korkutan Tablo*, (01/12/2008 Sabah),
<http://www.tumgazeteler.com/?a=4390126>.(14/04/2009)
- Kurumlar Vergisi kanunu*, <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=860>.(04/06/2008)
- Küreselleşme Büyüme ve Gelir Dağılımı*,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/KonjokturIzlemeDb/kuresellesme.doc>
(14/04/2008).

- Küreselleşme Büyüme ve Gelir dağılımı,*
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/ekonomi/sayi7/kuresel.htm> (12/04/2008).
- Küreselleşme Büyüme ve Gelir Dağılımı,*
<http://www.turkforum.net/showthread.php?t=420049> (18/04/2008).
- M. Ali, Sarılı. *Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler.*
<http://www.tbb.org.tr/turkce/dergi/dergi41/Kayitdisi.doc>. (11/04/2008).
- Mahfi, Eğilmez (2004). *Radikal gazetesi, Ekonomi Sayfası,* (02/04/2004).
- Maliye Bakanlığı, *Dünyanın 110 Ülkesinde Kayıt dışı Ekonominin Büyüklüğü ve Ölçümü,* Rapor No:11. 2005.
http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/diger_raporlar/kayitdisiekonomininb_pdf.
- Mehmet, Özkara. *Devlet Anlayışında Ortaya Çıkan Değişikliklerin Sonucu Olarak Vergilemeye Yüklenen Fonksiyonlar,*
http://www.alomaliye.com/mehmet_ozkara_devlet_anlayisinda.htm (12/01/2009).
- Mehmet, Yüce. *Türkiye de Gelir Dağılımındaki Adaletsizliğin İzlenen Vergi ve Harcama Politikaları ile bağlantısı,* <http://www.isguc.org/myuce3.htm> (14/07/2008).
- Metin, Berber. *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk,*
<http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gdag.doc>.(11/02/2008).
- Mualla, Öncel. *Ekonomik İstikrarın Temininde Para ve Maliye Politikalarının Rolü,* <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1969-26-03-04/AUHF-1969-26-03-04-Oncel.pdf>. (02/06/2008)
- Muharrem,Eş ve Tuncay Güloğlu. *Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme Ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği,*
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=239.(12/08/2009).
- Nasıl Mükellef Olunur?,*
<http://www.maliye.gov.tr/defterdarliklar/kilis/mukellef.asp> (26/12/2007)

- Osman, Özsoy (2003). *Küresel tehlike*,
<http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2003/01/30/ozgurplatform/ozgurplatform4.html> (14/04/2008)
- Ömer, Kalın. *Gelir Dağılımı Ve Kayıt Dışı Ekonomi*,
<http://www.tchayat.org/modules.php?name=News&file=article&sid=75>(19/10/2008)
- Selektif Kredi Politikası*,
<http://www.bilgiara.com/s%F6zl%FCkler,finanss%F6zl%FC%F0%FC>.(02/06/2008)
- Servet Vergileri*,
<http://www.sbe.deu.edu.tr/yayinlar/dergi/dergi02/bolum2.htm>.(13/06/2008)
- Süreyya Serdengeçti,*Türkiye de Para Politikası Uygulamaları ve Etkileri*,
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/1996/kitap6.html> (15/06/2008)
- TCMB, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu*,
<http://www.tcmb.gov.tr/>, (18/01/2009)
- TÜİK, *Gelir Dağılımı İstatistikleri*, <http://www.haber1.com/haber.asp?id=81567> (10/05/2008)
- TÜİK, *Nüfus istatistikleri ve Projeksiyonları*,
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11, (12/05/2009)
- Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi - 6*
http://www.tuik.gov.tr/jsp/satis/common/kitaplar_tem.jsp?pageNum=2, (18/07/2008)
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar*,
<http://www.iab.gov.tr/docs/kar01.pdf> (22/06/2008)
- Türkiye’de Nüfusun Tarihsel Gelişimi*,
<http://www.egitimcilerforumu.com/cografya-ders-notlari/535-turkiyede-nufus.html>,
(02/04/2009).
- TÜSİAD (Türkiye İş Adamları Derneği). *Türkiye’de Gelir Dağılımı*, ,
<http://www.tusiad.org/raporlar.nsf/0/47eb2657ee561420422569ae0040e05b?OpenDocument>.(05/08/2008)

-----*Ulusal Hesaplar ve Para, Banka, Maliye*, www.tuik.gov.tr/rip/temalar/3_1.html
- 28k.(24/07/2008)

-----Yusuf ,Alper. *Gelir Dağılımı*, <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/g/006.htm>,
(21/10/2008)

-----Yusuf, Kıldış. *Kayıtdışı Ekonomi*,
http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/maliye-genel/diger-yazilar/kildis-kayit-disi.pdf

-----Yüksek Denetleme Kurulu, *Ulusal Hesaplar Daire Başkanlığı, Tarihçe ve Yapılan Çalışmalar*,
http://www.ydk.gov.tr/seminerler/turkiyede_milli_gelir_hesaplari/turkiyede_milli_gelir_hesaplari/turkiyede_milli_gelir_hesaplari.htm#mg3 (21/07/2008)

-----Zafer ,Yükseler. *1994, 2002 ve 2003 Yılları Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketleri: Anket Sonuçlarına Farklı Bir Bakış*,
<http://www.tek.org.tr/dosyalar/Z-YUKSELER-03ANKET.pdf>. (25/07/2008)

-----Zafer Yükseler, *2002 Hane Halkı Bütçe Anketi*,
<http://www.tek.org.tr/dosyalar/HANE2002.pdf>.(25/07/2008)

-----Zengin İle Yoksul Arasında 13 Kat Harcama Farkı Var,
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3808 (15/09/2008)

-----Zeynep, Aydın. *Gelir Dağılımı Büyüme*,
<http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/gda47grup.ppt#284,1>(24/03/2008).

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	YEŞİM KUBAR			
Doğum Yeri:	Selçuklu/Konya			
Doğum Tarihi:	01/10/1980			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Ayşe Tümer		Konya	1992
Ortaöğretim	Erbil Kuru Lisesi		Konya	1996
Lise	Erbil Kuru Lisesi	Fen/Matematik	Konya	1998
Lisans	Selçuk Üniversitesi	İktisat	Konya	2004
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi	İktisat	Konya	2009
Becerileri:	-			
İlgi Alanları:	-			
İş Deneyimi:	Arş. Gör. Selçuk Üniversitesi İktisat A.B.D. (2006-)			
Aldığı Ödüller:	-			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Doç. Dr. Zeynep KARAÇOR Yrd. Doç.Dr. Cansel Seymen OSKAY Yrd. Doç.Dr. Mehmet ALAGÖZ			
Tel:	-			
E-Posta:	Kubar46@hotmail.com			
Adres	Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Alaeddin Keykubat Kampüsü 42100 KONYA			

